

MUZEUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ
ȘI ARHEOLOGIE CONSTANȚA

ANALELE DOBROGEEI

100 de ani
DE LA APARIȚIA PRIMULUI NUMĂR

Constanța • 2020

An II / 2020
Seria a treia

1

ANALELE DOBROGEI
Revistă de istorie medie, modernă
și contemporană dobrogeană

Seria a treia
An II/2020, Nr. 1

100 de ani de la apariția primului număr

Manuscrisele și orice corespondență se vor trimite
pe adresa Colegiului de redacție al revistei
„**ANALELE DOBROGEI**”
Piața Ovidiu nr. 12, 900745 CONSTANȚA
e-mail: analeledobrogei@gmail.com

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Dr. Sorin Marcel Colesniuc, președinte
Dr. Lavinia Dacia Dumitrașcu, secretar
Dr. Delia Roxana Cornea, membru
Dr. Corina-Mihaela Apostoleanu, membru
Dr. Constantin Cheramidoglu, membru
Dr. Florin Anghel, membru

Editor număr (machetare, prelucrare grafică, corectură):
muzeograf dr. Delia Roxana Cornea

Traduceri: dr. Corina-Mihaela Apostoleanu, dr. Maria Bolocan

Autorii articolelor își asumă răspunderea pentru conținutul acestora

ISSN: 1224-4910

CUPRINS

I. DOBROGEA ÎN SECOLELE XIX-XX

Anca-Angela Dobre, Luminița Stelian, <i>Un veac de cultură dobrogeană. Revista Analele Dobrogei</i>	7
Delia Roxana Cornea, <i>Constantin Brătescu – Promotor al culturii, istoriei și civilizației dobrogene</i>	19
Olivia Rotaru, <i>Problema construirii unui canal navigabil Dunăre-Marea Neagră în perioada 1878-1918</i>	27
Constantin Cheramidoglu, <i>Chestiunea Dobrogei în relațiile româno-ruse, văzută prin presa vremii</i>	43
George Varsami, <i>O clădire simbol – Gara Maritimă din Portul Constanța</i>	61
Delia Roxana Cornea, <i>Restituiri culturale- Povestea statuilor regale din Dobrogea de sud, repatriate în toamna anului 1940</i>	79
Valentina Maria Enache, <i>The National Peoples Party from Tulcea, County (1946-1949)</i>	101
Adrian Petcu, <i>Clerici ortodocși constănțeni sub persecuția comunistă</i>	113
Iuliana Titov, <i>Perspective de cercetare etnologică în instituția muzeală tulceană</i>	139
Cerasela Dobrinescu, <i>Sărbătoarea Maslenița la rușii lipoveni din Dobrogea</i>	155

II. ROMÂNIA ÎN SECOLELE XIX-XX

Adrian Stoia, <i>Cultura materială identificată în iconografia unei biserici salvate. Studiu de caz: Biserica din Vința (județul Alba), pictată în primele decenii ale secolului al XIX-lea</i>	165
Constantin Cristian, <i>Activitatea companiei franceze de navigație Fraissinet & CO în regiunea Dunării de Jos</i>	175
Dumitru-Valentin Pătrașcu, <i>Refugiații din Cadrilater stabiliți în județul Gorj</i>	197
Florin Anghel, <i>Parteneriat strategic Second-hand: Propaganda comunistă și începutul relațiilor diplomatice româno-polone (1945-1946)</i>	229
Marius Motreanu, <i>Unele decizii adoptate de guvernarea Petru Groza pentru destructurarea Armatei Regale Române (1945-1947)</i>	249
Anemari Monica Negru, <i>Memoriile Aidei Vrioni – o imagine dramatică a începuturilor comunismului românesc, 1949-1953</i>	263

SUMMARY

I. DOBROUDJA IN THE XIX—XX CENTURIES

Anca-Angela Dobre, Luminița Stelian, <i>A Century of Dobrogean Culture. Dobrogea Annals Magazine</i>	7
Delia Roxana Cornea, <i>Constantin Brătescu – The Promoter of Dobrogean Culture, History and Civilization</i>	19
Olivia Rotaru, <i>Le problem de la Construction d'un Canal Navigable du Danube-Mer Boir dans la period 1878-1918</i>	27
Constantin Cheramidoglu, <i>The Dobrogea issue in Romanian-Russian relations</i>	43
George Varsami, <i>A Symbol Building – Maritime Station from Port of Constanta</i>	61
Delia Roxana Cornea, <i>Cultural Refunds - The Story of the royal States of Southern Dobrogea, repatriated in the Autumn of 1940</i>	79
Valentina Maria Enache, <i>The National Peoples Party from Tulcea, County (1946-1949)</i>	101
Adrian Petcu, <i>Constantian Orthodox Clerges under Communist Persecution</i>	113
Iuliana Titov, <i>Perspectives of Ethnological Research in the Tulcean Museum</i>	139
Cerasela Dobrinescu, <i>The Celebration of Maslenitza by the Lippovan Russians from Dobrudja</i>	155

II. ROMANIA IN THE XIX-XX CENTURIES

Adrian Stoia, <i>Material Culture identified in the Iconography of a saved Church. Case-Study: The Church from Vința (jud. Alba), painted in the First Decades of the Nineteenth Century</i>	165
Constantin Cristian, <i>The Activity of the French Navigation Company Fraissinet & CO. in the Lower Danube Region</i>	175
Dumitru-Valentin Pătrașcu, <i>Refugees from Cadrilater settled in the Gorj County</i>	197
Florin Anghel, <i>Strategic Second-Hand Partnership: The Communist Propaganda and the beginning of Romanian-Polish Relations (1945-1946)</i>	229
Marius Motreanu, <i>Some Decisions adopted by the Petru Groza Government for the Destructure of the Romanian Royal Army (1945-1947)</i>	249
Anemari Monica Negru, <i>The Aida Vrioni's Memoirs – An Image of the Romanian Communism Genesis (1949-1953)</i>	263

DOBROGEA ÎN SECOLELE XIX-XX

UN VEAC DE CULTURĂ DOBROGEANĂ. REVISTA „ANALELE DOBROGEI”

Rezumat: Centenarul revistei „Analele Dobrogei” readuce în peisajul publicistic dobrogean o revistă de cultură care abordează teme științifice, culturale și de istorie dobrogeană. Cele trei etape ale editării acesteia: 1920-1938, 1995-2012 și 2019 - până în prezent, reflectă o dinamică culturală a Dobrogei.

Cuvinte cheie: reviste de cultură, „Analele Dobrogei”, Dobrogea, publicistică, personalități dobrogene.

Apărută imediat după încheierea Primului Război Mondial și fiind continuatoarea unei alte reviste de prestigiu a Dobrogei, respectiv „Arhiva Dobrogei”, „Analele Dobrogei” reprezintă un reper fundamental în evoluția vieții cultural-științifice a regiunii noastre. Editarea ei se înscrie pe linia eforturilor constante întreprinse de elita culturală locală de a pune cultura și civilizația dobrogeană în rândul valorilor și culturii naționale.

Peisajul presei în care se manifestă „Analele Dobrogei” este unul aflat în permanentă schimbare, în epoca interbelică presa dobrogeană cunoaște o efervescentă și o diversificare tematică remarcabile. Valoarea „Analelor Dobrogei” rezidă nu numai din faptul că a abordat o tematică dobrogeană dintre cele mai variate, ci și din aceea că toate numele mari ale culturii și științei dobrogene s-au înscris în adevăratul program ideologic și cultural pe care revista îl promova.

Publicată ca o revistă de înalt nivel științific și cultural, „Analele Dobrogei”¹ a abordat, pe parcursul celor trei etape de editare (1920-1930; 1995-2012; 2019-

* Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța. E-mail : ancaangeladobre@yahoo.com; luminita_stelian@yahoo.com.

¹ Corina-Mihaela Apostoleanu, Angela-Anca Dobre, Luminița Stelian, *Reviste dobrogene ale României Mari*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2018. Studiul conține referințe amănunțite privind revista „Analele Dobrogei”, pp. 87-145; pp. 147-169; Revista „Analele Dobrogei”, prima serie, a apărut în 65 de numere grupate în 32 volume, cu un total de 6724 pagini, distribuite astfel: an I (ian 1920-dec 1920) - 4 numere cu 666 pagini; an II (ian 1921-dec 1921)- 4 numere cu 620 pagini; an III (ian 1922-dec 1922)- 4 numere cu 578 pagini; an IV (ian 1923-dec 1923)- 4 numere cu 525 pagini; an V-VI (1924-1925)- un număr cu 215 pagini; an VII (1926)- un număr cu 160 pagini; an

prezent) diferite teme privitoare la Dobrogea, care tratează aspecte de istorie, arheologie, economie, artă, cultură, etnografie, toponimie, literatură și folclor.

Alegerea titlului revistei nu este deloc întâmplătoare, ci se axează pe articolul program, care face trimitere în primul rând la trecutul istoric al Dobrogei, dar mai ales la prezent, dorindu-se a fi o cronică menită a înregistra periodic, constant, cele mai importante mărturii științifice referitoare la regiunea Dobrogei. Până la prima editare în 1920 (sub coordonarea geografului Constantin Brătescu) nu a mai existat în Dobrogea un alt periodic cu aceeași denumire sau măcar să conțină cuvântul „anale”. În toată perioada interbelică mai există un singur titlu cu o apariție efemeră „Analele Deltei”². La nivel general al presei interbelice, după Primul Război Mondial remarcăm o înmulțire a titlurilor, care cuprind în denumire cuvintele „anale” sau „arhiva”, iar dincolo de publicațiile științifice sau ale diferitelor instituții, majoritatea sunt reviste nou apărute în vechile provincii istorice ale României. Acestea sunt reviste regionale, al căror obiectiv major este de a contribui la integrarea culturală a ținutului respectiv în spațiul cultural și științific național, de a sugera o apartenență la spațiul național.

Revista are o prezentare grafică științifică, într-un format tip carte, fără ilustrație grafică a copertei. Excepție fac numerele 10/1929 și 11/1930 (seria I), pe a căror copertă sunt prezentați cei doi delfini, care în imaginea publică reprezintă simbolul Dobrogei. În 1890 s-a fixat definitiv semnificația prezenței celor doi delfini, care reprezentau emblema Gurilor Dunării și a țărmurilor Mării Negre, iar în 1903 studiile de heraldică au certificat faptul că prezența delfinilor a simbolizat teritoriile maritime ale Moldovei, dar se vor constitui ca emblemă a Dobrogei³. Această stemă a Dobrogei, clasică în reprezentări, a devenit oficială în 1921, printr-o lege care fixa noile armerii ale României Mari, precizând că imaginea celor doi delfini afrontați de aur constituia „*armele Dobrogei*”⁴. Reprezentarea grafică de pe coperta numerelor amintite din „Analele Dobrogei” în preajma

VIII (1927)- un număr cu 168 pagini; an IX (1928)- 2 numere cu 1152 pagini; an X (1929) -12 numere editate și legate într-un singur volum, cu 324 pagini; an XI (1930)- 12 numere legate în volum unic cu 222 pagini; an XII (1931)- 12 numere legate în volum unic cu 328 pagini; an XIII-XIV (1932-1933)- un număr cu 178 pagini; an XV (1934)- un număr cu 210 pagini; an XVI (1935) – un număr cu 192 pagini; an XVII (1936)- un număr cu 219 pagini; an XVIII (1937)- un număr cu 279 pagini și an XIX (1938)- un număr cu 688 pagini.

²Marian Petcu, *Istoria jurnalismului din România în date: Enciclopedie cronologică*, Editura Polirom, Iași, 2012, p. 462; „Analele Deltei”, iulie-august 1926, Sulina, Tipografia Expresul Brăila.

³Dan Cernovodeanu, *Emblematica și heraldica dobrogeană*, în Alexandru Ionescu, Ion Sion, Marcel Stanciu, „Protecția ecosistemelor” [f.e.], Constanța, 1978, pp. 269-271.

⁴*Ibidem*, p. 272.

aniversării Semicentenarului, face trimitere la integrarea Dobrogei în teritoriul național, la o simbioză cu celelalte teritorii românești, asigurând revistei un element al caracterului ei național. Restul numerelor apar într-o editare a copertelor fără o grafică particularizată, cele mai multe sumare ale respectivelor numere aflându-se pe prima copertă, care de cele mai multe ori se individualizează printr-o culoare anume (nuanțe de roz, lila, verde, crem sau roșu).

Grafica seriei a II-a (1995-2012) este una simplă, formatul este unul accesibil, cu coperta de culoare galbenă și cu titlul plasat pe mijloc. În cazul acesta, cuprinsul se regăsește în interior. Grafica seriei a III-a (2019-) se înscrie pe aceeași linie, este una simplă, culoarea este una mai închisă și are ca elemente pe copertă sigla Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța și numerotarea revistei. Și formatul este ușor diferit, înălțimea la cotor fiind cu 2 cm mai mare. Și în acest caz, cuprinsul se află în interior.

Revista „Analele Dobrogei” s-a constituit sub formă de colecție completă, accesibilă publicului și cercetătorilor, încă din perioada editării sale, iar mijloacele tehnice moderne au permis accesul publicului la forma electronică scanată, ce se află în mai multe biblioteci virtuale ale diferitelor instituții de cultură.

Actualitatea, sau mai bine spus adaptabilitatea revistei la realitatea socială, a fost prefigurată încă din prima serie a revistei. Din corespondența dintre Traian Lăzărescu și Pericle Martinescu, din 1935, se observă necesitatea stringentă a publicării unor reviste sau rubrici dedicate culturii locale în presa dobrogeană. Cel dintâi spunea: „E așa de mult de făcut în Dobrogea, încât nu știi de unde să începi, și mai ales cu cine să începi. Cultura, îndeobște, în înțelesul ei adevărat, n-a fost pâinea dobrogenilor”⁵. Explicația acestei situații, în viziunea autorului biografiei lui Ioan N. Roman, era una bazată pe situația istorico-socială a regiunii pontice. Același Traian Lăzărescu afirma că la Constanța nu poate exista o revistă literară din cauza <<lumii de acolo>>⁶ și continua spunând: „Pentru permanenta prezență în memoria <<opinie publice>>, ar trebui ca măcar două ziare să fie cât de des prinse cu <<probleme dobrogene>>, de tot felul, și, atunci, încetul cu încetul, s-ar lămuri multe lucruri din acelea ce interesează provincia noastră. Apar de 14 ani Analele și n-am văzut un articol în presă despre rostul lor. Ar fi o întreagă propagandă de aranjat în presă, la radio, etc, despre Dobrogea. S-ar putea <<capta>> și iubitori sinceri ai Dobrogei pentru munca asta”⁷.

⁵Apud Nicolae Scurtu, *Însemnări și mărturii literare despre Dobrogea*, în „Ex Ponto/TEXT/Imagine/Metatext”, an XVI, nr. 1, ian-mar 2018, p. 109.

⁶*Ibidem*.

⁷*Ibidem*.

Actualitatea acestor afirmații transcende deceniile și constituie un resort al apariției fiecărei serii.

Din toate aceste elemente, putem concluziona că revista „Analele Dobrogei” a avut un puternic impact în epocă pe toată perioada editării sale 1920-1938 (prima serie), pentru a cărei continuitate și-au adus contribuția intelectuali, dar și autorități publice (Prefectura și Primăria) și instituții private (Bănci și societăți comerciale), prin acordarea de subvenții. Publicația și-a păstrat și demonstrat, pe parcursul celor aproape două decade de apariție, obiectivul general asumat de promovare culturală și identitate românească a regiunii transdanubiene, iar toate elementele subsumate acestui obiectiv au adâncit direcțiile fixate, îmbogățind continuu fiecare domeniu cercetat.

Ca prim obiectiv de îndeplinire a principiilor și obiectivelor propuse este fixată apariția revistei „Analele Dobrogei” (seria I), iar apariția primului număr îndeplinește și reflectă o parte a programului, care mai cuprindea organizarea de conferințe și dezbateri publice, înființarea de biblioteci și fondarea unui muzeu regional al Dobrogei. Se observa că unul din mijloacele de revigorare a publicației era atragerea unor reprezentanți ai noii generații de oameni de cultură dobrogeni, care să fie strâns conectați cu noile teme și probleme ale societății dobrogene. Era nevoie de o reșezare, nu a principiilor directe afirmate în documentul-program, ci mai ales o actualizare a revistei.

În 1928 apare *1878-1928. Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească. Publicație tipărită cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei*, un număr festiv al „Analelor Dobrogei”, an IX, nr. 1 din 1928. Volumul, coordonat de Constantin Brătescu, profesor la Universitatea din Cernăuți, avându-l ca secretar pe Ioan Georgescu, inspector-șef al Regiunii X Școlare Constanța, a apărut la Tipografia „Cultura Națională” din București, fiind o „monumentală monografie consacrată Dobrogei” (are 793 p.).

Lucrarea începe cu tabla de materii, în care studiile sunt grupate pe cinci secțiuni: I - Geografie; II - Istorie antică și demografie; III - Istorie (de la epoca medievală și până în prezent (1928 n. n.); IV - Resurse naturale, agricultură, industrie, comerț și bănci; V - Culte, învățământ, administrație, presă, medicină și altele. Urmează „Tabla de ilustrații”, care cuprinde explicațiile celor 213 imagini prezentate în volum și două tabele cu exemple de numismatică dobrogeană. La finalul paginii X (primele pagini sunt numerotate cu cifre latine) este menționat, că „Toate fotografiile notate Fotoglob-Constanța au fost executate în cursul a șase

excursii făcute în Dobrogea în vara anului 1928 de d-nii C. Brătescu și M. Pricopie”⁸.

Studiile publicate aici sunt semnate de nume importante ale vieții culturale, științifice, sociale și politice dobrogene și naționale precum: Constantin Brătescu, Radu Vulpe, Ion Borcea, Constantin Moisil, Al. P. Arbore, Emanuil Bucuța, Simion Mehedinți ș.a. Remarcăm din studierea bogatului material al volumului faptul că, în funcție de domeniul abordat, toți autorii studiilor susțin ideile generale promovate de „Analele Dobrogei” încă de la începuturi, idei pe care le îmbracă adesea în vorbe pline de emoție și profunzime.

Exemplificăm în acest sens cu un fragment din studiul lui Simion Mehedinți, care arată că nu există o delimitare clară între cele două Dacii, Carpatică și Pontică: „Pentru marinarii greci, care veniseră dinspre miazăzi și se opriseră (ca și în Tracia) la țărmul mării, lăsând restul pe seama localnicilor, putuse să se nască iluzia unei Scitii-mici, care începea chiar dela capătul Balcanului, unde țărmul devenia monoton. Din contră, pentru cei cari coborau din Carpați, fie că luau calea codrului, fie că sosiau pe drumul stepei ori pe lângă lunca păduroasă a Siretului de jos, de unde intra în pădurile din nordul Dobrogei, Dacia carpatică se continua cu Dacia pontică, fără să arate nicăiri o diferență de acelea care despart felul de trai al oamenilor”⁹.

Pe aceeași linie se înscrie Nicolae Dașcovici, profesor universitar la Iași, care semnează un material despre importanța geopolitică și istorică a Dunării și a zonei sale de vărsare în Mare¹⁰. El vorbește, în termenii dreptului internațional despre: „cadrul Dunării străbune, care e merit să adauge aureola trecutului apropiat, iar prin grijile prezentului pentru soarta gurilor fluviului să ne stimuleze energia și încrederea în perspectivele cu adevărat grandioase ale viitorului”¹¹.

Și astăzi volumul *1878-1928. Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească* reprezintă o sursă de informații foarte valoroasă pentru specialiști și pentru toți cei interesați de Dobrogea. În cuprinsul ei regăsim studii ample și documentate temeinic privind diverse aspecte referitoare la ținutul dintre Dunăre și Mare, care

⁸ ****Dobrogea: 1878-1928. Cincizeci de ani de viață românească. Publicație tipărită cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei*, Tipografia „Cultura Națională”, București, 1928, p. X.

⁹ Simion Mehedinți, *Dacia Pontică și Dacia Carpatică. Observări antropogeografice*, în ****Dobrogea: 1878-1928. Cincizeci de ani de viață românească. Publicație tipărită cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei*, Tipografia „Cultura Națională”, București, 1928, p. 197.

¹⁰ N. Dașcovici, *Dunărea internațională și ținutul românesc al Gurilor*, în ****Dobrogea: 1878-1928. Cincizeci de ani de viață românească. Publicație tipărită cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei*, Tipografia „Cultura Națională”, București, 1928 pp. 771-777.

¹¹ *Ibidem*, p. 771.

permit realizarea unei imagini de ansamblu asupra evoluției Dobrogei în prima jumătate de veac de la Unirea cu România.

De remarcat este volumul al XIX-lea din seria I a revistei „Analele Dobrogei”, din anul 1938, care este compus din trei numere, iar titlul său este *Cadrilaterul 1913-1938: Omagiu Majestății Sale Carol II – Regele României*. Foaia de titlu a primei părți poartă titlul: „Cadrilaterul publicație festivă. După un pătrar de secol: 1913-1938 de stăpânire civilizatoare românească. Sub patronajul Excelenței Sale N. Otescu, Rezident Regal al Ținutului Mării”. Coroborând titlul cu analiza structurii și întinderea celor trei volume (total 688 p.), tematica și calitatea științifică a articolelor și a semnatarilor putem afirma că volumul dedicat Dobrogei de Sud este o replică a celui din 1928, volum aniversar cu prilejul semicentenarului Unirii Dobrogei cu România. De reținut este faptul că volumul din 1928 include scurte referințe la partea sudică dobrogeană în raport cu temele cercetate.

Publicația dobrogeană și-a încetat apariția în anul 1938, după două decenii de activitate intensă, care a îmbogățit peisajul cultural-științific dobrogean cu informații dintre cele mai diverse și valoroase. După cel de-Al Doilea Război Mondial, în România s-a instalat regimul comunist care, prin diversele pârghii pe care le-a pus în mișcare, a controlat într-o manieră dintre cele mai stricte întregul peisaj publicistic și cultural național. Ca urmare, era aproape imposibilă o continuare a apariției unei reviste culturale de factura „Analelor Dobrogei”, o publicație care milita pentru definirea specificului dobrogean în care erau incluse, așa cum era firesc, Dobrogea de Sud și informații referitoare la oameni și locuri care nu concordau cu noua ideologie.

Numele și parte din programul „Analelor Dobrogei” va fi reluat prin apariția noii serii cu același titlu în 1995, având anul de vârstă I. Colegiul redacțional, compus din cercetători avizați ai culturii și civilizației dobrogene, Adrian Rădulescu, Enache Puiu, Doina Păuleanu, Octavian Georgescu, Actuan Murat, Gavrilă Simion ș.a. afirma de la început că noua revistă se dorește a fi continuatoarea unor publicații culturale de marcă ale Dobrogei, revista „Ovidiu” (1898) și „Analele Dobrogei” (1920).

Noua serie reafirmă obiectivele programatice, ce confirmă dimensiunea națională, științifică și etnoculturală a vechii publicații, adaptate condițiilor sociale politice și culturale ale sfârșitului de mileniu: „... o reluare a apariției „Analelor Dobrogei” se dovedește a fi o întreprindere totodată necesară și posibilă. Continuarea eforturilor științifice și culturale de altă dată, de cunoaștere aprofundată a trecutului istoric, de analiză a problemelor economice, demografice, ecologice, culturale etc., cu care ne confruntăm în zilele noastre, este o îndatorire ce nu suportă amânare. Aceste eforturi își vor afla rezolvarea prin intermediul seriei noi a revistei „Analele Dobrogei”, care va reuni toate forțele

întru același scop. O publicație la nivel național, care să ilustreze stadiul actual al creației cultural-științifice privind Dobrogea și care să ducă mai departe făclia spiritualității în această parte a țării, iată ce va ținti să devină această revistă”¹².

Cea de-a doua serie a revistei se constituie într-o fericită continuare a spiritului de început al „Analelor Dobrogei”. Articolele din acest prim număr ating o gamă largă de subiecte pornind de la istoria Dobrogei, din antichitate și până în epoca modernă și ajungând la literatură dobrogeană, trecând prin punerea pe tapet a unor personalități locale cunoscute sau mai puțin cercetate. Se remarcă coperta pe care este precizat faptul că sunt „75 de ani de la apariția primului număr”, dar și cuprinsul bogat, în care apar studii și articole dedicate unor evenimente importante din istoria pământului dobrogean, portrete ale unor personalități (Anghel Saligny), creații literare originale și recenzii.

În numărul din an II, 1996, se constată o structurare tematică pe domenii cărora li se subsumează articole dintre cele mai diverse. Acestea domenii sunt: Arheologie, Dobrogea și locuitorii ei, Oameni care au fost, Geo-Istorie, Ecumenice, Educație-Muzeografie, Ovidiana, Poezie-Proză scurtă, Artă-Folclor și Recenzii. Structurarea tematică vine să consfințească ideea promovată de această serie nouă a „Analelor Dobrogei”, respectiv aceea de a analiza în profunzime aspecte dintre cele mai diferite legate de Dobrogea și de a marca diverse elemente care conturează specificul dobrogean. Nr. 1 din an V, 1999 este unul special, pe pagina de titlu apare mențiunea *Volum dedicat împlinirii a 120 de ani de la reunirea Dobrogei cu Țara (14/23 nov. 1878) și simpozionului internațional „Confluente spirituale româno-italiene în sec XIX-XX și cuprinde studii legate tematic de aceste două subiecte.*

Exegeza operei ovidiene este o constantă a „Analelor Dobrogei” apărute după 1995. Nr. 1 din an VII, 2002 publică, pe lângă rubricile obișnuite, lucrările prezentate la Simpozionul Internațional „Ovidius și perenitatea spiritului clasic în Dobrogea”. Autorii acestor studii sunt nume consacrate ale literaturii și criticii literare contemporane, precum: George Lăzărescu, George Pruteanu, Livius Franga, Ștefan Cucu, Romeo Magherescu, Giovanni Morro, Giuseppe Pitasi ș. a.

Colaboratorii celei de-a doua serii sunt numeroși. Am considerat că este utilă o separare a acestora de cei care au publicat literatură, poezie și proză scurtă. Din prima categorie fac parte importante nume ale istoriei, criticii literare și etnografiei dobrogene și naționale precum: Adrian Rădulescu, Panait I. Panait, Steluța Pârâu, Tahsin Gemil, Ion Micu, Enache Puiu, Dumitru Constantin-Zamfir, Carmen Atanasiu, Constantin Cheramidoglu, Tudor Mateescu, Ovidiu Drîmba,

¹² Colegiul Redacțional, *Cuvânt înainte*, în „Analele Dobrogei”, serie nouă, an I, nr. 1, 1995, pp. 5-6.

Livia Buzoianu, Alexandru Balaci, Gheorghe Dumitrașcu, Stoica Lascu, Marian Cojoc, Florica Cruceru ș. a.

Dintre cei care au publicat fragmente din creațiile literare proprii în paginile aceleași reviste, îi putem aminti pe: Nicolae Motoc, Sorin Roșca, Octavian Georgescu, Ovidiu Dunăreanu, Florin Șlapac, Victor Corcheș, Dan Perșa, Ion Roșioru ș. a.

La sfârșitul anului 2019 a apărut primul număr al celei de-a treia serii a revistei „Analele Dobrogei”, sub egida Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Cu un colegiu redacțional format din: Sorin Marcel Colesniuc, Lavinia Dacia Dumitrașcu, Delia Roxana Cornea, Corina-Mihaela Apostoleanu, Florin Anghel și Constantin Cheramidoglu, volumul lansat în ianuarie 2020 cuprinde, în mare parte, comunicările susținute la Sesiunea Științifică Internațională Pontica. Tematic, este structurat în cinci părți: Primul Război Mondial, Din Istoria Dobrogei, Documente, Varia și Recenzii. Printre semnatori amintim pe: Marian Moșneagu, Constantin Cheramidoglu, Florian Bichir, Luminița Giurgiu, Delia Roxana Cornea, Costin Scurtu, Dorin Popescu ș. a.

Remarcăm, în cazul acestei ultime serii a revistei o schimbare importantă în ceea ce privește tematica. În paginile ei nu se mai regăsesc creații literare originale ale unor scriitori dobrogeni și nici articole care să trateze elemente de etnografie și folclor. Considerăm deci, că această ultimă serie urmează parțial programul inițial al „Analelor Dobrogei”.

La lansarea acestui volum, dr. Corina Mihaela Apostoleanu a subliniat importanța revistei pentru spațiul cultural dobrogean spunând că: *era firesc ca această revistă să nu moară, deoarece „Analele Dobrogei” reprezintă un punct de reper pentru istoria Dobrogei. Atunci când au fost concepute de înaintașii noștri, „Analele Dobrogei” și-au propus să reflecte viața culturală, viața spirituală a acestui teritoriu. La momentul apariției, era nevoie de o asemenea revistă (...) În prezent, într-un fel de continuitate, „Analele Dobrogei” trebuie să facă aproximativ același lucru: să aducă în prim-plan tot ceea ce înseamnă această regiune istorică, tot ceea ce înseamnă acest teritoriu*¹³.

Cu același prilej a fost anunțată apariția unui nou volum al revistei, prin care se va marca centenarul apariției celei mai importante reviste culturale și științifice din spațiul multicultural dobrogean. Acest demers va aduce un aport important la cunoașterea, sub toate aspectele, a istoriei și civilizației spațiului dintre Dunăre și Mare, înscriindu-se pe linia înaintașilor care, cu un veac în urmă, preconizau concretizarea elementelor „specificului dobrogean” în trunchiul culturii naționale.

¹³ Mirela Stîngă, *A fost relansată revista „Analele Dobrogei”, la șapte ani de la ultima apariție. Pregătiri pentru o amplă ediție aniversară*, apud <https://1.facebook.com/>, 08.10.2020.

Dincolo de scopul actualizării publicului cu cele mai noi editări, constatăm că există, încă de la început, o preocupare pentru evidențierea lucrărilor științifice, dar mai ales a celor publicate în Dobrogea și despre Dobrogea. Se poate constitui, numai din însumarea acestei rubrici, o bibliografie dobrogeană, cu mult înainte de instituționalizarea acestei preocupări prin Biblioteca orașului Constanța, realitate care se susține, număr de număr, cu fiecare serie în parte.

Apariția editorială a celor trei serii ale revistei „Analele Dobrogei” se suprapune perioadei de dezvoltare sub toate aspectele a societății românești. Prin tematică, autori, concepție, publicația dobrogeană este o expresie a localismului creator dobrogean, care a avut drept scop evidențierea culturală a provinciei Dobrogea în granițele culturale naționale, dar promovează și o deschidere în sens invers.

Contribuția revistei în domeniul geografiei umane, a istoriei, a etnografiei, a bibliografiei istorice este majoră, dar principala caracteristică ce o diferențiază de restul publicațiilor dobrogene, care sprijină și exprimă chiar aceleași idei, este aceea că adună ideile culturale dobrogene importante, le sistematizează și le exprimă, număr de număr.

BIBLIOGRAFIE

- Aczel, Ioan, *Publicații periodice dobrogene: 1878-1944*, mss, s. n., Constanța.
- Apostoleanu, Corina-Mihaela, Dobre, Angela-Anca, Luminița Stelian, *Reviste dobrogene ale României Mari*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2018.
- Bitoleanu, Ion, Rădulescu, Adrian, *Istoria Dobrogei*, Editura Infcon, Constanța, 1998.
- Bucuța, Emanoil, *Cincizeci de ani de presă dobrogeană în Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, Editura „Cultura Națională”, București, 1928, pp. 735-741.
- Constantin-Zamfir, Dumitru, *Presa dobrogeană: (1879 – 1080): Bibliografie adnotată și comentată*, s.n., 1985.
- Enache, Puiu, *Istoria literaturii din Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005.
- Hangiu, Ion, *Presa românească de la începuturi până în prezent: Dicționar cronologic: 1790 – 2007*, Comunicare.ro, București, 2008.
- Lascu, Stoica, *Apariția presei în județul Constanța și dezvoltarea ei până la primul război mondial*, în „Revista muzeelor și monumentelor”, nr. 3, 1986, pp. 63-71.
- Lăpușan, Aurelia, *O istorie a jurnalismului dobrogean*, Editura Next Book, Constanța, 2014.
- Lăpușan, Aurelia, *Presă și teatru în Dobrogea: Considerații privind receptarea actului teatral în presa locală*, Editura Mondograf, Constanța, 2000.

Petcu, Marian, *Istoria jurnalismului din România în date: Enciclopedie cronologică*, Editura Polirom, Iași, 2012.

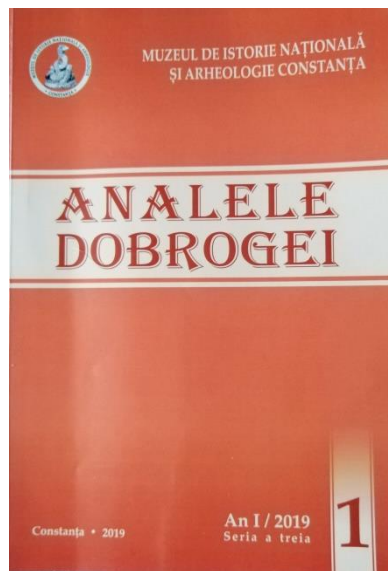
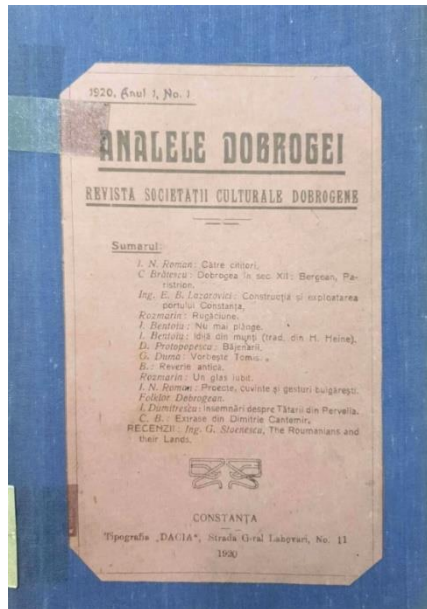
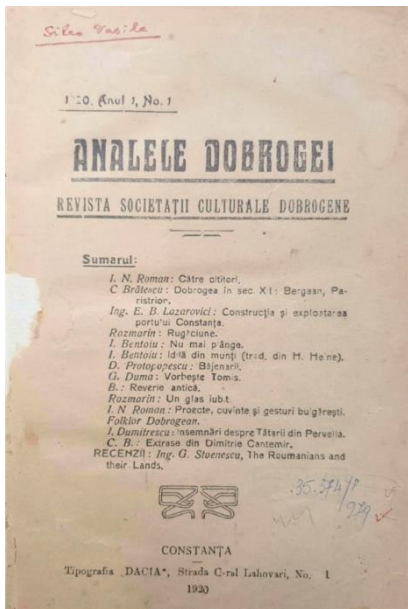
Ursu, Nicolina, *Viața culturală a Dobrogei între 1878-1916*, în „Tomis”, nr. 6 (iunie 2003), pp. 90-95.

A CENTURY OF DOBRUJAN CULTURE. „ANALELE DOBROGEI” JOURNAL

Abstract:The centenary of the journal *Analele Dobrogei* brings back to the Dobrujan publishing landscape a cultural journal that includes scientific, cultural and Dobrujan history topics. The three stages of its editing are the following: 1920-1938, 1995-2012 and 2019 and they reflect Dobruja’s cultural dynamics, so far.

Keywords: cultural journals, *Analele Dobrogei*, Dobrogea, journalism, Dobrujan personalities.

ANEXE

CONSTANTIN BRĂTESCU – PROMOTOR AL CULTURII, ISTORIEI ȘI CIVILIZAȚIEI DOBROGENE**

Constantin Brătescu (1882-1945)
Profesor universitar și decan al Facultății
de Științe din Cernăuți, colaborator al
revistei „Arhiva Dobrogei” și inițiator al
revistei „Analele Dobrogei”, director
onorific al Muzeului Regional al Dobrogei.

Rezumat: În acest scurt studiu pe care l-am inserat în volum ne-am propus ca la ceas aniversar, când marcăm împlinirea a 100 de ani de la apariția primului număr al revistei „Analele Dobrogei”, să ilustrăm rolul important pe care Constantin Brătescu l-a avut în re/organizarea Muzeului Regional al Dobrogei. Programul „Societății Culturale Dobrogene”, schițat în anul 1920, cuprindea nu numai editarea revistei, ci și organizarea unui muzeu regional, ambele obiective fiind realizate prin eforturile susținute ale profesorului C. Brătescu. Demersurile inițiate pe lângă autoritățile locale – Primăria orașului Constanța – și pe lângă Muzeul Național de Antichități din București au avut ca rezultat deschiderea unui mic muzeu dobrogean în clădirea din fața Cazinoului, dar și a unei expoziții în aer

* Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța. E-mail: roxanne_albu@yahoo.com

** Materialul face parte dintr-o lucrare mai amplă, cu caracter monografic, dedicată istoriei muzeului constănțean, pe care o am în lucru și din care am extras acest fragment pentru a ilustra rolul profesorului Constantin Brătescu în reorganizarea muzeului constănțean.

liber, ce a fost organizată în apropierea Turnului Măcelarilor, o fericită prefigurare a parcului arheologic de mai târziu.

Cuvinte-cheie: Constantin Brătescu, Muzeul Regional al Dobrogei, Semicentenarul Dobrogei, Turnul Măcelarilor.

Anul acesta se împlinesc o sută de ani de la apariția Revistei „Analele Dobrogei”, prilej de a aduce un omagiu personalității lui Constantin Brătescu, de numele căruia se leagă atât apariția revistei – seria veche, cât și reorganizarea Muzeului Regional al Dobrogei.

În primavara anului 1920, într-o perioadă când Dobrogea era încă profund răvășită economic, social și cultural după teribila ocupație germano-bulgară, un grup de intelectuali conștanțeni a pus bazele „Societății Culturale Dobrogene”, menită a promova „studiul științific al trecutului și prezentului Dobrogei, răspândind în cercuri cât mai largi aceste cunoștințe prin ajutorul unei reviste, prin organizarea de conferințe, șezători și excursiuni, prin înființarea de biblioteci și prin fondarea unui muzeu regional dobrogean”¹.

Așa cum se arată în primul număr al revistei, în cuvântul adresat *Către cetitori*, prin apariția revistei se împlinea primul punct din programul propus, menționându-se totodată: „Ea va apare, deocamdată, trimestrial, sub titlul ANALELE DOBROGEI, și sub direcțiunea d-lui profesor Constantin Brătescu, membru corespondent al Academiei Române, a cărui activitate în tot ce se referă la Dobrogea e în deobște cunoscută și al cărui nume singur e o bună cheazășie de competență și metodă științifică”².

Prin eforturile deosebite ale renumitului profesor, revista „Analele Dobrogei” a avut o apariție regulată timp de 19 ani, reunind studiile unor însemnați oameni de știință și cultură români, în domenii precum: istorie și arheologie, arhivistică și demografie, geologie, geografie, toponimie, statistică, inginerie, folclor ș.a. În anul 1928, când se sărbătorea Semicentenarul Independenței și al Unirii Dobrogei, în seria „Analele Dobrogei” a apărut numărul festiv 1878-1928. *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească. Publicație tipărită cu prilejul semicentenarului reanexării Dobrogei*, volum care până în prezent a rămas o monumentală monografie consacrată Dobrogei. Un alt moment important în istoria interbelică a Dobrogei – împlinirea a 25 de ani de la integrarea Dobrogei de Sud în granițele țării – era marcat prin realizarea a trei volume

¹ Constantin Brătescu, *Către cetitori*, în „Analele Dobrogei”, anul I, nr. 1, 1920, p. 1.

² *Ibidem*, pp.1-2.

tematic: *Cadrilaterul 1913-1938*. De altfel, aceste trei volume au fost și ultimele apărute în seria veche a „Analelor Dobrogei”, căci climatul politic al vremii, izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial și, mai apoi, instaurarea regimului comunist în țară aveau să împiedice continuarea apariției revistei.

În anul 1995, când s-au împlinit 75 de ani de la debutul revistei, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, prin *Colegiul de redacție* alcătuit din Adrian Rădulescu, Enache Puiu, Doina Păuleanu, Octavian Georgescu, Actuan Murat și Gavrilă Simion, a reluat apariția „Analelor”, publicarea acestei noi serii fiind văzută ca o obligație morală față de înaintași și ca o continuare a „tradițiilor unor prestigioase publicații de cultură, știință și artă, apărute în spațiul danubiano-pontic, după revenirea Dobrogei în cadrul legitim al statului român.”³ Seria nouă a avut o evoluție constantă până în anul 2012, când s-a produs o nouă întrerupere, de această dată de doar șapte ani.

Abia în 2019 conducerea Muzeului, prin noul *Colegiu redacțional*, a inițiat reluarea editării revistei, sub semnul celei de-a treia serii, prilej cu care se preciza: „Ne dorim ca, de acum înainte, revista să apară cu regularitate, mai ales datorită faptului că la fiecare *Sesiune Științifică Internațională Pontica*, organizată de Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, există și secțiunea Istorie modernă și contemporană, unde participanții susțin comunicări de înaltă ținută științifică. Este foarte important ca toate aceste comunicări științifice să fie publicate în revista *Analele Dobrogei* la fel cum majoritatea comunicărilor științifice susținute la secțiunile: Preistorie, Greco-romană, Medievală și Numismatică sunt publicate în revista științifică *Pontica*, începând cu anul 1968, fără întrerupere”⁴.

Porniți pe acest drum, iată că prin prezentul volum marcăm, așa cum am menționat mai sus, împlinirea unui secol de când această Revistă și-a pus amprenta irevocabil asupra spațiului publicistic și cultural dobrogean. Nu ne vom lăsa mânați de festivisme, dar avem obligația morală să amintim pașii parcurși până acum și, mai ales, rolul însemnat pe care profesorul Constantin Brătescu l-a avut, nu doar în inițierea revistei, ci și în reorganizarea muzeului constănțean.

Așa cum am arătat mai sus, în programul „Societății Culturale Dobrogene” se menționa printre obiectivele formulate și „fondarea unui muzeu regional dobrogean”. Era un deziderat formulat chiar de către primul Prefect al Constanței, Remus Opreanu, care în 1879 înființase la sediul Prefecturii primul muzeu constănțean, distrus de un devastator incendiu în anul 1882. Muzeul avea să fie reorganizat în anul 1890 și, mai apoi, în 1911, când Vasile Pârvan a dispus

³ *Cuvânt înainte*, în „Analele Dobrogei”(număr aniversar), Seria Nouă, anul I, nr. 1, Editura Muntenia, Constanța, 1995, p. 5.

⁴ Sorin Marcel Colesniuc, *Cuvânt înainte*, în „Analele Dobrogei”, seria a III-a, an I/2019, p. 7.

reluarea activității instituției constănțene ca secție a Muzeului Național de Antichități din București. De-a lungul timpului, micul muzeu constănțean a înfruntat lipsurile financiare și de personal, lipsa unui sediu propriu, adecvat, iar distrugerile și jafurile din timpul Primului Război Mondial aveau să dezorganizeze tot ce se făcuse pînă atunci în această direcție.

În 1928, când s-au făcut pregătirile pentru serbarea Semicentenarului Unirii Dobrogei, o frumoasă expoziție istorico-arheologică, etnografică și economică avea să fie amenajată, pentru a arăta lumii pașii însemnați pe care spațiul danubiano-pontic îi făcuse pe drumul modernizării. Cu acest prilej, în clădirea Cazinoului și în clădirea din fața acesteia, aveau să fie organizate mai multe secțiuni expoziționale, ce au constituit ulterior nucleul viitorului muzeu regional. Demersul înființării noului muzeu i-a aparținut tot profesorului Constantin Brătescu care, într-un document înaintat Primăriei Constanța și pe care l-am identificat în arhivele locale, schița necesitățile de organizare și funcționare a noii instituții muzeale: „Terminând organizarea – de altfel provizorie – a noului Muzeu regional al Dobrogei, instalat în clădirea din fața Cazinoului Comunal, am onoarea a vă atrage atenția asupra mai jos notatelor puncte, spre a lua măsurile în consecință:

1). Muzeul are nevoie de un Director. Acest post ar putea fi onorific, dacă s-ar apela la un membru al Învățăământului Secundar din Constanța (un profesor de istorie sau de geografie sau de științe naturale). Pentru organizarea în viitor a materialului ce se va aduna din domeniul geologiei, arheologiei, numismatic, etnografic etc., se va putea cere și concursul benevol al specialiștilor care, în cursul vacanțelor, s-ar afla în Constanța.

2). Muzeul are nevoie neapărat de un Custode cu plată, care să fie prezent la muzeu în lunile de vară, între orele 8-12 și 4-7, eventual și între 8-10 seara. Acest custode poate fi ales de Director, și recomandat autorității D-voastre spre aprobare. Trebuie să fie o persoană tânără, cu oarecare cultură și om de încredere, întrucât i se va da sarcina supravegherii averii Muzeului și lucrărilor de cancelarie.

3). Muzeul are nevoie de un Regulament pentru buna sa funcționare. Acest regulament se va alcătui de către Director și va fi aprobat de Primar, sau prin dl. Primar.

4). Muzeul are nevoie să i se facă de urgență un inventar, întrucât cel existent are lacune, și nu înregistrează după regulile Muzeelor, așa cum trebuie, averea acestei instituții.

5). E necesar a se interveni pe lângă persoanele cărora a fost dată averea Muzeului, de la închiderea expoziției Semicentenarului pînă în prezent, să restituie obiectele care lipsesc. [...]

6). Toate aceste măsuri e necesar a se lua de urgență, în scopul de a se deschide vizitatorilor Muzeul încă din cursul acestui sezon.

Muzeul, așa cum se prezintă actualmente, reprezintă o avere cu care se poate mândri orice oraș, care pretinde a fi un centru cultural. De aceea trebuie să i se dea toată importanța cuvenită, spre mai marea cinste a municipiului D-voastră.

7). Să se aloce un reprezentant al Primăriei, care, în unire cu subsemnatul, să încheie un proces-verbal de obiecte ce trebuiesc scoase din muzeu și nu se încadrează în el, obiecte care apoi să fie ridicate și duse în altă parte, Muzeul neavând spațiul necesar pentru depozitarea lor.

8). E necesar ca la ochiul rotund de fereastră de lângă ușă să se facă un ventilator pentru primenirea aerului, unde e o atmosferă insuportabilă.

9). Subsemnatul mulțumește cu recunoștință D-lui Primar al Municipiului Constanța, pentru înțelegerea superioară ce o arată manifestărilor culturale și mai ales pentru cinstea ce mi-a făcut, dându-mi însărcinarea de a pune oarecare ordine în averea Muzeului. De asemenea, rog pe dl. Primar să ia notă că sunt ori și când la dispoziția onor. Primăriei în timpul șederii mele la Constanța, spre a-i da gratuit concursul ce mi se va cere în chestiunea Muzeului. Cu distinsă stimă, profesor C. Brătescu, Universitatea din Cernăuți. 1929 August 12, Constanța.”⁵

Documentul semnat de Constantin Brătescu poate fi apreciat ca un veritabil program de organizare muzeală, iar din documentele de epocă pe care le-am identificat se pare că a fost și aplicat, chiar dacă cu o întârziere de aproape un an. Astfel, în vara anului 1930, Constantin Brătescu prezenta un nou *Memoriu* de organizare a Muzeului Regional al Dobrogei, în care relua o mare parte a ideilor punctate în primul, asumându-și totodată și obligația „de a îngriji de îmbogățirea colecțiilor cu donațiuni care să fie vrednice de acest muzeu”⁶.

Stăruințele profesorului Constantin Brătescu nu au rămas în zadar. Într-un document nedatat, dar care apreciem că a fost emis în perioada iulie 1930, se menționa: „ 1). Numește în mod onorific pe D-l. Profesor Constantin Brătescu, Director al Muzeului Regional al Dobrogei. (s.n.)

2). Chestiunea fondului de 3000 lei, necesar organizării muzeului, se va pune în delegațiunea consiliului. –

3). D-l. Director Brătescu va interveni pentru ca să poată intra în posesia părții din averea muzeului trecut în inventar și aflată la diferite alte persoane.-

4). Numirea custodelui se va pune în delegația permanentă. -

⁵ Constantin Brătescu, *Memoriu* (datat 12 august 1929), în Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța (SJANC), Fond Primăria Constanța, dosar 49/1930, ff. 18-19.

⁶ Idem, *Memoriu* (datat 16 iulie 1930), în SJANC, Fond Primăria Constanța, dosar 49/1930, f. 20.

5). D-l. Director va întocmi un regulament al muzeului. – [...] ”⁷

Cu profesorul Constantin Brătescu ca Director onorific și cu Rigo Constantinescu în calitate de custode⁸, Muzeul Regional al Dobrogei a cunoscut o perioadă de temeinică organizare și de îmbogățire a patrimoniului său. Mai mult, în toamna anului 1930 profesorul Constantin Brătescu, de comun acord cu Direcția Muzeului de Antichități din București, adresa Primăriei rugămintea a de numi un al doilea custode – în persoana pictorului D. Florian –, ce ar fi trebuit să îngrijească un nou muzeu „în aer liber, pe locul unde se află Poarta Măcelarilor și zidul cetății Tomis”. În adresa trimisă Primăriei Constanța, profesorul Brătescu sublinia: „În interesul organizării cât mai grabnice a acestui muzeu, este necesar ca această numire să se urgenteze, deoarece o sumă de obiecte de muzeu stau risipite în tot cuprinsul orașului și pe la margini, unde sunt expuse deteriorării și chiar distrugerii complete. E necesar a salva cu un ceas mai curând ceea ce se poate salva și a oferi orașului nostru un titlu de mândrie în plus, iar vizitatorilor străini obiecte de văzut din trecutul acestei provincii”⁹.

Așadar, în vara și toamna anului 1930, orașul Constanța se bucura deja de organizarea unui Muzeu Regional al Dobrogei și de deschiderea unei expoziții în aer liber în preajma Turnului Măcelarilor, o fericită prefigurare a ceea ce avea să devină ulterior Parcul Arheologic al Constanței.

Ne oprim aici din demersul nostru de evocare a rolului esențial pe care profesorul Constantin Brătescu l-a avut în reorganizarea muzeului constănțean. Documentele citate mai sus sunt revelatoare, credem noi, în acest sens. Însă trebuie să subliniem un ultim aspect: cu organizarea muzeului în vara anului 1930, se împlinea astfel cel de-al doilea obiectiv al programului formulat în 1920 de către „Societatea Culturală Dobrogeană”.

Și dacă Muzeul trăiește astăzi, în pofida numeroaselor convulsii depășite de-a lungul timpului, este de datoria noastră să reluăm într-o formă adaptată noilor realități istorice și culturale programul Societății și, mai ales, programul Revistei „Analele Dobrogei”, pentru care profesorul Constantin Brătescu a trudit de-a lungul a aproape două decenii.

⁷ *Ibidem*, f. 22.

⁸ Referat din 17 noiembrie 1931, în SJANC, Fond Primăria Constanța, dosar 39/1931, f. 29.

⁹ Adresă trimisă de Constantin Brătescu, la data de 2 septembrie 1930, Primăriei Constanța, în SJANC, Fond Primăria Constanța, dosar 49/1930, f. 28.

**CONSTANTIN BRĂTESCU – THE PROMOTER OF DOBROGEAN
CULTURE, HISTORY AND CIVILIZATION**

Abstract: Abstract: When celebrating the 100th anniversary of the first issue of the journal „Analele Dobrogei”, the present short research intends to illustrate the important role played by Constantin Brătescu in re-organising The Regional Museum of Dobruja. The programme of the „Dobrujan Cultural Society”, designed in 1920, included the journal and also a regional museum; both these objectives were achieved due to professor C Brătescu’s substantial efforts. The approaches to the local authorities – Constanța Municipality – and National Museum of Antiquities in Bucharest, resulted in the opening of a small Dobrujan museum in the building in front of the Casino and an outdoor exhibition organized near Butchers’ Tower, a favourable foretaste of the later archaeological park.

Keywords: Constantin Brătescu, Regional Museum of Dobruja, Semicentenary of Dobruja, Butchers’ Tower.

PROBLEMA CONSTRUIRII UNUI CANAL NAVIGABIL DUNĂRE-MAREA NEAGRĂ ÎN PERIOADA 1878-1918

Rezumat: La sfârșitul secolului XIX, după Războiul de Independență și reunirea Dobrogei cu România, problema construirii unui canal între Dunăre și Marea Neagră a fost reluată. Aceasta a dobândit acum un caracter național, prezentând, de la această dată, un alt cadru și premise total diferite: dezvoltarea țării pe plan economic și politic. Proiectele specialiștilor români de după 1878, care susțineau construcția unui canal pe ruta Cernavodă-Constanța, porneau de la relevarea avantajelor economice, sociale și strategice. Un singur proiect francez, care aparținea lui A. Mathieu, a făcut excepție. Până la izbucnirea Primului Război Mondial și în timpul acestuia, preocupările specialiștilor români față de problema proiectării unui canal între Cernavodă și Constanța s-au manifestat mai rar. Atenția lor a fost îndreptată spre proiecte de mai stringentă necesitate, cum ar fi podul de peste Dunăre, între Cernavodă și Fetești, mărirea și modernizarea portului Constanța ș.a. Personalități constănțene au mai elaborat, însă, studii și articole, care au susținut construcția unui canal între Cernavodă și Constanța.

Cuvinte-cheie: Dobrogea, Canalul Dunăre-Marea Neagră, proiecte.

Articolul de față își propune realizarea unui istoric al evoluției ideilor și proiectelor de construcție a Canalului Dunăre-Marea Neagră, bazat pe evaluarea istoriografică a temei și cercetarea documentelor de arhivă.

Studiul profesorului Stoica Lascu, apărut în 1984, a prezentat proiectele Marilor Puteri în prima jumătate a sec. XIX și proiectele românești cu privire la construirea unui canal între Dunăre și Mare, în cadrul unor noi contexte internaționale. Baza documentației a reprezentat-o fondurile păstrate în cadrul Serviciului Județean Constanța al Arhivelor Naționale, studiile apărute în seria

* Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța. E-mail: rotmar_m@yahoo.com. Articolul face parte dintr-o lucrare mai amplă, *Evoluția Canalului Dunăre-Marea Neagră între anii 1833-2012. De la idei și proiecte, la realizare și activitate*, teză de doctorat susținută de autoare în anul 2012.

veche a revistei „Analele Dobrogei” și „Analele Olteniei”, lucrări ale unor specialiști străini, presa dobrogeană a sec. XIX ș.a. Autorul a ținut să amintească opiniile unor mari personalități române, în ceea ce privește necesitatea de a construi „o rută” între Dunăre și Marea Neagră, de-a lungul văii Carasu, de la Cernavodă la Constanța.

Studiile publicate de Constantin Cheramidoglu cu privire la dimensiunea economică, politică și importanța construirii unui canal între Dunăre și Mare au contribuit la cunoașterea mai aprofundată a acestei probleme. Dintre acestea amintim studiul *Dobrogea la mijlocul secolului XIX. Proiecte economice*, apărut în volumul „Studia varia in Honorem professoris Panait I. Panait Octogenarii”¹, care are la bază lucrări ale unor personalități străine preocupate de asigurarea unei noi căi de transport, care să evite hegemonia rusească instalată la gurile Dunării după Tratatul de la Adrianopol.

Ideea amenajării unei legături directe cu Marea, printr-un canal navigabil care să unească Dunărea cu Marea Neagră, este veche, de la începutul sec. XIX, dar preocupările s-au limitat la discuții finalizate cel mult cu proiecte, fără urmări practice.

Primele idei cu privire la problema transporturilor fluvio-maritime la Dunărea de Jos și îmbunătățirea ei au fost înaintate de politicieni străini, ingineri sau călători aflați în trecere prin țara noastră. În sec. XIX diferiți diplomați, publiciști și scriitori occidentali au emis considerații eronate în privința posibilităților tehnice de realizare a canalului în regiunea Cernavodă-Rasova, exagerând în privința facilității, cât și a dificultăților prezentate de executarea sa².

Soluțiile propuse au îmbrăcat, în general, următoarele aspecte: îmbunătățirea tradiționalei căi de transport pe apă, prin gurile Dunării, organizarea unui drum de uscat, apoi chiar a unei linii de fier, direct prin mijlocul Dobrogei, între fluviu și Mare, construirea unui canal navigabil prin Dobrogea.

Problema unei noi ieșiri la Marea Neagră și legarea sistemului de transport fluvial al Dunării cu portul Constanța a fost ridicată insistent de către Marile Puteri, după anexarea Basarabiei la Rusia țaristă (în 1812), și cu deosebire după războiul ruso-turc din 1828-1829. Tratatul de la Adrianopol a servit interesele Rusiei la gurile Dunării; s-a instituit astfel un regim de carantină la frontieră, care urmărea să protejeze țările străine învecinate de bolile molipsitoare provenite din

¹ Constantin Cheramidoglu, *Dobrogea la mijlocul secolului XIX. Proiecte economice*, în „Studia varia in Honorem professoris Panait I. Panait Octogenarii”, coord. Andreea Atanasiu-Croitoru, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2011.

² Paul Cernovodeanu, *Românii și primele proiecte de construire a Canalului Dunăre-Marea Neagră (1838-1856)*, în „Revista de istorie”, tom 29, nr. 2, 1976, p. 192.

Turcia³. Pentru zona de nord a Dobrogei acest tratat a însemnat stagnarea dezvoltării sale economice. Malul drept al brațului Sf. Gheorghe urma să rămână nelocuit pe o distanță de șase mile (două ore de mers spre sud) și nu putea fi ridicată nici o construcție, cu excepția amenajărilor necesare carantinei instituite. Rusia a urmărit înăbușirea comerțului Principatelor, în profitul provinciilor sale de la Marea Neagră și de la Marea de Azov.

Reconsiderat după pacea de la Adrianopol drept un canal navigabil de viitor (Canalul Laman), controlul navigației pe fluviu a devenit un atribut esențial al echilibrului european⁴. Instalarea Rusiei la gurile Dunării și la Marea Neagră, în locul Imperiului Otoman, nu a lăsat indiferente Marile Puteri, mai ales Austria, pentru care poarta de intrare și ieșire în Marea Neagră prezenta o importanță deosebită⁵. Austria a urmărit acapararea piețelor de desfacere și de aprovizionare de la Dunărea inferioară. Dezvoltarea navigației și comerțului Austriei pe fluviu a constituit o pârghie în direcția afirmării politicii de hegemonie în zonele bazinului dunărean și Orientului⁶.

La sfârșitul sec. XIX, după Războiul de Independență și reunirea Dobrogei la România, regiunea era înscrisă pe un trend ascendent în ceea ce privește evoluția sa economică. Datorită așezării geografice, a resurselor de care dispunea, atât România, cât și vechea provincie Dobrogea, s-au găsit într-un cadru legislativ nou, de care au avut nevoie⁷. Astfel, problema construirii unui canal între Dunăre și Marea Neagră, care să asigure transportul sigur și fluent, a fost reluată. Proiectul a dobândit acum un caracter național, prezentând de la această dată un alt cadru și premise total diferite: dezvoltarea țării pe plan economic și politic⁸.

Proiectele specialiștilor români de după 1878, care au susținut construcția unui canal pe ruta Cernavodă-Constanța, au pornit toate de la relevarea avantajelor economice, sociale și strategice. Acestea au constat în scurtarea cu peste 400 km a legăturii pe Dunăre între Europa Occidentală și Orient (Marea Mediterană), avantajele comerciale ce urmau să decurgă de aici, ieftinirea considerabilă a transportului mărfurilor pe apă, asanarea văii Carasu și irigarea

³ Constantin Cheramidoglu, *op.cit.*, p. 194.

⁴ Ioan Munteanu, *Interferențe geopolitice la Dunărea de Jos în epoca modernă*, Editura Pronostic, București, 1999, p. 44.

⁵ Ioan A. Suci, *România și Comisia Europeană a Dunării(1856-1947)*, Editura Ex Ponto, Constanța, 20005, p. 29.

⁶ *Ibidem*, p. 30.

⁷ Constantin Cheramidoglu, *Dobrogea la 1878. Premisele dezvoltării sale economice*, în „*Politița Impact*”, dec. 2008, p. 6.

⁸ Paul Cernovodeanu, *op.cit.*, p. 205; Valentin Ciorbea, *Portul Constanța 1896-1996*, Editura Fundația Andrei Șaguna, Constanța, 1996, p. 62.

terenului înconjurător. S-a avut în vedere că viitorul canal Cernavodă-Constanța „va elibera economia națională de birul greu instituit la gurile Dunării prin voința comisiunii internaționale și, totodată, va scuti suveranitatea statului român de neplăcerile care i le cauzează Comisia Dunării”⁹.

Un singur proiect francez, care a aparținut lui A. Mathieu, a făcut excepție. El a presupus un canal între Cernavodă și Constanța, care să traverseze oblic Dobrogea-Gurile Dunării, cu excepția că „pentru a-i mai scurta parcursul, s-ar putea săpa un canal maritim direct de la cotul pe care îl face la sud către Marea Neagră”¹⁰. Costul acestui proiect ar fi fost foarte mare, fapt pentru care această modalitate de realizare a unui canal nu a fost luată în discuție de nimeni.

În cadrul problematicii reunirii Dobrogei la România s-au reluat discuțiile despre canal. Astfel, inginerul G. Budeanu a trimis într-o scrisoare adresată ziarului „Românul”, din 6 decembrie 1878, opiniile asupra unei probleme stringente pentru țară, un canal navigabil sau o cale ferată? În acest context istoric, autorul a susținut ideea legării Dobrogei de țară printr-o cale ferată mai lungă decât cea construită de englezi. În opinia inginerului român, calea ferată construită de aceștia a fost de la început, în interesul meschin de a servi doar Marilor Puteri și a fost nerentabilă¹¹.

Pentru a fi rentabilă, ea trebuia legată cu calea ferată de la Buzău, Ploiești sau București. Pentru atragerea mărfurilor spre România, portul Constanța trebuia legat cu Brăila sau Galați tocmai prin această cale ferată, care ar fi fost amplasată mai spre sud, mai aproape de linia Rusciuc-Varna. Dintre avantajele aduse Dobrogei de această cale ferată, au fost menționate următoarele: s-ar fi legat Galați-Brăila de cele două linii longitudinale ale țării Ițcani-Iași-Roman-Galați și Verciorova-București-Brăila, ar fi traversat Dobrogea aproape de-a lungul ei, ar fi pus în comunicare marile porturi ale României, Brăila și Galați, cu noul port pe mare de la Constanța, ar fi ridicat valoarea cerealelor, pescăriei și pietrării din interiorul Dobrogei, ar fi satisfăcut necesitățile strategice și ar fi atras un tranzit mult mai mare pentru Constanța.

G. Budeanu a amintit apoi de o altă lucrare de mare utilitate publică pentru Dobrogea, în parte, și pentru România în genere, și anume „un canal artificial de

⁹ Nicolae Dașcovici, *Canalul Cernavodă-Constanța sau gurile Dunării?*, în „Argus”, XIV, nr. 3181, 28 nov. 1923, p. 3.

¹⁰ A. Mathieu, *Proiect de canaux maritimes et d'eau douce a travers l'Europe*, Paris, 1880, p. 6, apud. Stoica Lascu, *Proiecte românești ale Canalului Dunăre-Marea Neagră (1850-1940)*, în „Canalul Dunăre Marea-Neagră, între istorie, actualitate și perspective”, coord. Valentin Ciorbea și Sorin Ovidiu Cupșa, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008, p. 27.

¹¹ Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei, vol. I (1878-1916)*, Biblioteca Tomitană II, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1999, p. 93.

derivațiune, de la Cernavodă la Constanța, alimentat cu apele ordinare și apele mari ale Dunării”¹². Față de inginerul englez John Barkley, inginerul român a văzut realizarea acestei lucrări posibilă și necesară. Avantajele pe care le-ar fi adus acest canal erau următoarele: ar fi scurtat navigația dintre Dunăre și Mare, ocolind Sulina, ar fi secat bălțile existente dintre Cernavodă-Medgidia, ar fi împiedicat inundațiile periodice ale Dunării. Pentru a demonstra putința de a se realiza această lucrare, autorul a dat o serie de date: „linia Cernavodă-Constanța e cea mai scurtă lățime a Dobrogei, adică de 65 km, din care de la Cernavodă-Medgidia vreo 50 km înainte e o vale (naturală sau artificială) în care stagnează o mare întindere, sute de bălți nesănătoase și pe unde puține săpături vor trebui a se face pentru regularea canalului. Numai aproape de Constanța, pe o porțiune de 10-15 km, unde se sfârșește această vale, terenul este mai ridicat și se va necesita efectuarea unor săpături mai mari. Gura canalului la Cernavodă s-ar regula ținându-se seama de un nivel fix al apelor mici sau ordinare, suficient pentru navigația obișnuită pe gurile Dunării, iar apele ordinare mai ridicate decât acest nivel, ce vin de mai multe ori pe an, și apele mari ale Dunării, ce vin periodic, de două ori pe an, ar trece să alimenteze canalul”¹³.

Scopul urmărit de autorul acestui articol, prin cele două proiecte - calea ferată longitudinală Brăila-Măcin-Babadag-Medgidia-Cernavodă, legată cu podul peste Dunăre la Brăila sau Galați, și canalul transversal de la Dunăre la Marea Neagră, Cernavodă-Medgidia-Constanța, a fost acela de a îmbunătății și de a lega noua provincie Dobrogea de România.

Odată cu reunirea Dobrogei la România, statul român a efectuat mai multe cercetări și a întocmit rapoarte cu privire la această regiune românească. Dintre acestea amintim rapoartele comandantului Flotei Române I. Murgescu, cel al lui George C. Curtu, director general al Ministerului de Interne și un altul al lui Mihai Poenaru-Bordea, director general în Ministerul de Justiție¹⁴.

Raportul colonelului Fălcoianu a fost adresat Ministrului Afacerilor Străine, la 19 octombrie 1878 și a cuprins studiile de recunoaștere generală făcute în Dobrogea. La secțiunea alocată Districtului Medgidia, la Valul lui Traian, autorul a opinat că „ideea că Valul lui Traian ar fi un canal care ar fi avut ca scop a uni Dunărea cu Marea Neagră, această idee o cred o simplă imaginațiune, căci forma tărâmului nu lasă să se vadă aceasta. Acel pretins canal este o simplă cale care

¹² „Românul”, XXII, nr. 6, 6 dec. 1878:2-1222, apud. Stoica Lascu, *op. cit.*, p. 93.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Gheorghe Dumitrașcu, Lavinia-Dacia Gheorghe, *Trei documente privind situația Dobrogei la 1878*, în „Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european”, coord. Valentin Ciorbea, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008, p. 232.

până la vreo 20 km de Kiustendje are o mică pantă spre Dunăre, din care cauză, când apele Dunării erau mari, ele treceau dincolo de Medjidie și se zice că unele vase din Dunăre, la viituri mari de ape, pluteau până dincolo de Medjidie; de când s-a construit însă calea ferată Compania, spre a apăra de inundațiuni, a fost nevoită de a se închide această vale la Cernavodă; a izbutit în adevăr a-și săpa linia, dar prin aceasta a aruncat moarte în localitățile acestei văi, pe o întindere de 40 km; căci apele numai putând avea nici o scurgere, toată localitatea a devenit o imensă mlaștină care se întreține prin scurgerea apei de ploi și care, fiind închisă între două maluri înalte, a devenit un cuib de otrăvire, frigurile pernicioase seceră populațiunea și infecțiunea este atât de mare încât streinul care ar trece o singură noapte prin Medjidia scapă foarte rar a nu fi cuprins de un acces violent”¹⁵.

Colonelul Fălcoianu a recomandat luarea imediată a unor măsuri, care să ducă la însănătoșirea localității, la realizarea unor ecluze la Cernavodă, care să permită scurgerea apelor, precum și astuparea treptată a mlaștinilor. „Ca dovadă că acest canal nu este decât o simplă vale”, încheia autorul raportul, „sunt celelalte văi laterale care de la distanța de 10 și 15 km se îndreaptă natural către dânsa și se înclină tot spre vest. Aceasta dovedește că acel canal nu este decât o scursoare naturală spre Dunăre”¹⁶. Cât privea ideea posibilității de a folosi valea Medjidiei (Carasu), pentru executarea unui canal de la Dunăre la Mare „este de ajuns a spune că pe o distanță de 14 la 16 km de Kustendje tărâmul este stâncos și ar trebui o săpătură în stâncă de la 40 la 50 m adâncime”¹⁷.

Tot în această problemă a opinat și inginerul englez John Barkley, care a trimis la redacția ziarului „Românul” „o foarte interesantă epistolă asupra Dobrogei”, redacția apreciind că „din toate informațiunile pe care le-am avut până astăzi asupra acestei noi posesiuni a României, acelea ce ni le dă epistola domnului Barkley sunt fără comparare cele mai însemnate, atât din punct de vedere științific, cât și din punctul de vedere economic și chiar politic”¹⁸.

Punctul de vedere al inginerului englez s-a poziționat diametral opus față de cel al inginerului român G. Budeanu. Ingerul englez a dat informații variate și interesante despre Dobrogea, din toate punctele de vedere. El a vorbit de vehiculata idee a unui canal, care ar fi urmat să unească Dunărea la Cernavodă cu Marea Neagră, aproape de Constanța, situația geografică părănd a indica deschiderea acestui canal. În urma unei analize aprofundate asupra climei, a

¹⁵ Biblioteca Academiei Române, Mss, Fond D. A. Sturza, pachet XVI, doc. 150, apud Gheorghe Dumitrașcu, Lavinia-Dacia Gheorghe, *op. cit.*, p. 242.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Gheorghe Dumitrașcu, Lavinia-Dacia Gheorghe, *op. cit.*, p. 243.

¹⁸ Stoica Lascu, *Mărturii de epocă...*, p. 7.

condițiilor legării portului de mare, asupra modului cum ar fi putut fi pus în comunicație cu restul rețelei, Barkley a concluzionat că ideea canalului era una utopică¹⁹. El a dat informații tehnice foarte precise privind portul Constanța, pe care l-a poziționat la un punct unde Marea Neagră și Dunărea se apropiau una de alta, la o distanță de 57 km în linie dreaptă, prezentând și traseul Dunării. A descris apoi cursul Dunării la Cernavodă, unde fluviul se afla la o distanță mai mare, cam de 300 km, fiind îndreptat spre nord, prin colinele de la Babadag, apoi fluviul făcea o cotitură spre răsărit, la Galați și curgea spre diferite debușeuri în Marea Neagră, prin canalele Sf. Gheorghe, Sulina și Chilia.

Apropierea Dunării de Marea Neagră la Cernavodă a dat adeseori locul la diferite proiecte de a uni fluviul cu marea, printr-un canal. Greutățile care s-au opus la realizarea acestui canal nu au fost numai de natură tehnică²⁰, ci și financiare și comerciale. Orice tip de canal s-ar fi construit, pentru a se putea naviga, ar fi trebuit ridicate stăvilare. Astfel de stăvilare ar fi fost absolut necesare, apoi punctul cel mai puțin ridicat al țărmlui, la 8 km de Constanța, care ar fi trebuit săpat mai jos de nivelul mării are o înălțime de cel puțin 50 m, astfel încât o astfel de lucrare ar fi costat foarte mult, în afara cazului în care, în loc de șanț săpat să se facă un tunel de 12-15 km lungime. Tăierea unui simplu șanț sau o deschizătură între Cernavodă și Marea Neagră nu ar fi fost de nici un folos, deoarece curenții ar fi dat o repeziciune atât de mare, încât navigația ar fi fost cu neputință. Prin greutatea tehnică, partea financiară devenea de la sine înțeleș descurajatoare, construirea canalului implicând costuri foarte mari în comparație cu un drum de fier, în viziunea inginerului John Barkley. Pe de altă parte, valoarea comercială a canalului ar fi fost mică datorită folosirii stăvilarelor. Acest lucru indica că apa din canal ar fi stătătoare, lucru care ar fi dus la un îngheț pe timp de iarnă mai repede decât pe Dunăre, astfel că debușeul artificial ar fi fost închis mai mult timp decât debușeele naturale ale Dunării.

În opinia lui Barkley, portul de la Constanța, deși era mic, era destul de sigur și se întindea pe o suprafață de aproximativ 5 ha de apă adăpostită. Poziția sa înlesnea construirea unui port pe o scară mai mare și cu o cheltuială relativ moderată: o suprafață de 100 ha de apă, cu o adâncime mijlocie de la 9 la 6 m, garantând o securitate perfectă celor mai mari nave. El a mai menționat că planuri pentru un astfel de port au fost deja studiate și chiar perfecționate. Dacă s-ar fi pus în execuție, Constanța ar fi devenit „cel mai frumos și cel mai căutat port

¹⁹ *Ibidem*, p. 95.

²⁰ „La Cernavodă, după anotimp, Dunărea este cu 5 până la 9 metri mai ridicată decât nivelul mării”, în Stoica Lascu, *Mărturii de epocă...*, p. 95.

al Mării Negre prin care produsele românești și austrice s-ar răspândi în întreaga lume”²¹.

Barkley a apreciat distanța Cernavodă-București la 140 km și Constanța-București la 200 km parcurși în 4 ore, brațul principal al Dunării, în fața Cernavodei, având o lățime de 600 m, după străbaterea acestui braț începând o insulă care se întindea pe o distanță de 12 km până la un braț mai mic al fluviului, braț care avea o lungime de vreo 180 m. Aceste informații au fost strânse de John Trevor Barkley în anii petrecuți la Constanța și au fost împărtășite ziarului „Românul”, pentru a servi la cunoașterea noii posesiuni a României, Dobrogea.

În martie 1883 a apărut proiectul realizat de Grigore Emanuel Lahovari și belgianul James Van Drunen. În studiul lor au arătat avantajele economice ale realizării canalului, de-a lungul văii Carasu, prin „stabilizarea legăturilor directe între producătorul român și cumpărătorul străin”²², transportul rapid pe apă, fertilizarea Dobrogei, desecarea mlaștinilor, intensificarea activității în portul Constanța, rentabilitatea portului, care putea deveni un centru activ al României, care să rivalizeze cu marile porturi ale Europei. Autorii proiectului considerau că „din punctul de vedere al României, canalul este o sarcină națională de îndeplinit”²³. Cei doi ingineri își exprimau convingerea că există reale posibilități practice de traversare a unui canal între Dunăre și Mare, întrucât săparea lui „nu comportă dificultăți decât pe un sfert din lungimea totală, ceea ce este puțin, și aceste obstacole, pe care nu trebuie să le exagerăm, își pierd, în mod absolut, gravitatea în comparație cu marea utilitate a operei”²⁴.

În concepția autorilor, proiectatul canal „va putea să devină o arteră importantă de tranzit pentru comerțul general, datorită debușeului asigurat de această mare cale de navigație care, prin mijlocirea canalului de Main, merge de la Marea Nordului la Marea Neagră”²⁵.

Încă din vara anului 1878 opinia publică românească a fost preocupată de legarea Dobrogei cu România prin cale ferată, act înțeleș și de conducerea țării. Astfel, la deschiderea lucrărilor Corpurilor Legiuitoare, la 15/27 noiembrie 1878, Carol I a cerut unirea sistemului căilor ferate cu linia Constanța-Cernavodă, ca fiind imperios necesară intereselor politice și comerciale²⁶. Noile condiții de

²¹ „Românul”, XXII, f. nr., 14 dec. 1878, 1-1245 – 2-1246, apud Stoica Lascu, *op. cit.*, p. 96.

²² Stoica Lascu, *Proiecte românești ale Canalului...*, p. 27.

²³ Grigore Em. Lahovari, James van Drunen, *Proiect d'un Canal Danubien de Kustendje a Tchernavoda*, Ixelles-Bruxelles, 1883, p. 7, apud Stoica Lascu, *op. cit.*, p. 27.

²⁴ *Ibidem*, p. 11.

²⁵ *Ibidem*, p. 17.

²⁶ Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 53.

evoluție a Dobrogei au determinat și firma engleză să fie interesată de vânzarea căii ferate Constanța-Rasova și a instalațiilor și lucrărilor portuare.

La 1 aprilie 1881 guvernul a promovat în Parlament proiectul de lege pentru răscumpărarea căii ferate și a instalațiilor portuare din Constanța și Cernavodă. În 1882 statul român a răscumpărat calea ferată cu 16 800 000 franci, sumă plătită în aur, pe baza contractului dintre statul român, reprezentat de colonelul Nicoale Dabidja, și delegatul Companiei engleze. Contractul a fost semnat la 9 noiembrie 1882, iar bunurile răscumpărate au fost grupate în trei liste²⁷.

Între anii 1885-1886 Marina Militară a executat mai multe lucrări hidrografice în zona Sulina-Gura Portiței, cu canoniera „Grivița”, în scopul de a realiza intrarea pe lacul Razlem, unde urma să se amenajeze o bază militară maritimă, care ulterior să fie legată și cu apele navigabile interioare. Datorită posibilităților economice limitate ale țării în acea perioadă, s-a renunțat la finalizarea studiului, deși acesta a fost considerat ca o continuare a eforturilor de a se realiza ieșirea la mare, prin unul din brațele Dunării (Sulina sau Sf. Gheorghe)²⁸.

Cu toate că, la sfârșitul secolului trecut, construirea unei căi navigabile în inima teritoriului dobrogean a fost privită de statul român ca o chestiune cu soluționare de perspectivă, studiile întreprinse de o serie de specialiști români în această perioadă au evidențiat importanța construirii unui canal între Dunăre și Marea Neagră. Au fost semnalate atât avantajele economice, cât și faptul că în acest fel ar fi fost posibilă înlăturarea concurenței puterilor europene, care acționau în direcția frânării comerțului cu cereale românești la gurile Dunării și mai ales a Comisiei Europene a Dunării.

Luând în considerare aceste aspecte, în 1897 inginerul român Bazil G. Assan²⁹ a propus construirea unui canal fluvial cu o lungime de 53 km de la Cernavodă la Constanța și nu unul maritim³⁰. În viziunea sa, „acest canal va fi făcut, căci el este indispensabil viitorului economic al României”³¹. Motivațiile au fost de natură politico-economică: contracararea acțiunilor Rusiei, ce tindea a atrage comerțul și

²⁷ Dumitru P. Ionescu, *Construirea și răscumpărarea liniei ferate Constanța-Cernavodă*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D.Xenopol”, XXV, Iași, 1988, p. 209; Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 55.

²⁸ Constantin I. Popa, *Considerațiuni asupra Canalului Dunăre-Marea Neagră*, 2 vol., 1984, în arhiva personală a profesorului universitar dr. Valentin Ciorbea, p. 11.

²⁹ Bazil G. Assan (1860-1918) inginer și explorator român, membru al Societății Regale Române de Geografie, primul român care a efectuat o călătorie în jurul pământului. A fost și deținătorul automobilului cu nr. 1 din București.

³⁰ B. G. Assan, *Rolul României în legăturile comerciale ale Europei cu Asia, Africa și Australia*, în „Marea Neagră”, I, nr. 58, 18 noiembrie 1923, p. 2.

³¹ *Ibidem*.

navigația pe brațul Chilia, construirea canalului degreva grânele românești de taxele mari de la Sulina, Constanța devenea centrul de export al cerealelor, prin construirea canalului s-ar fi atras mărfuri cu destinația Serbia, Bulgaria, Austro-Ungaria și Germania, România devenind astfel punct de tranzit al mărfurilor spre Europa Centrală și de Est³².

În concepția inginerului Assan, canalul trebuia să aibă o lungime de 53 km, o lățime de 16 m și 2,5 m adâncime³³. Conform calculelor, devizul aproximativ al lucrărilor s-ar fi ridicat la 20 milioane de franci, iar lucrările urmau să dureze 4-5 ani, canalul putând fi inaugurat în același timp cu portul Constanța³⁴. Pe parcursul vieții sale, inginerul român a urmărit, cu consecvență, materializarea construirii drumului de apă din centrul Dobrogei, lăsând prin testament suma de 85 000 lei „pentru facerea de studii la fața locului pentru construirea canalului navigabil între Cernavodă și Constanța”³⁵. De acest proiect au fost interesate și unele țări din Europa Centrală.

Până la izbucnirea Primului Război Mondial și în timpul acestuia, preocupările specialiștilor români față de problema proiectării unui canal între Cernavodă și Constanța s-au manifestat mai rar. Atenția lor a fost îndreptată spre proiecte de mai stringentă nevoie, cum ar fi podul de peste Dunăre, între Cernavodă și Fetești, mărirea și modernizarea portului Constanța³⁶.

Și unele personalități constănțene au elaborat studii și articole care au susținut construcția unui canal între Cernavodă și Constanța. C. A. Ciudin a întreprins un studiu al posibilității navigației pe valea Carasu, realizând o hartă topografică, pe care a înaintat-o pe masa de lucru a regelui Carol I, care a apreciat importanța lucrării, dar a fost de părere că nu era momentul oportun, vecinii putând considera acest canal ca o frontieră naturală³⁷.

În aprilie 1914, avocatul A. C. Diamandopol a publicat un articol intitulat „Un canal navigabil Cerna-Vodă – Constanța”³⁸, unde a întreprins un mic istoric

³² Stoica Lascu, *Proiecte românești ale Canalului...*, p. 28.

³³ *Ibidem*, p. 26.

³⁴ *Ibidem*, pp. 26-27. Portul Constanța a fost inaugurat în septembrie 1909.

³⁵ *Canalul Cernavodă-Constanța. Un legat însemnat*, în „Dobrogea jună”, XII, nr. 85, 14 aprilie 1919, p. 2, apud Stoica Lascu, *Proiecte românești ale Canalului...*, p.27. În afară de acest proiect, testamentul mai prevedea rezervarea sumei de 15 000 lei „pentru facerea unor studii la fața locului pentru construirea unui tunel de cale ferată, la mică adâncime, sub nivelul Dunării în apropiere de Turtucaia”.

³⁶ Stoica Lascu, *Proiecte românești ale Canalului...*, p. 30; Valentin Ciorbea, *op. cit.*, pp. 62-63.

³⁷ C. A. Ciudin, *Legătura între Marea Nordului și Marea Neagră*, în „Gazeta română”, I, nr. 2, 9 mai 1916, p. 1.

³⁸ A. C. Diamandopol, *Un Canal navigabil Cerna-Vodă-Constanța*, în „Curierul Constanței”, I, nr. 3, 20 aprilie 1914, p. 1.

al proiectelor din prima jumătate a secolului trecut și a argumentat necesitatea economică și geopolitică a executării canalului. Autor afirma că, încă din 1837, Germania lipsită de colonii căuta debușeuri economice și financiare pentru exportul produselor sale industriale și „astfel a apărut ideea unui canal navigabil Cerna-Vodă-Constanța prin valea Carasu”³⁹. În cadrul amintitului articol a fost prezentată misiunea celor patru ofițeri prusaci trimiși de regele Frederich Wilhem al III-lea în Dobrogea, pentru a studia sistemul de fortificare al Dunării și să ridice planul văii Carasu, în vederea unui proiect de canal navigabil destinat a lega Dunărea cu Marea Neagră. Autorul a prezentat în continuare date istorice legate de misiune și faptul că s-a renunțat la proiect care, „dacă s-ar fi făcut atunci când dificultățile politice nu existau, ar fi prins foarte bine din punct de vedere economic și strategic”⁴⁰. De asemenea, autorul a susținut realizarea acestei lucrări și a argumentat importanța sa pentru statul român: „Acest proiect e foarte folositor economiei noastre naționale și tehnicește nu ar fi mult de făcut, deoarece acest canal a existat până la Medgidia pe valea Carasu, între Cerna-Vodă-Medgidia și era navigabil pe această porțiune încă prin 1850, lucru afirmat de Ion Ionescu de la Brad. Utilitatea economică, strategică și socială va dezvolta o necesitate mondială prin dezvoltarea Constanței, suprimând 23 de ore de traversare maritimă de la Constanța-Sulina-Galați. Canalul va îndepărta greutatea navigației pe canalul navigabil Sulina-Galați, care din cauza îngustimei pune vasele în pericol de coliziune, iar la gură, din lipsa unui debit de apă suficient, provoacă dese împotmoliri, împiedicând navigația”⁴¹.

În 1915, un alt avocat și proprietar de ziar, C. Irimescu, a publicat articolul „Eternul cântec”, unde s-a pronunțat hotărât pentru construirea canalului, pornind de la „polemica avută de doi ingineri pentru Dobrogea, căci e vorba de canal – <<eternul cântec național al întregii țări>>”⁴².

Un alt ziar a argumentat și el importanța căilor de comunicație pe apă, în special din punctul de vedere al rentabilității transportului: „În Bavaria s-a pus problema unei mai intense activități comerciale. Trebuie înlăturate piedicile ce stau în calea navigației danubiene și trebuie să fie legată, printr-un canal destul de adânc, Dunărea cu Rinul, pentru ca corăbii mai mari să poată străbate de-a curmezișul continentul european din Marea Neagră până la Marea Nordului. Este de prisos să arătăm importanța comercială a acestui proiect pentru țările prin care trece Dunărea – ieftinirea transportului (...) Drumurile deschise pe ape nu

³⁹ *Ibidem*, p. 1.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² C. Irimescu, *Eternul cântec*, în „Dacia”, I, nr. 2, 9 mai 1915, p.1.

împiedică dezvoltarea comunicațiilor pe cale ferată. Ușurarea mijloacelor de transport va duce la ieftinirea mărfurilor. Prin deschiderea unui mai larg drum pe Dunăre se dezvoltă comerțul românesc”⁴³.

În 1917 consilierul german ing. dr. Th. Rumelin a înaintat Cancelariei Imperiale din Berlin „Proiectul Canalului Dobrogea-Mare”⁴⁴. Acest proiect a propus trecerea imediată la construirea canalului navigabil, datorită importanței acestuia pentru asigurarea legăturilor economice directe ale Germaniei cu țările din Orient, dar și din considerații militare și strategice.

Proiectul lui Th. Rumelin a prevăzut un traseu pentru canal, situat în lungul liniei de cale ferată Cernavodă- Port Constanța. Intrarea pe canal, din Dunăre, a fost proiectată în curent liber pe valea Carasu, iar ieșirea la mare a fost prevăzută a se amenaja cu jetele, la sud de portul maritim Constanța. Schema hidrotehnică a canalului a avut în vedere navigația fluvială pe primii 42 km, începând de la Dunăre și navigația maritimă pe cca. 16,8 km. Pe doi km, cele două sectoare se situau paralel, fiind despărțite de o platformă lată de 45 m. Pe această platformă s-a dorit organizarea transportului de mărfuri din navele maritime în cele fluviale și invers. Între cele două sectoare a fost prevăzută și construirea unei ecluze, pentru trecerea navelor din sectorul inferior al canalului în cel superior și invers. Această soluție propusă a fost strategic gândită pentru ascunderea flotei germane din Marea Neagră⁴⁵.

Direcția Construcțiilor Hidraulice din Ungaria a tipărit în 1917, la Budapesta, o broșură în limba germană și în limba maghiară, intitulată *Planul unui canal navigabil de la Cernavodă la Constanța*. Acest proiect a fost semnat de profesorului A. Hajos, consilier al ministrului austro-ungar din Direcția Construcțiilor Hidraulice, Secțiunea Hidraulică a Regatului Ungar⁴⁶. Era vorba de un scurt memoriu de câteva pagini, ce a schițat o sumară descriere tehnică a proiectului și a cuprins și un plan la scara 1:75000, un profil în lung și profile transversale (Anexa nr. 1). Descriind drumul Dunării și a văii Carasu, cu luncile sale mlăștinoase, autorul raportului spunea că se putea construi un drum de navigație care ar fi scurțat cu 400 km drumul de navigație spre est și ar fi pus capăt

⁴³ *** , *Legătura între Marea Nordului și Marea Neagră*, în „Gazeta română”, I, nr. 2, 9 mai 1916, p. 1; Stoica Lascu, *op. cit.*, p.30.

⁴⁴ C. A. Ciudin, *Canalul Dunăre-Marea Neagră*, în „Plutus”, I, nr. 41, 29 noiembrie 1923, p. 5.

⁴⁵ Chiriac Avădanei, *Sistemul Canalelor navigabile din Dobrogea*, în „Canalul Dunăre-Marea Neagră între istorie, actualitate și perspective”, coord. Valentin Ciorbea, Sorin Ovidiu Cupșa, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008, p. 149.

⁴⁶ George Varsami, *Specialiști români despre un proiect maghiar de construcție a canalului Dunăre-Marea Neagră*, în *Canalul Dunăre-Marea Neagră între istorie, actualitate și perspective...*, coord. Valentin Ciorbea, p. 41.

greutăților tehnice și politice cu care se confruntau maghiarii. Traseul canalului trebuia să urmeze partea de sud a bălții Carasu, aproape de linia ferată pe un teren cu altitudine de 8-10 m până la km 29, ca apoi să pătrundă printr-un profil deschis de 12-17 m înălțime, până la colinele de pe litoralul mării de 60 m înălțime, pe care le-ar fi străbătut prin tunel și ar fi ieșit în apropierea portului Constanța⁴⁷. După primii 30 km era prevăzut un tunel, datorită diferenței mari a apei. La Cernavodă a fost proiectată construirea unei ecluze⁴⁸. Pentru buna comunicare în tunel a fost prevăzută o instalație de edec mecanică. Ca lucrări auxiliare au fost prevăzute 15 poduri metalice rutiere, fiecare având o lungime de 60 m și 2 poduri metalice de cale ferată.

Costul întregului proiect a fost estimat la 114 milioane coroane⁴⁹. Pentru tipul de canal ce ar fi trebuit să fie construit s-au avansat trei ipoteze: canal de nivel fără ecluză la Dunăre și Mare, aceasta fiind soluția cea mai avantajoasă; canal închis la Cernavodă print-o ecluză de 80 m lungime, 12 m lățime și 7 m adâncime și un deversor de alimentare cu un debit de 6 m.c/sec. Această soluție a fost admisă de Direcțiunea Construcției Hidraulice; a treia propunere - canal cu ecluză la Cernavodă și la Mare, care ar fi fost un proiect bun, dar navigația s-ar fi făcut anevoios datorită celor două ecluze⁵⁰. Canalul trebuia să aibă 50 m lățime la fund, 25 m în tunel, taluzele 1:1 afară și 20:1 în tunel⁵¹.

Pentru întretărirea cu calea ferată și drumuri s-au prevăzut poduri de fier de 60 m lungime medie, lățimea rămânând a se aprecia la fața locului.

În proiectul unghuresc din 1917 s-a prevăzut o adâncime de 3,50 m în porțiunea deschisă a canalului și de 4 m în tunel, pentru a compensa creșterea rezistenței apei prin îngustarea secțiunii canalului în tunel, iar secțiunea canalului urma să fie stabilită⁵². Cât privește traseul canalului, proiectul a fost destul de nerealist și nu a dat detalii tehnice pentru lucrări greu de realizat, cum ar fi trecerea canalului peste nodul principal de linii ferate, aflat între km 43-60. S-a

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 42-43; Virgil Cotovu, *Un proiect unghuresc pentru canalul Cernavodă-Constanța*, în „Analele Dobrogei”, IV, nr. 3, 1923, p. 313.

⁴⁸ Canalul nu putea fi proiectat ca drum deschis din cauza pantei mari de -0,19%, deoarece nivelul apelor mari la Cernavodă era de 7 metri, deasupra lui 0 și a 11,85 m deasupra mării, navigația fiind îngreunată din cauza distrugerilor la care ar fi fost expusă albia din cauza curentului la apele mari, în George Varsami, *op. cit.*, p. 43.

⁴⁹ Virgil Cotovu, *op. cit.*, pp. 312-315; George Varsami, *op. cit.*, p. 43.

⁵⁰ Muzeul Marinei Constanța, Fond Documente, dosar 1/1996, ff. 2-3; George Varsami, *op. cit.*, p. 43.

⁵¹ Jean Stoenescu Dunăre, *Canalul navigabil de la Cernavodă la Constanța între Dunăre și Mare*, în „Analele Dobrogei”, VIII, 24 octombrie, 1927, p.152.

⁵² George Varsami, *op. cit.*, p. 47.

propus analizarea mai multor soluții pentru locul de debarcaș al canalului la mare: traseul Cernavodă-Medgidia-Canara (Sutghiol) în lungime de 50 km; traseul Cernavodă-Medgidia-Murfatlar-Agigea⁵³.

Proiectul în sine a arătat importanța europeană pe care fostele Puteri Centrale o dădeau acestui canal. Era necesară construirea unui canal pe un traseu cât mai scurt, pentru transportarea în siguranță și în condiții economice a principalelor produse românești – cereale, petrol, lemne – care să concureze cu cele mai mari centre de desfacere⁵⁴. Asupra acestui proiect s-au pronunțat doi dintre cei mai importanți ingineri români ai perioadei: Laurențiu Erbiceanu și Virgil Cotovu.

Inginerul Erbiceanu a văzut beneficiile pe care un eventual canal le-ar fi oferit prin scurtarea drumului cu 390 km spre Constantinopol, precum costul redus al transportului și asigurarea cu apă potabilă a orașelor dobrogene. În viziunea inginerului Erbiceanu, erau posibile două trasee pentru canal: Cernavodă-Medgidia-Canara, cu o lungime de 50 km, și Cernavodă-Medgidia-Murfatlar-Agigea, cu o lungime ca cea din proiectul unguresc. Inginerul Virgil Cotovu a fost de părere că proiectul maghiar avea multe lacune, dar putea fi îmbunătățit. Ambii specialiști au considerat că proiectului îi era necesar un studiu deosebit de riguros pentru găsirea soluției optime.

Între anii 1856-1938 Marile Puteri Europene au fost interesate cel mai mult de securitatea politică a Dunării și a continentului european. La rândul ei, România a devenit interesată, după cucerirea Independenței de Stat, în canalizarea Dunării de pe teritoriul ei, cu un efort material cât mai redus. Mergând în această direcție, după 1878 și-a făcut loc tot mai mult o concepție politico-economică nouă, de reorientare a comerțului spre căile fluviale și mai ales maritime. Personalități ca Mihail Kogălniceanu, C. A. Rosetti sau I. C. Brătianu au exprimat astfel de opinii.

Interesul Marilor Puteri a variat în funcție de situația politică de la gurile Dunării, cu privire la realizarea unor proiecte pentru un canal, care ar fi trebuit să străbată Dobrogea prin valea Carasu, de la Cernavodă la Constanța, prin eliminarea „marei cote al Dunării”.

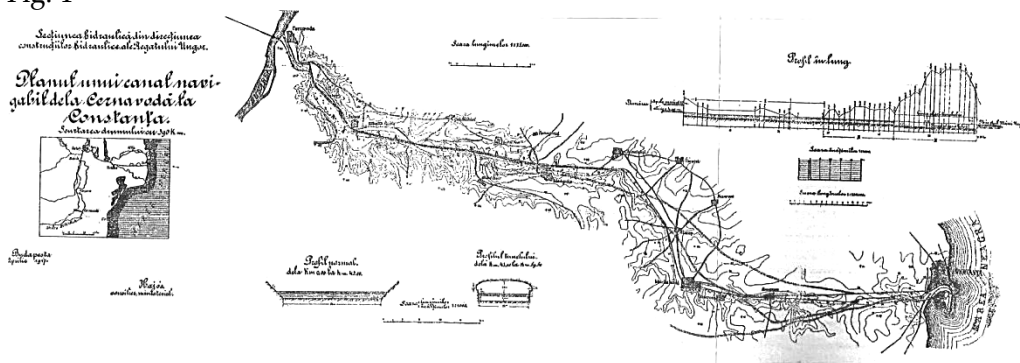
În final, trebuie să precizăm că ideea construirii unui Canal Dunăre-Marea Neagră, care să ducă la dezvoltarea economică și politică a Principatelor nu a găsit deplină eficiență pentru români în sec. XIX, din cauza menținerii dominației străine pe pământul Dobrogei, dar și datorită lipsei capitalului, a resurselor tehnice, toate acestea fiind cauzele esențiale pentru care o lungă perioadă de timp toate aceste idei au rămas la stadiul de proiect. Abia la jumătatea secolului al XX-

⁵³ *Ibidem*, p. 48.

⁵⁴ Muzeul Marinei Constanța, Fond Documente, dosar 1/1996, f. 1.

lea ideaa construirea unui canal navigabil care să lege Dunărea de Marea Neagră a fost reluată, însă rațiunea care a stat la baza acestui proiect aveau să fie de această dată de natură politică, nu economică, și să aibă consecințe incommensurabile pentru mii de oameni.

Fig. 1

Planul Canalului Cernavodă-Constanța, elaborat de Secțiunea Hidraulică din Direcțiunea Construcțiilor Hidraulice a Regatului Ungar, apud George Varsami, *Specialiști români despre un proiect maghiar de construcție a Canalului Dunăre-Marea Neagră*, în „Canalul Dunăre-Marea Neagră între istorie, actualitate și perspective”, coord. Valentin Ciorbea și Sorin Ovidiu Cupșa, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008, p. 50.

LE PROBLÈME DE LA CONSTRUCTION D'UN CANAL NAVIGABLE DU DANUBE - MER NOIRE DANS LA PÉRIODE 1878-1918

Résumé : A la fin du XIXe siècle, après la Guerre d'Indépendance et la réunification avec la Roumanie Dobroudja, le problème de construire un canal entre le Danube et la Mer Noire a été réitéré. Cette fois il s'agit d'une question au caractère national par la présence d'un autre cadre et prémisses absolument différents : le développement du pays du point de vue économique et politique. Les projets des spécialistes roumains après 1878 qui encourageaient la construction d'un canal entre Cernavoda et Constantza, avaient comme point de

départ le relèvement des avantages économiques, sociaux et stratégiques. Un seul projet français appartenant à A. Mathieu a été excepté.

Avant le déclenchement de la Première Guerre mondiale et pendant son déroulement aussi, les préoccupations des spécialistes roumains visant la question de la projection d'un canal entre Cernavoda et Constantza se sont manifestées moins fréquemment. Leur attention s'est dirigée vers des projets beaucoup plus nécessaires, comme le pont sur le Danube, entre Cernavoda et Fetesti, l'élargissement et la modernisation du port de Constantza. Mais des personnalités de Constantza ont élaboré des études et des articles appuyant l'idée de la construction d'un canal entre Cernavoda et Constantza.

Mots-clés: Canal navigable, Dobrogea, Canal du Danube-Mer Noire, projets.

CHESTIUNEA DOBROGEI ÎN RELAȚIILE ROMÂNNO-RUSE, VĂZUTĂ PRIN PRESA VREMII

Rezumat: Relațiile româno-ruse în perioada 1877-1945 au cunoscut toate formele de manifestare, de la alianțe militare la starea de război, după cum situația politică a zonei a evoluat, dar și în funcție de interesele geopolitice ale Rusiei, sau mai târziu ale Uniunii Sovietice. Poziția geografică a teritoriului Dobrogei a favorizat aceste manifestări, importanța culoarului dobrogean în tendințele de expansiune a Rusiei spre strâmtoarele Mării Negre, fiind evidentă. Pe de altă parte poziția României la gurile Dunării, ca garant al libertății navigației pe Dunăre, era susținută de alte puteri europene, astfel că menținerea echilibrului în zonă era importantă nu numai pentru România, ci și pentru întreg organismul european. În acest context, diplomația rusă a căutat să mențină o stare de provizorat în privința statutului Dobrogei, atât în perioada 1877-1880, după finalizarea conflictului militar cu Imperiul Otoman, cât și în anii următori, profitând de pretențiile Bulgariei asupra Dobrogei și de prezența unei minorități bulgare, dar și ruso-lipovene în Dobrogea. Dosarul Cadrilaterului (1913-1940) a accentuat aceste tendințe, dar retrocedarea sa în anul 1940 și reîncadrarea Basarabiei la U.R.S.S. au făcut ca interesul rusesc pentru Dobrogea să slăbească. După 1945 se intră într-o altă logică politică, Uniunea Sovietică controlând politic și militar întreaga zonă.

Lucrarea de față face o trecere în revistă a momentelor când situația Dobrogei a fost pusă în discuție, cu accent pe declarațiile politice ale diplomaților și factorilor de răspundere din țările interesate, dar prezentând și modul cum chestiunea era privită de observatorii străini, de jurnaliștii de la marile cotidiene europene.

Cuvinte-cheie: Dobrogea, relațiile româno-ruse, geopolitica Mării Negre, presa.

*Membru al Societății de Științe Istorice Constanța; E-mail: cheramidoglu1959@gmail.com

Dobrogea a intrat în atenția marilor puteri europene pe măsură ce a devenit tot mai evidentă importanța sa economică și strategică. Astfel, după ce tratatul de la Viena din anul 1815 declarase libertatea navigației pe marile cursuri de apă, zona Gurilor Dunării devine importantă pentru asigurarea libertății navigației și deci a comerțului pentru țările din zonă, dar în același timp un loc de ciocnire a intereselor politice și economice ale Imperiului Otoman (Turciei, mai târziu), Rusiei și Austro-Ungariei.

Tratatul de la Adrianopole consfințea prezența rusească în nordul Dobrogei, brațul Sf. Gheorghe devenind frontiera sa sudică; mai mult chiar, pentru a asigura o zonă tampon, Rusia impusese ca o fâșie de teren de șase mile la sud de acest ultim braț al Dunării să rămână nelocuită. Prin stăpânirea singurei căi navigabile la acea vreme, Rusia își exercita un control direct asupra Valahiei și Moldovei și apoi asupra comerțului pe care Austria și alte țări îl aveau cu acestea.

Dar tratatul de la Adrianopole nu impunea Rusiei să asigure și adâncimea necesară navigației, prin lucrări de dragare a brațului Sf. Gheorghe, astfel că Austria a fost obligată să încheie o convenție în acest sens, în anul 1840, care permitea Rusiei să încaseze o taxă pentru lucrările de împiedicare a împotmolirii vaselor la gura fluviului. Rusia nu avea însă interesul de a respecta această înțelegere, așa că a lăsat ca acest braț să se colmateze, astfel încât brațul Chilia să capete cel mai mare debit. Acest din urmă braț fusese împotmolit în anii anteriori și acum se spera că putea fi redeschis navigației, iar Rusia, ce stăpânea portul Ismail, ar fi controlat comerțul pe Dunăre. Inițiativele austriece de construire a unui canal de la Cernavodă la Kustendge s-au lovit și ele de împotrivirea Rusiei, ce se arăta hotărâtă de a muta frontiera sa la sud de noul canal, ce putea fi considerat ca brațul cel mai sudic al Dunării¹.

Războiul din anii 1853-1856 a îndepărtat Rusia de Gurile Dunării, asigurând apoi libertatea navigației și a comerțului pe Dunăre și Marea Neagră, iar din 1860 s-a înființat Comisia Europeană a Dunării, însărcinată cu lucrările de asigurare a navigabilității Dunării. Treptat, Rusia și-a refăcut puterea militară și s-a manifestat concret pentru revenirea sa în zonă; diplomatic și militar, Rusia căuta să sprijine formarea unui stat bulgar puternic și întins teritorial, pe care să se bazeze în expansiunea sa spre strâmtoarele Mării Negre, dar în egală măsură urmărea revenirea la Gurile Dunării, prin anularea efectelor tratatului de la Paris. În aceste condiții războiul ruso-turc din 1877 era inevitabil și avea să ducă la schimbări majore în echilibrul politic al zonei, deși

¹ Felix Pigeory, *Les pèlerins d'Orient*, Paris, 1854, pp. 49-50.

ele nu erau anunțate oficial de la început. De acest război se leagă și independența statului român, iar de acum relațiile României cu Rusia au cuprins întotdeauna și chestiunea Dobrogei.

În ședința Senatului din seara zilei de 13 februarie 1878, I.C. Brătianu explica senatorilor care era interesul Rusiei în zonă, față de cel al României, invocând un document datat la 8 iunie 1877 și prezentat în parlamentul englez: „Ambasadorul Rusiei la Londra, Șuvalov, comunica lordului Derby, din partea principelui Gorceacov, care ar fi intențiunile Rusiei în privința resbelului și a scopurilor ce urmărește. În acest act se vorbește despre reluarea Basarabiei, despre care se menționează în diferite rânduri și înainte și după trecerea Dunării de către ruși. La început dar, Rusia vroia retrocesiunea Basarabiei, ca în locul ei să ni se recunoască independența. După ce însă ne-am proclamat noi independența, și nu mai avea ce să ne dea, atunci se înduplecară ca în locul Basarabiei să ne dea Dobrogea, însă sub suzeranitatea Porții. Cu alte cuvinte, sau Dobrogea fără independență sub suzeranitatea Turciei, sau independența fără nici o altă compensațiune. Iată care a fost înainte de Plevna intențiunea Rusiei, astfel cum rezultă din actele în chestiune. Cu ocaziunea Plevnei, când au venit să trateze cu noi, nu numai că ne acordau independența și ne-o recunoșteau, dar încă ne ofereau și Dobrogea cu cât vom vrea din Bulgaria. Vă întreb: cine putea să intre în tratațiuni pe piciorul acesta? Dar nu numai atât: când fu Plevna, mergeau și mai departe: ne lăsau să ne întindem până unde vom voi, ne dau chiar cetățile de pe țărmul drept. Vedeți dară cum s-a schimbat însăși Rusia, din diferite epoci, după cum ne conduceam noi. Când a văzut că suntem o națiune bravă și vie, atunci și dânsa și-a schimbat ideea zicându-și: este o națiune și trebuie să o menajăm”².

Presa străină urmărea cu atenție desfășurarea evenimentelor în Dobrogea și modul în care Rusia și România tratau această problemă. Un ziar francez transmitea veștile primite de la București la 26 martie 1878 în chestiunea Basarabiei și Dobrogei. Se nota astfel că: „Rusia a acceptat ca <<problema Basarabiei>> să fie adusă în fața congresului și rezolvată de acesta. Rusia se declară gata să păstreze pentru ea Dobrogea, dacă congresul se pronunță împotriva schimbului său. Rusia se ocupă de formarea personalului pentru administrarea Dobrogei și nu a Basarabiei”³.

La 11 noiembrie sosea la Constantinopole o știre conform căreia „rușii au completat rearmarea fortificațiilor de la Kustendje. Guvernatorul rus, după ce făcuse pregătirile pentru plecare, a revenit la hotelul său, declarând că va

² „Observatorul” din Sibiu, nr. 24, 22/3 aprilie 1878, supliment, p. 3.

³ „Le XIXe siècle”, nr. 2294, 28 martie 1878, p. 1.

petrece iarna la Kustendje. Rușii păstrează gările de la calea ferată. Românii sosiți la Mangalia au primit ordin să se întoarcă”⁴. Tot presa franceză anunța la 20 noiembrie că Brătianu informase Poarta că rușii puneau ca o condiție pentru evacuarea României, ocuparea orașului Kustendje și a altor puncte strategice din Dobrogea: „Ei reclamă în plus dreptul de a fortifica aceste puncte, în scopul de a avea o cale militară ce traversa România”⁵.

La 22 noiembrie 1878, ziarul „Le XIX siècle” publica sub semnătura lui E. Barbier un comentariu privind vizita contelui Șuvalov la Viena, văzând două scopuri pe care ambasadorul Rusiei la Londra le urmărea: aplicarea tratatului de la Viena, prelungirea termenului ocupației ruse în Turcia și apoi „anumite chestiuni relativ la Dobrogea”. Și afirma în acest sens că, „în ceea ce privește Dobrogea, pentru a-și asigura comunicația cu Bulgaria, Rusia ridică pretenția de a nu evacua această provincie și a o livra României doar atunci când o convenție îi va asigura dreptul de a construi și de a păstra permanent o rută militară cu etape, poște, cazărmi, etc. în această provincie. În plus, Rusia voia să păstreze Varna și să fortifice litoralul Mării Negre, până la Chilia. Guvernul român a protestat la Viena împotriva acestor pretenții. Contele Șuvalov ar fi oferit o compensație României, dar nicio decizie nu a fost încă luată. Este puțin probabil de altfel ca guvernul englez să consimtă la această remaniere”⁶.

Trei zile mai târziu același ziar prelua o știre din presa engleză, conform căreia se dădea ca sigur faptul „că Rusia, urmare a rezistenței României și a Austriei, pare dispusă să abandoneze cererea sa privind un drept permanent de trecere prin Dobrogea”⁷.

Pe 26 noiembrie, de la București sosea vestea că guvernatorul rus de la Tulcea emisese o proclamație prin care invita populația să se pregătească pentru a sărbători intrarea românilor în Dobrogea⁸. Un alt ziar prelua o știre din ziarul „Lloyd”, care considera că „rușii vor continua să ocupe pentru ceva timp frontierele Dobrogei”. În același număr însă publicul era anunțat de acordul dintre Rusia și România, după o depeșă venită la 27 noiembrie de la București. Se nota că „nu numai că țarul n-a pus nicio condiție pentru remiterea Dobrogei către România, dar el a anunțat de la Livadia pe prințul Carol, că lasă românilor toate fortificațiile ridicate de Rusia la Sulina și Kustendje”⁹. Anunțând intrarea armatei române în Dobrogea și citând

⁴ „Le Constitutionnel”, nr. 316, 12 noiembrie 1878, p. 1.

⁵ „Le XIXe siècle”, nr. 2527, 20 noiembrie 1878, p. 2.

⁶ *Ibidem*, nr. 2529, 22 noiembrie 1878, p. 1.

⁷ *Ibidem*, nr. 2532, 25 noiembrie 1878, p. 1.

⁸ *Ibidem*, nr. 25025, 28 octombrie 1878, p. 1.

⁹ „Le Constitutionnel”, nr. 332, 28 noiembrie 1878, p. 1.

proclamația domnitorului Carol către locuitorii dobrogeni, presa franceză adăuga: „dacă ar fi să credem o depeșă de la București, țarul n-a pus nicio condiție la predarea Dobrogei. Ar fi anunțat chiar pe prințul Carol că au abandonat românilor toate fortificațiile ridicate de ruși la Sulina și Kustendje”¹⁰.

După 1878, știri despre o posibilă rediscutare a statutului Dobrogei reapar uneori în presa străină, chiar dacă nu aveau întotdeauna o bază reală. De exemplu, în primăvara anului 1887 ziarul american „The New York Times” publica o știre de la București, conform căreia „rușii din Dobrogea se agită pentru unirea cu Bulgaria”¹¹.

Lupta pentru drepturi politice depline pentru locuitorii dobrogeni a înflăcărat spiritele atât în Dobrogea, cât și în parlamentul de la București. Conotațiile sale răzbat și în articole de presă legate de revizuirea legislației în domeniu. Iată un fragment dintr-un articol din 1895, elocvent în acest sens: „Din sorgine autentică suntem informați că revizuirea constituțiunii este definitiv hotărâtă în cercurile guvernamentale. Ceva mai mult: Regele sprijină călduros ideea revizuirii pentru a se da drepturi politice dobrogenilor. Regele stăruie să se facă tot fel de îmbunătățiri în această provincie pentru a o pune la adăpostul intrigelor muscălești și bulgărești și pentru a stârpi nemulțumirile locale”¹².

Și diplomații străini sesizau tensionarea relațiilor dintre țările interesate de Dobrogea. Astfel, la 13 august 1895, de Courcel, ambasadorul Franței la Londra îl încunoștința pe Hanotaux, ministrul Afacerilor Străine, despre ce aflase de la Thomas Sanderson, pe atunci subsecretar de stat pentru Afaceri Externe, legat de vizita familiei regale române la Viena. Acesta din urmă considera că vizita aceasta nu se realizase la invitația Curții austriece, ci era motivată de interesele părții române: „România are o mare teamă față de țelurile bulgare în Dobrogea. În urma ultimului război, ea a trebuit să cedeze Basarabia Rusiei, și a primit Dobrogea în schimb; ea nu vrea acum să fie expusă a pierde această provincie fără a recupera teritoriul pe care l-a plătit. Aceasta este ceea ce dorea să facă la Viena”¹³.

La rândul său, Soulange-Bodin, însărcinatul cu afaceri francez de la Berlin, îi scria la 18 octombrie 1895 ministrului său de la Paris despre

¹⁰ „Le XIXe siècle”, nr. 2536, 29 noiembrie 1878, p. 1.

¹¹ „The New York Times”, 4 februarie 1887.

¹² „Constanța”, an III, nr. 118, 17 decembrie 1895, p. 3.

¹³ Ministère des Affaires Étrangères, *Documents diplomatiques français (1871-1914)*, tome XII, Paris, Imprimerie Nationale, 1951, p. 165.

impresiile pe care le făcuse în capitala Germaniei vizita ministrului de Externe al Rusiei, prințul Alexei Lobanov. Chiar dacă opinia publică influențată de presă avea o atitudine favorabilă față de politica Rusiei, cancelaria imperială se aștepta la complicații, inclusiv în România, „al cărei guvern s-a plâns cu fermitate în urma descoperirii unor afișe rusești, anunțând pentru primăvara viitoare proclamarea eliberării fraților oprimați”. La acest punct ministrul Hanotaux a făcut următoarea adnotare: „Aceasta îmi confirmă ceea ce mi-a spus Múnster: <<Rusia are o politică agresivă în Marea Neagră. Anul acesta este periculos>>”¹⁴. Două zile mai târziu, diplomatul de la Berlin nota în raportul său în legătură cu poziționarea noului șef al guvernului de la București, D.A. Sturdza (cunoscut pentru discursurile sale virulente în chestiunea Transilvaniei), că „în fața agitațiilor create de ruși în Dobrogea, niciun om politic serios român nu poate gândi la o altă politică externă decât cea a Triplei Alianțe”¹⁵.

Aflat la Sankt Petersburg, însărcinatul cu afaceri al Franței, de Vauvineux trimitea și el la 30 octombrie 1895 un raport către Hanoteaux, notând următoarele: „După războiul din 1877, rana lăsată în inima tuturor patrioților români nu s-a cicatrizat. Ei spun că nu uită că, venind în ajutorul armatei ruse oprită atunci în Bulgaria, luând parte cu strălucire la asediul Plevnei și cucerind reduta Grivița, își câștigaseră dreptul la un tratament mai bun decât cel la care au fost supuși la Berlin. În fața exigențelor Rusiei, protestele lor nu au fost ascultate și au trebuit să schimbe Basarabia, pe care o consideră un pământ românesc, pe mlaștinile Dobrogei. Ei nu au iertat încă ceea ce privesc ca pe o spoliere nemeritată și nu se simt mai asigurați asupra intențiilor de viitor ale Rusiei”¹⁶. Iar diplomatul francez mai adăuga că, așa cum ministrul Al. Lahovary îl lăsase să înțeleagă pe Hanoteaux, românii văd ca ambițiile „colosului moscovit” să se întindă până pe malurile Bosforului, ceea ce îl determinase pe regele României să ia măsuri pentru pregătirea armatei și a teritoriului și în același timp să întindă o mână adversarilor Rusiei.

Un document francez ni se pare a prezenta un interes aparte pentru acest subiect, pentru că el conține a relatare a unei întrevederi cu regele Carol, care doar tangențial atingea relațiile cu Rusia la acea vreme. În raportul său din 20 decembrie 1911 Jean Guillemin, delegatul francez în Comisia Europeană a Dunării, relatează o audiență obținută la regele României, care pe lângă multe alte subiecte s-a referit și la relațiile româno-ruse. Redăm în continuare acest

¹⁴ *Ibidem*, p. 247.

¹⁵ *Ibidem*, p. 270.

¹⁶ *Ibidem*, p. 269.

fragment din raport: „Sunt între ruși și noi – spunea regele – legături foarte puternice: toți românii știu ce datorează Rusiei, iar rușii ne-au dovedit în mai multe ocazii că nu și-au uitat datoria lor față de noi. Cooperarea noastră militară din 1877 a fost pentru ei de o valoare inestimabilă și nu au nicio dificultate în a o recunoaște. Pentru mine personal sunt amintiri pe care nimic nu le poate șterge: ziua declarării războiului a fost cea mai frumoasă zi a vieții mele, pentru că sunt ostaș înainte de toate. Din nefericire pentru noi, românii, am fost tratați rău apoi. După atâtea eforturi, atâtea sacrificii, aveam dreptul să credem că Rusia va renunța să ne reia Basarabia; eu însumi am primit în această privință promisiuni ce puteau fi considerate ca o garanție. După victorie, tonul s-a schimbat; se invoca necesitatea de a se ține cont de opinia publică din Rusia și de menajarea sentimentelor personale ale împăratului Alexandru al II-lea; au făcut sacrificiul mai puțin dureros oferindu-mi tot felul de compensații, dar decepția națiunii române a fost crudă. Anumiți patrioți ar fi vrut chiar să refuzăm Dobrogea, spre a accentua protestul nostru, arătând că România nu cedează decât cu forța. Din fericire opinia mea a prevalat și apoi toate străduințele mele au tins spre dezvoltarea acestui nou ținut a cărui valoare nu i-am cunoscut-o”¹⁷.

În anul 1911 istoricul francez René Pinon publica un important articol despre România, în cadrul căruia se referea și la Dobrogea, apreciind că aceasta juca un rol important în echilibrul politic european: „ea separă Rusia slavă de Bulgaria slavă”. Adăuga apoi că Stambulof îi răspunsese unui bulgar nemulțumit că Congresul de la Berlin nu acordase Bulgariei întreg malul drept al Dunării, spunând „Binecuvântați Cerul că Dobrogea vă separă de Rusia!” . Astfel politica Bulgariei putea fi independentă de cea a Rusiei, dar – aprecia autorul francez citat – „amintirile din epoca eroică, afinitățile de rasă, de religie și de interese ar putea, la un moment dat, să ducă la o alianță între cele două țări ce ar putea fi periculoasă pentru România”¹⁸.

Leon de Montesquiou făcea la începutul anului 1913 o analiză a diferendului de frontieră dintre România și Bulgaria, explicând interesul României în a dobândi o graniță ușor de apărat la sudul Dobrogei, dar și motivele Rusiei de a împiedica realizarea acestui deziderat. Nu era vorba doar de Silistra: „Frontiera ce pleacă de la Silistra și se termină la Marea Neagră, urmează un traseu ce nu oferă nicio apărare naturală. Așa a vrut Rusia la tratatul de la Berlin. Nu se punea problema de a oferi României <<o linie

¹⁷ Ministère des Affaires Étrangères, *Documents diplomatiques français (1871-1914)*, tome premier, Paris, Imprimerie Nationale, 1929, p. 376.

¹⁸ René Pinon, *La Roumanie*, în „Revue des Deux Mondes”, tome 3/1911, p. 771.

strategică >> declarase aceasta. Refuzând României ca frontieră strategică o linie strategică, putem să ne gândim că Rusia a dorit să-și păstreze un culoar liber între teritoriul său și țările balcanice. Dar aceasta punea Dobrogea la discreția bulgarilor, declarau românii. Și iată de ce ei solicită ca frontiera să fie mutată mai la sud, până într-o regiune ce oferă o apărare mai ușoară¹⁹.

Ministrul Rusiei la București, Nicolai Schebeko, fusese însărcinat la începutul anului 1913 să aducă la cunoștința ministrului Afacerilor Străine de la București, „în cea mai amicală formă”, opiniile Rusiei privind litigiul de frontieră româno-bulgar. Pornind de la ideea că dorința Rusiei era de a vedea ca România și Bulgaria să întrețină raporturi cât mai bune între ele, nota ambasadei ruse atrăgea atenția că „o agresiune din partea României sau o ocupație armată, fără declarație de război, a unui teritoriu făcând parte din Bulgaria, atunci când aceasta nu a terminat încă cu Turcia, ar provoca în opinia publică rusă o explozie de simpatie în favoarea Bulgariei, căreia guvernul nu ar putea să-i rămână indiferent. În afară de aceasta, guvernul imperial nu se poate abține să observe că România, în negocierile sale, s-a îndepărtat mult de solicitările inițiale privind o rectificare strategică de frontieră, dând impresia, defavorabilă ei, că încearcă să profite de dificultățile Bulgariei”. Se exprima limpede ideea că Rusiei îi era imposibil să accepte ca Bulgaria să fie deposedată cu forța de o parte din teritoriul său. Dar nota afirma și disponibilitatea Rusiei de a se implica în acest diferend teritorial: „Guvernul imperial ține să adauge că în cazul în care România va accepta propunerile Bulgariei, va fi gata, la rândul său, să garanteze Dobrogea României, contra oricăror tentative din partea Bulgariei”²⁰.

În vara anului 1913, în mediile diplomatice se discuta oferta Rusiei, ce propunea unirea tuturor armatelor balcanice, inclusiv a României, împotriva Turciei, spre a impune apoi ca Adrianopolul să fie cedat Bulgariei, drept compensație pentru pierderile teritoriale suferite în Dobrogea de Sud. România însă, susținea presa vremii citând aceleași surse diplomatice, nu era interesată de o „aventură” în Balcani și nu dorea să se amestece în treburile interne ale Turciei²¹.

Analizând apropierea româno-rusă din primăvara anului 1914, editorialistul francez Charles Rivet se referea la Conferința Ambasadorilor de la Petersburg, din 31 martie 1913, unde se încercase reglementarea litigiului de

¹⁹ „L'Action française”, nr. 10, 10 ianuarie 1913, p. 2.

²⁰ Nota ambasadorului Rusiei, în *Documents Diplomatiques français. 1871-1914, Série 3, tome 5, p. 375.*

²¹ „L'Homme libre”, nr. 88, 31 iulie 1913, p. 3.

frontieră bulgaro-român. În opinia sa, rolul principal îl avusese ambasadorul francez Delcassé, care urmărise la acea întrunire două scopuri: „pe de o parte să găsească un compromis între cererile românilor și rezistența bulgară, de natură să satisfacă Bucureștiul fără a răni Sofia, iar pe de altă parte să profite de negocierea intereselor românești spre a lucra în sensul unei apropieri între România și Rusia”. Iar în concepția autorului citat, Delcassé a reușit în demersul său. Guvernul român obținuse ce solicitase, dar nu mai mult decât Sofia ar fi putut accepta; astfel, pericolul unui război fusese pe moment înlăturat. Evoluția ulterioară a situației în Balcani a impus României o politică în forță, ce urmărea - spunea autorul francez citat - menținerea unui echilibru în zonă. Creșterea rolului statului român în politica acestei părți a continentului european presupunea însă și apropierea de Rusia, în condițiile în care relațiile cu Austro-Ungaria erau deja tensionate în vremea războaielor balcanice²².

Diplomatul rus Anatoli Vasilevici Nekliudov avea să explice mai târziu astfel poziția Rusiei la 1913: „La începutul lui 1913, când cererile României privind Bulgaria începeau să se contureze, d. Sazonov a gândit că era oportun să nu conteste fundamental punctul românesc de vedere, ci, din contră, să-l sprijine până la punctul în care fără a afecta Bulgaria prea mult, s-ar oferi o satisfacție României”. Insistențele autorului citat față de premierul bulgar și regele acelei țări au dat roade, Bulgaria acceptând să participe la conferința Ambasadorilor de la St. Petersburg, prezidată de același Sazonov²³. Se știe că România nu a fost mulțumită de rezultatul obținut, Silistra și o fâșie îngustă de frontieră, și și-a rezervat dreptul de a regla litigiul său cu Bulgaria ulterior²⁴. Implicarea României în al doilea război balcanic avea să aducă rezolvarea – din punctul ei de vedere – a litigiului de frontieră cu Bulgaria; prin tratatul semnat la București, România obținea sudul Dobrogei, satisfăcând astfel solicitările strategilor săi militari. Dar în același timp se înmulțeau problemele legate de stabilitatea din Dobrogea, unde minoritatea bulgară devenea acum mai numeroasă.

Nicolae Dașcovici, bun cunoscător al problematicii Dunării și strâmtorilor Mării Negre, scria în anul 1924 un articol ce acuza Rusia de tendințe de acaparare a zonei de la Gurile Dunării. Remarcând ușurința cu care la

²² „Le Temps”, nr. 19262, 1 aprilie 1914, pp. 1-2.

²³ A. Nekliudoff, *Diplomatic reminiscences before and during the World War, 1911-1917*, New York, 1920, pp. 152-153.

²⁴ Despre Conferința de la Petersburg și problema Silistrei, vezi pe larg la Claudiu-Lucian Topor, *Germania, România și războaiele balcanice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008.

Conferința de la Londra din anul 1883 Rusia reușise să sustragă brațul Chilia de sub controlul comisiei internaționale, autorul se referea apoi la acțiunile ulterioare ale acestei mari puteri, venite în succesiunea tratatelor de la București, Akerman și Adrianopole, toate menite să-i asigure drumul spre Balcani și strâmători. „Zece ani mai târziu, un nou asalt s-a dat gurilor Dunării prin seria de conflicte provocate cu România, pentru una din gurile brațului Chilia, Stari-Stambul, unde Rusia nu era singura stăpână. Mutând frontierele rusești în apele noastre printr-o hartă *sui generis* întocmită de căp. Golicov, devenit apoi amiral, și provocând așa zise <<conflicte de pescari>> spre a determina o nouă delimitare a apelor de la gura Stari-Stambul, Rusia nu urmărea în realitate decât să pună stăpânire exclusivă și pe această gură a brațului Chilia. Cu alte cuvinte, în locul marilor asalturi militare și diplomatice asupra gurilor Dunării, de la începutul veacului XIX-lea, mici atacuri locale, adevărate acte tănuite de banditism cu ajutorul pescarilor lipoveni – sistematic colonizați în Deltă și susținuți de oficialitatea rusă – iar totul executat cu siguranța succesului împotriva unui stat vecin considerat în neputință de a rezista și, mai ales, de a riposta!”²⁵.

Vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța, din iunie 1914, a fost interpretată și ca un gest prin care Rusia aproba acțiunile României în Balcani din ultimii ani, mai concret chiar pacea de la București ce reșezase echilibrul fragil din zonă. Unele gesturi diplomatice legate de acest moment au iritat însă oficialii bulgari și ele vor fi reamintite în anii următori, în contextul creșterii curentului anti-rus din clasa politică a Bulgariei. Amintim astfel relatarea lui G. Diamandi, ce scria mai târziu că, în timpul vizitei, regele Carol I a oferit țarului comanda unui regiment, gest obișnuit în epocă; regimentul 5 Roșiori urma să se numească de atunci „Regimentul Țarul Nicolae al II-lea”. Bulgarii au remarcat însă că era vorba de regimentul ce intrase primul în Cadriater, în timpul campaniei din anul 1913 și care avea acum reședința la Dobrici²⁶.

Atunci când, mutat de la Londra la Petrograd, Madjarov își lua în primire postul de ministru al Bulgariei în Rusia (ocupat anterior de generalul Radko Dimitrief), el făcea și câteva declarații presei, apreciate ca importante la vremea aceea, când Bulgaria căuta încă bunăvoința Rusiei. Reținem pentru tema noastră următoarea frază din textul preluat de presa franceză: „Nefericita noastră țară trece acum prin încercări dureroase. Am fost foarte întristați de pacea de la București și sunt câteodată voci gata să acuze Rusia de a fi făcut

²⁵ N. Dașcovici, *Rusia și gurile Dunării*, în „Societatea de mâine”, an I, nr. 23, 21 septembrie 1924, p. 453.

²⁶ „Revues des deux mondes”, tome 49, 1 ianuarie 1929, p. 796.

jocul României. Dar sunt voci izolate și ele nu trebuie să provoace nicio iritare în Rusia”²⁷.

Aflat la Roma în ianuarie 1915, Nikola Ghenadief, ministrul bulgar pentru Afaceri Străine, a făcut unele declarații corespondentului agenției telegrafice de la Petrograd, privind poziționarea Bulgariei în războiul mondial. „Noi avem nevoie să ne menținem neutralitatea și să nu atacăm Serbia, ceea ce ar fi un act ostil față de Rusia și ar afecta dureros întregul popor bulgar, veșnic recunoscător față de Rusia, care a sacrificat o sută de mii de oameni pentru eliberarea noastră. (...) Relațiile noastre cu România se ameliorează pe zi ce trece”²⁸.

După intrarea României în război presa bulgară a trecut la un ton agresiv și față de marea țară prietenă de la răsărit. Se cita astfel în ziarul francez „Le Gaulois” din 24 septembrie 1916 un articol din „Echo de Bulgarie”, unde se puteau citi următoarele: „Eram convinși că doar la apariția unei armate ruse în Dobrogea, soldații bulgari ar depune armele lor. Departe de a-și arunca armele, batalioanele bulgare s-au lansat la atac cu o ardoare ce depășește orice imaginație. Disprețuind arta războiului, pe care o cunosc atât de bine, soldații noștri au tras în timp ce stăteau în picioare... Luptele ce se desfășoară în câmpiile însângerate ale Dobrogei marchează emanciparea completă a Bulgariei contemporane”²⁹.

Revoluția rusă nu avea să schimbe modul în care conducătorii Rusiei vedeau situația din zona Dobrogei. Presa vremii consemna principiile unei păci pe care maximaliștii ruși o vedeau realizabilă după revoluția lor. Citând presa din Elveția, francezii erau informați despre ideile principale ale rușilor, pe care Skobelev trebuia să le aducă la cunoștința cancelariilor europene. Astfel, conform celor publicate în „Volksrecht” din 6 noiembrie 1917, „România va fi restabilită în vechile sale frontiere, cu condiția de a acorda fără rezerve o autonomie provizorie Dobrogei, ce va primi și dreptul de a-și decide singură soarta”³⁰.

La 30 decembrie 1917 săptămânalul catolic francez „L’Univers”, publica un articol dedicat situației dificile a României; sub pseudonimul Trigée, autorul se oprea și asupra chestiunii dobrogene, scriind: „știm că achiziționarea Silistrei a lăsat o mare rană în inima bulgarilor. Iar în Rusia s-au sprijinit întotdeauna bulgarii împotriva românilor. Și chiar după revoluție, în

²⁷ „Le Temps”, nr. 19480, 6 noiembrie 1914, p. 4.

²⁸ „Le Temps”, nr. 19564, 29 ianuarie 1915, p. 2.

²⁹ „Le Gaulois”, nr. 14225, 24 septembrie 1916, p. 4.

³⁰ Minister de la Guerre în „Bulletin de la presse suisse”, nr. 60, 24 noiembrie 1917, p. 4.

ciuda tuturor exemplelor evidente, domnul Miliukov, care fusese un ministru de externe cum își dorea Antanta, a rămas bulgarofil". Iar mai departe adăuga: „Dezastrul României i-a apărut d-lui Polivanov ca un plăcut succes: << eșecul marilor proiecte românești nu este nefavorabil intereselor politicii rusești >>, declara el în una din acele note publicate de Troțki pentru edificarea popoarelor și educarea regilor, iar el explica încă o dată, cinic, pericolul unei României mărite după război, pentru Rusia”³¹.

O telegramă de la Sofia, sosită la Zürich la 6 februarie 1918, anunța că bolșevicii confiscaseră vasele ancorate în portul Chilia și au proclamat o republică independentă în teritoriul Deltei Dunării, cuprins între brațele Chilia și Sfântu Gheorghe³². Și ziarul „Strassburger Post” anunțase, pe baza acelorași surse bulgare, că „bolșevicii români au proclamat republica independentă a Gurilor Dunării”, iar o flotă era pregătită pentru a împiedica România să intre în posesia Basarabiei. Comentatorii francezi apreciau însă că în contextul tratativelor de la Brest-Litovsk, era vorba de politica germană de a sprijini alternativ cele două grupări revoluționare rusești, împiedicând astfel efectele nedorite pentru germani în privința apărării intereselor lor economice în zonă³³.

După o perioadă de consolidare economică, dar și de întărire pe plan diplomatic, Rusia se arată din nou interesată să joace un rol important în zonă, odată cu apropierea Germaniei de zona Mării Negre. În septembrie 1939 agenția de presă Havas informa despre convorbirile ce se desfășurau în vederea unui compromis între Bulgaria, România și Uniunea Sovietică. Astfel, în „Neue Zürcher Zeitung” apăruse știrea conform căreia „România ar ceda Bulgariei anumite părți din Dobrogea de sud, iar în compensație Rusia ar renunța să mai ridice chestiunea Basarabiei”. Firește, nu exista o confirmare oficială a acestor zvonuri³⁴. Și corespondentul de la Istanbul al ziarului „Daily Express” scria tot atunci că pactul ruso-turc pe care Saradjoglu urma să-l semneze la Moscova viza, pe lângă organizarea unui bloc al Mării Negre ce includea și România, Bulgaria și Turcia, închiderea strâmtoarelor pentru toate navele de război, un punct ce privea România: „retrocedarea Dobrogei românești către Bulgaria, dar și renunțarea de către Rusia la orice pretenții asupra Basarabiei”³⁵.

³¹ „L’Univers”, nr. 18, 30 decembrie 1917, p. 11.

³² „La Lanterne”, nr. 14808, 7 februarie 1918, p. 2.

³³ „Le Matin”, nr. 1240, 10 februarie 1918, p. 1.

³⁴ „Le Journal”, nr. 17145, 29 septembrie 1939, p. 3.

³⁵ „L’Action française”, nr. 272, 29 septembrie 1939, p. 3.

Acțiunea Uniunii Sovietice față de invadarea Poloniei de către Germania, era analizată în presa franceză într-un context mai larg, al întregii zone geostrategice. Se cita în acest sens din articolul scris de Geneviève Tabouis în ziarul „L'Œuvre”; era oare acțiunea Uniunii Sovietice în Polonia îndreptată împotriva Germaniei, sau în favoarea Germaniei? Sau orice act al Rusiei era contra Germaniei? Și în acest context se adăuga: „Totuși, poate lăsa U.R.S.S. Germania să se instaleze la Constanța și, prin urmare să invadeze România? Trupele ruse vor reocupa Basarabia? Acestea sunt întrebările ce se puneau ieri seară, atât la Londra cât și la Paris”³⁶.

Un observator al situației politice internaționale, nota la 26 iulie 1940: „Atenția U.R.S.S.-ului este acum fixată asupra României, căreia i se cerea cedarea Transilvaniei și a Dobrogei. După ultimele știri, ea va invita România să constituie o formă de guvernământ populară. În cazul când România ar ceda presiunii sovietice, nu va fi departe timpul când va fi anexată de U.R.S.S.”³⁷. La rândul său, publicația „Nouvelles tchécoslovaques”, ce apărea la Paris, nota în martie 1940 următoarele idei despre acțiunea rusească în Bulgaria, apărute în „Pester Lloyd”: „influența rusă este încurajată de faptul că interesele în <<problema românească>> sunt, să zicem, comune. Credem că problema Dobrogei va fi rezolvată de Rusia sovietică”³⁸.

Un comentariu apărut în ziarul „La Croix” nota însă și interesul Rusiei în chestiunea Dobrogei. Remarcând că Bulgaria nu va apela la arme pentru a-și rezolva revendicările din Dobrogea, autorul articolului nota: „Ea scotează să obțină satisfacție în mod pașnic. Apoi însă, dacă Rusia dorește controlul gurilor Dunării, altfel spus portul Constanța, capitala acestei provincii, sunt șanse ca Moscova să nu o cedeze cu plăcere Bulgariei... doar dacă aceasta nu acceptă să aibă soarta României”³⁹.

Atunci când se cunoștea deja că România va ceda Cadrilaterul, prin Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940, ziarul francez „La Croix” își exprima opinia privind implicațiile acestui act: „privind din afară, putem constata că Axa, care a înlesnit ca acest acord privind Dobrogea să se realizeze, a punctat capital în Bulgaria, împotriva penetrării <<marelui prieten >> rus. Se știe, de fapt, că Sofia atunci când trata relațiile comerciale cu Sovietele, a respins o propunere ce îi oferea retrocedarea Dobrogei, în schimbul unor

³⁶ „Paris-Midi”, nr. 4402, 19 septembrie 1939, p. 4.

³⁷ „L'Effort”, nr. 195, 26 iulie 1940, p. 1.

³⁸ „Nouvelles tchécoslovaques”, nr. 53, 1 martie 1940, p. 5.

³⁹ „La Croix”, nr. 17620, 4 iulie 1940, p. 2.

compensații de ordin naval și aerian în teritoriul bulgar. Acum, Rusia nu se mai putea implica în Bulgaria”⁴⁰.

În ianuarie 1941 premierul bulgar, adresându-se Rusiei, amintea caracterul pașnic al revizionismului bulgar ce a făcut posibilă rezolvarea chestiunii Dobrogei, „cu ajutorul Italiei și Germaniei și cu înțelegerea U.R.S.S.”⁴¹.

În contextul anului 1943, presa franceză cenzurată scria despre disponibilitatea americanilor de a lăsa pe ruși să „bolșevizeze” Europa. Se cita în acest sens dintr-un articol apărut în „Washington Tribune” sub semnătura lui Constantin Brown, recunoscut ca expert în problemele Orientului Apropiat, următoarea idee: „nu este surprinzător că guvernul sovietic dorește să-și corecteze frontierele în Europa centrală și meridională și să anexeze părți din Polonia, Basarabia, Morava, dar și Dobrogea. Bulgaria ar dori încorporarea la Uniunea Sovietică dacă rușii ar reuși, prin anexarea Dobrogei, să stabilească o frontieră comună cu bulgarii”⁴².

Despre evoluția acestei chestiuni în contextul politic de după 23 August 1944, aflăm date importante dintr-un document întocmit de Inspectoratul regional de Poliție Constanța, la 3 septembrie 1946, redat mai jos *in extenso*: „Existența elementelor de origine slavă – Ruși și Lipoveni – afectează în special teritoriul Județului Tulcea, unde aceștia s-au așezat din primele timpuri ale venirii lor în România – prin a doua jumătate a secolului XVII – având ca ocupație de predilecție, pescuitul. Această populație însumează pe teritoriul urban al Inspectoratului 3.400 de lipoveni și 6.319 ruși, dintre care 2.860 lipoveni și 3.820 ruși locuiesc în orașul Tulcea, reprezentând 50% din populația orașului. Până în anul 1938 nu sunt cunoscuți să fi desfășurat vreo activitate de natură politică, o foarte mică parte din ei arătând interes pentru politica național-țărăniștilor. Existența acestei populațiuni nu a constituit o problemă pentru Poliția de Siguranță de Stat, până în anul 1944, când la 23 august, România rupând alianța nefirească cu Germania hitleristă, s-a alăturat luptei pentru libertate purtată de Națiunile Unite. Sosirea trupelor sovietice în țară și încheierea Convenției de Armistițiu, creiază situațiuni noi și pentru populația ruso-lipovenească din Dobrogea.

Afinități, datorate atât originii comune cât și probabil acelorași convingeri politice, dau naștere unui puternic curent pentru emigrare în U.R.S.S. Începutul îl face populația din comuna Năvodari, jud. Constanța, în

⁴⁰ „La Croix ”nr. 17666, 29 august 1940, p. 2.

⁴¹ „L’Écho annamite”, nr. 267, 13 ianuarie 1941, p. 1.

⁴² „Le Matin”, nr. 21400, 3 februarie 1943, p. 3.

majoritate lipoveni, care-și lichidează bunurile și emigrează în toamna anului 1944. Emigrarea devine o psihoză generală și sub stăpânirea ei, populația din satele Jurilovca, Slava Rusă, Slava Cercheză, Sarichioi, Dunavățul de Jos, Chilia Veche, se înscriu începând din toamna anului 1944 până în primăvara anului 1945, pentru a emigra în U.R.S.S. În acest scop își lichidează bunurile mobile și imobile, însă probabil din cauză că această acțiune nu s-a făcut în mod organizat, emigrarea nu a mai avut loc. Faptul acesta a produs o dezorientare firească în rândurile lipovenilor, care au căutat să-și ia bunurile înapoi de la cei cărora le vânduseră, dar nu a mai fost posibil, tranzacțiunile fiind făcute în mod liber și cu formalitățile legale. Se creiază astfel o stare de adâncă nemulțumire.

În al doilea rând au intervenit obligațiunile impuse prin Convenția de Armistițiu, la care trebuia să răspundă și populația rusă și lipoveană și anume prin predarea de bunuri, în special vite cornute și cai. Pe motivul însă că unii și-au lichidat bunurile și nu mai au altele, alții că, fiind de origine rusă, au suferit în timpul regimurilor de dictatură din România și că acum trebuie să fie scutiți, au făcut opoziție și au refuzat să predea acele bunuri atunci când li se cereau; în această situațiune s-au aflat sate întregi ca Jurilovca și Slava Rusă. Aceste nemulțumiri, în parte întemeiate, puteau fi ușor canalizate pe căi primejdioase și puse în slujba unor interese contrarii, atât populației de origine slavă, cât și însuși Statului Român. Într-adevăr, pe la sfârșitul lunii mai 1945, numitul Ioachim Vavilov, conducător de motor la I.N.C.O.P. din Tulcea, începe o intensă propagandă în rândurile populației de origine slavă, pentru a se cere anexarea Dobrogei la U.R.S.S. Ideia este repede însușită de această populație, deoarece părea ca salvatoare, pentru nemulțumirile care o frământau. Ia naștere astfel *Comitetul Național de Eliberare Rusă*, în luna iulie 1945, care avea drept scop anexarea Dobrogei la U.R.S.S. Prima manifestare a acestui Comitet se face cunoscută în mod fățiș la începutul lunii august 1945, când o delegație compusă din 30 muncitori, în frunte cu Dionisie Dumitru președintele Comisiei Locale a Sindicatelor Unite, Dumitru Borisov, secretarul Sindicatului Port-Transport, Ioachim Vavilov și Feodor Perevezov, casierul Cooperativei Victoria din Tulcea, s-au prezentat împuternicitului Subcomisiunii Aliate de Control din Tulcea cu o cerere bătută la mașină în limba rusă, solicitând anexarea Dobrogei la U.R.S.S. La începutul lunii august 1945, Comitetul a lansat un manifest intitulat *Soluția Problemei Naționale în România*, în care se arăta că naționalitățile conlocuitoare au dreptul la autodeterminare, care poate merge până la despărțirea de Statul Român; deasemeni Comitetul a redactat și un *Apel*, prin care chema populația de origine rusă la o mare întrunire publică în orașul Tulcea, în ziua de 19 august

1945, însă datorită măsurilor luate de organele polițienești, întrunirea nu a mai avut loc.

Comitetul agita și tema lipsei de drepturi pentru populația rusolipovenească, în ceea ce privește școlile cu învățători ruși, spitale și medici ruși, biserici și preoți ruși, cerând totodată să se atribuie acestei populațiuni – reprezentanților ei – majoritatea posturilor în conducerea administrativă a orașului Tulcea. În urma măsurilor luate prin arestarea agitatorului Ioachim Vavilov, precum și pentru identificarea și anchetarea celorlalți membri ai Comitetului, s-a recurs la ajutorul Comisiunii Aliate de Control, care a refuzat orice sprijin, lăsând în sarcina autorităților românești soluționarea cazului.

Lipsiți de acest sprijin și schimbându-se și condițiunile existente anterior, temele agitate de Comitet au început să-și piardă din importanță, făcând să scadă și activitatea acestuia. În prezent acțiunea Comitetului a încetat de a mai conta ca o acțiune organizată. La începutul lunii iunie 1946 parte din muncitorii de toate categoriile au încercat să constituie un nou comitet de eliberare, sub denumirea *Comitetul Național de Eliberare Slavă*. Acest Comitet, în compunerea căruia trebuia să intre numai muncitori, indiferent de origină, avea de urmărit aceleași scopuri ca și C.N.E.R., fără ca să se semnaleze ceva concret, în această direcție, până în prezent.

Concluziuni

Apariția C.N.E.R. nu ar fi fost posibilă dacă nu ar fi întâlnit cauzele obiective menționate mai sus, însă nu este exclus ca aceste cauze să nu fi condus inevitabil la mișcarea inițiată pentru anexarea Dobrogei, dacă nu ar fi intervenit și alte cauze de natură subiectivă: nemulțumirile unor membri ai P.C.R. din Tulcea pe tema veleităților lor nesatisfăcute, printre care se numără și Ioachim Vavilov. Este iarăși probabil că pentru obținerea majorității posturilor în administrația locală, s-a recurs la agitarea nemulțumirilor populației de origină slavă, pentru a o folosi ca un mijloc de presiune⁴³.

Se știe că în perioada imediat următoare posturile de conducere, atât cele administrative, cât și politice din zona Dobrogei, au fost ocupate preponderent de reprezentanții minorităților rusă și bulgară.

Concluzionând și noi, pe baza informațiilor deținute până în prezent, putem constata că relațiile româno-ruse din perioada anterioară anului 1950 au fost influențate serios de situația Dobrogei. Importanța geostrategică a acestei regiuni, ce se conturase încă din secolul al XVIII-lea, a determinat Rusia să se intereseze direct de situația Dobrogei, ce trebuia să îi servească intereselor sale

⁴³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța (SJAN Constanța), fond Chestura Poliției Constanța, dosar 40 bis/1945-1946, ff. 548-561.

militare, politice și economice. Problemele minoritare și relațiile româno-bulgare la un moment dat nu interesau direct diplomația rusească, ci doar în măsura în care ele puteau fi folosite pentru a menține o stare de incertitudine asupra statutului provinciei, din care Rusia și, mai târziu Uniunea Sovietică, putea să profite în atingerea scopurilor sale.

THE DOBROGEA ISSUE IN ROMANIAN-RUSSIAN RELATIONS

Abstract: The Romanian-Russian relations in the period 1877-1945 knew all the forms of manifestation, from military alliances to the state of war, as the political situation of the area evolved, but also according to the geopolitical interests of Russia, or later of the Soviet Union. The geographical position of the territory of Dobrogea favored these manifestations, the importance of the Dobrogea corridor in Russia's expansion tendencies towards the Black Sea straits, being obvious. On the other hand, Romania's position at the mouth of the Danube, as a guarantor of freedom of navigation on the Danube, was supported by other European powers, so that maintaining balance in the area was important not only for Romania but for the entire European continent.

In this context, Russian diplomacy sought to maintain a temporary status regarding the status of Dobrogea, both in 1877-1880, after the end of the military conflict with the Ottoman Empire, and in the following years, taking advantage of Bulgaria's claims to Dobrogea and the presence of a Bulgarian minorities, but also Russian-Lipovans in Dobrogea. The Quadrilateral case (1913-1940) accentuated these tendencies, but its retrocession in 1940 and the reinstatement of Bessarabia to the U.R.S.S. they weakened the Russian interest in Dobrogea. After 1945, another political logic was entered, the Soviet Union controlling the whole area politically and militarily.

This paper reviews the moments when the situation in Dobrogea was discussed, focusing on the political statements of diplomats and accountants in the countries concerned, but also presenting how the issue was viewed by foreign observers, journalists from major European newspapers.

Keywords: Dobrogea, Romanian-Russian relations, geopolitics of the Black Sea the press.

O CLĂDIRE SIMBOL – GARA MARITIMĂ DIN PORTUL CONSTANȚA

Rezumat: Studiul de față își propune să realizeze o trecere în revistă a diferitelor etape și momente din construcția și evoluția Gării Maritime din Constanța, aflată în incinta Portului. Studiul are la bază documente din Fondul Direcția Navigației Maritime, accesibil publicului, ca și documente din Arhiva Companiei Naționale a Administrației Porturilor Maritime SA Constanța, completate cu documente fotografice ce ilustrează etapele de construcție a clădirii. Gara Maritimă a avut o evoluție strâns legată de dezvoltarea portuară și de tranzitul permanent de persoane, devenind peste timp, nu doar un simbol al Portului, ci un simbol al Constanței.

Cuvinte-cheie: Gara Maritimă Constanța, Direcția Navigației Maritime, Victor Cotovu, tranzit de persoane.

Preocupările privind modernizarea Portului Constanța, dar și cele pentru asigurarea unor condiții optime pentru navele de pasageri au inclus, începând cu anul 1911, și construirea unei Gări Maritime moderne, atât din punct de vedere arhitectural, cât și al serviciilor oferite publicului. Realizarea unui astfel de obiectiv impunea nu doar construcția în sine, ci și un plan de sistematizare a zonei, menit să integreze armonios și funcțional una dintre clădirile importante ale platformei portuare, ce urma să adăpostească serviciile necesare și călătorii care se ambarcau sau se debarcau de pe pasagere, precum și pe cei care utilizau transportul feroviar¹.

Astfel, primele acțiuni oficiale întreprinse sunt cele de la începutul secolului XX, atunci când prin adresa nr. 8535 din 12 decembrie 1911, transmisă Direcțiunii Generale a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Apă era înaintat, în două exemplare „planul cotate al regiunii de comunicare între oraș și gara maritimă,

* Muzeul Portului Constanța. E-mail: gvarsami60@gmail.com.

¹ Valentin Ciorbea, *Portul Constanța 1896- 1996*, Editura Fundației Andrei Șaguna, Constanța, 1996, p. 77

spre a servi la eventuala trebuință, la discuțiunile pentru stabilirea liniilor generale ale construcțiunei garei maritime mixte”².

Planul avea în vedere și amenajarea unui sistem de linii ferate în zona gării de călători, astfel că instituțiile abilitate erau chemate să furnizeze soluțiile tehnice necesare realizării proiectului, ce trebuia să asigure funcționalitatea spațiului destinat călătorilor și mărfurilor.

Prin adresa nr.132446 din 23 decembrie 1911 Direcțiunea Generală a Căilor Ferate Române transmitea Direcțiunii Generale a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Apă un „ante-proiect pentru construcția Gareii din Portul Constanța”³. Eventualele modificări sau observații asupra proiectului înaintat, ce avea în vedere și construirea unei gări de mărfuri, urmau a fi analizate de un reprezentant al DGCFR, în persoana lui Al. Perietzeanu care „...va putea da organelor D-voastră toate informațiunile necesare relativ la serviciu și vă rugăm a comunica delegatului nostru orice modificări mai radicale ce s-ar găsi necesare spre a vedea prealabil dacă ele sunt compatibile cu serviciul ce vom avea de executat în această gară”⁴.

Conform planului întocmit, la parterul clădirii se aflau: hala de plecare și cea de sosire, salonul regal, sălile de așteptare clasele I, II și III, compartimentul destinat predării și eliberării bagajelor, toaletele, vestibulul biletelor, poșta și restaurantul, iar la mezanin se aflau spațiul destinat bagajelor consemnate, sala de conferințe, restaurant clasa a III-a, bucătăria și o locuință. De menționat faptul că în planul expus era prevăzut ca pe una din laturi să fie construit un turn cu ceas, element ce conferea întregii construcții un aspect impunător.

Intrarea României în războiul mondial, în vara anului 1916, a dus la abandonarea proiectului privind construirea gării maritime, fiind necesară redirecționarea resurselor materiale pentru susținerea efortului militar. Efectele distructive ale războiului și, mai ales, perioada de ocupație își vor pune serios amprenta asupra dezvoltării ulterioare a portului Constanța. Astfel, dintr-o evaluare a pagubelor produse „instalațiunilor și aparatelor Serviciului Porturilor Maritime”⁵ aflăm faptul că valoarea totală a acestor daune se cifra la suma de 24.000.000 lei. Constatările privind pagubele produse au fost făcute de un grup de experți ai Serviciului Porturilor Maritime, în colaborare cu Comisia de anchetă pentru stabilirea abuzurilor săvârșite de inamic în timpul ocupației.

2 Sucursala Județeană a Arhivelor Naționale Constanța (SJAN Constanța), Fond Direcția Navigației Maritime (în continuare DNM), dosar nr.1/1911, f. 1.

³ *Ibidem*, f. 2.

⁴ *Ibidem*, f. 3.

⁵ *Ibidem*, dosar nr.1/1918-1920, f. 38.

Reluarea proiectului privind construcția Gării Maritime în portul Constanța, impusă atât de evoluția traficului de pasageri, cât și de necesitatea asigurării unor condiții moderne pentru acest segment de trafic, s-a lovit și de efectele crizei economice mondiale din anii 1929-1933. Delimitarea unei zone libere în port s-a numărat printre măsurile menite să asigure fondurile necesare susținerii investițiilor în noul context economic și, după adoptarea legii referitoare la zonele libere în porturi, „guvernul a primit de la diferite firme exportatoare din Germania, Cehoslovacia, Polonia și chiar Brazilia, cereri de a li se ceda terenuri și magazii în zona liberă a portului Constanța”⁶.

În condițiile prezenței unui număr crescut de călători, ce soseau sau plecau cu navele de pasageri pe diverse rute, și ca urmare a identificării unor noi resurse financiare, autoritățile au reluat procedurile preliminare în vederea începerii lucrărilor la Gara Maritimă. Primul demers a fost făcut de Regia Autonomă a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Apă care, prin Ordinul numărul 1918 din 10 Martie 1931, informa conducerea Serviciului Porturilor Maritime despre decizia privind construirea Gării Maritime, ordin ce conținea și precizări referitoare la modul de organizare a licitațiilor pentru lucrările ce urmau a fi executate și materialele ce vor fi utilizate. În acest sens, un document de epocă preciza: „în ședința din 7 Martie 1931, Consiliul de Administrație al Regiei Autonome P.C.A. a aprobat construirea gării maritime a portului Constanța, conform planurilor și devizului pe care vi le înaintăm. Lucrarea a fost angajată sub controlul preventiv No.16 la art.III din buget și în condițiune de a se lucra în regie directă. Pentru furnizarea materialelor se va ține licitație conform legei P.C.A. Pentru manoperă în mod excepțional se va putea executa cu lucrători angajați în acord sau cu tașeroni (subcontractori), pe bază de ofertă, și numai pentru un fel de articol separat și de specialitate (zidărie, tencuieli, fierărie) lucrări de manoperă plătite pe bucată sau pe cantități. Articolele de tâmplărie și fierărie s’au dat Șantierului Naval T. Severin în vederea șomajului, așa că acele lucrări se vor face acolo, inclusiv geamurile, vopsitoria și așezatul în limita prețului din deviz. Pentru calorifer, instalații sanitare de apă și canal și lumină electrică, veți ține licitație restrânsă, adresându-vă la case speciale și cât mai urgent și aceasta în scopul ca odată cu începerea zidăriei să se lase canalurile pentru trecerea țevăriei de calorifer, apă și lumină”⁷.

Această hotărâre a Consiliului de Administrație reprezintă momentul de debut a lucrărilor de construcție a Gării Maritime din Portul Constanța, lucrări ce se vor încheia odată cu inaugurarea oficială a clădirii, în august 1934. În diverse

⁶ Valentin Ciorbea, *op.cit.*, p.106.

⁷ SJANC, Fond DNM, dosar nr. 17/1931-1933, f. 1.

documente, mai alea cele din arhiva tehnică a Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime SA Constanța (CNAPM SA Constanța) apar mai multe perioade în care a fost încadrată construcția acestui obiectiv. Decizia privind demararea lucrărilor este consemnată și în presa vremii, semnalându-se faptul că „Într-o recentă ședință a Consiliului de administrație PCA, dl. președinte T. Gâlcă a arătat că printre lucrările prevăzute în campania anului 1931 este și construirea localului gării maritime din Constanța, care este proiectată încă înainte de război și începută la marginea fostului chei pentru vapoare de pasageri. Această construcție va mai cuprinde localul debarcaderului Serviciului Maritim Român, localul agenției SMR și vamei, poștei și căpitaniei de port, precum și un restaurant. La construirea gării vor contribui și ministerul de finanțe, precum și direcțiunea generală a poștelor. Valoarea lucrărilor se ridică la suma de 9.800.000 lei. Consiliul de administrație a aprobat construirea acestei gării maritime, care este prima în țara noastră”⁸.

Programul lucrărilor de construcție a debutat la 9 martie 1931 cu „liberarea platformei de mărfuri – construcția liniei ferate pentru trenurile de pământ-deplasarea sonetei”⁹, iar pe 16 martie s-au efectuat primele săpături pentru subsol. În urma ofertei pentru planurile de arhitectură, înaintată Regiei Autonome a P.C.A., prin petiția nr. 6060 din 20 mai 1931, lucrarea a fost încredințată arhitectului Gheorghe Brătescu, care se angaja ca „lucrare în urma delegației ce a avut-o pe lângă Direcția Portului Constanța, m’am prezentat la șantierul gării maritime a portului și am luat cunoștință de toate detaliile de program și de construcție a acestei lucrări. În urma acestora, am onoare de a vă supune Domniei Voastre că mă ofer a complecta toate planurile de ansamblu și de detalii de arhitectură necesare lucrării în baza programului indicat și a schițelor ce mi-au fost prezentate. - Toate aceste planuri de arhitectură le voiu preda la timpul cerut de programul de lucru al șantierului, în schimbul unui onorariu de 1,50% (unu și jumătate la sută), socotit la valoarea totală a lucrării după comptul general de cheltuieli rezultat cu construcția. Pentru consultările și supravegherea lucrărilor la fața locului, mă oblig a mă prezenta ori de câte ori voiu fi chemat cu despăgubirea cheltuielilor de transport după tariful C.F.R. Clasa I și o diurnă de deplasare de 600 lei ziua. Onorariul de mai sus, înțeleg a fi achitat astfel: Un acout de 15% din valoarea totală a tamtiemei, socotită la valoarea ce s’a prevăzut pentru întreaga lucrare, la predarea schițelor de ansamblu (planul subsolului, parterului, etajului și a fațadei principale). Restul onorariului treptat, pe măsura înaintării

⁸ „Dobrogea Jună”, anul XXVII, nr. 37, martie 1931, p. 1.

⁹ SJANC, Fond DNM, dosar nr. 17/1931-1933, f. 4.

construcției, socotindu-se la valoarea lucrărilor executate. Decomptarea finală se va face la predarea tuturor planurilor pentru care m'am obligat -"10.

În conformitate cu hotărârea din 7 martie 1931 a Consiliul de Administrație al Regiei Autonome P.C.A, care cerea organizarea de licitații conform procedurilor legale din acele vremuri, a fost elaborat *Caietul de sarcini pentru executarea tencuielilor exterioare si soclului de mozaic frecat la construcția Gării Maritime din portul Constanța*¹¹, în care erau prevăzute, în detaliu, condițiile tehnice în care urma a fi efectuate aceste operațiuni, compoziția materialelor utilizate, furnizori etc.

Conform acestui document, „înainte de executarea tencuielilor, suprafețele de zidărie se vor curăța bine de mortar, resturile se vor răzui cu îngrijire pe o adâncime de 2 cm, se va mătura bine suprafața de tencuit și se va spăla cu apă pentru a îndepărta tot praful și mortarul dezlipit; după aceste operațiuni preliminare, se va proceda la executarea grundului, aruncându-se mortarul cu putere pentru a intra în rosturi [...] Ciubucăriile se vor trage mai întâi cu un grund de mortar de ciment îndulcit cu o cantitate foarte mică, în proporție de un 1 volum ciment, la două volume de nisip și apoi un tingi de mortar de praf de piatră de Sinaia cu ciment alb și culoare, în proporție de: 10 litri praf alb marmorat de piatră de Sinaia + 5 litri ciment alb + culoarea ce se va hotărâ. Culoarea tencuielii trebuind a fi perfect uniformă, amestecul materialelor uscate cu culoare se va face dela început în cantități mari, după dosajul prescris, dosajul culorii se va fixa și aproba de Direcțiunea S.P.M. în urma încercărilor prealabile ce se vor face cu antrepriza”¹².

Planul inițial privind termenele de execuție a lucrărilor era ambițios, astfel că „echipele serviciului portului lucrează activ la construcția noiei gări maritime din port, în scopul de a o putea da exploatării chiar la toamna aceasta, când se vor putea muta căpitănia, agenția SMR și cancelariile vămii. Lucrările de fundație au durat cam mult din pricina infiltrațiilor subterane”, se menționa într-un alt document de epocă.¹³

Detalii tehnice privind lucrările executate la subsolul clădirii regăsim într-o adresă internă (142/22 aprilie 1931) trimisă de șeful Serviciului Construcției și Exploatării Porturilor Maritime, Compartimentul Tehnic, prin care se executau lucrările în portul Constanța, denumită și Secția a IV-a, directorului Serviciului Porturilor Maritime și în care se preciza faptul că „zidurile subsolului Construcției

¹⁰ *Ibidem*, f. 16.

¹¹ *Ibidem*, dosar nr. 19/1930, ff. 28.

¹² *Ibidem*, ff. 29-30.

¹³ „Dobrogea Jună”, an XXVII, nr. 98, 28 iunie 1931, p. 2.

Gărei Maritime se vor executa conform soluției ce alăturăm. Aceste ziduri se vor izola de fundație cu un strat de asfalt, iar spre interiorul subsolului propunem a le izola cu un perete de 8 cm grosime, alcătuit din cărămizi găurite. Aceste cărămizi au avantajul de a izola și pot fi aerate printr-un sistem de coșuri judicios repartizate, care va permite circulația aerului. Acest perete va servi și de cofraje pentru turnarea betonului în ziduri. [...] Am onoarea de a vă ruga să binevoiti a interveni la Direcția Generală pentru aprobarea furniturii și a dispunerii pentru comandarea imediată a celor 3315 bucăți”¹⁴.

Tot printr-o adresă internă înaintată conducerii Serviciului Porturilor Maritime (393/16 octombrie 1931) de către șeful aceleiași serviciu, sunt prezentate detalii ale devizului privind elementele de tâmplărie și fier utilizate la construcția clădirii și date spre execuție Șantierului Turnu Severin, devizul acestor lucrări ridicându-se la suma de 903.110 lei¹⁵. (vezi anexa 1).

În pofida problemelor apărute, optimismul privind respectarea termenelor de execuție se menține, lucru confirmat cu ocazia unei inspecții pe șantier a directorului Virgil Cotovu care, „înapoindu-se din concediu, și-a reluat ocupațiunile pe ziua de 1 iulie a.c. D-sa a inspectat cu amănunțime lucrările de construcțiune ale noiei gări maritime ce se clădește în dreptul cheiului genovez. Se dă ca sigură completa terminare a acestor lucrări până la finele lui octombrie a.c., când gara va fi dată uzului, iar serviciile vămei și poliției se vor muta în interiorul ei”¹⁶.

Ritmul lucrărilor nu este însă cel preconizat, astfel că în anul 1932 a fost aprobată alocarea din Fondul de Investiții a sumei de 295.000 lei ca „parte din lucrările la gara maritimă - Suma de lei 295.000 (două sute nouăzeci și cinci mii) se va ordonanța dela Fondul de Investiții prin Bilanțuri, unde s-a angajat de Controlul Preventiv sub No.20 ”¹⁷. Acestea erau cuprinse într-un „ansamblu de lucrări necesare terminării din roșu a construcției”¹⁸, a căror valoare finală se ridica la suma de 1.500.000 lei.

Devizul estimativ conținea o serie de lucrări absolut necesare ce se impuneau pentru evitarea degradării clădirii: „...lucrările de zidărie pentru terminarea scheletului construcției..., șarpanta acoperișului și învelitoarea, inclusiv scurgerile necesare..., închiderea golurilor exterioare ale construcției,

¹⁴ SJANC, Fond DNM, dosar nr. 17/1931-1933, f. 11.

¹⁵ *Ibidem*, f.13-14.

¹⁶ „Dobrogea Jună”, an XXVII, nr. 102, 5 iulie 1931.

¹⁷ SJANC, Fond DNM, dosar nr. 7/1932, f. 1.

¹⁸ *Ibidem*, f. 2.

prevăzându-se numai geamurile din exterior”¹⁹. Din cauza structurii solului din zonă, una din problemele cu care s-au confruntat constructorii încă de la începutul lucrărilor, și cu care se vor confrunta și mai târziu, a fost cea a infiltrațiilor, în special în zona subsolului, problemă a cărei rezolvare a impus costuri suplimentare. În *Nota Justificativă* ce a însoțit solicitarea de suplimentare a fondurilor este redată situația apărută „În cursul acestui an (1932- n.n.) au apărut însă la subsol infiltrațiuni de apă dintr-o pânză superioară nivelului mării. Infiltrațiunile sunt mai puternice în dreptul hallului central. Apele acestea de infiltrațiune stagnează în subsol, deoarece umpluturile din platforme nu sunt permeabile decât până la construcție (în dosul vechiului cheu englez) și impermeabile apoi până la mare. În proiectul alăturat se propune executarea lucrărilor ce vor împiedica ca infiltrațiunile de apă să apară în interiorul clădirii”²⁰.

Soluția tehnică pentru remedierea problemei se propune a fi „executarea unei plăci de beton de 12 cm, care va forma o pardoseală generală. Placa se așează pe un strat de piatră spartă de 20 cm grosime, bine bătut cu maiul. Peste placă se execută o tencuială impermeabilă de 2 cm grosime; această tencuială se formează din mortar de ciment 1:3, la care se adaugă 6 kg Exhunidol la metru cub mortar. Tencuiala făcută cu acest preparat devine impermeabilă. Pentru a împiedica să se producă infiltrațiuni pe lângă pereți, se va executa și aici o tencuială pe 0,80 m înălțime, după cum se vede în detaliul din proiect. În fine, pentru a asigura și scurgerea infiltrațiunilor mai mari din hallul central, am prevăzut executarea unui dren de piatră sub pardoseala acestei încăperi, care va asigura scurgerea lor la mare”²¹.

Un plan structurat pe tipuri de lucrări ce urmau să se realizeze într-o etapă următoare, precum și modul în care urmau să se efectueze aceste lucrări, a fost întocmit de Serviciul Construcției și Exploatării Porturilor Maritime, printr-o adresă internă transmisă conducerii S.P.M. la 20 martie 1933 ²². (anexa 2). Având în vedere faptul că pentru anul 1932 sumele alocate au determinat un ritm lent al lucrărilor, „pentru terminarea lucrărilor construcției Gării Maritime s-a înaintat un deviz în valoare de 13.000.000 lei. Din acest deviz s-au aprobat însă doar lucrări în valoare de 1.700.000 lei, cuprinzând terminarea acoperișului, executarea turnurilor de la partea centrală, executarea tâmplăriei exterioare, a sghiaburilor și

¹⁹ *Ibidem*, f. 3.

²⁰ *Ibidem*, f. 6.

²¹ *Ibidem*, f. 7.

²² S.J.A.N.C., Fond DNM, dosar nr. 8/1933, f. 2.

burlanelor, precum și executarea unor canale de drenaj”²³, în 1933 s-a intenționat accelerarea ritmului de construcție. Astfel, în cuprinsul aceleași adrese din 29 mai 1933, în care este consemnată hotărârea Consiliului de Administrație privind devizul lucrărilor, este precizat următorul aspect: „Controlul Preventiv a angajat creditul de 7.462.584 lei sub No. 8 al Fondului de Investiții din Bilanț – Gara Maritimă Constanța”²⁴.

Planul clădirii în curs de finalizare cuprindea la subsol: spații pentru Vamă, depozitare bagaje, casă de bilete, spațiu pentru comercializarea ziarelor și tutunului, bufet, bucătărie, frizerie, dormitor pentru Căpitanie, arest, centrala termică, toalete. La parter se aflau: biroul șefului vămii, al adjunctului său, Arhiva, Casieria, Poșta, Biroul de Informații, sala destinată trierii bagajelor, casele de bilete CFR și SMR, Biroul de Mișcare CFR.

Etajul I găzduia spații destinate taxatorilor, vămii, birou pentru secretar, birouri ale inginerilor, desenatorilor și inspectorilor SMR, dactilografelor SMR, biroul Căpitanului, al ajutorului Căpitanului, piloților, arhiva ș.a. Etajul II cuprindea birouri, dormitoare, bucătării, sufragerie. Inaugurarea oficială a clădirii Gării Maritime a avut loc la data de 15 august 1934, într-o atmosferă solemnă, prilejuită și de sărbătorirea Zilei Marinei, în prezența unor oaspeți de seamă începând cu M.S. Regele Carol al II-lea, Marele Voievod Mihai, ASR Principele Nicolae, și continuând cu membrii guvernului și diferite oficialități din Constanța.

Momentul este redat în presa vremii ce consemnează faptul că „Dl. inginer Mihalopol, inspector general al PCA a dat onorurile oaspeților. După solemnitatea inaugurării, administrația generală a PCA a oferit participanților la solemnitate un banchet, care a fost prezidat de însăși M. S. Regele”²⁵.

În mod firesc într-un astfel de moment nu puteau lipsi discursurile. Prezent la eveniment, Gh. Tătărescu, primul ministru, marchează momentul: „Sire, Sărbătoarea Marinei este, în fiecare an, prilej de afirmare a unei nădejdi. Afirmarea unei credințe: destinele neamului nostru sunt legate de destinele dezvoltării noastre pe coasta mării. Ne vom putea împlini misiunea în acest colț de pământ atâta timp cât ne vom întări pe această margine mișcătoare, care nu e hotar de despărțire, ci care ne leagă de toate țărmurile mari ale lumii. Acest comandament stăpânește astăzi toate sufletele și de aceia nu este sărbătoare care să fie mai înălțătoare decât această zi a Marinei. Pentru toată suflarea românească, marina noastră a rămas școala cea mare de energie, în care se oțlesc sufletele și în

²³ *Ibidem*, f. 5.

²⁴ *Ibidem*, f. 3.

²⁵ „Voința Dobrogei”, an IV, nr. 21, 19 august 1934, p. 1.

care simțul de disciplină, de solidaritate și imbold înălțător spre jertfă, se așează în chip firesc la temelia vieții. Dătătoare de mare nădejde a fost pentru ziua aceasta, în care am găsit străjerii coastelor noastre la postul de veghe, gata să-și împlinească datoria. Dar sărbătoarea aceasta este și prilej pentru exprimarea unei nădejdi: prin jertfele țării să se întărească și să se dezvolte forțele marinei militare și posibilitățile de expansiune ale marinei comerciale. Nicăeri decât aici și cu acest prilej, eu nu pot întări mai bine hotărârea guvernului de a cere țării jertfe noi pentru dezvoltarea marinelor noastre, astfel încât ele să poată să-și îndeplinească misiunea în acțiunea de propășire a statului, pentru ca pavilionul să poată străbate cât mai departe cărările mării, purtând pe toate țărmurile prestigiul și țăria țării. Să trăiți, Sire! Să trăiască Măria Sa Mihaiu, Marele Voievod de Alba Iulia! Să trăiască A.S.R. Principele Nicolae! Să trăiască Augusta Voastră Dinastie!”²⁶.

Amenajarea platformei din jurul Gării Maritime, condiție impusă de faptul că era nevoie ca trenurile de călători să ajungă în siguranță, a fost evaluată, conform unui document datat 15 septembrie 1939, la suma de 4.300.000 lei și consta în „demonțări de linii ferate, precum și a peroanelor, trotoarelor, pavajele și împietruirea șoselelor și pietelor”²⁷, toate acestea pentru o exploatare cât mai bună a Gării Maritime. De asemenea, era necesară și o nouă sistematizare a zonei, pentru a facilita accesul mai ușor al călătorilor la vapoarele de îmbarcare, așa cum se arată într-un alt document de epocă²⁸. Analiza privind situația liniilor ferate din zona Gării Maritime face referire și la traficul în portul Constanța în anul 1939, apreciat ca fiind „un trafic excepțional, cu sosiri zilnice de 300-350 de vagoane”²⁹. În privința trotuarelor au fost avute în vedere „pavele de ciment mozaicate, pentru facilitarea circulației de pietoni, în lățime medie de 2,00 m”³⁰.

După inaugurare, spațiile din clădirea Gării Maritime au fost ocupate de instituții de stat și societăți comerciale cu diverse domenii de activitate. Și cum scopul principal pentru care a fost realizată construcția era legat de turism, consemnăm o solicitare transmisă conducerii Administrației Comerciale a Porturilor și Căilor de Comunicație pe Apă și ulterior Direcțiunii Porturilor Maritime, de Organizația Română de Turism S.A.R. „ORT”, la data de 26 martie 1936, prin care se solicita închirierea către societate a unui birou al gării maritime din Constanța, pentru ca societatea să poată acorda asistență turiștilor și

²⁶ *Ibidem*, p. 2.

²⁷ SJANC, Fond DNM, dosar nr. 3/1939, f. 23.

²⁸ *Ibidem*, f. 28.

²⁹ *Ibidem*, f. 4.

³⁰ *Ibidem*, f. 29.

călătorilor ce soseau din străinătate, sau celor care plecau din portul Constanța³¹. Solicitarea a primit însă un răspuns negativ din partea conducerii portului, care preciza că „avem onoarea a vă aduce la cunoștință că în această clădire nu mai avem nici un birou disponibil”³².

Prezența turiștilor străini ce tranzitau Gara Maritimă implica diverse activități economice, printre care și schimbul valutar, activitate ce nu a avut întotdeauna caracter licit. Astfel, în 1936, printr-o adresă transmisă conducerii portului, era sesizat un astfel de caz ce a și fost remediat prin intervenția Băncii Naționale. În documentul respectiv se preciza: „Direcția Generală ne face cunoscut că, Comitetul de Direcție a aprobat retragerea autorizației pt. vinderea biletelor de tren în hallul Gărei Maritime Societății Europa, conform cererei Băncii Naționale, sub motivul că <<vânzarea în port a unor astfel de bilete nu constituie decât o operațiune accesorie, menită a ascunde obiectul principal, care constă în comerțul ilicit de valute străine>>. Pe de altă parte, în cererea Băncii Naționale se precizează că <<Institutul nostru a luat măsuri pentru înființarea imediată în localul Gărei Maritime din portul Constanța a unui ghișeu, unde, în timpul sosirii și plecării vapoarelor, doi funcționari ai noștri vor face schimbul tuturor valutilor ce se prezintă de călătorii care intră sau ies din țară>>”³³.

Spațiile din interiorul Gării Maritime au fost închiriate inclusiv unor persoane fizice care, pe baza unor contracte de închiriere, desfășurau diverse activități, așa cum este și cel încheiat la 1 iulie 1938, pe o perioadă de 9 luni, de către Elvira A. Biru, fiind vorba de un birou de copiat acte³⁴. Cum Gara Maritimă era un loc public pe unde treceau foarte multe persoane, nu putea lipsi restaurantul, cuprins atât în proiectul clădirii din 1911, cât și în cel din 1931, și care trebuia să asigure condiții optime clienților săi. Prezența în acest spațiu a unui număr important de persoane impunea asigurarea unor standarde de igienă, de respectarea acestora ocupându-se o instituție subordonată autorităților locale. Într-o adresă înaintată Primăriei Constanța (592 din 17 ianuarie 1939) se comunică hotărârea de eliberare a „autorizațiune de funcționare a restaurantului dela Gara Maritimă, din portul Constanța, cu condițiunea ca să fie scoasă bucătăria dela subsol. Aducem la cunoștință că proiectul Gării Maritime, întocmit la construcțiunea ei, situează bucătăria restaurantului într-un demisol, special amenajat și care îndeplinește toate condițiunile de igienă cerute. Parterul nu

³¹ *Ibidem*, dosar nr. 38/1935, f. 47.

³² *Ibidem*, f. 72.

³³ *Ibidem*, f. 49.

³⁴ *Ibidem*, dosar nr. 38/1935, f. 25.

poate fi utilizat în acest scop, el fiind destinat încăperilor strict utilizate pentru traficul pasagerilor. Amenajarea dependințelor restaurantelor în subsoluri locuibile sau demisoluri este un procedeu normal la construcțiunile de natura Gării Maritime, Hotelul Rex, restaurantului Mamaia”³⁵.

Nu va fi singura problemă, asigurarea ventilației și a funcționării instalației de refrigerare a alimentelor se vor adăuga listei de preocupări a concesionarului restaurantului, căpitanul Nicolae Ștefan.

Anul 1940 marchează un moment nedorit în istoria construcției, ce a afectat nu numai Gara Maritimă, ci toate clădirile din zonă. Astfel, în noaptea de 9/10 noiembrie 1940 a avut loc un cutremur de pământ ce a fost resimțit în toată zona Constanței. Prin adresa Serviciului Maritim Român numărul 15990 din 19 noiembrie 1940, transmisă Direcțiunii Porturilor Maritime, au fost inventariate daunele produse clădirii, constatându-se că au fost afectați „pereții interiori și anume: în Birourile Serviciului Tehnic, Birourile Agenției și în hall-ul de la etajul II”³⁶. Totalul pagubelor se cifra la suma de 1.500 lei”³⁷. Lucrările necesare reparării daunelor pricinuite de cutremur, conform Devizului Estimativ, constau în: „repararea crăpăturilor în zidurile despărțitoare; repararea vâruelilor la tavan și scafe; repararea zugrăvelilor în tapet la pereți”³⁸.

Pe lângă reparațiile curente, clădirea Gării Maritime a necesitat și reparații capitale impuse atât de deteriorări ale pereților și acoperișului, cât și de adaptarea din punct de vedere tehnologic a instalațiilor utilizate în mod curent. În plus, se impunea reconfigurarea spațiului interior, ca urmare a înființării unor noi compartimente și instituții ce urmau să-și desfășoare activitatea în clădire. În acest sens, în 1965 Direcția Regională a Navigației Civile solicita Direcției de Sistematizare, Arhitectură și Proiectarea Construcțiilor întocmirea unui proiect de reparație capitală a Gării Maritime, prima reparație capitală la care a fost supusă construcția de la inaugurarea sa. Astfel, în documentația tehnică solicitată erau prevăzute tencuieli interioare și exterioare, pardoseli din parchet și mozaic, tâmplărie metalică și de lemn la uși și ferestre, scări, lambriuri, placaje faianță, grupuri sanitare, spoieli, vopsitorii, instalații electrice ș.a. Termenul de întocmire a proiectului era fixat pentru data de 20 mai 1965.³⁹

³⁵ *Ibidem*, f. 67.

³⁶ *Idem*, dosar nr. 21/1940, f. 46.

³⁷ *Ibidem*, f. 43.

³⁸ *Ibidem*, f. 44.

³⁹ Arhiva Tehnică a CN APM SA Constanța, dosar 16A12, f. 328.

Premergător întocmirii proiectului de reparații capitale au avut loc două întâlniri între reprezentanții celor două instituții, Direcția Regională a Navigației Civile și Direcția de Sistematizare, Arhitectură și Proiectarea Construcțiilor, în data de 5 și, respectiv 19 mai 1965, cu prilejul cărora sunt stabilite diferite detaliile.⁴⁰ Memoriul justificativ privind modificările aduse clădirii din punct de vedere al rezistenței conținea elemente importante privind compartimentarea spațiului: „Astfel, cel mai important este desființarea scării centrale, în spațiul căreia urmează să se amenajeze încăperi. În locul scării se va executa planșee la fiecare nivel rezemate, pe zidurile existente și pe o grindă nou creată. [...] De asemenea, se consolidează planșeul peste parter acolo unde se desființează zidurile de la parter și etajul I. În hol se execută o închidere cu patru ziduri de 25 cm, care, deși sunt așezate pe grinzile existente ale planșeului, pentru o siguranță deplină se așează la capete, fiind ridicate de la pardoseală cu 2,0 cm. O operațiune importantă, care trebuie făcută cu grijă și conform indicațiilor din planșe, este montarea boiandrugilor în vederea creierii de noi holuri”⁴¹.

Modificări importante au fost aduse și instalațiilor de încălzire centrală⁴², precum și a instalațiilor electrice⁴³ din clădire, valoarea totală a lucrărilor de reparație fiind estimată la suma de 2.715.000 lei.

În perioada regimului comunist, clădirea a găzduit sediul unor instituții ale statului specializate în activitatea de transport maritim și fluvial. La începutul anilor '90, „datorită vechimii construcției, anul 1934, și datorită expunerii într-o zonă marină agresivă, imobilul a fost dus la un stadiu avansat de uzură”⁴⁴, dar și „îndeplinirea celui de-al doilea ciclu de funcționare (RK 2)”⁴⁵, s-a impus efectuarea unei noi reparații capitale a Gării Maritime. Lucrările complexe, începute în 1991, au pornit de la subsolul clădirii cu „operațiunea de scoatere a igrasiei. Pentru aceasta se va înlătura cauza ce a dus la creșterea umidității prin înlocuirea rețelei de canalizare, în special cea pluvială”⁴⁶.

Pentru parter și etajul I se stabilea respectarea tuturor „lucrările de finisaje specificate în planurile de arhitectură. Se va proteja pe toată durata execuției pardoseala existentă din marmoră, mozaic venețian și dale mozaicate, cu panouri din PFL”⁴⁷. Lucrări ample vor fi efectuate și la etajul II și podul clădirii unde „se

⁴⁰ *Ibidem*, f. 327.

⁴¹ *Ibidem*, f. 289.

⁴² *Ibidem*, f. 286.

⁴³ *Ibidem*, f. 287.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 16A5, f. 14.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 16A4, f. 20.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 16A6, f.15.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 16.

recomandă repararea pereților din paianță, revizuirea pardoselei din dușumea și vopsirea acesteia, înlocuirea tâmplăriei deteriorate cu tâmplărie nouă U1 –U2 –F1, redimensionarea ușilor interioare cu gabarite prea mici, făcându-le funcționale, tipul U3”⁴⁸. Instalațiile electrică și cea termică, alimentarea cu apă, evacuarea apei menajere și a celei pluviale au fost reparate, asigurându-se astfel funcționalitatea clădirii.

O atenție deosebită a fost acordată amenajării și decorării salonului de protocol cu scopul „de a facilita primirea într-un cadru ambiental cât mai plăcut a diverselor delegații (chiar la nivel guvernamental) ce se vor contacta cu Administrația Portului Constanța”⁴⁹.

De la inaugurarea sa oficială, în 15 august 1934, clădirea Gării Maritime a găzduit mai multe instituții pentru ca, odată cu emiterea de către Guvernul României a Hotărârii numărul 517 din 24 august 2008, să devină sediul Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime S.A. Constanța

La finalul prezentului studiu, considerăm că trebuie să punctăm câteva idei: construirea unei Gări Maritime la Constanța a fost o necesitate dictată încă de la început de sistematizarea și dezvoltarea celui mai mare port al țării. De-a lungul timpului, clădirea a adăpostit și alte instituții, a căror activitate a fost conexă circulației maritime de bunuri și de persoane, rămânând totuși, în mod preponderent, alocată diferitelor birouri și direcții ale Serviciului Maritim Român și Direcției Porturilor Maritime.

Clădirea Gării Maritime Constanța este legată în mod indisolubil de evoluția portului și a tranzitului de persoane ce s-a desfășurat aici cu diferite intensități de-a lungul timpului, iar peste timp ea se proiectează ca fiind un adevărat simbol al Constanței.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 17.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 18.

ANEXA 1: Adresa nr. 393 din 16 octombrie 1931, SJANC, fond Direcția Navigației Maritime, Dosar nr. 17/1931-1933, ff.13-14.

„La poziția 29. Ferestre drepte duble, 2 rânduri; rândul de afară tocul și glaful de stejar, iar rândul dinăuntru de brad, incl. fierăria ca: foraibere, cremoane colțare să fie de cea mai bună calitate și de alamă. Parter-Etaj- Pod. 254,90 mp. a 1200 lei. La poziția 30. Geamuri semi-duble de 2-3 mm. Grosime, curate, fără defecte, 306 mp a 200 lei.....61.200 lei

La poziția 31. Uși exterioare de lemn de stejar în două canaturi și într-un canat cu supra lumină cu geamuri. În loc de tăblii, geamuri albe prevăzute cu ramă de fier de protecție incl. toată fierăria ca la art.29.....23mp. a 1400 lei...32200 lei.

La poziția 32. Uși interioare de brad în 2 canaturi sau 1, cu supraluminator cu geamuri albe, iar în loc de tăblii geam-gheață, în preț se cuprind pervazurile și toată fierăria ca la art.29 Subsol - Parter- Etaj....253 mp. a 870 lei...220110 lei.

La art.33. Uși și ferestre la sala de revizie, conform desenului ce se va da incluzând grundul și vopsitul de 2 ori cu culoare verde veronez. Partea de sus cu o ferestră mobilă 89 mp. a 2000 lei178.000 lei

La art.34. Vopsitorie la ferestre cu culoare albă și pe afară cu ulei cu puțină culoare, 765 mp. a 60 lei.....45.900 lei

La art.35. Idem la uși pe ambele părți cu alb mat și ulei de stejar, 550 mp. a 60 lei33.000 lei

La art.38. Geamuri duble la ușile de fier și ferestrele dela sala de revizie.....89 mp. a 300 lei....26.700 lei

Total general.....903.110 lei

Din devizul înaintat de Șantier se vede că prețurile au fost întrecute. Astfel ușile revin la cca. 1250 lei/mp. în loc de cca.950 lei, iar ferestrele cca. 1930/mp. în loc de cca. 1460 lei/mp, prețurile șantierului fiind fără armături care mai dau un spor de cca. 430 lei/mp”.

ANEXA 2: Plan de lucrări întocmit de Serviciul Construcției și Exploatării Porturilor Maritime și trimis conducerii S.P.M. la 20 martie 1933, SJANC, fond Direcția Navigației Maritime, Dosar nr. 17/1931-1933, f. 21.

„Pentru executarea lucrărilor de terminare a Construcției Gării Maritime în această campanie de lucru, avem onoarea a vă înainta programul ce propunem pentru executarea diferitelor lucrări:

1/ Instalația de încălzire centrală. Se va executa printr-o casă de specialitate; licitația a fost publicată pe bază de caiet de sarcini avizat de O.R.N și va avea loc în ziua de 20 Aprilie a.c. Lucrările de zidărie se vor executa în regie directă.-

2/ Lucrările de alimentare cu apă și canalizare. S-a înaintat spre avizare la O.R.N. caietul de sarcini. Termenul de ținerea licitației aproximativ 5 Mai a.c.. Se scoate la licitație întreaga instalație, material și manoperă. Lucrările de zidărie precum și executarea gropilor septice și puțurilor de vizitare se vor face în regie directă.-

3/ Iluminatul electric, soneria și telefonul. Se vor executa prin casă de specialitate. Se studiază proiectul și caietul de sarcini. Licitarea se va ține aproximativ la 4 Mai a.c.-

4/ Lucrările de tencuieli exterioare și mozaicul la soclul clădirei. Se vor executa prin antrepriză (material și manoperă). Caietul de sarcini este în studiu. Licitarea cu termen de 15 zile va avea loc la 1 Mai. Varul și schelăria se vor preda de Serviciul Porturilor Maritime. Aceste lucrări se scot în licitație înaintea celorlalte lucrări de tencuieli și mozaicuri din interior, spre a se putea executa cât timpul este încă favorabil.-

5/ Tencuieli interioare, tencuieli pe rabitz, profile la grinzi, frize, pardoseli de mozaicuri și gresie, lambriuri de faianță albă sau colorată, se vor executa prin antreprenori sau case de specialitate (material și manoperă). Caietul de sarcini este în studiu. Licitarea va avea loc aproximativ la 20 Mai a.c.-

6/ Pardoseli de parchete și dușumele de stejar. Se vor executa în întregime (material și manoperă) în antrepriză. Caietul de sarcini este în studiu.-

7/ Lucrările de tâmplărie și fierărie se vor executa în regie directă de Atelierele S.P.M.-

8/Lucrările de vopsitorie se vor executa în acord.

Unele din aceste lucrări trebuiau în orice caz să fie executate de case de specialitate, precum: caloriferul, alimentarea cu apă și canalizarea, lumina electrică, soneria și telefonul, mozaicuri, pardoseli cu plăci de gresie lambriuri de faianță.-

Altele din ele s-ar fi putut executa în regie directă, după cum sunt: tencuielile exterioare și interioare”.

A SYMBOL BUILDING - MARITIME STATION FROM PORT OF CONSTANȚA

Abstract: The present study aims to review the various stages and moments in the construction and evolution of the Maritime Station in Constanța, located inside the Port. The study is based on documents from the Maritime Navigation Directorate Fund, accessible to the public, as well as documents from the Archive of the National Company of the Maritime Ports Administration SA Constanța, completed with photographic documents illustrating the construction stages of the building. The Maritime Station had an evolution closely related to the port development and the permanent transit of people, becoming over time not only a symbol of the Port, but a symbol of Constanța.

Keywords: Constanța Maritime Station, Maritime Navigation Directorate, Victor Cotovu, passenger transit.

Fotografie ce ilustrează perioada de debut a construcției Gării Maritime Constanța

GARA MARITIMĂ DIN CONSTANȚA

Fotografii ce ilustrează diferitele etape de construcție a Gării Maritime Constanța

RESTITUIRI CULTURALE – POVEȘTEA STATUIILOR REGALE DIN DOBROGEA DE SUD, REPATRIATE ÎN TOAMNA ANULUI 1940

Rezumat: Prezentul studiu este dedicat recuperării istoriei mai puțin cunoscute a două statui regale: este vorba de statuia Regelui Ferdinand I Întregitorul de la Silistra și bustul Reginei Maria de la Balcic. Ambele opere sculpturale au fost comandate de populația locală a celor două orașe, în perioada când acestea se aflau sub administrația românească. După pierderea Cadrilaterului, în toamna anului 1940, cele două statui, alături de alte opere istorice, arheologice și de artă au fost repatriate, poposind la Călărași și, respectiv, Constanța. În vreme ce statuia Regelui Ferdinand Întregitorul a fost topită de comuniști, la o dată rămasă necunoscută până în prezent, bustul Reginei Maria a fost depozitat, alături de alte sculpturi, în beciurile Primăriei Constanța și, mai apoi, în beciul Muzeului „Ion Jalea”, fiind repus pe soclu în noiembrie 2020. În cadrul studiului de față, prin permanenta consultare a presei din epocă și prin culegerea de informații din diversele arhive locale și centrale, am reușit să creionăm istoria ocultată a acestor două statui-simbol.

Cuvinte-cheie: Statuia Regelui Ferdinand I, bustul Reginei Maria, Silistra, Balcic, Cadrilater.

După actele istorice consumate prin voință națională în anul 1918, România Mare a cunoscut între 1921-1940 o perioadă deosebit de amplă de modernizare și dezvoltare sub toate aspectele, procese care s-au produs și în Dobrogea și, implicit, în sudul acesteia – Cadrilaterul. În contextul fertil al României întregite, județele Durostor și Caliacra „au cunoscut o accentuată dezvoltare economico-socială și culturală, o accelerată modernizare a structurilor democratice, precum și o dinamică racordare a mentalităților la exigențele civilizației europene”¹. Într-o scriere de epocă se arată: „Din punct de vedere economic, Cadrilaterul înregistrase un avânt pe care niciodată nu l-ar fi

* Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; E-mail: roxanne_albu@yahoo.com

¹ Constantin Tudor, *Administrația românească în Cadrilater (1913-1940)*, Editura Agora, Călărași 2005, p.175.

cunoscut dacă continua să vegezeze sub administrația bulgară, pentru care Cadrilaterul nu era decât o provincie excentrică. România primise în 1913 o provincie deșertică, fără drumuri de fier și șosele, cu imense întinderi de pământ sterp, cu mizerabile bordeie turcești și tătărești. În 27 de ani de regim românesc, provincia a devenit înfloritoare. Apăruseră noi localități, satele sărăcăcioase se transformaseră peste noapte și în locul bordeielor din 1913 apăruseră casele impozante ale coloniștilor. Căi ferate și șosele, poduri și lucrări de artă, edificii administrative moderne, biserici și școli apăruseră peste tot. Dezvoltarea orașelor era și mai evidentă. Bazargicul crescuse de la 17 000 de locuitori la 24 000, în timp ce Balcic, dintr-un simplu oraș de pescari, devenise un oraș cu sute de vile, care primea în sezon estival zeci de mii de turiști veniți din toate colțurile țării, precum și din străinătate. Portul Balcic se afla în construcție, iar cel de la Caverna se proiectase deja. Stepele fuseseră defrișate și viața la sate cunoscuse o prosperitate fără precedent, mai ales după introducerea industriei agricole. Și să nu se creadă că realizările acestui regim erau rezervate doar românilor. Din contră, bulgarii și turcii profitaseră în egală măsură și, în momentul cedării Cadrilaterului, România transmisese Bulgariei o populație rurală cu mult mai bogată și mai robustă decât cea care locuise pe teritoriul bulgăresc².

Balcicul atât de drag Reginei Maria a cunoscut și el o dezvoltare economico-socială fără precedent, care a fost dublată însă, mai mult decât în alte orașe sud-dobrogene, și de stimularea vieții culturale a orașului, prin apariția unui curent artistic care aduna nume de seamă ale artei și literaturii românești din epocă.

Despre aceste realități avea să noteze Emanoil Bucuța într-o lucrare închinată urbei pitorești de la malul mării, subliniind trăsăturile specifice ce făcuseră această așezare diferită de toate celelalte așezări-stațiuni de la malul mării: „E Balcicul oraș de artă, popasul pictorilor și al vizitorilor. E vedenia Coastei-de-Argint și a Răsăritului. Fusesse și mai înainte? Da, dar nu era ochiu s-o vadă, nici condeiu să-i încondeieze conturele. Ca o solie a acestui înțeles, cele dintâi trei clădiri nou ridicate în cartierul nou al Balcicului au fost trei case de pictori: Szatmary, Cuțescu Stork și Regina Maria. Scriitorul Dunării și al Mărilor, Jean Bart, s-a făcut proprietar chiar în inima târgului. Și mai sunt și alții ... Știți căsuța cu fața la Mare și cu linii de templu grec, a lui Murgoci, unul dintre cei dintâi descoperitori și cercetași ai plaiurilor acestea însorite? Acum e a unui pictor și ea, întărite cu tot felul de zidărie, pe care surpările firești ale pământului sau ploile o crapă și o duc la vale. Prin iarba groasă se strecoară încet broaște țestoase. O prigonie colorată s-a oprit într-un midgal. Vântul plimbă umbra unor nori de vară prin lespezile și

² *Ibidem*, pp.175-176.

țândărilor de piatră ale cimitirului turcesc de pe coastă, ca niște pânze de catarge argonauate. S-aud cum cad apele dulci din râpă în râpă. E Balcicul oraș de artă.”³

Mai mult decât orice altă personalitate a vremii, Regina Maria a României avea să-și lege în mod indisolubil numele de această mică așezare de pescari, care peste ani și chiar și acum, la peste optzeci de ani de la trecerea sa în neființă, a rămas în conștiința contemporanilor ca „Balcicul Reginei Maria”. Regina avea să-și construiască aici un paradis, chiar și efemer – vila Tenha Yuvah, unde Majestatea Sa strânsese multe obiecte dragi, care reprezentau esența gustului și stilului pe care și-l formase de-a lungul vieții. Așa cum arăta istoricul Diana Mandache, „Balcicul avea să devină un *imago mundi* al Reginei, iar reședința Tenha Yuvah reprezenta centrul lumii”⁴. După 1932, când pe tronul României a urcat Carol al II-lea, Regina Maria a petrecut o foarte mare parte din timp în reședința din Balcic, în apropierea Mării, față de care simțea un „dor străfund și veșnic” și înconjurată de florile pe care le-a iubit atât de mult. Aici, Regina își petrecea timpul liber făcând echitație, plimbări cu barca cu motor sau băi de mare în timpul verii, și tot aici avea parte și de primiri oficiale din partea autorităților și a personalităților locale, care erau interesate s-o cunoască, dar mai ales se înconjura de poporul său, care o iubea și o cinstea ca pe o mamă.

SANIC, Casa Regală Personală Maria- Activitatea Literară.
Memorii, Dos III/183/1932, f. 146 verso

³ Emanoil Bucuța, *Balcic cu 25 de reproduceri*, Editura Ramuri, Craiova, 1931, pp. 7-8.

⁴ Diana Mandache, *Balcicul Reginei Maria*, Editura Curtea Veche, București, 2014, p. 54.

Adeseori, însoțită de membrii familiei, de artiști sau de diferiți oficiali, Regina Maria se deplasa în localitățile Cadrilaterului, unde întâlnirile sale cu locuitorii satelor sau orașelor se transformau în adevărate momente de spirit și cultură.

with the peasant children —
SANIC, Casa Regală Personală Maria- Activitatea Literară.
Memorii, Dos III/183/1932, f. 147 verso

În 1932 Regina și-a petrecut o mai lungă perioadă de timp (luna iunie) la Balcic, înconjurată de oficialii locali și de poporul care o iubea atât de mult. Cam în aceeași perioadă a apărut o inițiativă locală de a comanda un bust al Reginei, ce urma să fie amplasat în orașul Balcic, ca un omagiu adus Suveranei ce se îngrijise de creșterea acestei așezări. În acest sens, în revista „Cele trei Crișuri”, secțiunea *Noutățile Zilei*, se făcea următoarea mențiune: „Din inițiativa D-lui dr. Av. Stere, Prefectul Județului Caliacra, și a D-lui O. Moșescu, deputat, s-a constituit un comitet de inițiativă pentru ridicarea unui bust M.S. Regina Maria la Balcic, care va fi așezat în piața din fața Primăriei, cu vedere spre mare”⁵.

Cu realizarea acestei lucrări a fost însărcinat sculptorul Oscar Han⁶, care era deja cunoscut în epocă pentru preocupările sale portretistice – în perioada

⁵ „Cele trei Crișuri”, anul XIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1932, p. 41.

⁶ Oscan Han (1891-1976) a absolvit cursurile Școlii Naționale de Arte Frumoase, avându-i ca profesori pe Dimitrie Paciurea (sculptură) și Fritz Storck (pictură). A debutat în anul 1911 cu lucrarea *Cap de fetiță*, fiind remarcat imediat de cronicarii plastici din epocă. Preocupat de tematica portretului, în perioada Primului Război Mondial a realizat efigiile mai multor personalități istorice și contemporane, iar începând cu anii '30 a primit și executat mai multe

Primului Război Mondial realizase efigiile unor personalități contemporane ale societății românești, precum Nicolae Iorga și Vasile Pârvan, sau din trecut (Constantin Brâncoveanu și Mihai Eminescu). Nu se cunosc până în prezent detalii privind încheierea contractului și a lucrărilor de realizare și amplasare, dar se știe cu siguranță că în vara anului 1933 lucrarea fusese finalizată și urma să fie amplasată în fața Primăriei Balcic. În acest context, o știre furnizată de revista „Cele trei Crișuri” este relevantă pentru momentul ales: „ La 2 iulie se va dezveli la Balcic, bustul de bronz al M.S. Regina Maria”⁷.

Bustul Reginei Maria, așa cum era amplasat la Balcic, SANIC, Fond Ministerul Artelor, dosar 90/1940, f.32

monumente de artă publică, printre care amintim: 1933, Sinaia, *Regele Carol I*; 1934, Constanța, monumentul *Mihai Eminescu*; 1934, Mărășești, *Monumentul Victoriei*; 1939, București, *Constantin Brâncoveanu*, bronz; 1936, Constanța, monumentului *Anghel Saligny* ș.a. Oscar Han a fost considerat un inovator în concepții și formule și chiar și atunci când a executat lucrări de mici dimensiuni, arta sa pare mai degrabă opera unui arhitect, a se vedea Ioana Vlasiu (coord.), *Dicționarul Sculptorilor din România, secolele XIX-XX*, vol. II. Lit. H-Z, Editura Academiei Române, București, 2012, pp. 17-18.

⁷ „Cele trei Crișuri”, anul XIV, nr. 5-6, mai-iunie 1933, p. 75.

Bustul Reginei a fost executat din bronz, iar Majestatea Sa apare reprezentată purtând una dintre diademele foarte dragi ei, este vorba de tiara cu 22 de anouri de diamante, pe care suverana o primise de la mama sa, Marea ducesă Maria Alexandrovna. Regina Maria purta această bijuterie extrem de scumpă (în anul 1900 bijuteria era evaluată la 500 000 franci) la marile reuniuni ale familiilor regale europene, purtarea tiarelor fiind impusă de protocol și etichetă ca obligatorii pentru recepții, baluri, spectacole de operă sau teatru. Bijuteria avea pietrele sertizate* în chatons** din argint și aur pur. Așa cum arăta cercetătoarea Dorina Tomescu, într-un studiu publicat în 1997, această tiară apare menționată într-un testament al Principesei Mariei din anul 1908, redactat în engleză. În amintitul act, Principesa stabilea ca diadema cu safire și briliante, primită în dar de la soțul ei în 1893, urma să revină, după moartea ei, lui Mignon, în vreme ce „diadema cu cercuri, bătută în diamante, << pe care o am de la mama>>, îi revenea Elisabetei”⁸.

În 1916 (14/27 decembrie 1916), în vârtoarele evenimentelor determinate de ocuparea Bucureștiului și retragerea autorităților la Iași, Regina Maria a decis să trimită în Rusia, alături de tezaurul țării, o parte din bijuteriile sale ce fuseseră puse în două cutii, marcate cu sigiliile Băncii Naționale a României⁹. Însă înlăturarea brutală a țarismului a avut o consecință dramatică pentru țara noastră: bolșevicii au rupt relațiile cu România, l-au arestat pe ambasadorul nostru în Rusia, C. Diamandy, și au sechestrat fondul de aur depus la Moscova¹⁰. Este momentul când, alături de celelalte piese trimise în Rusia, această superbă

* sertizarea este un procedeu, o tehnică care constă în introducerea unei pietre prețioase într-un orificiu special, tehnică care după 1935 se pare că a fost abandonată în favoarea altor metode.

** inel metalic în care se fixa o piatră prețioasă.

⁸ Dorina Tomescu, *Bijuteriile reginei Maria*, în „Muzeul Național”, anul IX, nr. 9, 1997, pp. 218-219.

⁹ Într-o notă trimisă de Banca Națională a României ministrului Rusiei la Iași se specifica: „În afara de tezaurul în aur, va trebui să transportăm în același timp două lăzi conținând bijuterii. O mențiune specială constând numărul și natura sigiliilor va urma să se facă în protocol”. Ulterior, în cuprinsul Protocolului încheiat la 14 decembrie 1916, la Iași, se specifica că: „În afara tezaurului Băncii Naționale a României mai sus indicat, s-a mai încărcat în același vagon, nr.225.692 I-0 B, încă alte două lăzi purtând sigiliile Băncii Naționale a României, lăzi a căror valoare declarată este de 7 (șapte) milioane” – era vorba de lăzile ce conțineau bijuteriile Reginei Maria, vezi Viorica Moisiuc, Ion Calafeteanu, Constantin Botoran, *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917)*, Editura Globus, București, 1993, pp. 35-40.

¹⁰*Ibidem*, p. 114, doc. 45 (*Hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului din Petrograd, transmisă de Radio-Petrograd, primită la București la 15/28 ianuarie 1918*).

bijuterie a Reginei pur și simplu dispare în condiții necunoscute, tiara cu anouri nemaifiind menționată în nici unul din testamentele ulterioare ale suveranei.¹¹

Mai trebuie spus că în colecția Muzeului Național de Istorie există un alt bust al Reginei Maria, realizat de George Leonida, purtând aceeași tiară, dar spre deosebire de bustul executat de Oscar Han, această reprezentare pune accent și pe elementele vestimentare și alte bijuterii cu care este reprezentată Suverana¹².

Pentru expunerea bustului în piața centrală a Balcicului, autoritățile locale s-au îngrijit de realizarea unui soclu înalt din granit, amplasat pe strada Mircea cel Bătrân, colț cu bulevardul Regina Maria. Se prea poate ca festivitatea de dezvelire a bustului să fi fost organizată de autoritățile locale în toamna aceluiași an, cu puțin timp înainte ca Suverana să împlinească vârsta de 58 de ani, ca un omagiu adus acesteia, căci în presa vremii am identificat ecouri ale manifestărilor dedicate acestui eveniment: „M.S. Regina Maria și-a serbat nașterea. A fost un prilej pentru poporul nostru, cu al cărei suflet și aspirații Majestatea Sa s-a identificat atât de deplin și care, alături de Regele Întregitor de neam, a contribuit cu atâta râvnă la izbânda idealurilor lui, să-și exprime încă o dată sentimentele de afecție și grațitudine”¹³.

La doar câțiva ani se concretiza un alt demers al autorităților sud-dobrogene, de data aceasta era vorba de realizarea unei statui dedicate Regelui Ferdinand Întregitorul. Într-un Raport al Primăriei orașului Silistra, înaintat Prefecturii Județului Durostor, la data de 24 octombrie 1939, erau enumerate edificiile publice ridicate în orașul Silistra între anii 1919-1939, la capitolul *Monumente, piețe și drumuri*, stipulându-se: „Monumentul Regelui Ferdinand I, înălțat la 18 iunie 1939, operă a sculptorului Dumitriu Bârlad”¹⁴.

Conform profesorului Constantin Tudor, un foarte bun cunoscător al realităților din Cadrilaterul românesc, imediat după moartea regelui, în curtea Regimentului 40 Infanterie din Bazargic (județul Caliacra) a fost dezvelită o statuie de 3,5 m, care-l reprezenta pe Regele Ferdinand în uniformă militară. Proiectul, realizat de sculptorul Ion Dimitriu-Bârlad, a fost finanțat prin subscripție publică, costând nu mai puțin de 800 000 lei. Proiectul i-a inspirat și pe locuitorii Silistrei, care, la inițiativa fostului prefect Tașcu Pucerea și a profesorului Pericle Papahagi, au constituit după moda vremii un Comitet de inițiativă. În

¹¹ *Ibidem*; Dorina Tomescu, *Despre bijuteriile și rochiile Reginei Maria*, în „Muzeul Național”, anul XX, 2008, pp. 266-267.

¹² Ioana Vlasiu (coord.), *Dicționarul Sculptorilor...*, p. 94. Bustul se află în prezent în colecția de Artă plastică a Muzeului Național de Istorie a României (Nr. Inv. 67420), fiind clasat în categoria Tezaur, prin Ordinul 2679/11.06.2003, vezi [www.cimec.ro](http://clasate.cimec.ro/) (<http://clasate.cimec.ro/>)

¹³ „Cele trei Crișuri”, anul XIV, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1933, p.125.

¹⁴ Constantin Tudor, *op.cit.*, p. 210 și nota 70.

chiar prima sa ședință (6 mai 1938), Comitetul local a decis punerea pietrei de temelie a viitorului monument în data de 10 mai 1938 și, totodată, a deschis o listă de subscripție publică, Primăria Silistra și Prefectura de Durostor fiind cei mai însemnați contributori.¹⁵

Proiectul a fost încredințat tot sculptorului Ion (Jean) Dimitriu-Bârlad, care în primăvara anului 1939 reușea să finalizeze mulajul în care avea să toarne mai apoi bronzul. În luna aprilie a aceluiași an impozanta statuie, ce-l înfățișa pe Regele Ferdinand I Întregitorul, sosea la Silistra, fiind amplasată pe soclul construit din granit și placat cu marmură în fața Geamiei Bairachlă.¹⁶

Evenimentul este amintit de revista orădeană „Cele trei Crișuri”, care consemna succint în numărul 5-6 din mai-iunie 1939: „S-a inaugurat la Silistra, cu mare fast, sub patronajul d-lui N. Ottescu, rezident regal al <<Ținutului Marea>>, desvelirea monumentului Regelui Întregitor, Ferdinand I”¹⁷. Un alt organ de presă, de această dată transilvănean, consemna: „Duminica trecută orașul Silistra din Dobrogea a îmbrăcat haină de mare sărbătoare. S-a desvelit în această zi statuia ridicată marelui Rege Ferdinand I, făuritorul României de azi. Din toate părțile Dobrogei și al Ținutului Mării au venit la această sărbătoare numeroase delegații de săteni și coloniști. Din partea guvernului a fost dl. Ministru M. Cornățeanu”¹⁸. Mai multe informații aflăm însă din revista „România eroică”, care într-un amplu articol dedicat profundelor transformări aduse în Cadrilater de administrația românească, nota: „Am avut ocaziunea să ne ocupăm în diferite rânduri despre repunerea în valoare a teritoriilor de peste Dunăre, revenite în stăpânirea moștenitorilor Romei. [...] Cele două capitale dela sud s-au transfigurat și ele sub stăpânirea noastră ca moștenitori de drept. În mijlocul Silistrei tronează astăzi statuia, admirabil turnată de sculptorul român Dimitrie Bârlad, a Regelui Ferdinand I, ca un simbol al stăpânirii românești în regiunea transdunăreană.

Inițiativa acestui monument, care ar putea face cinste oricărei capitale, se datorează actualului prefect, Colonelul Eugen Demetrescu. E una dintre cele mai reușite. Comitetul de inițiativă, pus sub presidenția de onoare a regretatului fost prim ministru Armand Călinescu, și alcătuit din cele mai reprezentative figuri ale județului, în frunte cu actualul prefect și cu actualul primar, Dl. E. Melidon, au strâns cu ușurință fondul de construcție de 1 500 000 lei. E încă o dovadă de spirit

¹⁵ Virgiliu Z. Teodorescu, Contribuții la istoria unor monumente dedicate cinstirii Regelui Ferdinand I, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, XXII-XXIV, vol. II, Vaslui, 2001-2003, p.752; vezi și Constantin Tudor, *Povestea statuii Regelui Ferdinand I de la Silistra*, consultată online la adresa <https://costeltudor.com/2018/01/29/povestea-statuii-regelui-ferdinand-i-de-la-silistra/>

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ „Cele trei Crișuri”, anul XX, nr. 5-6, mai-iunie 1939, p. 121.

¹⁸ „Unirea Poporului”, anul XXI, nr. 26, 25 iunie 1935, p. 4.

de inițiativă, de puterea de fermentațiune, pe care actualii conducători au imprimat-o județului. Dacă nu ar fi fost decât această statuie la activul lor și încă ar fi un motiv de a recolta recunoștința publică”¹⁹.

Încheiem această trecere în revistă a ecourilor de presă privind dezvelirea statuii Regelui Ferdinand I cu un extras dintr-o revistă, care surprindea atmosfera în sânul participanților la eveniment: „De curând a fost desvelit la Silistra (Dobrogea) monumentul Regelui Ferdinand I, în prezența d-lui Eugen Titeanu, Ministrul Propagandei. D-sa a rostit un discurs (care a avut un viu răsunet în străinătate), arătând că minoritățile dela noi se bucură de un foarte bun tratament – lucru confirmat chiar de minoritățile însăși. Turcii și bulgarii prezenți au făcut o călduroasă manifestație de simpatie d-lui Ministru Titeanu”²⁰.

Ridicate din grija și cu efortul comunităților din Silistra, respectiv Balcic, cele două monumente sculpturale dedicate Regelui Ferdinand Întregitorul și Reginei Maria aveau să cunoască însă o soartă vitregă, pentru că așa cum se întâmplă adeseori în istorie, simbolurile sunt primele care cad pradă distrugerii și uitării.

La mai puțin de un an de la evenimentele descrise mai sus, România avea să cunoască poate cea mai neagră perioadă din existența sa statală – rapturile teritoriale din vara anului 1940. După ce Rusia sovietică a anexat Basarabia, iar prin Dictatul de la Viena (30 august) ne-a fost smuls Ardealul, Bulgaria a considerat oportun să se folosească de împrejurările existente pentru a tranșa în favoarea ei, mai veche dispută legată de graniță, pe care o avea cu România. Tot mai izolată pe plan internațional, țara noastră a fost supusă unor puternice presiuni revizioniste manifestate de Ungaria și Bulgaria, care se bucurau de susținerea Germaniei naziste și a Italiei fasciste. În aceste dramatice împrejurări, la 19 august 1940 începeau la Craiova lucrările Conferinței româno-bulgare privind Cadrilaterul. Delegația română a fost alcătuită din Al. Cretzianu, ministru plenipotențiar și șef al delegației, Horia Grigorescu, primarul orașului Constanța, generalul Gheorghe Potopeanu și Henri G. Meitani; delegația bulgară a fost compusă din Svetoslav Pommenov, ministru plenipotențiar și șef al delegației, generalul Popov, comandantul Garnizoanei Varna, Anghelov, secretar general la Ministerul de Interne și Molov, directorul general al Datoriei Publice. Lucrările Conferinței s-au desfășurat sub semnul recomandărilor imperioase ale Germaniei naziste, deja la data de la 24 august

¹⁹ Flavius, *Românismul la granița de sud*, în „România eroică”, anul III, nr. 5-8, septembrie-decembrie 1939, p. 94.

²⁰ *Monumentul Regelui Ferdinand I la Silistra. Cuvântul d-lui ministru E. Titeanu*, în „Viața creștină”, an V, nr. 27, 2 iulie 1939, p. 4.

ajungându-se la un acord de principiu, în urma căruia România ceda Bulgariei întregul Cadrilater, în granițele sale din 1913. În urma acceptului primit de la Consiliul de Coroană din 24 august 1940, cele două delegații au finalizat negocierile la 7 septembrie 1940, când s-a semnat Tratatul de la Craiova, ce conținea șapte articole și un protocol referitor la aplicarea articolului I, privind stabilirea granițelor dintre cele două state.²¹

România ceda astfel 7 412 kmp și aproximativ 360 000 de locuitori, tratatul prevăzând și un schimb de populație, respectiv 65 000 de bulgari la nord de noua frontieră și 110 000 de români la sud de aceasta aveau să fie transmutați²². Cea mai spinoasă problemă era, în mod cert, problema populației, deoarece Cadrilaterul fusese colonizat cu numeroase familii de români, care, odată împrăștiate pe pământurile devenite libere prin emigrarea turcilor, sau prin parcelări de stat, își întemeiaseră aici gospodării înfloritoare.

Evacuarea teritoriului cedat a început încă din cursul lunii august, predarea oficială realizându-se însă în intervalul 20 septembrie - 1 octombrie 1940. Pentru aplicarea pe teren a hotărârilor de la Craiova s-a instituit o comisie mixtă, ce a lucrat la Constanța în cursul lunii septembrie, sub președinția generalului Potopeanu, secondat de magistratul Traian Niculescu, prim-procurorul Tribunalului Constanța. Comisia bulgară l-a avut în frunte pe dr. Anghelov și generalul Solarov.²³

Predarea și schimbul bunurilor, printre care instalațiile industriale, investițiile capitalului românesc, aurul – în numerar, bijuterii etc, precum și predarea recoltei anului 1940 au provocat discuții laborioase, hotărându-se ca bunurile să fie evaluate în numerar și operațiunile de despăgubire să se facă prin Banca Națională a României. În aceste condiții s-a pus imediat problema evacuării bunurilor culturale din acest teritoriu, discuțiile fiind purtate de către autoritățile centrale – Ministerul Cultelor și Artelor – cu primăriile și prefecturile din teritoriu.

Astfel, la 21 august 1940, directorul Muzeului Șimu, pictorul Marius Bunescu, a fost însărcinat de ministrul de resort cu cercetarea și evaluarea „colecțiilor și clădirilor de artă, aflate pe teritoriul județelor Caliacra și

²¹ Constantin I. Kirițescu, *România în al Doilea Război Mondial*, vol. I, Editura Univers Enciclopedic, București 1996, p. 140.

²² Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Enciclopedică, București 1998, p. 449; Constantin Kirițescu, *op.cit.*, p. 142, menționează 64 200 de bulgari în Dobrogea veche și circa 120 000 – 150 000 de români în Cadrilater, populație ce a fost transmutată de-o parte și de alta a noii granițe.

²³ Constantin I. Kirițescu, *op.cit.*, p. 142.

Durostor²⁴, precum și cu evaluarea acestora. Ca răspuns la solicitarea ministerului, direcțiunea Muzeului Șimu înainta în data de 23 august 1940 un referat, în care se specifică: „Din convorbirile telefonice prealabile ce am avut cu Primăria din Balcic și cu Primăria și Prefectura din Silistra, rezultă că:

1. Operile de artă din posesia Primăriei Balcic sunt împachetate în lăzi și gata de a fi transportate la locul indicat, în oraș mai existând 2-3 monumente pe piețele publice.
2. La Silistra nu există un muzeu local, care să conțină opere de artă plastică, iar în oraș sunt 2-3 monumente pe piețele publice.
3. În ceea ce privește Palatul Regal din Balcic, după convorbirile avute cu Serviciul Arhitecturii și cu Dl. Secretar General al Palatului Regal din București, ar trebui ca evaluarea să fie făcută de un arhitect, încunoștinându-se și Palatul despre acest lucru.
4. Colecțiile arheologice locale sunt proprietatea primăriilor locale și sunt, de asemenea, strânse. Evaluarea lor ar trebui făcută de un arheolog, ținându-se seama și de investițiile făcute cu desgroparea lor.

Pentru acest motiv, cred Domnule Ministru, că trebuie cerute relații oficiale urgente de la: a). Primăria Balcic; b). de la Prefectura Caliacra; c). de la Primăria Silistra; d). de la Prefectura Durostor, în privința colecțiilor ce posedă, precum și o copie după inventarul acestor colecții, dacă se poate cu evaluări în bani a obiectelor, pe care ei le știu prețui, cunoscându-le valoarea.”²⁵

În baza acestor recomandări, Ministerul Cultelor și Artelor – Direcția Artelor, a trimis telegrame urgente către Prefecții de Caliacra și Durostor, solicitându-se un tablou cu „colecțiile arheologice din județ și evaluările în bani ale obiectelor, chiar dacă aceste evaluări nu sunt făcute decât pentru o parte din ele”²⁶. În această procedură extrem de complicată de repatriere a operelor de artă și istorice din Cadrilater s-a implicat și Ministerul Afacerilor Externe, care trimitea Palatului Regal și Ministrului Flondor, Mareșalul Curții Regale, următoarea înștiințare: „Avem onoarea să vă aducem la cunoștință că Ministerul Afacerilor Străine a dat dispoziție ca toate departamentele să întocmească inventare cu evaluări în bani, pentru toate investițiile făcute în județele și orașele din Cadrilater, în intervalul de la 1913 și până astăzi. Ministrul Cultelor și Artelor întocmește aceste inventare pentru clădiri de artă, opere de artă și de arheologie, biserici și monumente, iar printre instituțiile ce urmează a fi trecute pe acest

²⁴ SANIC, Fond Ministerul Artelor, dosar 90/1940, Referat nr. 39 245 din 21 august 1940, f. 11.

²⁵ *Ibidem*, f. 15.

²⁶ *Ibidem*, f. 16 și ff.17-18. Telegrama urgentă circulară poartă numărul 39921/1940 și a fost trimisă către Prefecții Județelor Caliacra și Durostor și către primarii orașelor Silistra și Balcic.

inventar fiind și Palatul Regal de la Balcic, cu conținutul lui artistic, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să ni se înainteze o evaluare în bani pentru clădiri, colecții, îndiguiiri, parc etc. ale acestui palat”²⁷.

De o atenție deosebită s-au bucurat statuile regale din cele două județe sud-dobrogene, în inventarul întocmit de Prefectura Județului Durostor figurând chiar pe prima poziție Statuia Regelui Ferdinand I „Cel Loial” de la Silistra, realizată din bronz și cu soclul realizat din piatră de Baschior, lucrare evaluată la suma de 3000 000 lei. (anexa 1 și anexa 2).

Primăria orașului Balcic transmitea la rândul său, către Ministrul Cultelor și Artelor, un raport și un inventar al bunurilor Muzeului Balcic, din care aflăm: „Avem onoarea a vă înainta alăturat copie după inventarul Muzeului Comunal al acestui oraș, cu rugămintea să binevoiți a cunoaște că întregul inventar al acestui muzeu a fost evacuat și transportat cu vaporul la Constanța. Clădirea muzeului, parter și etaj, a fost evaluată la lei 5 000 000 (cinci milioane)-

Monumente: 1). Bustul în bronz al Reginei Maria, de sculptorul Oscar Han, așezat pe soclu de granit pe strada Mircea cel Bătrân colț cu Bld. Maria; 2). Bustul profesorului Murgoci, de sculptorul Storck, așezat în curtea Gimnaziului Industrial care-i poartă numele.-

Primul, împreună cu piața din jur se evaluează la lei 400 000 (patru sute mii), iar al doilea la lei 100 000 (una sută mii). Obiectele de artă ale Muzeului n-au fost evaluate încă”²⁸.

Pe marginea documentului primit, cineva din cadrul Ministerului a adnotat în dreptul bustului Reginei Maria „se va muta la Palatul Balcic”, iar cu privire la celălalt monument se specifica „se va îmbarca pentru Constanța”.

Un document centralizator, realizat de directorul Muzeului Șimu, și trimis ministrului de resort în data de 20 septembrie 1940, menționa că valoarea obiectelor ce fuseseră inventariate se ridica la suma de 26 000 000 lei și se specifica că valoarea lor istorică și arheologică „depășește cu mult suma de mai sus”²⁹.

După evacuare, Statuia Regelui Ferdinand „Cel Loial”*, așa cum apare menționat în documentele vremii, a fost adusă la Călărași, însă o petiție semnată de câteva personalități ale orașului Giurgiu, trimisă Președinției Consiliului de Miniștri solicita mutarea statuii în acest oraș. Drept urmare, prin adresa nr.

²⁷ *Ibidem*, f. 23.

²⁸ *Ibidem*, f.31.

²⁹ *Ibidem*, f. 43.

* În popor i s-a spus și „Cel Loial”, deoarece Regele Ferdinand, deși era născut într-o dinastie germană, dinastia de Hohenzollern-Sigmaringen, în Războiul pentru Reîntregire din anii 1916-1918 a pus interesele României mai presus de legăturile sale de sânge, rămânând astfel loial poporului pe care îl conducea.

46.318/1940 trimisă primarului orașului Giurgiu, ministrul Cultelor și Artelor cerea următoarele clarificări: „Vă rugăm a ne comunica dacă vă însușiți petiția semnată de D-l. Colonel în rezervă N. Dumitrescu și alte personalități din localitate, prin care se cere ca statuia Regelui Ferdinand I, adusă de la Silistra la Călărași, să fie dată orașului Giurgiu. În caz afirmativ, veți comunica Departamentului nostru dacă Primăria orașului Giurgiu își ia angajamentul de a suporta cheltuielile de transport și instalarea acestei statui”³⁰.

Adresa de răspuns trimisă de primarul orașului Giurgiu, doctorul I. Ionescu Miltiade, surprinde prin ardoarea cu care se cerea amplasarea statuii în orașul amintit. De aceea, vom reda pasaje din acest apel: „... această statuie, de mari proporții, a fost ridicată în Cadrilater pentru a demonstra tuturor întinderea patrimoniului nostru strămoșesc și omagiul cuvenit Marelui Rege întregitor de țară – astăzi prin restrângerea hotarelor țării noastre, credem că această statuie nu s-ar putea valorifica în nici un alt oraș de pe marginea Dunării, ca la Giurgiu, fiind cel mai important punct la granița de sud a țării și care prin trecutul lui istoric în decursul timpurilor, este cel mai indicat să păstreze acest simbol al întregirii, aci la porțile Orientului. Pentru aceste considerațiuni, vă rugăm să binevoiți a avea în vedere cele expuse mai sus și a aproba ca această statuie să fie donată orașului Giurgiu, cu atât mai mult cu cât orașul nostru este lipsit de un asemenea monument, toate fiind distruse în războiul 1916-1918, din cauza bombardamentului și a invaziei inamice”³¹.

La doar câteva zile după ce ministrul Educației Naționale, Artelor și Cultelor, profesorul Traian Brăileanu, primise această petiție, i-a fost înaintată o altă revendicare venită, de această dată, din partea locuitorii și edilului orașului Cernavodă: „În orașul Silistra s-a ridicat prin strădania populației băștinașe românești, prin obol dobrogenesc și prin munca neobosită a Colonelului E. Dumitrescu, fostul prefect al județului Durostor, copil al orașului Cerna-vodă, statuia Întregitorului neamului nostru, Regele Ferdinand I. - Suntem informați că prin demontare, statuia a fost transportată la Călărași. Cum această statuie își avea o destinație bine definită pentru Dobrogea, o revendicăm cu toată energia a fi plantată în orașelul nostru. Cererea noastră este legitimă și bine întemeiată, pentru că întemeiatorul scumpei noastre Dinastii a anexat provincia noastră Țării Românești și a legat-o prin mărețul pod Regele Carol I”³².

Disputa a fost tranșată, în cele din urmă, în favoarea călărășenilor și, în acest sens, la 13 noiembrie 1940 Direcția Artelor îl informa oficial pe edilul orașului

³⁰ *Ibidem*, f. 59.

³¹ *Ibidem*, f. 69.

³² *Ibidem*, f. 73.

Călărași de hotărârea adoptată de către ministru; tot atunci, Arhitectul-Șef Gheorghe Ionescu era însărcinat a se deplasa la fața locului, pentru a realiza planurile soclului pe care urma să fie ridicată statuia.³³ Așadar, s-au făcut demersuri administrative necesare amplasării ei în orașul Călărași, dar se pare că intrarea României în război, în iunie 1941, a făcut ca această problemă să se amâne. Totuși, profesorul Constantin Tudor afirmă că, pentru o scurtă perioadă de timp, statuia a fost amplasată într-una din piețele urbei, până în momentul instalării regimului comunist, când statuia monumentală a Regelui Ferdinand I Întregitorul avea să cunoscă un destin tragic – autoritățile locale au dat statuia de bronz la topit.³⁴ Abia în 12 octombrie 2019 un bust un Regelui avea să fie amplasat pe Aleea Domnitorilor din Parcul Central Călărași, într-un act simbolic de *restitutio in integrum*.

Cât privește bustul Reginei Maria, din toamna anului 1940 documentele vremii tac sau oferă prea puține informații cu privire la ce anume s-a întâmplat pe mai departe. Statuia a fost adusă la Constanța foarte probabil în toamna anului 1940, alături de alte bunuri trimise de la Palatul Regal de la Balcic, așa cum atestă un document extras din Fondul Direcției Navigației Maritime: „În conformitate cu ordinul telefonic al Casei Regale – Secretariatul General – prin care aprobă depozitarea obiectelor sosite cu s.s. „Oituz” în Pavilionul Regal de pe dig. Am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să se pună la dispoziție camerele necesare pentru executarea ordinului primit”³⁵. Pe marginea acestui document trimis Direcțiunii Porturilor Maritime Constanța, de către comandatul yahtului regal „Lucefărul”, Lt. Comandor Prossinagg Carol, apare următoare notiță scrisă de mână: „Am onoarea a vă referi că obiectele sosite de la Balcic s-au depozitat în garajul Pavilionului regal, precum și într-o magazie, în Pavilion nefiind loc din cauza trupei încazarmate în odăile de jos”.

Așadar, dacă bustul Reginei Maria de la Balcic a fost inițial mutat la Palatul Balcic, este foarte probabil ca acesta să fi fost adus la Constanța împreună cu celelalte bunuri la începutul lunii septembrie 1940. După știința noastră bustul nu a fost reamplasat la Constanța, iar într-un studiu dedicat statuilor Constanței vechi, cercetătorul Constantin Cheramidoglu nota, punând în valoare informații selectate din arhive locale: „În anul 1949, se mai păstrau în beciurile primăriei Constanța și alte statui. În primul rând e vorba de statuia reginei Elisabeta

³³ *Ibidem*, f.68.

³⁴ Constantin Tudor, Povestea statuii Regelui Ferdinand I de la Silistra, consultat online pe adresa <https://costeltudor.com/2018/01/29/povestea-statuii-regelui-ferdinand-i-de-la-silistra/>

³⁵ SJAN Constanța (SJANC pe mai departe), Fond Direcția Navigației Maritime, dosar 59/1939, fila 15 - Adresă înregistrată la Direcțiunea Porturilor Maritime Constanța cu nr. 022171 din 4 septembrie 1940.

(Carmen Sylva), ce o reprezenta alături de muza cântând din harpă. Cealaltă era a reginei Maria, statuie ce fusese evacuată de la Balcic și firește, în noul context politic de după 1948, nu mai putea fi pusă pe soclu”³⁶.

O altă informație prețioasă am regăsit-o în arhiva fostei Direcții a Monumentelor Istorice (DMI în epocă), care ne aduce importante lămuriri cu privire la soarta acestor statui; este vorba de adresa 12319/18 iulie 1951, trimisă de Comitetul pentru Așezăminte Culturale de pe lângă Consiliul de Miniștri, Direcției Generale a Artelor Plastice, Serviciul Muzeu: „Sfatul Popular al orașului Constanța, Secțiunea culturală, ne comunică cu Nr.11197/1951 că este în posesia a patru statui de bronz, în greutate totală de 600 kg., și anume: trei ale fostei familii regale și una a avocatului Ioan N. Roman. Vă rugăm să răspundeți direct Sfatului Popular dacă poate să dea altă întrebuințare materialului din care sunt executate, sau să le păstreze mai departe ca opere de artă”³⁷ (anexa 3).

Așadar, reprezentanții Sfatului Popular al orașului Constanța solicitau permisiunea de a topi aceste sculpturi și de a refolosi materialul. Din fericire, Academia Română, prin vocea academicianului Petre Constantinescu-Iași, a salvat aceste statui-simbol de la dispariție: „Ca urmare la Adresa nr. 28476/1951 referitoare la cele 4 statui de bronz găsite în orașul Constanța, vă facem cunoscut că este necesar mai înainte de a se proceda la retopirea lor, să fie făcute prin Dvs. cercetări la fața locului, iar rezultatele obținute, cu aprecieri asupra valorii artistice ce prezintă acestea, să fie comunicate și Comisiei noastre. – Numai în urma acestor cercetări, se va putea decide.- ”³⁸ (anexa 4).

Statuile, conform doamnei Doina Păuleanu, directoarea Muzeului de Artă Constanța, au zăcut o vreme îndelungată în beciurile Primăriei Constanța și, mai apoi în beciul Muzeului Ion Jalea, constituit în anul 1968, odată cu donația pe care artistul a făcut-o. Într-un articol de presă apărut în 2014, cunoscutul critic de artă specifică cu privire la soarta sculpturilor ce le reprezentau pe cele două suverane ale României – Regina Elisabeta și Regina Maria: „ Statuia (este vorba de statuia lui Carmen Sylva – n.n.) a ajuns în subsolul Muzeului Ion Jalea, neștiută de nimeni. În inventarele muzeului, statuia apărea ca <<Statuie de femeie>>. În acest fel, în inventarele muzeului nostru s-au adăpostit o serie de lucrări ca să supraviețuiască, precum statuia Reginei Elisabeta sau statuia Reginei Maria, de Oscar Han. Ca semn al ororilor prin care a trecut, statuia reginei avea în spate urmele unui glonț din cel de-Al Doilea Război Mondial. După 1990, am încercat să

³⁶ SJANC, Dosar 28/1949, f. 83 apud Constantin Cheramidoglu, *Statuile Constanței vechi*, în „Ex Ponto”, an XI, nr. 3 (40) / 2013, p. 195.

³⁷ Arhiva Institutului Național al Patrimoniului (INP), dosar 3784 (*Statui ale familiei regale – Corespondență*), f. 4.

³⁸ *Ibidem*, f. 5.

informăm opinia publică de existența acestei statui. Ea avea o gaură de glonț în spate, pe care a restaurat-o, benevol, colegul nostru de la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Dan Ionescu.”³⁹.

Într-adevăr, evaluarea și restaurarea primară a celor două statui a fost realizată de restauratorul Dan Ionescu, unul dintre veteranii Laboratorului Zonal de Restaurare din cadrul Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța, care, vorbind despre starea de degradare a celor două statui regale, afirma: „La începutul anilor 1990, doamna Doina Păuleanu, în aceea perioadă director la Direcția de Cultură a județului Constanța, mi-a propus să începem restaurarea celor două reprezentări sculpturale - Regina Elisabeta și Regina Maria. Cele două reprezentări erau depozitate în beciul Muzeului de Artă „Ion Jalea”, de mulți ani, pentru a fi protejate de vremurile prin care trecuseră. Statuia Reginei Elisabeta, operă de bronz a sculptorului Ion Jalea, era puternic oxidată și, în plus, trecerea ei prin regimul comunist era marcată de o gaură de 4-5 cm diametru, lăsată, probabil, de glonțul unei arme. După o spălare cu apă distilată, în mai multe reprize, am început un tratament chimic cu Complexon III, aplicând pe întreaga sa suprafață comprese îmbibate cu această soluție. La anumite intervale de timp compresele erau schimbate (în momentul în care căpătau culoare verzuie), apoi piesa a fost spălată cu apă dedurizată. Tratamentul a continuat până în momentul în care clorura a dispărut de pe întreaga suprafață. În ceea ce privește gaura datorată unui glonț, a fost acoperită cu ajutorul unei soluții preparate în așa fel încât să nu afecteze bronzul. În final, întreaga statuie a fost patinată. Ulterior, din câte am aflat, lucrările de restaurare au fost continuate de un alt restaurator constănțean.

Câțiva ani mai târziu după momentul amintit, doamna Doina Păuleanu, director al Muzeului de Artă Constanța, mi-a solicitat ajutorul pentru restaurarea bustului Reginei Maria, care între timp fusese adus la Muzeul de Artă. Bineînțeles, am dat imediat curs solicitării, piesa urmând a fi curățată de depunerile de clorură de cupru și restaurată în zona gâtului, unde existau câteva fisuri în metal. În mare, metoda de restaurare primară a bustului Reginei Maria a fost identică cu cea folosită la restaurarea statuii Reginei Elisabeta: tratament chimic cu Complexon III, spălare, chituirea porțiunilor cu fisuri și, în final, patinarea. Menționez că între cele două lucrări am fost solicitat de conducerea Colegiului „Mircea cel Bătrân” din Constanța pentru restaurarea unei plăci realizate în memoria profesorilor și elevilor căzuți în Primul Război Mondial, realizată de Ion Jalea. Această placă a

³⁹ Regina împușcată și „exilată” la subsol, din nou pe pedestal, în „Telegraf online” din 18 martie 2014, consultat la adresa: <https://www.telegrafonline.ro/regina-impuscata-si-exilata-and-8221-la-subsol-din-nou-pe-piedestal>, în data de 2 decembrie 2020.

fost și ea condamnată la uitare, pentru faptul că avea pe ea reprezentarea Arhanghelului Mihail și a fost asociată, în mod greșit, cu Mișcarea Legionară. Ca și celelalte două piese, și placa comemorativă de la Liceul „Mircea cel Bătrân” a fost ferită de ochii rău-voitorilor vreme îndelungată, fiind păstrată în beciul Muzeului de Artă Ion Jalea”⁴⁰.

Aceste prime măsuri de conservare și restaurare primară s-au executat în anul 1990, ambele statui fiind afectate de trecerea timpului și de păstrarea în condiții improprii. Dacă Regina Elisabeta, alături de muza cu harpă, și-a regăsit în 2013 locul pe faleza Cazinoului, privind în depărtare Marea sa iubită, abia în toamna acestui an s-a reușit, tot prin eforturile doamnei Doina Păuleanu, repunerea pe soclu a bustului Reginei Maria. S-au împlinit, așadar, exact 80 de ani de la plecarea statuii în refugiu, un refugiu care a durat mult prea mult și care ne îndeamnă să ne reconsiderăm simbolurile naționale.

De asemenea, informația pe care am amintit-o mai sus ne indică faptul că mai exista o a treia statuie regală, care este foarte probabil să fi fost un bust al Regelui Ferdinand și care a dispărut în condiții necunoscute.

Închei prin a sublinia un ultim aspect: șansa sau poate micile eforturi individuale au făcut ca în anii întunecați ai regimului comunist, statuile regale de la Constanța (este vorba de statuile celor două regine) să supraviețuiască ascunse în beciurile unor instituții. Acest fapt, deși nefiresc, pare însă de înțeles, căci așa cum se întâmplă adeseori în istorie, simbolurile sunt primele care cad pradă distrugerilor și demantelărilor. Ceea ce pare însă greu de înțeles este cum timp de 30 de ani, de la Revoluție înapoi, autoritățile locale nu au înțeles și nu au găsit bunăvoința de a înțelege că recuperarea simbolurilor noastre reprezintă, de fapt, recuperarea istoriei noastre furate.

În final, aduc mulțumiri, pe această cale, distinsului meu coleg, domnul restaurator Dan Ionescu, care mi-a pus la dispoziție mai multe date privind demersurile efectuate în anul 1990 și două fotografii ale bustului Reginei Maria, precum și distinsului om de cultură din Călărași, profesor Constantin Tudor, ale cărui demersuri pentru cunoașterea istoriei românești din Cadrilater mi-au fost de un real folos în schițarea prezentului studiu.

⁴⁰ Toate informațiile prezentate mai sus mi-au fost furnizate de dl. Dan Ionescu, restaurator metal și fost conducător al Laboratorului Zonal de Restaurare, din cadrul Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța, via e-mail. Domnia sa s-a arătat dispus să ofere și alte date și informații care ar putea să întregescă imaginea noastră despre ceea ce s-a întâmplat cu aceste două opere de artă. E-mail: dan_mihai51@yahoo.com

ANEXA 1

Refectory Județului Durostor

Tablău

De obiecte de artă și arheologice aflate în județul Durostor

24

№	Descriere	Locul unde se află	Materialul	Valoarea după preț	Observații
1	Statuia Regelui Ferdinand I	Silistra	Fondament beton cu plăci de marmură. Statuia din bronz.	1.500.000	Un comitet de construcție în cadrul Prefecturii Județului
2	Statuia lui I.C. Brătianu	"	" " "	200.000	"
3	Statuia lui A. Constantinescu	"	" " "	1.000.000	"
4	Monumentul Jandarmilor	"	" " "	200.000	"
5	Statuia lui A. Constantinescu	"	" " "	200.000	"
6	Monumentul lui A. Constantinescu	"	" " "	200.000	"
7	Statuia lui I.C. Brătianu	"	" " "	200.000	"
8	Statuia lui A. Constantinescu	"	" " "	200.000	"
9	Statuia lui I.C. Brătianu	"	" " "	200.000	"
10	Statuia lui A. Constantinescu	"	" " "	200.000	"

Prezentul tablău se certifică drept

Șeful Biroului J. Munteanu

Șeful prefecturii

Tablău de obiecte de artă și arheologice aflate în județul Durostor, aduse în țară în toamna anului 1940, SANIC, Fondul Ministerul Artelor, Dosar 90/1940, f. 25

ANEXA 2

DE MONUMENTELE PUBLICE DIN ORAȘUL SILISTRA

No. crt.	Detalii	Strada	No.	Materialul construcției	Valoarea după prețul de cost	Cine a construit.	Observații.
1.	Monumentul M.S. Regelui Ferdinand cel I-lea	Regina Maria	2	Fondament beton cu plăci de marmură. Statuia din bronz.	1.500.000	Un comitet de construcție în cadrul Prefecturii Județului	
2.	Monumentul Jandarmilor.	Regele Carol I	5	Turnet în beton	500.000	Prefectura	
3.	Monumentul Eroilor	Grăd. străzi	"	" " "	1.000.000	Sec. Cultural Eroilor	
4.	Monumentele lui I.C. Brătianu și A. Constantinescu.	În curtea Prefecturii Str. Reg. Carol I.	"	Secu de beton Statui de bronz	200.000	Prefectura.	

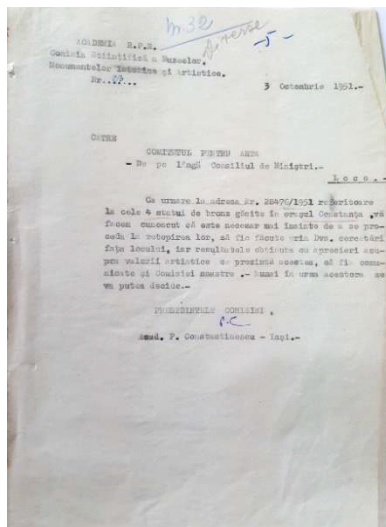
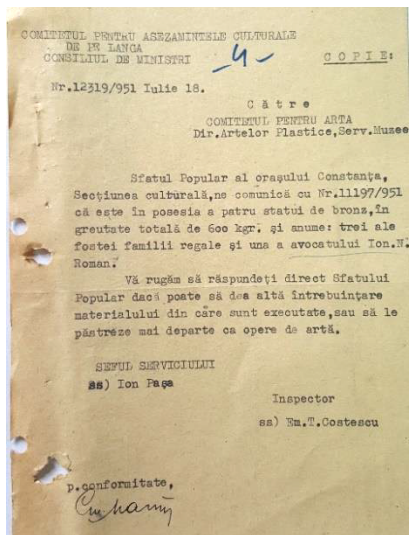
Se certifică de noi, pentru exactitate,

SECRETAR,
G. Ionescu

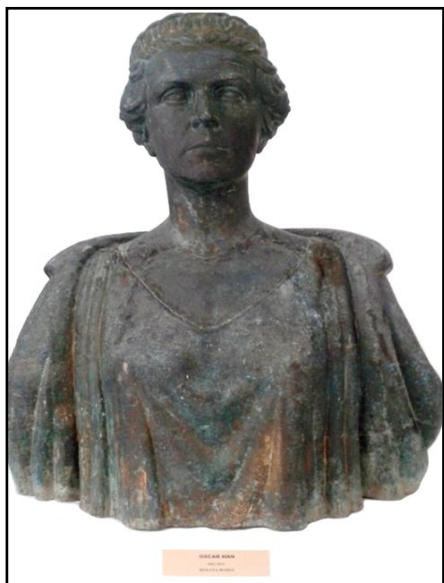
22

Tablău de monumente publice din orașul Silistra ce au fost evacuate din Cadrilater în toamna anului 1940, SANIC, Fondul Ministerul Artelor, Dosar 90/1940, f. 27

POVESTEA STATUIILOR REGALE DIN CADRILATER

Corespondență între Comitetul pentru Așezăminte Culturale și Comisia Științifică a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice, prin care se respinge a topirea statuiilor regale de la Constanța, Arhiva INP, Dosar 3784, ff. 4-5.

Bustul Reginei Maria, înainte și după operațiunile de curățare-restaurare, fotografiile din arhiva personală a dl. restaurator Dan Ionescu

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare-Arhive

Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (SANIC), Fond Ministerul Artelor, Dosar 90/1940;

SANIC, Casa Regală Personale Maria - Activitatea Literară. Memorii, Dosar III/183/1932.

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța (SJANC), Fond Direcția Navigației Maritime, Dosar 59/1939;

Arhiva Institutului Național al Patrimoniului (INP), Dosar 3784 (Statui ale familiei regale - Corespondență);

II. Presă

„Cele trei Crișuri”, anul XIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1932.

„Cele trei Crișuri”, anul XIV, nr. 5-6, mai-iunie 1933.

„Cele trei Crișuri”, anul XIV, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1933.

„Cele trei Crișuri”, anul XX, nr. 5-6, mai-iunie 1939.

„Unirea Poporului”, anul XXI, nr. 26, 25 iunie 1935.

„România eroică”, anul III, nr. 5-8, septembrie-decembrie 1939.

„Viața creștină”, an V, nr. 27, 2 iulie 1939.

III. Lucrări de specialitate

Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Enciclopedică, București 1998;

Bucuța, Emanoil, *Balcic cu 25 de reproduceri*, Editura Ramuri, Craiova, 1931;

Kirițescu, Constantin I., *România în al Doilea Război Mondial*, vol. I, Editura Univers Enciclopedic, București 1996;

Mandache, Diana, *Balcicul Reginei Maria*, Editura Curtea Veche, București, 2014;

Moisiuc, Viorica (coord.), *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917)*, Editura Globus, București, 1993.

Teodorescu, Virgiliu Z., Contribuții la istoria unor monumente dedicate cinstirii Regelui Ferdinand I, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, XXII-XXIV, vol. II, Vaslui, 2001-2003, pp.747-765.

Tomescu, Dorina, *Bijuteriile reginei Maria*, în „Muzeul Național”, anul IX, nr. 9, 1997, pp. 211-227.

Tomescu, Dorina *Despre bijuteriile și rochiile Reginei Maria*, în „Muzeul Național”, anul XX, 2008, pp. 265-276.

Tudor, Constantin *Administrația românească în Cadrilater (1913-1940)*, Editura Agora, Călărași, 2005.

Vlasiu, Ioana (coord.), *Dicționarul Sculptorilor din România, secolele XIX-XX*, vol. II. Lit. H-Z, Editura Academiei Române, București, 2012, pp. 17-18.

IV. Referințe online:

[www.cimec.ro \(http://clasate.cimec.ro/\);](http://clasate.cimec.ro/)

<https://costeltudor.com/2018/01/29/povestea-statuii-regelui-ferdinand-i-de-la-silistra;>

<https://www.telegrafonline.ro/regina-impuscata-si-exilata-and-8221-la-subsol-din-nou-pe-piedestal;>

CULTURAL REFUNDS - THE STORY OF THE ROYAL STATES OF SOUTHERN DOBROGEA, REPATRIATED IN THE AUTUMN OF 1940

Abstract: This study is dedicated to the recovery of the lesser-known history of two royal statues: the statue of King Ferdinand I the Integrator from Silistra and the bust of Queen Mary of Balchik. Both sculptural works were commissioned by the local population of the two cities, during the period when they were under the Romanian administration. After the loss of the Quadrilateral, in the autumn of 1940, the two statues, along with other works of art, historical and archaeological, were repatriated, stopping in Călărași and, respectively, in Constanța. While the statue of King Ferdinand the Complete was melted by the communists at a date unknown until now, the bust of Queen Maria was deposited, along with other sculptures, in the cellars of Constanța City Hall and later in the cellar of the Ion Jalea Museum, being restored on the pedestal in November 2020. In the present study, by constantly consulting the press of the time and gathering information from various local and central archives, we managed to draw the hidden history of these two symbolic statues.

Keywords: Statue of King Ferdinand I, bust of Queen Mary, Silistra, Balchik, Quadrilateral.

THE NATIONAL PEOPLE'S PARTY FROM TULCEA COUNTY (1946-1949)

Abstract: By using the data provided by the archive documents in the custody of the Tulcea County Directorate of National Archives, this article tries to bring to the fore the evolution and dynamics of the National People's Party in Tulcea County.

The National People's Party was set up in early 1946, because of the transformation of the mass organization, the Union of Patriots, into a political party, and in the first months of 1949 it dissolved itself. This political formation was created by the Romanian Communist Party (RCP) to attract to their side those social categories that mainly avoided joining the RCP. The main goals of National People's Party in Tulcea County were: increasing the number of members, strengthening the Press and Documentation Department, as well as other departments of the organization, improving the collaboration with political formations within the National Democratic Front, organized guidance of peasants to the Ploughmen's Front, reorganization and control of the activity of local organizations, etc.

Therefore, by using research methods as the quantitative and qualitative analysis of the mentioned documentary sources, in this study we want to make a brief foray into the structure and activity of National People's Party in Tulcea County in the period from the establishment of the party to its self-dissolution.

Keywords: members, communists, supporters, activity, organization, National People's Party.

In January 1946, in Bucharest, during the General Congress of the Union of Patriots, it was decided to transform the mass organization, the Union of Patriots, into a political party, under the name of National People's Party (NPP)¹. Its role was to attract the support of those social categories, and especially of the middle class, who did not want to join the Communist Party. Consequently, the county organization of the Union of Patriots of Tulcea accomplished the formalities of

* PhD Student, University of Bucharest; Email: valentina.maria.enache@drd.unibuc.ro.

¹ Biroul Județean al Arhivelor Naționale Tulcea (în continuare BJANT), fond Comitetul Județean Tulcea al PMR, dosar 16/1946, f.71.

transformation into a political party, in accordance with the guidelines and instructions received at the General Congress. Thus, after the fulfilment thereof they had to start the registration of new members, while maintaining those members who did not raise political suspicions². While the old organization of the Union of Patriots included 660 members, in National People's Party the number of members increased rapidly, to 1200³, motivated by the fact that, according to an address sent to the Central Committee of National People's Party Bucharest, on March 10, 1946, the Steering Committee of Tulcea organization decided to intensify the action of clarification for the public opinion through „written and spoken” propaganda. For this purpose, several hundred posters were printed with the main „ideas” of the party's program, which were distributed in the county. At the same time, slides which included explanations/interpretations regarding the party's program, as well as the urge to register as many members as possible were presented at the *Select* cinema in the locality. For the same purpose, according to the mentioned address, public meetings were to take place in the most important cities in the county, respectively, Tulcea, Babadag, Isaccea and Măcin.⁴

The National People's Party of Romania was led by a Central Committee, which was assisted by an apparatus composed of several sections. The NPP Central Committee had 120 members, among whom we can mention: George Călinescu, Dr. Dumitru Bagdasar, Alexandru Philippide, Andrei Oțetea, etc.⁵ Tulcea county organization was led by a committee composed of a president, two vice-presidents, a general secretary and five members.⁶

The documents of the time reveal that since its setting up, in Tulcea County, the National People's Party has been actively involved on the political scene of the county. In this respect, we find out from the party documents that the National People's Party participated in all the meetings and consultations organized within the National Democratic Front⁷, as well as in the meetings of the Political Council⁸

² BJANT, fond Organizația Județeană Tulcea a Partidului Național Popular, dosar 1/1946, f.2.

³ *Ibidem*, f. 1 verso.

⁴ *Ibidem*, f.1.

⁵ Gabriel Moisa, *Electoral Practices in a changing World: Study Case of the Patriots' Union Organization. Bihor County Organization (1945-1947)*, în „Analele Banatului”, SN, Arheologie – Istorie, XX, 2012, p. 379.

⁶ BJANT, fond Organizația Județeană Tulcea a Partidului Național Popular, dosar 1/1946, f.3.

⁷ The National People's Party Tulcea organization had three delegates in the National Democratic Front County Committee, respectively: P. Rotescu, M. Cahu and Gh. Dragomirescu, BJANT, Tulcea County Organization of the National People's Party fund, file 1/1946, tab. 5.

attached to the Prefecture⁹. An example can be found in a report of the Romanian Communist Party (RCP), a report that reveals that the National People's Party organization participated on March 6 in the demonstrations organized by National Democratic Front, which took place in front of Tulcea Prefecture, on the occasion of acknowledgment of the Petru Groza government and of the fulfilment of one year of activity of the Government. The demonstrations were attended, in addition to unionized workers, who wanted to show their gratitude and sympathy for the Government, by representatives of all parties that made up the government. Among those who took the floor were: Nicolae Ceaușescu, on behalf of the RCP (he spoke on behalf of the RCP Central Committee), the prefect of Tulcea County, M. Gioga (on behalf of the National Liberal Party, Gh. Tatarescu), Nistor Dumitru (on behalf of the National Peasants' Party-Anton Alexandrescu), Vintilă Voinea (from the Ploughmen's Front), and from the National People's Party, M. Cahu¹⁰. The representative of the national-popular organization, M. Cahu¹¹, showed his gratitude to the government¹² and described March 6, 1945 as „a day of victory for the people against the reaction led by Maniu and Brătianu”¹³. At the same time, he expressed his determination to contribute even more „with his powers” to the work that had to be done within the National Democratic Front „to support the government”.

Moreover, for this purpose, a motion was signed by which the „manual and intellectual” workers from Tulcea County, integrated in National Democratic Front, declared that they fully support the acts of the „government of wide democratic concentration” and pledged to support it further¹⁴. Although, in general, the relations between the national-popular organization and the other parties within National Democratic Front were good, the exception was represented by Social Democratic Party delegates, who according to the National People's Party made „too much party exclusivism” and did not show enough

⁸ BJANT, fond Organizația Județeană Tulcea a Partidului Național Popular, dosar 1/1946, f. 1 verso.

⁹ In the County Political Council, the NPP had as delegates solicitor P. Rotescu and Capt. N. Grigorescu. (BJANT, Tulcea County Organizations of the National People's Party fund, file 1/1946, tab 5).

¹⁰ BJANT, fond Comitetul Județean Tulcea al PMR, dosar 14/1946, ff. 7-8.

¹¹ In the archive documents his name also appears as M. Kahu.

¹² BJANT, fond Organizația Județeană Tulcea a Partidului Național Popular, dosar 1/1946, f.1.

¹³ BJANT, fond Comitetul Județean Tulcea al PMR, dosar 14/1946, ff. 7-8.

¹⁴ *Ibidem*, f.8.

loyalty in National Democratic Front¹⁵. Because of this, according to the archive documents, the National People's Party representatives proposed to the National Democratic Front Central Council to impose a more sincere collaboration on the Social Democratic Party. Also, the party documents reveal that through the propaganda carried out by the historical parties, respectively the National Peasants' Party and the Social Democratic Party, a hostile National People's Party campaign was undertaken¹⁶.

At the beginning, the national-popular organization from Tulcea County had organizational problems, as it was not able to organize the study commission due to the lack of instructions from Bucharest. In addition to this issue, the organization also faced a lack of funds and means of transport. For this reason, the Centre was asked for a motor vehicle and additional funds¹⁷. At the same time, the national-popular organization lacked the local press bodies that could have brought the party closer to the population of the county and could, in this way, have entered the villages which could not be reached due to the lack of means of transport. For this reason, the Local Committee of the National Peasants' Party wanted to set up its own newspaper, although there were two other local newspapers, namely the newspaper *Progresul*, which was independent and *Dunărea Socialistă*, which was a body of Social Democratic Party and which, due to „the lack of paper, appeared irregularly”¹⁸.

From an *activity report* of National Peasants' Party Tulcea, No.114, from March 18, 1946, we find out information related to the local party organizations in the county. In this respect, the mentioned report reveals that the city of Tulcea, county seat, had an organized committee and 400 registered members. In addition, there were four other committees organized in five residence cities in the county (700 registered members). In contrast, in non-residence cities, where there were only 60 registered members, we learn from the above-mentioned report that only one committee was organized. In the rural area, 130 members were registered, with 500 sympathizers. At the same time, five committees were organized in rural areas. The members of the National People's Party from the entire county were divided into the following professional categories: civil and private servants (100 members), freelancers (40 members), craftsmen (35 members), industrialists and merchants (195 members), agricultural owners (30

¹⁵ BJANT, fond Organizația Județeană Tulcea a Partidului Național Popular, dosar 1/1946, f.1 verso.

¹⁶ *Ibidem*, f. 2.

¹⁷ *Ibidem*, ff. 3 verso-4.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 1-4.

members) and other categories (890 members), totaling 1290 members. The same *activity report* also reveals information related to the county organization, an organization the (County) Committee of which had the following members: P. Rotescu (chairman of the Committee, who was a lawyer by profession), Mihail Cahu (vice-president of the Committee, teacher by profession), Gheorghe Dragomirescu (vice-president, a civil servant by profession), Dumitru Dogaru (general secretary, a primary school teacher by profession), I. Vasilian (deputy secretary, a Priest by profession), Isac Hirsch (cashier, a trader by profession), Jean Ivanov (member, a trader by profession), Stere Papadumitru (member, a trader by profession), Ghimpeanu Constantin (member, a doctor by profession), Curatu Gheorghe (member, a civil servant by profession), August Iacobini, (member, a trader by profession), Ion Stratulat (member, a teacher by profession), Vasile Avramescu (member, a teacher by profession), H. Sapușnic (member, a pharmacist by profession), I. Davidov (member, a dentist by profession), Traian Baltag (member, an agricultural owner by profession), I. Melinovici (member, an industrialist by profession), Constantin Apostolato (member, a civil servant by profession), E. Ververi (member, an industrialist by profession), Gh. Simionescu (member, retired), Mihail Codreanu (member, a doctor by profession), Ion Stasuc (member, a priest by profession).¹⁹ The structure of the National People's Party Committee in the county shows that it was formed at that time, from the representatives of the middle classes.

At the same time, from the same report we find out that the county press and documentation department was organized, which was headed by M. Cahu and included three other members. The members of this section organized weekly local meetings. In addition to this department, the financial department and a study meeting were organized, which was led by Professor I. Stratulat (it had four members).²⁰

The archive documents reveal that in September 1946 the number of members enrolled in the National People's Party increased to 595 in Tulcea City, and in the rest of the county, to 2392. The „professional structure of the members”, at that time, was as follows: 56 freelancers, 219 industrialists and traders, 104 civil servants and 100 private officials, 28 employers, 1095 farmers, and 1385 from other professional categories²¹. Regarding the organization of the departments, we find out, from an *activity report*, from September, that in the press and documentation department, seven members worked in the department

¹⁹ *Ibidem*, ff. 4-5.

²⁰ *Ibidem*, ff.5-6.

²¹ *Ibidem*, f.17.

committee. This department had no local correspondent for *Națiunea* newspaper, which was the central newspaper of the National People's Party. *Națiunea* newspaper was sent daily to Tulcea (in 200 copies) on behalf of G. Hangiu, who was a depository. The financial department had five members working in the department committee, and the monthly income of the organization was 250000 lei, resulting from the membership fees of the party members. The meetings of this department were held weekly, on Tuesdays²². In September, the organized study meetings were established by professions. These were as follows: freelancers, eight members (their meetings were held on Mondays), civil servants and private officials, 11 members (their meetings were held on Mondays), industrialists and traders, seven members (meetings were held on Wednesdays) and craftsmen, seven members. In addition to these sections, the archive documents also reveal information related to the women's department (38 members). It had a seven-member committee, chaired by Florica Cahu, and the meetings took place regularly on Thursdays. The meetings of the youth department (28 members) were also held on Thursday. The youth section had a committee composed of seven members chaired by Eng. Niculescu²³.

Party documents show that the National People's Party was represented in the Bloc of Democratic Parties (BDP). Within the BDP, the ratio of political forces, in September 1946, was as follows: RCP had 25%, Social Democratic Party, 20%, Ploughmen's Front, 20%, National Liberal Party-Tătărescu, 15%, National People's Party, 15%, and 5% National Peasant Party-Anton Alexandrescu²⁴.

In the parliamentary elections of November 19, in Tulcea, List No. 1 of the BDP was declared the winner. It included the following candidates: Florica Bagdasar (National People's Party), Dumitru Olteanu (Romanian Communist Party), Ion Nicolae Drăghici (National Liberal Party-Tătărescu), Stoica Gheorghe (Romanian Communist Party - Secretary of the RCP Constanța Regional), Pascu Ion (Ploughmen's Front), Naumov Iosif (Social Democratic Party), Pascu Ion (Ploughmen's Front)²⁵.

Before the parliamentary elections, we learn from the documents of the communist party that Dr. Florica Bagdasar was involved in the campaign to fight the malaria epidemic in Tulcea County, sending medical teams equipped with

²² *Ibidem*, f.18.

²³ *Ibidem*, f.19.

²⁴ *Idem*.

²⁵ Constantin Cheramidoglu, *Evoluția Politică a județului Tulcea în anul 1946. Ascensiunea Partidului Comunist*, în „*Istro-Pontica 2*”, 2014, p. 131 ; Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR, secția organizatorică, dosar 74/1946, f. 374.

THE NATIONAL PEOPLE'S PARTY FROM TULCEA COUNTY

medicines²⁶. On November 30, 1946, Tulcea national-popular organization transmitted to the Central Committee of the NPP Bucharest, *the table with the data regarding the participation of the NPP in the Electoral Campaign, as compared with the other BDP parties*. It follows that the national-popular organization in the campaign had 32 speakers and 14 propagandists (*see attached table*). Therefore, it can be stated that at that time, the NPP activity within the BDP (Block of Democratic Parties) was satisfactory, especially in terms of the teams of speakers who went „to the country on Sunday”²⁷.

Partidul Național Popular.
Org. jud. Tulcea.

Tabelou

Cu datele referitoare la participarea P. N. P.ului în Campania electorală în comparație cu celelalte partide din B. D. P.

(B. D. P.)	Intervenții la V. - în B. D. P.		Vorăbitori	Propagandisti	# de activități de educație în satele și comune.	Organizații locale	# de grupuri de lucru în satele	# de grupuri de lucru în satele	alte activități
P. N. P.	3	6	32	14	162	6	2	4	Comitetul de organizare și desfășurare a activității electorale în județul Tulcea (J. B. Tulcea, V. B. Tulcea) cu scopul de a organiza activitatea electorală în satele și comune.
P. C. R.	4	-	16	24	724	6	11	8	
P. S. A.	1	-	24	16	254	6	6	7	
F. R. U.	1	-	7	11	246	6	2	4	
P. T. R.	-	-	9	4	90	6	2	2	
P. N. S.	-	-	1	-	-	-	-	-	

Table with data on the participation of the National People's Party in the Electoral Campaign, as compared to the other BDP parties, BJANT, Tulcea County Organization fund of the National People's Party, file 1/1946, tab 24.

In September 1947, the Congress of the National People's Party from Tulcea County took place. This Congress was attended by representatives of the authorities (the mayor of Tulcea and the prefect of the county) and representatives of friendly organizations in the county. Within the Congress, the old mandate of the committee was submitted and the election bureau was appointed, followed by the election of the new committee, as well as the election of delegates to the General Congress of the party²⁸.

From a numerical point of view, the national-popular organization, at the end of 1947, according to the archive documents, had 4860 members, of which 3797 were registered through minutes. For this reason, the main task of the County Committee was to obtain accessions from the rest of the members (3797),

²⁶ BJANT, fond Comitetul Județean Tulcea al PMR, dosar 16/1946, ff. 51-53.

²⁷ Marian Cojoc, *Evoluția Dobrogei între anii 1944-1964. Principalele aspecte din economie și societate*, Editura Universității București, 2001, p. 56.

²⁸ BJANT, fond Organizația Județeană Tulcea a Partidului Național Popular, dosar 2/1947, f.4.

who were registered, as I mentioned, through minutes²⁹. In addition to this task, at the beginning of 1948, the County Committee of Tulcea National People's Party organization established the following tasks: checking all members of the National People's Party organization and checking the communal and urban committees, as well as reorganizing small districts and changing the membership cards³⁰. To perform these tasks, the County Committee delegated several members to travel on the site. At the same time, to fulfil the mentioned tasks, the County Committee also decided to set up a member verification commission, composed of three persons, respectively Lawyer P. Rotescu, Dr. Maximilian and Dogaru. Also, after the members' verification commission had completed its task, the delegation of two or three members for the thorough reorganization of the small districts³¹ where they had been sent was proposed. Thus, the following delegates were sent for the Tulcea district: M. Cahu and Dr. Maximilian, and P. Rotescu and Ioan Șerban were sent to Măcin district. Emil Gheorghiu and S. Adamache were sent to Mahmudia district, and Mihail Siseu and V. Cocias to the Sulina district³². Also, P. Rotescu, St. Staub and Dr. Maximilian were also sent as delegates to Babadag district. The following delegates were sent to Regina Maria district: Zaharia Dimitriu and Lawyer Gh. Panaitev, and in Topolog district there were: Gh. Curatu and I. Dogaru³³. Regarding the number of party members, we find out that 271 members were registered in Tulcea City and 302 members in the county. Therefore, the national-popular organization, according to party documents, at that time, included as members, about 160 farmers (of whom it was not known whether they were ploughmen or not). For this reason, the work plan

²⁹ BJANT, fond Organizația Județeană Tulcea a Partidului Național Popular, dosar 3/1948, f. 3-verso.

³⁰ *Ibidem*, f. 2.

³¹ From a *model of characterization of Tulcea county organization* we find from the section *issues of organizations, sectors and districts* that in Tulcea county there were the following administrative units : cities: Tulcea, Macin, Sulina, Isaccea and Babadag and *small districts*: Horia, Mahmudia, Topolog, Sulina, Babadag and Macin. According to the mentioned document, the following cities were organized: Tulcea, Babadag, Isaccea and Sulina. Another district that was organized and functioned was the Topolog district. This district included two organizations: one at Topolog, the residence of the district, and another at Târgul Casimcea. Also, the Mahmudia district was organized in January. Instead, the only unorganized district in the county was Horia district. According to Dr. Maximilian, the organized districts had committees and collectives and held committee meetings as well as plenary meetings. In addition to these, two sectors were organized in Tulcea City (I and II). (BJANT, Tulcea County Organization of the National People's Party fund, file 3/1948, tab 29-30).

³² *Ibidem*, f. 1.

³³ *Ibidem*, f. 1 verso.

of the County Committee had to establish the task of „organized guidance” of the peasants from the National People's Party - towards the Ploughmen's Front³⁴.

On January 18, 1949, the Tulcea National Party Organization sent the general report to the Central Committee of the National People's Party, Bucharest. This report shows that the departments of the County Committee did not hold meetings in December 1948, even if in “this month they worked after the old organization of the party”³⁵. Instead, special attention was paid to the reorganization of the districts, according to the provisions of the new statute, and on January 6, 1949 the „reorganization” of the county organization was made. Following this process, committees were set up, according to the new status of the organization, in Isaccea, on December 5, 1948, and on December 12, in Babadag and Topolog³⁶.

Between December 20, 1948 and January 5, 1949, the activity of the National People's Party organization was suspended. Also, the Popular Democracy Front³⁷ did not hold meetings in December 1948. Instead, according to the general report, the County Committee Bureau held three meetings in December, meetings in which issues related to the „reactivation of members” were discussed. Regarding the reactivation commissions, we find out from the party documents that they were constituted in number of 9 (made 198 field visits). Thus, two at Tulcea I local organization, two at Tulcea II local organization, one at Babadag, two at Macin, one at Sulina and one at Isaccea³⁸.

In January, the NPP members worked in the ARLUS (Romanian Association for Friendship with the Soviet Union) team. Within the ARLUS (in the social, economic, cultural, financial, democratic collectives) eight NPP members were

³⁴ *Ibidem*, f. 29.

³⁵ According to the *general report*, the poor activity of the departments of the County Committee was caused by the fact that most of the members were employed or were involved in the census or carried out activities in trade unions. (BJANT, Tulcea County Organization of the National People's Party fund, file 3/1948, tab 5).

³⁶ On December 5, 1948, Dr. Maximilian, and M. Cahu went to the Isaccea organization, and on December 12, Dr. Maximilian, Zaharia Dimitriu went to Babadag, Măcin and Topolog. However, the organization in Sulina was not reorganized, because in December, the Danube was frozen and therefore the members of the county committee could not travel. (BJANT, Tulcea County Organization of the National People's Party fund, file 3/1948, tab 5-5 verso).

³⁷ The NPP organization was represented in the PDF by Dr. Maximilian, the president of the county organization. (BJANT, Tulcea County Organization of the National People's Party fund, file 3/1948, tab 6 verso).

³⁸ BJANT, County Organization of the National People's Party fund, file 4/1949, f. 25.

active, among which Dr. P. Maximilian, N. Vasiliu and Lawyer N. Ivanovici³⁹. Also, on January 14, 1949, lawyer N. Ivanovici was appointed as a correspondent for *Națiunea* newspaper⁴⁰.

The work plan for February included the following tasks: checking local organizations; organization of the last district (Horia), as well as trips to the county (within the limits of financial possibilities)⁴¹. However, according to archival documents, the tasks could not be completed, because at the beginning of February 1949, the Romanian National People's Party dissolved itself, under the conditions of imposing the one-party system.

While in the period 1944-1947, the Romanian Communist Party was forced „to adapt the national front strategy, agreeing to operate within a multiparty political system”, lacking popular support, in 1949, RCP, given that it took over political power, imposed the liquidation of multipartyism⁴².

Finally, from the archive documents we can appreciate that in the studied period, respectively 1946-1949, the main goals of the National People's Party in Tulcea County were: the increase in the number of members, the establishment of organizations in the county, the improvement of collaboration with political parties within NDF (National Democratic Fund), reactivation of members, as well as the reorganization and control of the activity of local organizations.

Therefore, since its inception the NPP in Tulcea County has started an intense campaign to attract new members, and around the November 1946 elections its activity would be focused mainly on the election campaign, by even winning a seat in Parliament of Romania. However, the problems it faced in the county, during its short existence (we shall mention: lack of funds, organizational problems, attacks from other parties in the NDF) have left a negative mark on the party's activity in Tulcea County. Therefore, we can see from the archive documents that the party's activity in Tulcea County, from 1947 until self-dissolution, was characterized by a continuous attempt to reactivation of members, organize and reorganize its organizations in the county.

³⁹ The National People's Party organization was represented in the PDF by Dr. Maximilian, the president of the county organization. (BJANT, Tulcea County Organization of the National People's Party fund, file 3/1948, tab 6 verso).

⁴⁰ In Tulcea, this newspaper had 158 subscribers, and another 100 copies were distributed through the organization, daily. (BJANT, Tulcea County Organization of the National People's Party fund, file 4/1949, tab 11).

⁴¹ BJANT, fond Organizația Județeană Tulcea a Partidului Național Popular, dosar 4/1949, f. 25.

⁴² Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România (Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile editori), *Raport Final*, Humanitas, București, 2007, p. 135.

**PARTIDUL NAȚIONAL POPULAR DIN JUDEȚUL TULCEA
(1946-1949)**

Rezumat: Articolul de față încearcă, prin utilizarea datelor oferite de documentele de arhivă aflate în custodia Biroului Județean Tulcea al Arhivelor Naționale, să aducă în prim-plan evoluția și dinamica Partidului Național Popular (PNP) din județul Tulcea.

Partidul Național Popular (PNP) a luat ființă la începutul anului 1946, ca urmare a transformării organizației de masă, Uniunea Patrioților, în partid politic, urmând ca în primele luni din 1949 să se autodizolve. Această formațiune politică a fost creată de Partidul Comunist Român, cu scopul de a atrage de partea lor și acele categorii sociale care evitau cu precădere să se înregistreze în PCR. Principalele scopuri ale PNP din județul Tulcea au fost: mărirea numărului de membri, întărirea Secției de Presă și Documentare, precum și a celorlalte secții ale organizației, îmbunătățirea colaborării cu formațiunile politice din cadrul FND, îndrumarea organizată a țăranilor spre Frontul Plugarilor, reorganizarea și controlul activității organizațiilor locale etc.

Așadar, în prezentul studiu ne propunem, prin folosirea metodelor de cercetare ca analiza cantitativă și calitativă a surselor documentare menționate, să facem o scurtă incursiune în structura și activitatea PNP din județul Tulcea în perioada scursă de la înființarea partidului până la autodizolvarea acestuia.

Cuvinte cheie: membri, comuniști, simpatizanți, activitate, organizare, Partidul Național Popular.

CLERICI ORTODOCȘI CONSTĂNȚENI SUB PERSECUȚIA COMUNISTĂ

Rezumat: În anii 50 ai regimului de „democrație populară” din România comunistă numeroși preoți ortodocși au cunoscut temnițele. Inclusiv județul Constanța a cunoscut o represiune a organelor de Securitate la adresa clericilor ortodocși, arestați fie pentru implicarea în mișcarea de rezistență anticomunistă, fie pentru activitatea antibolșevică de dinainte de 1945, fie pentru pastorația în rândul credincioșilor. Cazurile acestor preoți le-am identificat și cercetat atât în arhivele fostei Securități, cât și în cele bisericești, încât am putut să le reconstituim pe scurt biografiile și contextul represiunii staliniste din anii 50.

Cuvinte cheie: preot ortodox, represiune, Securitate, rezistența anticomunistă

Tema privind preoții ortodocși întemnițați în perioada comunistă este în dezbateră mediului istoriografic, deoarece nici după aproape trei decenii de la căderea regimului comunist în România încă nu avem o evidență completă în baza surselor de arhivă atât din documentele fostelor structuri de represiune, cât și din cele bisericești.

Demersul nostru vizează o astfel de investigație în arhivele la care am avut acces și care, desigur, ne-au ajutat mult atât să-i identificăm pe clericii în cauză, dar și să le schițăm biografiile în conturarea temei pe care ne-am propus-o. Așadar, pe lângă dosarele consultate în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), am avut șansa de a cerceta dosarele personale ale preoților care se păstrează în arhiva Arhiepiscopiei Tomisului (AAT). Astfel, toate informațiile pe care le-am considerat utile au fost coroborate în cele două surse principale, plus în fișele matricole penale postate pe site-ul IICCMER.

Pe această temă am publicat, începând cu anul 2010, o serie de materiale la rubrica „Memoria Bisericii” din „Ziarul Lumina” al Patriarhiei Române. De asemenea, contribuții documentare a adus teologul Ionuț Druche în articolele sale publicate în „Ziua de Constanța” începând cu anul 2016. Tangențial, au fost

* Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București; E-mail: anportodoxia@gmail.com

publicate informații prețioase în volumul semnat de Constantin Ionașcu, *Rezistența anticomunistă din Dobrogea* (Ex Ponto, Constanța 2000).

În materialul de față vom face o prezentare succintă, în ordine alfabetică, a cazurilor de clerici constănțeni care au cunoscut detenția comunistă, având în vedere datele personale, studiile, activitatea preoțească și culturală, eventuala implicare politică, persecuția la care au fost supuși de autoritățile comuniste (urmărire, arestare/arestări, anchete, proces/procese, perioada/periodele de detenție, eliberarea, respectiv reintegrarea în slujirea altarului). Lista am întocmit-o după numele preoților care la data arestării slujeau în arealul corespunzător azi județului Constanța.

Până în 1949, județul Constanța a făcut parte din Episcopia Constanței, alături de județele Tulcea, Ialomița (inclusiv jud. Călărași de azi). Mai precizăm faptul că, până la 30 septembrie 1940, în Episcopia Constanței mai figurau județele Durostor și Caliacra din Cadrilater. După 1949, și în toată perioada regimului comunist, jud. Constanța a făcut parte din Episcopia Tomisului și Dunării de Jos, cu sediul la Galați (din 1975, Arhiepiscopia, cu vicariatul de la Constanța). În această perioadă județul Constanța a fost păstorit de către: Episcopul Gherontie Nicolau (1926-1942), arhiepiscopul Eugen Laiu (1942-1944) - ca locțiitor, Chesarie Păunescu (1944-1949) - ca locțiitor, apoi ales titular al eparhiei cu sediul la Galați, respectiv Antim Nica (1973-1990).

Mai jos prezentăm biografiile schițate ale celor 36 de clerici constănțeni, pe care i-am identificat până acum în cercetările noastre.

1. ANDREI Costea, n. 4 octombrie 1901, în Vulturul, jud. Constanța. Studii: licențiat în Teologie și Litere. A fost preot la Parohia „Sf. Nicolae” din Constanța. În 1938 a cunoscut măsurile represive ale regimului carlist, deoarece a refuzat să asiste la parada care s-a desfășurat după serviciul divin săvârșit în cinstea Reginei Maria. Acuzat de comportament „antidinastic”, a cunoscut lagărele de la Ciuc (septembrie 1938), Vaslui (septembrie-octombrie 1938), Sadaclia (octombrie-decembrie 1938). Având acest trecut politic, la 28 noiembrie 1948 fost arestat de Securitate. Este acuzat de implicare în reorganizarea Mișcării Legionare în jud. Constanța, deoarece în anul 1947 fusese vizitat de preotul Radu Șerban și că ar fi plătit cotizații. A fost inclus în lotul „Arghiropol Ion și alții”. Prin Sentința nr. 829 din 21 ianuarie 1949 a Tribunalului Militar București a fost condamnat la 4 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A cunoscut penitenciarul de la Aiud, apoi coloniile de muncă de la Valea Neagră (noiembrie 1950), Poarta Albă și Galeșu. La 19 februarie 1953 este eliberat, însă până în martie 1954 primește domiciliu obligatoriu la Ploiești.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 12529; Ibidem, dosar 13684, vol. 1-4; [https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*A*A%2002.%20A\(h\)met%20-%20Anger*Andrei%20Costea%20D](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*A*A%2002.%20A(h)met%20-%20Anger*Andrei%20Costea%20D) (consultat la 26.11.2020).

2. ANDREI Ioan, n. 23 aprilie 1908, în Vultur, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic din Roman (1932). La 2 aprilie 1933 a fost hirotonit preot. A fost preot la Parohia „Cuvioasa Parascheva” din Corbu, jud. Constanța (din aprilie 1933), Rașcov (din decembrie 1941), Poiana Ruhotin (din ianuarie 1942), ultimele două din jud. Hotin. După refugiul din 1944, suplinește pe rând parohiile constănțene Esehioi, Siliștea și Vadu, com. Săcele, la ultima fiind încadrat ca paroh începând cu data de 1 iulie 1946. La 8 decembrie 1949 a fost reținut de Securitate. Prin Sentința nr. 97 din 25 martie 1950 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 2 ani închisoare corecțională „pentru nedenunțare de complice”. Pe foaia matricolă penală s-a consemnat: „n-a denunțat un complot format din membrii org. subversive”. A trecut prin colonia de muncă de la Valea Neagră. A fost eliberat la 3 martie 1952 din colonia de muncă Peninsula. A revenit în slujire ca preot la Vadu, jud. Constanța, Ministerul Cultelor recunoscând numirea abia în iunie 1955. În iulie 1963 s-a transferat la Parohia Ioan Corvin. La 11 noiembrie 1973 a decedat.

Bibliografie: AAT, dosar personal Andrei Ioan; [https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*A*A%2002.%20A\(h\)met%20-%20Anger*Andrei%20Ioan%20G](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*A*A%2002.%20A(h)met%20-%20Anger*Andrei%20Ioan%20G) (consultat la 03.12.2020)

3. ANGHELESCU Petre, n. 3 iunie 1927, în Tibănești, jud. Brăila. Studii: Seminarul teologic din Buzău și licența în Teologie. A fost profesor la Școala de cântăreți bisericești de la Cernavodă până la desființare, survenită în anul 1948. La 11 septembrie 1951 a fost arestat de Securitate în lotul „Antohi Ion și alții”, adică în așa-zisa conspirație privind organizarea Partidului Social-Creștin în frunte cu profesorul Lazăr Ștefănescu. Prin Sentința nr. 138 din 4 martie 1952 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 14 ani temniță grea, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A trecut prin penitenciarele de la Constanța (februarie 1952, iulie 1956), Aiud (aprilie 1952, martie 1955, august 1956, martie 1957), Jilava (iunie 1956 și martie 1957), Gherla (martie 1957) și prin lagărele de muncă de la Salcia (august 1959) și Ostrov-secția Grădina (1960). În detenție era considerat de Securitate „element dârz, nesincer”. La 20 ianuarie 1963 a fost eliberat de la Ostrov.

Bibliografie: ACNSAS, fond Penal, dosar 815, vol. 1-9;
https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*A*A%2003.%20Anghel%20-%20Ardeiu*Anghelescu%20Petre%20N (consultat la 26.11.2020)

4. BĂLĂIEȘ Vasile, n. la 15 septembrie 1905, în Mălușteni, jud. Covurlui. Studii: Seminarul Teologic din Galați (1926). În încercarea de a continua studiile de Teologie, lucrează ca pontator la Atelierele CFR-Grivița din Capitală (1926-1928) și ca învățător-suplinitor în localitatea ilfoveană Micșunești (1928-1930). La 23 februarie 1930 este hirotonit preot. Slujește la parohiile: Cranova, jud. Durostor (1930-1931) și Coslugea, com. Lipnița, jud. Durostor (azi, în jud. Constanța). Pentru a ridica biserica din localitate acceptă să intre în rândurile PNL, în urma subvențiilor primite reușind să ridice o parohie înfloritoare. În 1946 i se confiscă abuziv cele 10 ha de teren agricol pe care parohia le deținea. La 10 ianuarie 1948 este reținut pentru anchete și i se percheziționează domiciliul. Pentru câteva publicații, unele chiar bisericesti, rămase din timpul guvernărilor anterioare, este internat în lagărul de la Pitești pentru 6 luni. Este eliberat la 15 iulie 1948, revenind la parohie. La 16 august 1952 este reținut din nou și, cu Procesul verbal al MAI nr. 10/1952, este trimis în detenție administrativă pentru 60 luni în colonie de muncă forțată. Cunoaște coloniile de la Capul Midia și Onești (august 1953). La 15 mai 1954 este eliberat de la Onești. La 27 mai 1954 a fost recunoscut de Ministerul Cultelor ca preot la Parohia Coslugea, însă fără salariu de la bugetul de stat, ci „din fonduri proprii”. Abia de la 15 decembrie 1954 postul său este bugetat de Ministerul Cultelor. Ulterior, va sluji și în parohiile învecinate: Cocargea, Satu Nou și Canlia. La 1 ianuarie 1988 a ieșit la pensie, iar la 13 ianuarie același an a decedat.

Bibliografia: ACNSAS, FP/București 12775; AAT, dosar personal Bălăieș Vasile;
https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*B*B%2001.%20B%20-%20Balamaci*Balais%20Ilie%20Vasile (consultat la 20.11.2020)

5. BOLOCAN Filimon, n. 22 noiembrie 1907, în Dumitrofca, jud. Ismail. Studii: Seminarul teologic din Ismail (1929). La 25 decembrie 1929 a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Hațeg, în 1934 transferându-se la Saligny, ambele în jud. Constanța. La 10 septembrie 1951 a fost arestat de Securitate, pentru legături cu „mișcarea națională de rezistență”. Prin Sentința nr. 138 din 4 martie 1952 a fost condamnat la 18 ani muncă silnică, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii

sociale". A cunoscut penitenciarele de la Constanța (februarie 1952), Jilava (aprilie 1952), Aiud (aprilie 1952 și februarie 1956), Lugoj (decembrie 1954), Gherla (februarie 1956 și mai 1960) și Văcărești (aprilie 1960). La 15 noiembrie 1960 a fost eliberat de la Gherla, în urma Decretului de grațiere nr. 406/1960. În iulie 1961 și, din nou, în 1963, Episcopul Chesarie al Dunării de Jos face demersuri la Departamentul Cultelor pentru reintegrarea preotului F. Bolocan în slujire. Departamentul amână reintegrarea preotului pentru o dată necunoscută. Abia la 1 septembrie 1964 este numit preot la Parohia Garvăn, jud. Constanța. La 1 iulie 1965 se transferă la Parohia Vlahii, apoi în februarie 1970 la Parohia Alimanu, ambele în jud. Constanța. La 1 noiembrie 1977 a ieșit la pensie.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 815, vol. 3; AAT, dosar personal Bolocan Filimon; https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*B*B%2006.%20Bold%20-%20Bozt*Bolocan%20Filimon%20I (consultat la 26.11.2020)

6. BUMBAC Ștefan, n. 3 aprilie 1910, în Tortoman, jud. Constanța. Studii: Facultatea de Teologie din Cernăuți (1937). La 1 ianuarie 1933 a fost hirotonit preot și totodată numit paroh la Parohia Potârnichea, jud. Constanța, cu salariu „din fonduri proprii”. Abia de la 1 ianuarie 1938 postul său de preot a fost bugetat de Ministerul Cultelor. La 1 decembrie 1938 s-a transferat la Parohia „Adormirea Maicii Domnului II” din Constanța. La 15 mai 1948 a fost arestat de Siguranța comunistă, sub acuzația de implicare în acțiunea de grupare a preoților constănțeni în organizația legionară. A fost inclus în lotul „Arghiropol Ion și alții”. Prin Sentința nr. 829 din 21 ianuarie 1949 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 10 ani temniță grea, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A cunoscut penitenciarele de la Constanța (martie 1949) și Aiud (martie 1949). La expirarea pedepsei a primit un domiciliu obligatoriu la Măzăreni, jud. Brăila, pentru o perioadă de 36 luni. La 12 septembrie 1958 este reținut și trimis în lagărul de muncă forțată de la Culmea, pentru o perioadă de 48 luni. Totuși, la 3 octombrie 1958 este arestat și trimis în anchetă la Constanța și Jilava pentru o așa-zisă conspirație privind reorganizarea Mișcării Legionare în detenție. Prin Sentința nr. 112 din 3 martie 1959 a Tribunalului Militar Constanța este condamnat la 12 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. Cunoaște penitenciarele de la Constanța (1959), Jilava și Aiud (august 1959), dar și lagărele de muncă de la Ostrov (martie și decembrie 1961) și Giurgeni (iunie 1961). La 2 august 1964 este eliberat. Timp de o lună lucrează ca „primitor de mărfuri” la Depozitul nr. 2 al Întreprinderii comerciale locale „Combustibilul” din Constanța. În urma solicitării sale pentru reîncadrarea

în slujire și de chemare în instanța de judecată bisericească, prin Sentința Consistoriului eparhial nr. 26 din 16 septembrie 1964 primește următoarea condamnare: 1. „oprirea totală de la săvârșirea lucrărilor sfinte pe timpul de la 15 mai 1948 până la 2 august 1964, timp echivalent cu cel al sancțiunii penale”; 2. Dreptul de a oficia cele sfinte va decurge după aprobarea Departamentului Cultelor, în conformitate cu art. 256 din Codul Penal”. La 1 octombrie 1964 a fost reîncadrat în slujirea altarului ca preot în postul III „extrabugetar” la Parohia „Cuvioasa Parascheva” din Constanța. La 1 noiembrie 1965, în urma desființării acestei parohii, a revenit ca preot II la „Adormirea II”. La 1 august 1985 a ieșit la pensie.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 12529; Ibidem, dosar 13684, vol. 1-4; AAT, dosar personal Bumbac Ștefan;

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*B*B%2008.%20Bud%20-%20Bunus*Bumbac%20Stefan%20%20S (consultat la 20.11.2020)

7. **BURIC Mihail**, n. 12 noiembrie 1907, în Dumbrăveni, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic de la Galați (1922) și Constanța (1929), apoi Facultatea de Teologie de la Cernăuți (1937). La 26 decembrie 1929 a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Crișan, jud. Constanța. A mai fost paroh la Parohia Vasile Roaită (1936-1938). Transferat în Constanța, a ajuns suplinitor (1939), apoi paroh la Parohia „Sf. Constantin și Elena” (1940) și protoiereu al județului Constanța (1938-1940). În 1944 a fost subprotoiereu la Divizia de mare Constanța, confesor în Marina Regală și al Chesturii Constanța (1945-1946). În perioada 12 aprilie-18 august 1945 a fost internat în lagărul de la Caracal. Este reabilitat și chiar primește funcții în administrația bisericească: președinte al Consistoriului Spiritual eparhial (1949-1950) și președinte al Comisiei economice din Adunarea eparhială. Este urmărit din cauza activității publicistice din perioada războiului în ziarul „Marea Neagră” și revista „Tomisul”, dar și pentru că rostea predicile fără a fi trecute de filtrul cenzurii împuternicitului regional de culte. În 1959 este reținut și trimis în detenție administrativă în lagărul de muncă forțată de la Culmea. Totuși, la 6 octombrie 1959 este arestat și trimis în ancheta Securității din Constanța. Este acuzat de activitatea antidemocratică și antisovietică prin materialele de presă publicate în timpul războiului. Prin Sentința nr. 2 din 13 ianuarie 1960 a Tribunalului Militar Constanța este condamnat la 9 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale, prin agitație”. În urma solicitării recursului, prin Decizia nr. 262/1960 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare, sentința se casează, cazul fiind retrimis la fond. Ulterior, prin

Sentința nr. 34/1961 a Tribunalului Militar București este condamnat la 10 ani temniță grea, pentru infracțiunea de „activitate intensă contra clasei muncitoare”. Cunoaște penitenciarele de la Constanța (ianuarie 1960 și ianuarie 1961), Jilava (aprilie 1960 și iunie 1961) și Gherla (iunie 1962). La 14 aprilie 1964 este eliberat de la Gherla. Prin Sentința nr. 4 din 28 mai 1964 a Consistoriului Eparhial primește pedeapsa „opririi totale de la săvârșirea lucrărilor sfinte” în perioada detenției, „timp echivalent cu cel al sancțiunii penale”, iar „dreptul de a oficia cele sfinte va decurge după aprobarea Departamentului Cultelor, în conformitate cu art. 256 din Codul Penal”. La 1 septembrie 1964 este recunoscut de Departament ca paroh la Parohia Nistorești. În 1965 se transferă la Corbu, iar în 1973 la Capela cimitirului din Constanța. La 1 februarie 1991 a ieșit la pensie.

Bibliografie: ACNSAS, fond Penal, dosar 3556, vol. 1-4; AAT, dosar personal Buric Mihail;

<https://www.iicmer.ro/fise-matricole->

[nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-)

[%20Detinuti%20politici*B*B%2009.%20Bura%20-%20Buzuriu*Buric%20Mihai\(l\)](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*B*B%2009.%20Bura%20-%20Buzuriu*Buric%20Mihai(l))

(consultat la 26.11.2020)

8. CIOMÂRTAN Vasile, n. 23 iunie 1908, în Roșiori, jud. Bacău. Studii: Seminarul teologic din Roman (1932) și facultățile de Teologie din Cernăuți (1937) și Drept din Iași (1947). La 25 mai 1933 este hirotonit preot. A slujit la: Poenești (1933-1939) și Scânteia, ambele în jud. Vaslui (1939-1951). În perioada iulie 1951-1952 ajunge suplinitor la Parohia Ciocârlia, jud. Constanța. În martie 1952 este numit suplinitor la Mohreanu, jud. Brăila, apoi în august 1952 la Oltina, jud. Constanța. La 1 ianuarie 1953 este numit paroh la Saligny, jud. Constanța. A fost membru PNT. În 1946 preotului V. Ciomârtan i se înscenează un caz de deținere de muniții. Totuși, la 30 ianuarie 1947 este achitat de Curtea Marțială Iași. La 11 decembrie 1956 este arestat de Securitate. Fusese denunțat că în ziua de 1 decembrie 1956, în timp ce se afla în restaurantul din Saligny, ar fi adus injurii partidului muncitoresc și comuniștilor, spunând „că va veni timpul când le va lua cizmele din picioare” și, atrăgându-i-se atenția, a cântat „cântecul legionar” *Ștefan Vodă al Moldovei*. Prin Sentința nr. 7 din 16 ianuarie 1957 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 5 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „instigare publică”. A cunoscut penitenciarele de la Constanța (ianuarie 1957), Jilava (iunie 1957 și aprilie 1961), Aiud (iunie 1957), Gherla (martie 1958), Galați (noiembrie 1959), Râmnicu Vâlcea (1959) și Botoșani (aprilie 1961), dar și lagărele de muncă de la Periprava (decembrie 1959) și Salcia (aprilie 1960). La 9 decembrie 1961 a fost eliberat de la Botoșani. La 1 august 1962 a fost reîncadrat în slujire ca paroh la Parohia Independența, jud. Constanța.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 2975, vol. 1-3; AAT, dosar personal Ciomârtan Vasile;

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*C*C%2004.%20Chortec%20-%20Ciuceanu*Ciomartan%20Vasile (26.11.2020)

9. COADĂ Constantin, n. 5 septembrie 1896, în Tufești, jud. Brăila. Studii: Seminarul teologic din Galați (1917) și Facultatea de Teologie din București (1928). La 10 martie 1919 este hirotonit preot. A fost preot la parohiile: Mihai Bravu, jud Brăila (1919-1925); Hârșova (1925-1929); Cernavodă (1929-1943); Parohia „Sf. Împărați”- Constanța din iulie 1943 și protoiereu de Cernavodă (1927-1939). Din 1943 este consilier la Episcopia Constanței. La 15 august 1952 este reținut de Securitate și trimis în detenție administrativă, cu Procesul-verbal MAI nr. 4/1952, pentru o perioadă de 60 luni. Cunoaște Centrul de Triere din București-Văcărești (iulie 1953), apoi penitenciarul din Constanța (septembrie 1953). Declarat „inapt [pentru] muncă”, la 8 septembrie 1953 este eliberat. A revenit la parohie. La 1 septembrie 1979 a ieșit la pensie.

Bibliografia: ACNSAS, FP/București 12535; AAT, dosar personal, Coadă Constantin;

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*C*C%2005.%20Ciuceza%20-%20Cojocea*Coadă%20Constantin (26.11.2020)

10. COMĂNICI Gheorghe, n. 15 august 1915, în Sâmbăta nouă, jud. Tulcea. Studii: absolvent de seminar. A fost preot la Nuntași. La 9 octombrie 1949 a fost arestat de Securitate ca „membru al bandelor subversive teroriste din regiunea Dobrogei”. În fapt era vorba de strângerea de bani și alimente pentru organizația anticomunistă condusă de Gogu Puiu și Iancu Beca. Prin Sentința nr. 97 din 10 martie 1950 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 4 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A trecut prin închisorile din Constanța (1949) și Aiud (aprilie 1950). La expirarea pedepsei, în urma Deciziei MAI nr. 681/1953 este trimis în detenție administrativă, pentru o perioadă de 12 luni în colonie de muncă. Motivul: „activitate subversivă”. La 18 iunie 1954 a fost eliberat.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 12628;

<https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20->

[%20Detinuti%20politici*C*C%2006.%20Colac%20-%20Constiner*Comanici%20Gheorghe%20Gh](#) (consultat la 26.11.2020)

11. CREȚU Grigore, n. 29 aprilie 1890, în Roșu, jud. Cahul. Studii: „Școala medie și examen pentru intrarea în cler”. A fost preot la Cerchezu, jud. Constanța din anul 1923. La 29 august 1949 a fost arestat de Securitate. Motivul: în urma denunțului făcut la autorități de agentul fiscal, la 12 iulie 1949 preotul Gr. Crețu ar fi difuzat în rândul credincioșilor despre minunea teofaniei pe geamurile bisericii în care slujea și ar fi spus: „Cine nu crede este un păcătos și va fi pedepsit de Dumnezeu”. În timpul anchetei, martorii au declarat că nu preotul a fost cel care a făcut cunoscută teofania. Prin Sentința nr. 536 din 30 septembrie 1949 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 6 luni închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „răspândire de știri false”. A trecut prin penitenciarul Constanța. Nu știm când a fost eliberat.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 50986.

12. DATCU Radu, n. 14 octombrie 1910, în Țepeș Vodă, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic din Constanța (1931) și Facultatea de Teologie din Chișinău (1938). A fost cântăreț bisericesc la Parohia „Sf. Nicolae” I din Constanța (1931-1932). La 1 ianuarie 1932 a fost numit paroh al Parohiei Peștera, jud. Constanța, iar la 15 iulie 1940 s-a transferat la Parohia „Sf. Gheorghe” din Constanța. La 14 martie 1952 a fost reținut de Securitate „pentru cercetări”. Prin Decizia MAI nr. 250/1952 a fost trimis în detenție administrativă, pentru o perioadă de 12 luni. A trecut prin colonia de muncă Galeșu (ianuarie 1953). A fost eliberat la 17 martie 1953 din colonia Galeșu. A revenit la parohie, fiind numit de Episcopul Chesarie fără aprobarea prealabilă a Ministerului Cultelor. La 1 noiembrie 1977 a ieșit la pensie.

Bibliografie: AAT, dosar personal Datcu Radu;

https://www.iicmmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*D*D%2001.%20D%20-%20Davigner*Datcu%20Radu%20D (consultat la 03.12.2020)

13. DINU Nicolae, n. 8 ianuarie 1916, Cochirleni, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic din Galați (1936) și Facultatea de Teologie din Cernăuți (1940). La 25 octombrie 1940 a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Ciobanu, jud. Constanța. A fost preot la Parohia Țepeș Vodă (1943-1948) și Oltina (din aprilie 1948). La 18 iulie 1952, cu Decizia MAI nr. 678/1952, a fost reținut și trimis în detenție administrativă, pentru o perioadă de 24 luni. Motivul: „legionar”. A

trecut prin coloniile de muncă de la Peninsula-Valea Neagră (ianuarie 1953), Borzești (august 1953) și Onești (aprilie 1954). La 7 mai 1954 a fost eliberat de la Onești. A revenit în slujire la Parohia Oltina. La 24 ianuarie 1958 este reținut și trimis, din nou, în detenție administrativă în lagărul de muncă de la Culmea, pentru o perioadă de 36 luni. A mai cunoscut lagărul de la Periprava. La 23 februarie 1961 a fost eliberat de la Periprava. La 15 august 1961 a revenit în slujirea altarului ca preot la Parohia Băneasa, jud. Constanța. La 1 noiembrie 1962 s-a transferat la Parohia Oltina, iar la 1 ianuarie 1965 a fost numit protopop de Adamclisi, până la 1 martie 1968. La 1 august 1967 s-a transferat la Parohia „Sf. Andrei” - Palas din Constanța.

Bibliografia: AAT, dosar personal Dinu Nicolae;

[https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*D%D%2003.%20Dinca%20-%20Doltu*Dinu%20Nico\(u\)lae%20Gh](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*D%D%2003.%20Dinca%20-%20Doltu*Dinu%20Nico(u)lae%20Gh) (consultat la 03.12.2020)

14. DOBRESCU Marin, n. 19 octombrie 1909, în Oltina, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic. A fost preot la Cobadin. La 7 mai 1949 este arestat de Securitate, în urma denunțului făcut de primarul din Vișoara, prin care susținea că la un cerc preoțesc, preotul Dobrescu ar fi afirmat: „Fraților, comuniștiiăștia vor să ne distrugă religia, dar noi să nu ne lăsăm, căci numai prin unirea [sic!] noastră vom reuși să-i combatem”. La proces nu a recunoscut afirmațiile. Prin Sentința nr. 317 din 9 iunie 1949 a Tribunalului Militar Constanța este condamnat la 1 an închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „instigare publică”. În urma recursului, prin Decizia nr. 1521 din 30 august 1949 a Curții Marțiale de Casare și Justiție sentința a fost casată, procesul fiind retrimis la fond. Prin Sentința nr. 1071 din 18 noiembrie 1949 a Tribunalului Militar Galați, pr. M. Dobrescu a fost declarat neculpabil.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 2944, vol. 1-3.

15. DOICESCU Alexandru, n. 30 martie 1913, în Poiana, jud. Ialomița. Studii: Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București (1935) și Facultatea de Teologie din Iași (1941). Din mai 1942 a fost diacon onorific la Catedrala episcopală din Constanța, iar în decembrie 1943 hirotonit preot pe seama Parohiei Satu Nou, jud. Constanța. La 22 august 1954 a fost reținut de Securitate, până la 23 noiembrie 1955, conform rechizitoriului Procuraturii Militare Constanța, care a clasat cazul prin aplicarea art. 6 din Decretul-Lege nr. 421/1955. A revenit la parohie. La 1 februarie 1957 s-a transferat la Parohia Valea Dacilor, jud. Constanța. La 1 octombrie 1989 a ieșit la pensie.

Bibliografia: AAT, dosar personal Doicescu Alexandru.

16. GEORGESCU Vasile, n. 1 ianuarie 1915, în Bărăganu, jud. Constanța. Studii: Facultatea de Teologie din Cernăuți (1939). Între anii 1937-1940 a fost cântăreț bisericesc la Parohia Carmen Sylva, jud. Constanța. În iulie 1940 a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Potârnichea-Straja, jud. Constanța. În septembrie 1949 este transferat la Parohia Vasile Roaită (Eforie Sud). În septembrie 1949 intră în legături cu membri ai organizației anticomuniste conduse de Gogu Puiu, lucru pe care Securitatea îl află, preferând însă să-l urmărească. Abia la 13 septembrie 1951 este arestat într-un lot de 6 inculpați din Straja. Pe foaia matricolă penală se consemnează: „A fost șeful unei organizații subversive antidemocratice din Babadag”. Prin Sentința nr. 899 din 27 decembrie 1951 a Tribunalului Militar Constanța este condamnat la 20 ani muncă silnică, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. Cunoaște închisorile de la: Constanța (ianuarie 1952), Aiud (1952 și 1956) și Gherla (1956), apoi lagărul de muncă de la Periprava (1960). În noiembrie 1955, la Aiud și în februarie 1958, la Gherla este pedepsit cu câte 4 zile la izolare, deoarece jucase șah. La 22 iunie 1964 este eliberat de la Periprava. Revine în slujirea altarului ca preot la Parohia Vadu, începând cu data de 1 septembrie 1964. La 1 ianuarie 1966 se transferă la Parohia Nistorești, iar la 1 iulie 1967 ajunge la Moșneni, ambele în jud. Constanța.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 686, vol. 1-3; AAT, dosar personal Georgescu Vasile;

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*G*G%2002.%20Gavacina%20-%20Georgescu*Georgescu%20Vasile%20Ioan (consultat la 26.11.2020)

17. GIRIP Ioan, n. 15 februarie 1909, în Basarabi, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic. A fost preot la Poarta Albă, jud. Constanța. La 19 iulie 1952, prin Decizia MAI nr. 677/1952, este reținut și trimis în detenție administrativă. Trece prin colonia de muncă de la Valea Neagră (ianuarie 1953) și Poarta Albă (1953). La 27 mai 1954 este eliberat. Nu știm dacă a revenit în slujirea altarului. La 24 ianuarie 1958 a fost reținut și trimis în detenție administrativă în lagărul de la Culmea, pentru o perioadă de 36 luni. La 30 aprilie 1958 a fost în cercetări la Securitatea din Constanța. În mai 1958 este internat în lagărul de muncă de la Periprava, iar în septembrie 1959 readus la Culmea. La 23 februarie 1961 este eliberat.

Bibliografia: <https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20->

%20Detinuti%20politici*G*G%2004.%20Ghimbaseanu%20-%20Glumat*Grip%20Ioan (consultat la 03.12.2020)

18. GRIGORE Epaminonda, n. 11 iunie 1910, în Rași, jud. Ialomița. Studii: Facultatea de Teologie din Cernăuți (1943). La 1 septembrie 1940 a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Munteni-Buzău II, jud. Ialomița. În martie 1943 s-a transferat la Parohia Voevodul Mihai (ulterior Filimon Sârbu), jud. Constanța. Pentru trecutul său legionar, a fost condamnat pentru activitate la rebeliune, în perioada decembrie 1942 – ianuarie 1943 ajunge în lagărul preoților de la mănăstirea Tismana. Potrivit documentelor Securității, în martie 1948 este chemat de preotul Ștefan Bumbac la Constanța cu scopul de a-l recruta în Mișcarea Legionară. La 13 septembrie 1948 a fost arestat de Securitate într-un lot de 31 de inculpați, toți acuzați de participare în organizarea clandestină a Mișcării Legionare. Prin Sentința nr. 829 din 27 decembrie 1949 a Tribunalului Militar Constanța, preotul E. Grigore a fost condamnat la 4 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de omisiune de denunț la uneltire contra ordinii sociale („n-a denunțat organizația legionară”, cf. fișei matricole penale). A cunoscut penitenciarul Aiud (1950), apoi coloniile de muncă de la Valea Neagră (noiembrie 1950), Poarta Albă (mai 1951) și Capul Midia (noiembrie 1952). La eliberare primește o detenție administrativă pentru o perioadă de 24 luni în colonie de muncă. Totuși, în urma examinării cazului său de către o comisie MAI, la 23 decembrie 1952 este eliberat. Revine în slujire mai întâi ca suplinitor la Parohia Bărăganul, apoi la Parohia Dunărea, jud. Constanța (august 1953). La 24 ianuarie 1958 (în documentele Securității se înregistrează de la 17 februarie) este reținut și trimis în lagărul de muncă de la Culmea, pentru 36 luni. Ulterior ajunge în lagărul de la Periprava (septembrie 1959). La 23 februarie 1961 este eliberat de la Periprava. În august 1961 revine în slujirea altarului ca preot la Parohia Moșneni, de unde, în iunie 1967, se transferă la Moșneni, apoi la Parohia Vadul, respectiv la Cotu-Văii, toate în județul Constanța. În mai 1980 se transferă pe postul II de preot al Parohiei „Sf. Ilie” din Constanța. La 13 decembrie 1987 a decedat.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 12529; Ibidem, dosar 13684, vol. 1-4; AAT, dosar personal Grigore Epaminonda, vol. 1-2;

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*G*G%2006.%20Griavu%20-%20Gyurki*Gripore%20Epaminonda (consultat la 26.11.2020)

19. ILIESCU Leonida, n. 23 aprilie 1899, în Cornurile, jud. Prahova. Studii: licențiat în Teologie. A fost preot la Fetești, jud. Constanța. La 19 iulie 1952 a fost

reținut de Securitate și trimis în colonie de muncă. Prin Decizia MAI nr. 678/1952 a primit o detenție administrativă pentru o perioadă de 24 luni. Motivul: „legionar”. A cunoscut coloniile de la Valea Neagră (ianuarie 1953) și Poarta Albă (1953). La 28 mai 1954 a fost eliberat. La 24 ianuarie 1958 (în evidențele Securității trecut 17 februarie) este reținut din nou și trimis în lagărul de muncă de la Culmea. Aici primește decizia de trimitere în detenție administrativă pentru o perioadă de 48 luni. În aprilie 1960 ajunge în lagărul de la Periprava. În timpul detenției are probleme medicale, fiind internat în „spitalul Formațiunii 0600 Chilia veche”. La 17 februarie 1962 a fost eliberat de la Periprava.

Bibliografie: ACNSAS, fond Penal, dosar 99324;

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*I*I%2002.%20Iladi%20-%20Ionel*Iliescu%20Leonida
(26.11.2020)

20. LAZAROV Aurel, n. la 7 ianuarie 1921, în Gârliciu, jud. Constanța. Studii: Seminarul Central din București și Seminarul teologic din Galați (1945). În perioada urmării seminarului și până în noiembrie 1943 lucrează la Uzinele „Malaxa” din București, apoi este încorporat. Ajunge la Școala de militari în rezervă nr. 1 din Ploiești, apoi la 15 septembrie 1944 la Regimentul 37 Infanterie Constanța, nu înainte de a participa la dezarmarea unităților germane de la Slănic, Breaza și Comarnic, de pe Valea Prahovei. Pentru faptele sale este decorat cu „Bărbăție și Credință, clasa a III-a cu spade”. Se înscrie la Facultatea de Teologie din București. Pentru intrarea în cler, în 1946 noul regim politic îl condiționează cu aderarea la „Frontul Plugarilor”. La 24 noiembrie 1946 este hirotonit preot II pe seama parohiei Tuzla, jud. Constanța. În martie 1948 se transferă la Parohia Stejaru. În noaptea 6 spre 7 mai 1950 este arestat Securitate. Conform documentelor penale de arhivă, numele părintelui fusese pronunțat în anchetă de către doi membri ai grupului de rezistență anticomunistă din zona Babadagului. A recunoscut că în iunie 1949 s-a întâlnit cu membrii grupului de rezistență în două rânduri, în care i-a ajutat cu alimente și, se spune în memorialistica foștilor deținuți politici, i-ar fi spovedit. A fost inclus într-un lot format din 18 inculpați, de categorii profesionale diverse, Securitatea dându-i chiar o coloratură politică legionară. La proces, în ziua de 18 septembrie 1950, părintele a recunoscut legăturile cu cei din rezistență. Prin Sentința nr. 344 din 19 septembrie 1950 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 12 ani temniță grea, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. A fost purtat prin închisorile Constanța (septembrie 1950), Aiud (octombrie 1950, iulie 1955 și 1959), Gherla (martie 1954 și 1955) și în coloniile de muncă de la Cavnic și Baia Sprie (din decembrie 1952). În

detenție a avut o purtare exemplară, după cum ne arată deținuți politici supraviețuitori ai gulagului românesc. Liviu Brânzaș spune: „Suntem în Săptămâna Mare. Preoții sunt ocupați cu spovedania și cuminecarea fraților de suferință. Atât cei ortodocși, cât și cei greco-catolici. Eu ajung pentru spovedanie la Părintele Aurel Lazarov. [...] Deși poartă ochelari, îi merge faima de a fi cel mai bun perforator de la Cavnic. [...] Părintele era un om tăcut și ponderat. Nu l-am văzut niciodată râzând. Doar câte un zâmbet discret îi lumina uneori fața”. La Aiud, l-a întâlnit părintele Arsenie Papacioc care spunea despre el: „Știți cum era părintele Aurică? Eram toți la Zarcă. Curgea apă de sus și Aurică stătea deasupra mea ca să nu curgă apă pe mine, pentru că sufeream de plămâni. Era omul care, și dacă suferea de foame o săptămână și primea o bucată de pâine, prefera să o dăruiască, ca să-i vadă pe ceilalți zâmbind”. Atitudinea de mărturisitor al Lui Hristos în temniță este confirmată de fiul său, care rememorează: „Tata a stat închis zece ani, până a murit, și, în tot acest timp, o singură veste am aflat de la el, printr-un om deosebit, prieten bun de parohie cu tatăl meu, părintele Mocanu. Prin '58-'59 a venit la noi și mi-a adus, din partea tatălui meu, o cruciuliță din lemn și o iconiță făcută dintr-un fel de os. Și mamei o bucată de cămașă”. La fel de frumos se exprimă un alt coleg de suferință, părintele Dumitru Stăniloae: „[...] Dintre preoții aflați în închisori în anii 1958 - 1964, eu personal am fost în cameră cu câțiva care au murit, îmbolnăviți de tot felul de tratamente chinuitoare la care fuseseră supuși, inclusiv înfometarea. [Dintre aceștia] preotul Lazarov din Dobrogea, aflat în 1959 în cel de-al 14-lea an de închisoare; acesta se gândea cu emoție că-și lăsase fiul acasă, în vârstă doar de un an. Niște dureri cumplite de cap i-au adus la un moment dat, după trei zile, moartea”. Și într-adevăr, la 7 iunie 1960, părintele Aurel Lazarov trecea din temnița Aiudului la cele veșnice, pe certificatul medical enunțându-se sec „meningită tuberculoasă”. În schimb, fiul său își amintește: „Am aflat că a murit tata. În casă a fost jale mare și chiar în localitate, căci părinții și bunicii mei erau oameni foarte cunoscuți în Hârșova. În anul următor, ni s-a trimis de la Aiud un pachet. Erau reverenda lui, cămașa plină de sânge și o pereche de bocanci”.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 17679, vol. 1, 3-4; Idem, fond Informativ, dosar nr. 779693, vol. 1-2; AAT, dosar personal Lazarov Aurel; [https://www.iicmmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*L*L%2001.%20Laba%20-%20Lazureanu*Lazarov\(f\)%20Aurel](https://www.iicmmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*L*L%2001.%20Laba%20-%20Lazureanu*Lazarov(f)%20Aurel) (consultat la 27.11.2020)

21. LEMBRĂU Constantin, n. 14 noiembrie 1914, în Independența, jud. Constanța. Studii: Facultatea de Teologie. A fost preot la Adamclisi (din aprilie

1936) și la Parohia „Sf. Gheorghe” din Constanța (din octombrie 1947). La 26 iunie 1952 este reținut de Securitate. Prin Decizia MAI nr. 677/1952 este trimis în detenție administrativă pentru o perioadă de 24 luni. A fost în coloniile de muncă forțată de la Valea Neagră (ianuarie 1953), Borzești (iulie 1953) și Onești (martie 1954). La 26 aprilie 1954 este eliberat de la Onești. A revenit la parohie, ca slujitor extrabugetar. La 18 ianuarie 1958 este reținut de Securitate și trimis în lagărul de muncă de la Culmea. Ulterior, a primit o decizie pentru executarea unei detenții administrative pentru o perioadă de 36 luni, începând de la 17 februarie 1961. În martie 1958 este trimis în ancheta Securității din Constanța, pentru câteva zile, revenind la Culmea. În decembrie 1959 este din nou luat în ancheta Securității din Constanța, de data aceasta pentru o perioadă de peste doi ani. La 17 februarie 1961 este eliberat. Este reabilitat canonic, iar Episcopul Chesarie face demersurile la Departamentul Cultelor pentru numirea lui într-o parohie din Constanța. Un an mai târziu, Departamentul răspunde că este de acord cu revenirea în slujire a preotului C. Lembrău, dar „în afara orașului Constanța”. Abia la 1 septembrie 1964 este încadrat pe postul IV al Parohiei „Adormirea Maicii Domnului” I din Constanța. La 1 decembrie 1989 a ieșit la pensie.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 135470; AAT, dosar personal Lembrău Constantin;

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*L*L%2002.%20Leabu%20-%20Lubotici*Lembrau%20Constantin (26.11.2020)

22. MIHĂILESCU Dumitru, n. 13 martie 1915, Fetica-Gramaticova, Macedonia. Studii: Seminarul teologic din Buzău și Facultatea de Teologie din București. În timpul studenției este hirotonit preot pe seama Parohiei Andolina, jud. Ialomița. La 5 decembrie 1940 se transferă pe un post onorific de preot la Parohia Ciocârlia, jud. Constanța, unde slujea tatăl său, Atanasie Mihăilescu. În mai 1949 tânărul preot intră în legătură cu membrii grupului de rezistență anticomunistă condus de Gogu Puiu, în mai multe localități din vecinătatea parohiei pe care o păstorea. Îi ajută pe cei din rezistență cu banii strânși în parohie, alimente și diverse lucruri. La 17 iulie 1949 este arestat de Securitate, pe motiv că ar fi „șeful conducător al grupului subversiv din sudul Dobrogei”. A fost anchetat în condiții groaznice. Prin Sentința nr. 553 din 21 octombrie 1949 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la muncă silnică pe viață, pentru „crimă de uneltire împotriva securității interne a RPR” (DL nr. 16/1949). A trecut prin penitenciarele de la Constanța (decembrie 1949) și Pitești (februarie 1950). La

23 martie 1950 a fost luat în cercetări de Securitatea Pitești. În aceeași zi, preotul D. Mihăilescu a decedat.

Bibliografia: ACNSAS, FP/București 20978, vol. 2; Ibidem, dosar 64451; https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*M*M%2005.%20Mera%20-%20Mihalache*Mihailescu%20Dumitru%20A (03.12.2020)

23. MOCANU Oancea, n. 6 mai 1912 în Pecineaga, jud. Tulcea. Studii: Seminarul teologic. A fost preot la Parohia Dulgheru, jud. Constanța. A fost arestat la 14 mai 1950. Prin Sentința nr. 311/1950 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 7 ani temniță grea, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. Pe fișa matricolă penală la motiv se spune: „tăinuire de org. legionară”. Prin Decizia nr. 3131/1950 a Curții Militare de Casație și Justiție pedeapsa i-a fost redusă cu un an. A cunoscut penitenciarele de la Constanța (septembrie 1950), Aiud (iulie 1953) și coloniile de muncă de la Valea Neagră-Peninsula (1950), Căvnic (1953), Baia Sprie (noiembrie 1955). La 5 aprilie 1956 a fost eliberat.

Bibliografia:

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*M*M%2007.%20Misa%20-%20Moisuc*Mocanu%20Oancea (consultat la 02.12.2020)

24. NECȘULESCU Constantin, n. 12 noiembrie 1905, în Alimănu, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic de gradul II. A fost preot la Pantelimonul de Sus. Deoarece ajutase cu alimente grupul de rezistență condus de Hapa Stere de la Colelia, la 17 octombrie 1949 este arestat de Securitate. Prin Sentința nr. 269 din 19 iulie 1950 a Tribunalului Militar Constanța este condamnat la 8 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. Cunoaște închisorile de la Constanța (august 1950), Oradea (noiembrie 1954) și Aiud (noiembrie 1956), dar și în coloniile de muncă de la Peninsula-Valea Neagră (august 1950-iulie 1952) și Baia Sprie (august 1952-decembrie 1954). În noiembrie 1954, participă la greva foamei din colonia Baia Sprie, potrivit documentelor Securității, „în scopul sabotării producției”. Acesta fost unul dintre motivele pentru care, la eliberarea de la Aiud, în 14 octombrie 1957, prin Decizia MAI nr. 7082 este trimis în domiciliu obligatoriu la Șcheia, pentru o perioadă de 48 luni. La 20 septembrie 1958 este reținut și trimis în lagărul de muncă de la Culmea, în urma Ordinului MAI nr. 10031/26 august 1958, care prevedea internarea pentru 48 luni. În octombrie 1959 ajunge la Periprava, unde este anchetat pentru activitatea

din trecut. În declarațiile sale refuză calitatea de „legionar” pe care lucrătorii Securității i-o atribuie în activitatea sa împotriva regimului politic. La 12 septembrie 1962 este eliberat de la Periprava.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 674, vol. 1-2; Ibidem, dosar 100367; Ibidem, dosar 132478;

https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*N*N%2002.%20Nebert%20-%20Nezelschi*Neculescu%20Constantin%20I (consultat la 27.11.2020)

25. PANTAZI Constantin Stoica, n. 9 mai 1903, în Nicorești, jud. Tecuci. Studii: Școala Normală din Tecuci (1924) și cursul teologic de 6 luni de la Constanța pentru pregătirea preoților (1925). La 14 septembrie 1925 a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Sargilar, comuna Asfatchioi, jud. Durostor. Ulterior a ajuns preot la Parohia Vetrina (din octombrie 1925), apoi la Bugeac (din martie 1926), ambele în jud. Durostor, din care ultima azi în jud. Constanța. Totodată a fost învățător la Bugeac. Din cauza legii cumulului și a condițiilor precare de viață din localitate, în 1942 a optat pentru profesia de învățător. La puțin timp este mobilizat în calitate de preot militar cu gradul de căpitan în Regimentul 34 Infanterie, apoi la Divizia a IX-a Infanterie, luptând pe ambele fronturi, de la Cotul Donului până în Cehoslovacia. În mai 1952 se transferă pe postul II de preot al Parohiei Ostrov și în iulie 1956 este numit secretar al Protoieriei Adamclisi, până în martie 1958. O perioadă de timp a girat și Parohia Băneasa. La 13 iulie 1959 a fost reținut de Securitate. Prin Sentința nr. 490/1959 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 10 închisoare, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A cunoscut penitenciarul Botoșani. La 1 august 1964 a fost eliberat de la Botoșani. A revenit în slujirea altarului ca preot la Parohia Satu Nou, jud. Constanța, începând cu 1 septembrie 1964. În octombrie 1972 se transferă la Parohia Negureni, jud. Constanța. La 13 mai 1979 a decedat.

Bibliografia: AAT, dosar personal Pantazi Constantin.

26. POPESCU Anastase, n. la 16 iunie 1885, în Beștepe, jud. Tulcea. Studii: Seminarul teologic din Roman, Seminarul „Veniamin” din Iași (1906) și Facultatea de Teologie din București, apoi din Iași (1920). Este hirotonit preot pe seama Parohiei Basarabi, jud. Constanța. În aceeași localitate ocupă postul de învățător. În 1917 este mobilizat în Regimentul 12 Cantemir, Divizia a 6-a, pe postul de confesor militar cu gradul de căpitan. Luptă pe frontul de la Mărășești-Grozești-Oituz, pentru care este decorat cu „Coroana României cu spade în grad de ofițer”.

Pentru patriotismul său, un an mai târziu primește ordinul „Steaua României în grad de cavalier”. Atât înainte de Marele Război, cât și după ia contact cu frământările politice ale epocii. Pe fondul răscoalei din 1907, tânărul teolog îl cunoaște pe C. Dobrogeanu-Gherea și chiar se arată interesat de mișcarea socialistă, care promova lozinca ridicării sociale a țăranilor și muncitorilor. După experiența războiului și a slujirii la altar, preotul Anastase Popescu aderă la Partidul Țărănist, din anul 1928 făcând parte din Comitetul județean Constanța. Un an mai târziu, preotul A. Popescu este transferat la Biserica „Sf. Gheorghe” din Constanța. Activează intens în plan pastoral și misionar, devenind unul dintre preoții de seamă ai Constanței. În vremea celui de-al Doilea Război Mondial este consilier referent la Episcopia Constanței și susține conferințe împotriva bolșevismului. Pentru „munca deosebită, curaj și abnegație pe frontul spiritual împotriva bolșevismului”, la 18 februarie 1942 primește decorația „Bărbăție și credință”. În 1947, în contextul procesului intentat liderilor țărăniști, este reținut la Siguranța din București pentru opt zile. Din astfel de motive, după instalarea regimului comunist, preotul A. Popescu este urmărit de Securitate. În 1949 este chemat de mai multe ori la Securitate, avertizat să nu mai poarte discuții „dușmănoase” la adresa regimului și interogat în legătură cu alți preoți, el refuzând să dea informații. La 22 decembrie 1951, casa îi este percheziționată cu rezultat negativ pentru Securitate. Deși încă din aprilie 1947 se pensionase, el continuă să slujească la Biserica „Sf. Gheorghe” din Constanța. În 1951, împuternicitul de la Culte îi retrage recunoașterea de slujitor. Însă, fără aprobarea funcționarului de la Culte, un an mai târziu protoiereul județului Constanța îl numește pe bătrânul părinte slujitor la fosta Catedrală episcopală. Mulți credincioși de la biserica în care slujise anterior îl cercetează pe părinte la catedrală, iar împuternicitul de la Culte îl acuză că promovează „reacționismul”. Din aceste motive, i s-a interzis să mai slujească și corespondența i-a fost interceptată de Securitate. În noaptea de 15 spre 16 august 1952 a fost reținut. La percheziție i s-au confiscat diferite materiale provenite de la PNT, decorațiile și un Cod penal din 1865. În ancheta de la Securitatea Constanța a negat orice implicare în vreo conspirație împotriva regimului. A primit o detenție administrativă de 60 luni muncă silnică cu Procesul-verbal MAI nr. 4/1952. A fost trimis la penitenciarul Văcărești, apoi la Capul Midia. Probabil datorită vârstei înaintate, la 9 octombrie 1953 preotul Anastase Popescu a fost eliberat de la Capul Midia. Deoarece pensia îi fusese tăiată de autoritățile comuniste, Episcopul Chesarie l-a îmbisericit mai întâi la Parohia „Sf. Gheorghe”, apoi la biserica filială din cartierul constănțean Palazul Mare. La 24 august 1961 a decedat.

Bibliografia: ACNSAS, FP/Buc 12530; AAT, dosar personal Popescu Anastase;

<https://www.iicmer.ro/fise-matricole->

[nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2012.%20Popescu%20Adrian%20-%20Popescu%20Gheorghe*Popescu%20Anastase%20D-tru](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2012.%20Popescu%20Adrian%20-%20Popescu%20Gheorghe*Popescu%20Anastase%20D-tru) (consultat la 27.11.2020)

27. POPESCU Gheorghe, n. 20 august 1908, în Traian, jud. Tulcea. Studii: Seminarul teologic din Galați (1928) și Facultatea de Teologie din București (1932). În 1932 a fost hirotonit preot, pentru Parohia Râmnicu de Jos. Din 1936 și până în 1940, preotul Gh. Popescu a fost protoieru de Constanța. În perioada august-octombrie 1941, a fost confesor militar, cu gradul de căpitan, în Regimentul 2 Grăniceri. Ca preot pe frontul de Est a amenajat cimitirele militare românești de la Troița și Vacarjani, a redeschis biserici și a botezat peste 1000 de copii. Pentru activitatea sa a fost distins cu ordinele „Steaua României în grad de cavaler” (septembrie 1941) și „Coroana României în grad de ofițer” (octombrie 1941). În contextul epurărilor din aparatul de stat, pentru activitatea sa pe front și bănuțit că adusese bunuri din spațiul sovietic, la 25 martie 1945 a fost reținut și încarcerat în penitenciarul Constanța. Apoi, până la 22 octombrie 1945 a fost internat în lagărul de la Caracal. A fost preot la Capela cimitirului din orașul Constanța. La 21 octombrie 1958 a fost arestat de Securitate pentru afirmații ostile la adresa regimului democrat-popular. În timpul anchetei, preotul Gh. Popescu nu a recunoscut nimic. Prin Sentința nr. 45 din 28 ianuarie 1959 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 10 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A cunoscut penitenciarele de la Constanța (1959), Jilava (august 1959), Gherla (august 1959), Galați (februarie 1960), dar și lagărele de muncă de la Giurgeni (iunie 1960 și aprilie 1962), Salcia (octombrie 1960) și Periprava (mai 1962). La 28 iulie 1964 a fost eliberat de la Periprava.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 3307, vol. 1-3;

[https://www.iicmer.ro/fise-matricole-](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2012.%20Popescu%20Adrian%20-%20Popescu%20Gheorghe*Popescu%20Gheorghe%20Mihail%27)

[nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2012.%20Popescu%20Adrian%20-%20Popescu%20Gheorghe*Popescu%20Gheorghe%20Mihail%27)

[%20Detinuti%20politici*P*P%2012.%20Popescu%20Adrian%20-](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2012.%20Popescu%20Adrian%20-%20Popescu%20Gheorghe*Popescu%20Gheorghe%20Mihail%27)

[%20Popescu%20Gheorghe*Popescu%20Gheorghe%20Mihail%27](https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2012.%20Popescu%20Adrian%20-%20Popescu%20Gheorghe*Popescu%20Gheorghe%20Mihail%27) (consultat la 27.11.2020)

28. POPESCU Stelian, n. 19 octombrie 1907, în Perieți, jud. Ialomița. Studii: Seminarul „Nifon Mitropolitul” din București (1928) și Facultatea de Teologie din București, cu licență la Cernăuți (1934). A fost suplinitor la catedra de Religie de la liceele de fete și de băieți din Silistra. În 1928 a fost hirotonit preot, slujind la Silistra, până la 30 septembrie 1940. În perioada 1937-1939, împreună cu învățătorul Niculae Grigorescu, la Silistra a scos ziarul „Graiul neamului”. În

perioada februarie 1938-septembrie 1940 a îndeplinit funcția de protoiereu de Silistra. Ca refugiat a fost numit preot la Parohia „Sf. Nicolae” I din Constanța și tot până în anul 1944 a ocupat postul de protoiereu, iar pentru câteva luni funcția de consilier II economic la Episcopia Constanței. La 6 iunie 1951 este arestat de Securitate în lotul „Antohei Ion și alții”, format din 22 de inculpați. În urma unei vizite făcute la domiciliul său în anul 1949 de către Ion Antohei și profesorul Lazăr Ștefănescu, de la București, este acuzat că s-ar fi implicat în crearea unei filiale a Partidului Social-Creștin și că ar fi primit instrucțiuni și manifeste pentru a le difuza. Pr. Popescu a negat implicarea în vreo organizație clandestină. De altfel, cinci ani mai târziu, într-un memoriu către procurorul general, preotul Popescu arăta că la anchetă a fost forțat să dea declarații cu un conținut incriminator la adresa sa. În urma Sentinței nr. 138 din 4 martie 1952 a Tribunalului Militar Constanța este condamnat la 20 ani muncă silnică, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A cunoscut penitenciarele de la: Constanța (februarie 1952 și iulie 1953), Jilava (aprilie 1952, iunie 1953 și februarie 1955), Aiud (martie 1952 și februarie 1956), Lugoj (februarie 1955), Gherla (martie 1953, martie 1956 și 1962), Galați (noiembrie 1959) și lagărul de muncă de la Salcia (octombrie 1959). La 15 aprilie 1964 a fost eliberat de la Gherla. La 1 septembrie 1964 a revenit în slujirea altarului ca preot la Parohia Dumbrăveni, jud. Constanța. La 1 iulie 1965 a fost numit protoiereu de Constanța. La 1 iulie 1972 a fost transferat ca paroh al Parohiei Cobadin, jud. Constanța. La 1 februarie 1983 a ieșit la pensie.

Bibliografie: ACNSAS, fond Penal, dosar 815, vol. 3, 5, 6; AAT, dosar personal Popescu Stelian;

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*P*P%2013.%20Popescu%20Gheorghita%20-%20Popescu-Valeni%20Ioan*Popescu%20Stelian%20Ioan (consultat la 27.11.2020)

29. ROGOVEANU Dumitru, n. 23 ianuarie 1905, în Topalu, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic din Galați (1928) și Facultatea de Teologie din Cernăuți (1935). La 19 aprilie 1929 a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Murgeanca, jud. Ialomița, iar în aprilie 1937 s-a transferat la Medgidia. La 15 august 1952 a fost reținut de Securitate și trimis în detenție administrativă. A fost în colonia de muncă forțată de la Capul Midia. La 26 aprilie 1953 a fost eliberat de la Peninsula. A revenit la parohie. În august 1960 a fost anchetat de Securitatea Constanța. La 7 ianuarie 1971 a decedat.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 3693, vol. 3; AAT, dosar personal Rogoveanu Dumitru.

30. SAMOILĂ Teodor, n. 18 mai 1908, în Osmanu, jud. Brăila. Studii: Seminarul teologic din Galați (1929) și facultățile de Teologie din Cernăuți (1935) și Drept din București (1945). În 1929 este hirotonit preot. A slujit la parohiile Pantelimonul de Sus (1929-1935) și Cernavodă (1935-1951). În perioada 1949-1950 a fost protoiereu de Cernavodă. La 25 august 1951 este arestat de Securitate, pentru implicare în organizarea Partidului Social-Creștin la inițiativa profesorului Lazăr Ștefănescu și Ion Antohi, într-un lot format din profesori și învățători din județul Constanța, toți absolvenți ai Școlii Normale. Prin Sentința nr. 138 din 4 martie 1952 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 16 ani muncă silnică, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. Ulterior, prin Decizia nr. 67 din 13 mai 1955 a Tribunalului Suprem al RPR, Colegiul Militar pedeapsa i-a fost redusă la 7 ani închisoare corecțională, prin schimbare de calificare a infracțiunii. A cunoscut închisorile de la Constanța (februarie 1952), Aiud (aprilie 1952), Gherla (august 1956) și Jilava. La 2 septembrie 1957 a fost eliberat de la Gherla și predat Miliției pentru domiciliu obligatoriu la Bumbăcari, jud. Galați, pe o perioadă de 48 luni. La 25 septembrie 1961 i s-a ridicat domiciliul obligatoriu. A lucrat ca dulgher („cu brațele”) pe șantierul unui trust de construcții din Medgidia, iar de la 20 noiembrie 1962 s-a angajat ca juristconsult la GAS Siliștea, jud. Constanța. Pentru a reveni în slujire, a cerut reabilitarea canonică în Consistoriul eparhial. Însă, potrivit unui memoriu înaintat la 25 ianuarie 1965 Centrului eparhial de la Galați, preotul Samoilă declara că în anul 1961 „a fost împiedicat pentru o reîncadrare în cler”, fără a oferi alte amănunte. Abia la 4 februarie 1965 i se ridică pedeapsa „opririi de la slujirea celor sfinte pe perioada detenției”, cu dreptul a relua slujirea altarului numai după numirea într-un post preot de către Episcopie și „prealabila recunoaștere a Departamentului Cultelor”. Abia la 1 iulie 1967 a fost „încadrat din oficiu” în slujirea altarului ca preot la Parohia Nistorești, jud. Constanța. Pr. T. Samoilă a refuzat această numire pe care o considera abuzivă și sub nivelul de pregătire și vechime. În această perioadă este consilier juridic la IAS Constanța (din 1967), apoi la IAS Dorobanțu, jud. Constanța (din 1969). Deși ce ieșise la pensie în anul 1971, la 15 martie 1973 acceptă să fie numit paroh la Parohia Corbu, jud. Constanța. La 1 aprilie 1984 „încetează activitatea ca preot-paroh la Parohia Corbu”.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 815, vol. 4; Idem, FP/Constanța 1620, vol. 1-9; AAT, dosar personal Samoilă Teodor;

https://www.iicmmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*S*S%2001.%20S%20-%20Sandru*Samoila%20Teodor
(consultat la 27.11.2020)

31. SOARE Dinu, n. 30 octombrie 1909, în Izvoarele, reg. Craiova. Studii: Seminarul teologic din Huși (1931). La 1 ianuarie 1933 a fost hirotonit preot pentru Parohia Satălmăș, apoi transferat la Carapcea (din 1934), respectiv la Duranlar (din 1938) (toate în jud. Caliacra), până în septembrie 1940, când s-a refugiat la Parohia Corbu de Jos, filiala Piatra, jud. Constanța. La 17 martie 1953 este reținut de Securitate și, în urma Deciziei MSS nr. 528/1953, trimis în detenție administrativă pentru o perioadă de 36 luni. Motivul: „vinovat de activitate în bandă și ducerea în eroare a organelor de Securitate”, adică în calitate de informator furnizase informații false organelor de represiune. Preotul D. Soare se afla în legătură cu Gogu Puiu, capul mișcării de rezistență din zona Babadagului. A cunoscut Centrul de Triere București (iunie 1953) și coloniile de muncă de la Galeșu (iunie 1953) și Onești (august 1953). La 1 mai 1954 este eliberat de la Onești. Ministerul Cultelor recunoaștere reîncadrarea preotului D. Soare la Piatra abia după un an. În septembrie 1961 este transferat la Parohia Pașa Câșla (azi Vișina), jud. Tulcea, iar în iulie 1962 la Parohia Gura Dobrogei, jud. Constanța. La 25 decembrie 1969 a decedat.

Bibliografie: ACNSAS, FP/București 8113; AAT, dosar personal, dosar Soare Dinu; https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*S*S%2009.%20Sleactar%20-%20Soos*Soare%20Dinu (consultat la 27.11.2020)

32. STOICA Constantin, n. 7 mai 1903, Nicorești, jud. Tecuci. Studii: Școala normală din Tecuci (1924) și cursul special de Teologie de 6 luni la Constanța (1924). În 1924 a fost hirotonit preot. Ca învățător a profesat până la aplicarea legii cumulului (1942). A slujit la Nicorești, ca suplinitor (1924-1926) și Ostrov, satul Bugeac (1926-1942); În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost confesor militar, cu gradul de căpitan, în două rânduri (iulie 1942-ianuarie 1943 și 1944-1945), până la Cotul Donului și Cehoslovacia (Divizia a IX-a Infanterie) și decorat cu ordinul „Coroana României” și medalia „Pobeda” (1945). A fost preot la Capela militară din Constanța (toamna 1943-1944). În noiembrie 1945 a revenit la Bugeac. Deși participase în comitetul de lămurire pentru întovărășirea agricolă, la 13 iulie 1959 a fost arestat de Securitate. A fost acuzat că „se manifestase dușmănos la adresa regimului democrat din RPR, a defăimat colhozurile sovietice și sectorul socialist al agriculturii din RPR, instigând oamenii să nu se înscrie în GAC”. Preotul C. Stoica nu a recunoscut aceste acuzații nici în anchetă, nici la proces. Prin Sentința nr. 490 din 28 august 1959 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 10 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „uneltire

contra ordinii sociale". A cunoscut penitenciarele de la Constanța (august 1959), Jilava (ianuarie 1960), Galați (februarie 1960), Botoșani (noiembrie 1960) și Securitatea din Suceava (mai-iulie 1963), unde a fost anchetat. În timpul reeducării de la Botoșani, despre el se spune că „participă la activitatea cultural-educativă ce se desfășoară la club, dar nu contribuie cu nimic la această muncă”. La 29 iulie 1964 a fost eliberat de la Botoșani.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 3358, vol. 1-3;
https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*S*S%2014.%20Stesaniu%20-%20Stovicec*Stoica%20Constantin%20Gh (consultat la 27.11.2020)

33. ȘERBAN Radu, n. la 12 decembrie 1906, în Saraiu, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic din Galați (1919). A fost hirotonit preot pe seama Parohiei Năvodari. În primăvara lui 1948, un oarecare Aurel Grosu, ofițer de marină comercială, îi cere preotului Șerban să organizeze preoțimea constănțeană în cadrul Mișcării Legionare, încurajat fiind și de preotul Ion Vasilian, din Tulcea. „Organizarea” a constat în discuții purtate cu alți colegi de preoție, precum cei menționați mai sus, fără efecte concrete. În fapt, relațiile de prietenie între preoții constănțeni se datorau perioadei de studii din Seminarul teologic gălățean, unde fuseseră colegi. A fost destul pentru Siguranța comunistă ca în noaptea de 14 spre 15 mai să efectueze arestări. Alături de ceilalți preoți menționați, părintele Șerban a fost arestat și inclus într-un lot format din 29 inculpați de diverse profesii. Preotul Șerban era acuzat de participare într-o „organizație subversivă paramilitară”. Părintele a negat orice acuzație, din acest motiv anchetatorul descriindu-l ca unul care „nu manifestă regrete, este un temperament dârz”. Prin Sentința nr. 829 din 21 ianuarie 1949 a Tribunalului Militar Constanța, a fost condamnat la 20 ani muncă silnică pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A cunoscut penitenciarele: Constanța și Aiud (martie 1949), dar și lagărul de muncă de la mina de plumb din Baia Sprie (septembrie 1950). Aici și-a încheiat parcursul pământesc. Documentele de arhivă enunță sec că părintele Radu Șerban a decedat la 16 februarie 1951. Însă momentul a rămas în conștiința deținuților, martori ai uciderii părintelui de către persecutorii comuniști. Episodul este descris atât în mentalul colectiv al deținuților de la Aiud din anii 50, cât și în memorialistica postdecembristă a unor autori, precum: Gabriel Bălănescu, Ion Pantazi, Ion Diaconescu, Nicolae Grebenea, Liviu Brânzaș și Ion Ioanid. Din cauza bolii de inimă de care suferea, la începutul lui februarie 1951, părintele Șerban a refuzat să mai coboare în mină, în schimbul lucrului la suprafață. Pentru acest „favor”, ofițerul politic i-a cerut să devină turnător. Părintele a refuzat, în schimb

fiind obligat să amenajeze cu pietre aleile dintre barăcile lagărului. În ziua de 16 februarie 1951, pe motiv că ar fi încercat să evadeze, deși era escortat permanent de un milițian, un soldat de la pază l-a împușcat mortal pe părintele Radu Șerban. Ulterior, s-a aflat că ordinul fusese dat de ofițerul politic.

Bibliografia: ACNSAS, Fond Penal, dosar nr. 12529; Ibidem, dosar nr. 13684, vol. 1-4; Idem, fond Rețea, dosar nr. 142157;

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*S*S%2006.%20Senbal%20-%20Serbunski*Serban%20Radu%20C-tin (consultat la 27.11.2020)

34. TOTOLICI Gheorghe, n. 27 februarie 1897, în Smulți, regiunea Galați. Studii: licențiat în Teologie. A fost preot la Eschibaba. În 1952 a fost reținut și trimis în detenție administrativă pentru o perioadă de 24 luni în colonie de muncă. Nu știm dacă a revenit la parohie. La 24 ianuarie 1958 este reținut din nou de Securitate și trimis în lagărul de muncă de la Culmea. Prin Ordinul MAI nr. 10.002 din 15 aprilie 1958 primește o detenție administrativă în lagăr de muncă pentru o perioadă de 48 luni. Motivul: „legături cu o serie de legionari din comună, comentând măsurile luate de partid, pentru destrămarea GAC”. Este anchetat la Securitatea din Constanța în mai multe rânduri (iulie 1958, februarie 1960 și ianuarie 1961) și de fiecare dată readus la Culmea. În ianuarie 1961 este transferat în lagărul de la Periprava. În această perioadă este declarat „inapt muncă”. La 17 februarie 1962 a fost eliberat de la Periprava.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 99317; https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*T*T%2011.%20Toth%20-%20Tritthaner*Totolici%20Gheorghe (consultat 27.11.2020)

35. VASILIU Ion, n. 1 aprilie 1911, în Dorobanțu, jud. Galați. Studii: licențiat în Teologie. A fost preot la Cernavodă. La 11 septembrie 1951 a fost arestat de Securitate. Motivul: în 1950 s-a întâlnit în curtea bisericii cu preotul Teodor Samoilă pentru a conspira la constituirea Partidului Social-Creștin. Prin Sentința nr. 138 din 4 martie 1952 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 3 ani închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A trecut prin închisoarea din Constanța (februarie 1952), apoi prin coloniile de muncă forțată de la Galeșu (noiembrie 1952), Poarta Albă (iulie 1953) și Valea Neagră (martie 1952 și septembrie 1953). La 10 septembrie 1954 a fost eliberat de la Peninsula.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 815, vol. 3, 6;
https://www.iicmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*V*V%2002.%20Vasile%20-%20Viktorin*Vasiliu%20Ioan%20M (consultat la 27.11.2020)

36. VOINEAGU Teodor, n. 23 iunie 1903, Pantelimon, jud. Constanța. Studii: Seminarul teologic din Constanța (1927) și Facultatea de Teologie din București (1931). În perioada 1928-1929 a fost cântăreț bisericesc la Parohia Duranculac, jud. Constanța. Din iunie 1931 fost preot co-slujitor la Parohia Medgidia, inițial onorific, iar după intrarea în rândurie PNT, a devenit bugetar. În 1947 a deținut în mod provizoriu funcția de președinte al PNT Medgidia. În noaptea de 15 spre 16 august 1949 a fost reținut de Securitate „pentru unele cercetări”. Prin Sentința nr. 312 din 31 august 1950 a Tribunalului Militar Constanța a fost condamnat la 6 luni închisoare, pentru „răspândiri de știri false”. La 16 octombrie 1950 a fost eliberat din penitenciarul Constanța. A revenit la parohie. La 15 august 1952 este reținut și trimis în detenție administrativă în colonie de muncă, prin Procesul-verbal MAI nr. 4/1952 pentru o perioadă de 60 luni. A trecut prin colonia de la Capul Midia (iulie 1953), centrele de triere de la Ghencea (iulie 1953) și Văcărești (august 1953) și Securitatea Constanța (septembrie 1953). La 16 octombrie 1953 a fost eliberat. A revenit la parohie. La 21 august 1959 este arestat de Securitate, sub acuzația falsă de participare la reorganizarea PNT-ului. Prin „Încheierea” din 29 septembrie 1960 a Tribunalului Militar București dosarul cauzei este restituit Procuraturii Militare „pentru completarea urmăririi penale”. Prin Sentința nr. 27 din 26 aprilie 1961 a Tribunalului Militar București a fost condamnat la 12 ani temniță grea, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. În urma recursului cerut de preotul T. Voineag, prin Decizia nr. 179 din 5 august 1961 a Tribunalului Suprem al RPR, Colegiul Militar, sentința este casată și dosarul trimis „organelor de urmărire penală pentru refacerea cercetărilor”. Cercetările penale nu se refac, însă prin Sentința nr. 84 din 12 iunie 1962 a Tribunalului Militar Constanța, preotul T. Voineagu este condamnat la 2 ani și 10 luni închisoare corecțională, pentru infracțiunea de „uneltire contra ordinii sociale”. A cunoscut beciurile Securității din Constanța și penitenciarul Constanța (septembrie 1960). La 6 iulie 1962 a fost eliberat din penitenciarul Constanța. La 1 septembrie 1964 este reîncadrat în slujirea preoțească prin numirea ca preot la Parohia Tufani, jud. Constanța. Preotul T. Voineagu solicită revenirea la parohia Medgidia, față de care Centrul eparhial de la Galați refuză pe motiv că nu se poate înființa un al patrulea post de preot. T. Voineagu înaintează un memoriu la patriarhul Justinian, care la rândul său cere Episcopiei Dunării de Jos rezolvarea favorabilă a solicitării.

În martie 1965 se face cunoscut Patriarhiei Române că organele statutare ale Parohiei Medgidia refuză înființare unui post de preot pentru fostul slujitor. Astfel, preotul T. Voineagu rămâne la Tufani, până în iunie 1967, când reușește totuși să se transfere pe un post la Parohia Medgidia. La 1 aprilie 1980 a ieșit la pensie.

Bibliografia: ACNSAS, fond Penal, dosar 3693, vol. 1-7; AAT, dosar personal Voineagu Teodor;

https://www.iiccmer.ro/fise-matricole-nou/?drawer=Fise%20matricole%20penale%20-%20Detinuti%20politici*V*V%2004.%20Vlaisan%20-%20Vutulescu*Voineag%20Teodor%20I (consultat la 27.11.2020)

În loc de concluzii

Acesta este stadiul cercetărilor pe tema clericilor ortodocși conștanțeni care au cunoscut temnițele comuniste. Avem în vedere continuarea acestui demers istoriografic, deoarece în cazul unora încă nu am reușit să identificăm documentele create de fostele structuri de represiune. La fel și în privința documentelor provenite din sursele bisericești. Astfel, numai după ne vom completa orizontul documentar în cazurile acestor preoți, vom putea extrage o serie de concluzii menite să aducă lumină pe mai multe capitole. Ne referim, de pildă, la motivațiile ideologice privind mobilul arestării/condamnării lor, practicile organelor de anchetă în construirea scenariului incriminator sau resorturile reintegrării în activitatea clericală, deoarece în multe cazuri am constatat intruziunile autorităților comuniste.

CONSTANTIAN ORTHODOX CLERGY UNDER COMMUNIST PERSECUTION

Abstract: In the 50s of the regime of "popular democracy" in communist Romania, many Orthodox priests knew the prisons. Even the Constanța County experienced a repression of the Security organs against the Orthodox clergy, arrested either for involvement in the anti-communist resistance movement, or for the anti-Bolshevik activity before 1945, or for pastoral care among the faithful. We identified and researched the cases of these priests both in the archives of the former Securitate and in the church ones, so that we were able to briefly reconstruct their biographies and the context of the Stalinist repression of the 1950s.

Keywords: orthodox priest, repression, Security, anti-communist, resistance

PERSPECTIVE DE CERCETARE ETNOLOGICĂ ÎN INSTITUȚIA MUZEALĂ TULCEANĂ

Rezumat: Perioada postdecembristă a redeschis posibilitățile de cercetare etnologică din perspectiva etnică a populației dobrogene. Astfel, ne-am propus ca prin proiectele de cercetare derulate în cadrul Muzeului de Etnografie și Artă Populară Tulcea (MEAP) să contribuim la eliminarea deficitului de cunoaștere asupra istoriei minorităților etnice din arealul studiat, dar și să redăm contextul realității complexe a societății de astăzi, reprezentată de coexistența diferitelor identități etnice și credințe.

Specialiștii din cadrul MEAP au încercat în cercetările lor să surprindă grupurile etnice într-o manifestare foarte largă care să cuprindă cât mai mult din obiceiurile locuitorilor, înțelegând prin aceasta o mare varietate de caracteristici între care se stabilesc relații complexe cum sunt: limba, religia, arta, morala, legea, obiceiul, ideile din toate domeniile spiritualității, norme, valori, comportament, stilul acțiunilor, instituții, creații populare, structuri particulare familiale, economice, sociale etc. Doar din această enumerare se subînțelege complexitatea cercetărilor, necesitatea cercetărilor de durată și imposibilitatea tratării exhaustive.

Cuvinte cheie: populația dobrogeană, cercetare, muzeu, minorități etnice, identități.

Dacă a doua jumătate a secolului al XX-lea a însemnat pentru muzeul etnografic tulcean formarea colecțiilor, deschiderea expozițiilor permanente din Tulcea, Enisala, Cerna și Babadag, accentul fiind pus pe tezurizare, conservare și valorificare patrimonială, cercetătorii etnografi din sec. al XXI-lea sunt preocupați îndeosebi de mutațiile ce intervin sub presiunea schimbărilor sociale, politice și economice produse după evenimentul istoric din decembrie 1989. Perioada postdecembristă a redeschis posibilitățile de cercetare etnologică din perspectiva etnică¹ a populației dobrogene. Astfel, ne-am propus ca prin proiectele de

* Muzeul de Etnografie și Artă Populară din cadrul Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea; E-mail: iulititov@yahoo.com

¹ În perioada comunistă noțiunea de etnie și-a pierdut o parte din relevanță, fiind trecută în plan secundar.

cercetare derulate la Muzeul de Etnografie și Artă Populară Tulcea (MEAP) să contribuim la eliminarea deficitului de cunoaștere asupra minorităților etnice din arealul studiat, a istoriei lor, dar și să redăm contextul realității complexe a societății de astăzi, reprezentată de coexistența diferitelor identități etnice și credințe.

Toți etnografii care au studiat zona Dobrogei au definit-o, în toată complexitatea faptelor de cultură materială și imaterială, ca o zonă de conlocuire și conviețuire etnică. Au descris-o ca pe un *mozaic*², *creuzet etnic*³, *oikumenă dobrogeană*⁴, zonă multietnică, multiculturală sau interculturală. Au subliniat particularitățile arealului datorate pe de o parte habitatului, iar pe de altă parte unui alt mod de viață a etniilor care conviețuiesc aici. Toți au considerat că se impune o abordare aparte a zonei.

Specialiștii din cadrul MEAP au încercat în cercetările lor să surprindă grupurile etnice într-o manifestare foarte largă care să cuprindă cât mai mult din obiceiurile locuitorilor, înțelegând prin aceasta o mare varietate de caracteristici între care se stabilesc relații complexe cum sunt: limba, religia, arta, morala, legea, obiceiul, ideile din toate domeniile spiritualității, norme, valori, comportamentul, stilul acțiunilor, instituții, creații populare, structuri particulare familiale, economice, sociale etc.

Perspectiva din care am înțeles și abordat arealul dobrogean, pornește de la premisa că ne aflăm în fața unui fenomen activ, un proces cu o dinamică determinată de contexte diverse, istoric, social, politic etc., în care acționează două forțe - cea tradițională și cea inovatoare. Cea tradițională este legată de existența, de-a lungul istoriei și în istorie, a acelor structuri și forme de expresie din etape anterioare care sunt păstrate atunci când condițiile concrete o cer, la care se adaugă elemente noi - înnoiri. În timp, inovația devine tradiție (prin imitație în straturi succesive), stabilindu-se astfel o dinamică a fenomenului etno-cultural, societatea/comunitatea a evoluat, s-a îmbogățit și s-a perfecționat.

Cultura aceasta profundă este organizată sistemic și în cadrul dinamicilor interne schimbările nu au loc haotic sau întâmplător, ele se lasă influențate de condițiile de relief și resursele naturale, ocupațiile de bază ale locuitorilor, gradul de cultură a populației și posibilitățile tehnice ale vremii. De aceea, acea parte care aparține tradiției și este supusă statornic șocurilor inovatoare, se cade a fi conservată, ea reprezentând o sinteză culturală pentru una sau mai multe etape

² Narcisa Știucă, *Notă asupra ediției*, în Iuliana Titov, *Relația majoritari-minoritari etnici în Dobrogea de Nord*, Editura Dobrogea, Tulcea, 2015, p. X.

³ Ioan Godea, Referat la teza de doctorat Iuliana Titov, *op.cit.*, p. XI.

⁴ Steluța Pârâu, *Multiculturalitate în Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2007, p. 30.

istorice determinante din existența unui grup (etnic, socio-profesional, de vârstă, gen etc.). Sunt câteva considerente din care se subînțelege complexitatea cercetărilor, necesitatea cercetărilor de teren și imposibilitatea tratării exhaustive.

Pentru a surprinde trăsăturile identitare ale etniilor din Dobrogea am pornit demersul nostru cu un excurs terminologic. Am constatat că termenul de etnie este atribuit în prezent unui grup, parte a unei societăți (cu sensul de colectivitate sau parte a unei unități administrative – sat, comună, oraș) sau a unei națiuni, ce se particularizează în raport cu alte grupuri prin trăsături proprii, reale sau imaginare (deseori crezute ca fiind reale), recunoscute sau construite de către membrii etniei și de către indivizi aparținând altor etnii sau altor grupuri. Privită astfel, etnia se particularizează printr-un conținut cultural complex, aflat într-o permanentă schimbare⁵ (fapt acceptat aproape unanim de etnologii și antropologii culturali, deși deseori diferențierile atribuite etniei includ și alți factori decât cei culturali - structurile familiei, aspecte specifice cu caracter economic și social). Particularitățile specifice unui grup etnic sunt: descendența comună în sens biologic sau antropologic, de credință a originii comune; comunitate de limbă; cultură, obiceiuri comune cu referire la organizarea vieții; comunitate de religie; trăsături fizice; grade de separare a instituțiilor comunitare⁶.

Termenul de minoritate etnică este un termen de specialitate folosit de umaniști pentru a defini un grup de persoane care diferă prin rasă, religie, limbă sau naționalitate de grupul majoritar (mai numeros) în mijlocul căruia trăiește. Grupul constituie o minoritate doar dacă este conștient de sine în calitate de grup diferit de ceilalți, dacă are sentimentul unei inferiorități sociale și mai ales dacă e considerat ca atare⁷. În plus, antropologii americani Ch. Wagley și M. Harris (1958)⁸ consideră că pentru a fi membru al unei minorități nu e suficient să aparții unui grup social, ci că acesta trebuie să îndeplinească mai multe criterii: să fie reprezentat politic; atitudinea membrilor majorității să se caracterizeze printr-un set de norme care valorizează negativ anumite trăsături fizice sau culturale specifice; minoritatea să aibă conștiința identității sale. A fi membru al respectivei

⁵ Achim Mișu, *Antropologia culturală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 28; Gilles Ferréol, Guy Juquois, *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Editura Polirom, București, 2005, pp. 283-284.

⁶ Mădălin Gârlean, *Etnicitate și interetnicitate, modalități de abordare*, în „Revista Psihologică”, vol. 57, nr. 4, București, octombrie-decembrie 2011, p. 301.

⁷ R. Boudon (coord.), *Dicționarul de sociologie Larousse*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p.169.

⁸ Ch. Wagley, M. Harris, *Minorities in the New World: Six Case Studies*, Columbia Universities Press, New York, 1958, p. 52 *apud*: P. Dobrescu, A. Bargaoanu, N. Corbu, *Istoria comunicării*, Editura Comunicare.ro, București, 2007, p. 30.

minorități este un dat și se caracterizează prin endogamie⁹. Nu toate aceste considerente se aplică și minorităților din Dobrogea și argumentez prin faptul că încă de la începutul secolului al XX-lea au existat căsătorii mixte, iar astăzi endogamia este din ce în ce mai rară¹⁰.

Conform uzanțelor politice actuale, societatea românească este formată dintr-o majoritate românească și *Ceialți*¹¹ cetățeni, numiți *minorități*. Cu toate acestea, în analiza etnografică, în comunitățile rurale, situația se poate inversa. În satul Slava Rusă rușii lipoveni reprezintă majoritatea, iar românii stabiliți recent sunt *Ceialți*.

Acțiunile fiecărui grup (majoritar sau minoritar), realizate pentru a-și păstra sau nu propria sa identitate, pentru a valoriza sau nu alte identități sau, pur și simplu, pentru a influența sau a fi influențat de alte grupuri formează *stiluri de comportament*. Prin interacțiuni sociale se constituie sau se modifică stilul de comportament deoarece un grup poate influența sau poate fi influențat de reprezentarea pe care un alt grup și-o face sau o face altui grup. Într-o cercetare etnografică toate acestea analize sunt obligatoriu coroborate cu studiile de istorie, datele statistice disponibile pentru această regiune, legislația și proiectele guvernamentale referitoare la statutul grupurilor etnice întreprinse de statul român, statele grupurilor etnice (țara mamă), marile puteri europene, ș.a.

Există grupuri care se manifestă foarte activ în apărarea propriilor lor puncte de vedere și de reprezentare (se numesc grupuri *nomice*¹², ex. rușii-lipoveni, turcii, tătarii), în timp ce altele se pot arăta mai pasive și, pur și simplu, dezaprobă punctele de vedere ale altor grupuri, dar fără să-și manifeste într-un mod activ propriile lor puncte de vedere (grupuri *anomice*¹³, ex. romii¹⁴). Fiecare grup își va

⁹ *Endogamie* = Obligativitatea căsătoriilor doar între membrii aceluiași grup.

¹⁰ Gilles Ferréol, Guy Jucquois, *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Editura Polirom, Iași, 2005, pp. 328-329.

¹¹ Ca etnolog, scriem *Ceialat* cu majusculă pentru a desemna o poziție etnică, un loc în cadrul unei structuri sociale. În filozofie și antropologie, acest concept este utilizat mai mult pentru a desemna un sentiment, o influență, un regim: există ceialți, care sunt diferiți; sunt eu oare semenul lor? Toată literatura modernă despre călătoriile ce duc la mari descoperiri (Las Casas, Isaac de Péreyre, Montaigne) atestă această emoție: „Asemănarea nu asemuiește pe cât deosebește diferența. Natura s-a silit să nu facă nimic care să nu fie diferit de ce-a făcut anterior.” Montaigne, *Eseuri*, III, 13 apud G. Ferréol, G. Jucquois, *op.cit.*, p. 14.

¹² S. Moscovici, *Social Influence and Social Change*, London, Academic Press, 1976 apud Juan Antonio Pérez, Francisco Dasi, *Reprezentările sociale ale grupurilor minoritare*, în *Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 64.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Interviu Gelu Dumnică, sociolog de etnie romă: Heteroidentitatea romilor este una mai degrabă din zona unei minorități anomice și cea autoasumată, cea din zona vulnerabilității.

elabora o reprezentare despre alte grupuri în funcție de relația pe care o menține cu fiecare dintre acestea, relație de cooperare, de conflict, de complementaritate, de coaliție. O minoritate nomică poate elabora tot felul de argumente fie pentru a justifica apărarea propriilor sale poziții normative, fie pentru a nu da crezare pozițiilor/manifestărilor unei alte minorități, fie, dimpotrivă, pentru a le adopta¹⁵. S-ar putea spune că relația cu minoritățile nomice lasă locul elaborării unor noi reprezentări atât despre propriul grup, cât și despre minoritate, în general.

Analiza interacțiunii sociale dintre majoritate și minoritate pe care o face Berry¹⁶ (1994), reduce evoluția socioculturală la patru forme. 1) *Asimilarea* este cazul în care un grup, în general minoritar, se comportă într-un mod prin care dovedește că a abandonat valorizarea propriei sale identități culturale în favoarea identității grupului majoritar sau dominant, aceasta devenind pentru grupul minoritar respectiv singurul model cultural. 2) *Integrarea* se produce atunci când o minoritate încearcă să-și mențină propria identitate culturală și în același timp dorește și face eforturi pentru a se integra în majoritate sau în grupul dominant. *Celălalt* manifestă în spațiul social, în cotidian, un comportament similar majorității, iar în momente de sărbătoare sau în intimitatea grupului, a familiei, își manifestă propria identitate. 3) *Discriminarea* corespunde cazului în care minoritatea își menține propria sa identitate culturală, dar se află într-o relație de conflict cu majoritatea. 4) *Anomia* sau *marginalizarea* apare atunci când minoritatea își abandonează propria identitate, dar nici nu se poate integra normelor grupului majoritar sau dominant.

Când individul preia valori, norme, convenții, comportamente de la un individ sau un grup cu o altă identitate culturală decât a lui, preluare care nu este însă supusă reflexiei, interpretării, din varii motive (vârsta, nivelul de educație, ocupația, dar și timpul disponibil pentru interpretare și comprehensiune) are loc fenomenul de *aculturație*. În concepția lui Kymlicka „lumea modernă are drept caracteristică fundamentală faptul că indivizii revendică dreptul și responsabilitatea de a determina ei înșiși dacă rolurile pe care le-au moștenit merită să fie respectate”¹⁷. Revendicarea acestor drepturi individuale se reflectă în

Identitatea culturală nu este încă un factor unificator.” în Daniel Caraivan, *Căsătoriile mixte și efectele acestora asupra identității etnice rome*, Editura Etnous, Brașov, 2019, p. 99.

¹⁵ M. Billig, 1985, *Prejudice, Categorization and Particularization: from a Perceptual to a Rethorical Approach*, European Journal of Social Psychology, 15, p. 75-103, apud Juan Antonio Pérez, Francisco Dasi, *op.cit.*, p. 65.

¹⁶ J.W. Berry, *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, apud Juan Antonio Pérez, Francisco Dasi, *op.cit.*, p. 73.

¹⁷ Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford, Editura Clarendon Press, 1995, p. 266 apud G. Ferréol, G. Jucquois, *op. cit.*, p. 456.

Dobrogea prin faptul că unii etnici aleg să se declare ca aparținând altei etnii decât cea în care s-au născut sau, indivizii născuți în familii mixte aleg, când ajung la maturitate, una din etniile părinților sau al grupului majoritar. Am întâlnit diverse cazuri în Dobrogea (ex. mama lipoveancă, tatăl român, copiii lipoveni; mama româncă, tatăl lipovean și copilul român; mama ucraineancă, tatăl tătar, copiii tătari; mama lipoveancă, tatăl turc, cununați de români în biserica ortodoxă, copiii nu vorbesc nici una din limbile materne ale părinților, ci doar româna, ș.a.). Modul în care se transmite tradiția în aceste familii, ce sărbători respectă și ce practici își însușesc, cât de intens se manifestă *Alteritatea* (antonimul *identității*, este procesul prin care un individ ajunge să fie aculturat) sunt teme de cercetare etnografică ale căror rezultate pot aduce noi informații despre evoluția comunităților etnice dobrogene.

Termenul *globalizare* este utilizat în spațiul lingvistic anglo-saxon și în țările unde limba engleză are influență majoră, iar termenul *mondializare* este caracteristic spațiului de limbă franceză. În cele mai multe situații ei sunt folosiți în relație de sinonimie, dar există și păreri care consideră că între cei doi termeni se pot face anumite distincții, mondializare nesuprimând, de exemplu, inegalitatea și nepacificând scena internațională.¹⁸ În România specialiștii preferă termenul *globalizare* pentru a defini tendința de uniformizare a lumii. Globalizarea se manifestă prin: deteritorializarea instituțiilor, a firmelor și a comunităților; hibridizarea culturilor prin interacțiune și influență reciprocă; asimilarea locală a fenomenelor economice și culturale globalizate, de la imitație, trecând prin refacere creativă și terminând cu reacții de separare sau de refuz radical¹⁹.

De asemenea, într-un spațiu multiethnic *dialogul intercultural* devine obligatoriu, iar astăzi se manifestă complex în contextul caracterizat de libera circulație a oamenilor pe întreg teritoriul lumii. El are drept efect îmbinarea elementelor culturii autohtone (uneori insesizabil) cu aspecte ale culturii altor grupuri²⁰. Și dacă în trecut acest dialog se stabilea doar între culturile care aveau contact direct, astăzi, prin canalele media, influențele pot fi din orice cultură.

Societățile multiculturale sunt realități sociale plurale, în care diferitele straturi etnice, profesionale, generaționale se alătură în cadrul unui context istoric

¹⁸ G. Ferréol, G. Jucquois, *op.cit.*, pp. 433-446.

¹⁹ C. Leggewie, *Nach dem Fall: Globalisierung und ihre Kritik*, 2001, în *Das Parlament* B 52-53/2001, 18-22 apud Florentina Alexandru, *Comunicarea în medii pluriculturale și plurilingve*, în „Euromentor. Studii despre educație”, vol. I, Nr. 4, București, Editura Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, decembrie 2010, p. 99.

²⁰ T. Cozma, *Ghid de educație interculturală*, Editura Erota, Iași, 2001, p. 104.

determinat. Disponibilitatea reciprocă a grupurilor implicate este una pasivă, rutinieră, angajată fără prea multe relații consistente de schimb și cooperare. Această aglutinare a reperelor axiologice nu exclude existența unui set comun de valori și principii legate de identitatea civică, dincolo de identitatea etnică sau religioasă. *Comunitățile interculturale* includ grupuri etnice, religioase, culturale care nu numai că partajează același spațiu, dar au învățat să-și cultive relații deschise de interacțiune, reciproc recompensatoare, respectând valorile, tradițiile și modurile de viață ale fiecăruia. Ceea ce se întâmplă în Dobrogea, considerăm noi, încă de la jumătatea secolului al XX-lea.

Studiile filozofice și psihologice din ultimii ani aduc în atenție noi explicații privind procesul de formare a identităților, fie ele individuale sau colective. Privită ca un proces dinamic, permanent în formare, identitatea individuală și cea de grup poate afirma în societate: permanența sau schimbarea.²¹ Permanența se identifică cu tradiția unui grup, iar schimbarea cu inovațiile pe care grupul le creează sau le împrumută (tradiția unui grup devine inovație pentru grupul care împrumută: de exemplu ia purtata de ucrainence sau cocoșnicul din vestimentația de spectacol a lipovencelor din Mila 23 și Jurilovca ș.a.).

Construcția identitară sau mai bine spus reconstrucția identitară la care asistăm astăzi în Dobrogea are loc prin conexiuni interculturale și comparații dintre *eu și non-eu; Același* (același de aici și același din țara mamă) și *Celălalt* (cunoscut sau străin). Membrii grupului etnic pot păstra mărcile distinctive care-i permit fiecărui individ identificarea cu *Același* așa cum le-au moștenit sau pot crea astfel de mărci cu scopul de a sublinia diferențele față de *Celălalt*. În cursul existenței sale, în funcție de proiectele în care acesta se implică, omul poate oscila între permanență și schimbare, între a menține și a fideliza sau a împrumuta, inova. Unicitatea sinelui reiese din alegerile pe care fiecare individ le face în fiecare moment al vieții sale și care îi permit fiecărui *eu* să se poziționeze în raport cu un *Același altul*, să se recunoască într-o serie de valori, de modele și de idealuri vehiculate de o colectivitate sau să-și îndrepte alegerile spre *Celălalt*, să-și dorească integrarea în grupul *celuilalt*. Astfel, același individ, în funcție de context, va evidenția trăsături ale *identității personale* atunci când face comparații interpersonale sau trăsături ale *identității sociale* când va dori să-și arate apartenența la grup/etnie/comunitate sau la un anumit mediu social.²²

Încă de la naștere, pentru fiecare individ, începe procesul de *enculturare* prin care își dobândește tradițiile, limba, utilizarea artefactului material și imateriale pe care familia din care face parte le-a moștenit sau și le-a creat. Acest bagaj cultural

²¹ Alin Gavriiliuc, *Psihologie interculturală*, Editura Polirom, București, 2011, pp. 36-42.

²² Gilles Ferréol, Guy Jucquois, *op. cit.*, pp. 328-329.

stă - în general - la baza formării identității personale. Psihologii susțin că cele mai multe acumulări de la familia restrânsă le avem până la 7 ani. Pe măsură ce crește, individul relaționează cu alți membri ai societății (rude, vecini, colegi de școală, profesori etc) având posibilitatea să dobândească limba, credințele și tradiția *Celuilalt* trecând printr-un amplu proces de *aculturare*. Ambele procese se produc conștient sau inconștient pe tot parcursul vieții în diverse situații/contexte și de aceea analiza lor nu poate fi exhaustivă.

Evoluțiile identitare sunt influențate în mod direct de mediul în care grupul se dezvoltă, de culturile cu care acesta interacționează, de politicile asimilaționiste pe care națiunea le practică. Astfel, grupul alege să se apropie de un altul sau să se îndepărteze prin accentuarea diferențelor sau încurajarea similitudinilor. De aceea, pentru a înțelege cum s-au format identitățile personale și colective ale etnicilor dobrogeni așa cum se manifestă ele în prezent, este necesar să cunoaștem evoluția istorică a locuitorilor, culturile cu care au interacționat, influențele directe și indirecte care s-au manifestat asupra grupurilor etnice.

Multiplele schimbări din mediul politic, administrativ, economic, social au generat schimbări mentale la nivelul fiecărui individ care s-a adaptat prezentului său. Conviețuirea alături de *Celălalt* a făcut ca identificarea lui să aibă loc în contextul interculturalității. Identitatea fiecărui locuitor al Dobrogei s-a format nu ca rezultat al „juxtapunerii unor identități etnice date, ci din negocierea, în cadrul unor interacțiuni multiple, a unor afinități și opoziții, a unor proximități și distanțe, pentru a constitui o realitate nouă, purtătoare de identitate”²³. Pentru aceasta sunt create adevărate strategii de identificare culturală la nivelul fiecărei organizații care evită conflictul, bazate pe elemente culturale de largă accepție (ex. portul popular ca marcă identitară folosit pe scenă²⁴, repertoriul ales) și care să crească respectul de sine al fiecărui membru al societății de astăzi.

Toate aceste teorii reprezintă linii de demarcație ce pot fi ușor transformate în teme de cercetare etnografică, pe care de altfel, într-o oarecare măsură, le-am integrat deja în preocupările specialiștilor din cadrul muzeului tulcean, care urmăresc schimbările ce intervin în patrimoniul material și imaterial: arhitectură, ocupații și meșteșuguri, vestimentație, alimentație, calendar popular, ș.a..

În plus, de la sfârșitul secolului trecut, unde s-au remarcat anii 1989-1990 (s-au înființat primele organizații non-guvernamentale²⁵) și până în prezent, avem în

²³ *Ibidem*, p. 335.

²⁴ Iuliana Titov, *op. cit.*, pp. 194-197.

²⁵ Uniunea Democrată Turcă Musulmană din România (Constanța, 29 decembrie 1989) scindată la scurt timp în Uniunea Minoritară Etnică Turcă din România (U.M.E.T.R., care la 21 decembrie 1993 a căpătat statut juridic cu denumirea Uniunea Democrată Turcă din România) și a Uniunii Democratice a Tătarilor Turco-Musulmani din România; Comunitatea Rușilor Lipoveni din

vedere și faptul că reprezentările Dobrogei multietnice sunt animate de adevărați „antreprenori etnici”²⁶ într-o continuă căutare de specificitate culturală, de multe ori discursul identitar este creat prin „importuri culturale” (din cultura recentă a țării mamă și care este cumva străină grupului de aici) menite să sublinieze diferențele. Sunt create evenimente care să anime comunitatea și să aducă atracție turistică, de exemplu Hramul satului, o sărbătoare dedicată comunității în care se onora ocrotitorul așezării este marcat mai recent de Sărbătoarea solzilor de pește, Festivalul borșului de pește, Festivalul Bujorului, Festivalul scrumbiei ș.a.

În același context, etnicii dobrogeni minoritari încearcă sentimentul de Diaspora generând inovații în favoarea argumentării acestei poziții. Amplificarea relațiilor cu patria mamă aduc schimbări în comunitățile minorităților din mediul rural dobrogean care și-au construit și conservat propria identitate ca urmare a unor realități social-istorice bazate tocmai pe reducerea canalelor de informare etnoculturală cu etnosul matern și rezistența la influența culturii străine. Observăm renunțarea la trunchiul străvechi păstrat, conservat în cadrul comunității, în favoarea celui din patria mamă. Odată cu pierderea acestui trunchi se pierde și înțelegerea și transmiterea unei părți importante a etosului local.

Sunt multiple exemple de aculturație, alteritate, globalizare pe care le-am întâlnit la toate grupurile și pe care le-am menționat și cu alte ocazii din dorința de a semnala schimbările care se produc accelerat în mediul rural și prin care comunitatea riscă să piardă ireparabil o serie de valori culturale. De data aceasta voi face referire la obiceiul Ziua Babelor²⁷, sărbătoare din calendarul popular al grecilor din localitatea Izvoarele, jud. Tulcea. O descriere a acestei sărbători, într-o formă detaliată, am întâlnit-o la Nichita Bonjug la începutul secolului al XX-lea²⁸. Autorul relevă cele două zile de sărbătoare, 7 și 8 ianuarie (prima și a doua zi a Crăciunului pe stil vechi), care au drept actanți femeile și bătrânele din sat și care cuprind cele două secvențe ceremoniale: *udatul mireseilor și ziua babei* „...încă de cu noapte, nașa primei cununate din anul expirat, însoțită de câteva femei (rude și vecine), se duce la moașa empirică a satului, o ia și se duc în grup la fină-sa (prima cununată din anul expirat). Fina, care se așteaptă la această vizită, se ascunde în

România (fondată la 14 ianuarie 1990 cu denumirea Comunitatea Lipovenilor din România); Uniunea Ucrainenilor din România(1990); Uniunea Grecilor din România, astăzi cu numele de Uniunea Elenă din România (1990), Asociația Italianilor din România, ș.a., cu filiale în Dobrogea.

²⁶ Bogdan Iancu, *Dobrogea. Identități și crize*, Editura Paideia, București, 2009, p. 63.

²⁷ *Tis babus mera* i se spune în localitate.

²⁸ Nichita Bonjug, *Note asupra Grecilor din satul Regele Ferdinand I (Alibeichioi)*, în „Analele Dobrogei. Revista Societății Culturale Dobrogene”, anul X, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1929, pp. 280-282.

casă, în grajd, în curte undeva. Când grupul ajunge, moașa trimite pe cele mai tinere s' o caute. Când o găesc (...) o aduc înaintea casei. Ea se apleacă înaintea nașei și aceasta îi toarnă o căldare de apă rece peste corp, apoi se îndreaptă, sărută mâna la toate femeile din grup și le dă câte un buchețel de busuioc legat cu o fundă de beteală. Le invită în casă și stau la masă, cinstesc câte un păhărel două de rachiu sau vin și pornesc toate la a doua cununată, cu nașa acesteia, unde se repetă același lucru; și așa se urmează din fină în fină, până se sfârșesc toate cununatele din anul expirat. Seara, pe la sfințitul soarelui, grupul, care acuma cuprinde toate femeile satului, se duce în mijlocul satului și aci face o horă mare, joacă 2-3 jocuri la cântecul: *Tis Parașchèus travùdi/Cântecul Paraschivei*.

Parașchèò, Parașchèò, chi triona	Paraschivă, Paraschivă tinerică,
Pui san fètu tu himòna	Unde-ai fost tu în iarna asta,
Ch'irtis mèstu calachèri.	Și-ai venit în vară?
Stu vunò imàm ch'irta tòra	Eram la pădure
Lüri stu macșilări	Și-am venit acuma.
Lighus ipnus na mà spàri	Aplecată pe pernă
Chi mas piri lighus ipnus.	Puțin somn să ne ia,
Irtì mneà stu inuròmu	Și ne-a luat puțin somn.
Tu hiràchitiți aplòni	Și a venit una în vis,
Tu mandiliți miđone	Mânișoară întindea,
Tu mandilitiți chinđimènu	Batista îmi dădea,
Nulu șirma chi hrisàfi.	Batista ei brodată
Nehi mèsa chindimènu	Numai fir și mătasă.
Enan mneò sğurafijmènu	Are'ntr'ânsa brodat și un tânăr,
Varimènus htiipimènus	Și un tânăr zugrăvit, greu lovit,
Tris saitis singariātu	Trei săgeți la inimă
Chiò aghapitu cundātu.	Și iubita lângă el.

De acolo, pornesc cântând pe drum până la moașă acasă, unde moașa le cinstește pe toate. Acuma moașa este așezată într-o căruță și toate femeile, apucând cu mâinile de căruță, o duc la o fântână, unde o udă și pe ea, la fel ca pe celelalte cununate. O duc apoi, trasă la fel, cu căruța acasă, unde moașa schimbă hainele și iarăși cinstește toate femeile. Aceasta durează până pe la ora 10 noaptea, după care oră se împrăștie fiecare pentru a se duce acasă.

Petrecerea aceasta se cheamă «Vrimènus nifis» (udatul mireseilor).

Tot timpul cât durează «Vrimènus nifis» femeile poartă în mijlocul lor un steag făcut dintr'un «peșchir» (ștergar) alb și unul roșu, împodobit la capăt sus cu un șomoioș de busuioc legat cu beteală și împodobit cu ciușcă roșie în vârf, un bănuț și floricele de porumb înșirate pe un fir de ață, care simbolizează organul masculin.

Steagul acesta este semnul suveranității feminine, în această zi!

În cursul petrecerii, moașa poartă și ea pe cap un șomoiog de busuioc, identic cu cel descris mai sus. A doua zi, disdedimineată, cu plăcintele gata făcute de cu noapte, cu ¼ sau ½ litru de rachiu, puțin zahăr, stafide sau covrigi, pleacă iarăși la moașă acasă.

Fiecare venită cinstește întâiu pe moașă, pe urmă pe toate celelalte femei ce găesc acolo. Astfel, fac toate la rând până la ora 9 din zi. Pe urmă fiecare femeie se duce acasă, de unde ia câte un colac mare, făcut tot de cu noapte, un pui, sau o bucată de pastramă de porc, sau vreun pește și se adună toate iarăș la moașe. Moașa face și ea 3-4 feluri de mâncări, gătite până la adunarea femeilor. Când s'au adunat toate, aleg dintre ele un casier care încasează dela fiecare câte 1-2 lei pentru vin și câte 1 leu pentru cimoiaș.

Se duc toate la crâșmă, cumpără vinul, tocnesc cimpoșul și apoi, cu vinul cumpărat și cimpoșul cântând, se înapoiază la moașă. Pun masa și mănâncă. (...) prind la curaj și ies afară în curte, pun cimpoșul să le cânte și ele joacă până seara pe la ora 9, făcând tot felul de glume și comedii, pentru petrecere. După această oră se împrăștie. Unele din ele rămân pe loc și cheamă și bărbații lor. Aduc câte o găină fiecare, le ferb întregi și petrec în casă la moașă sau la crâșmă până a doua zi dimineața (noaptea aceasta este noaptea orgiei). La ziua pleacă fiecare acasă și se termină petrecerea, care astfel durează două zile și două nopți!

Femeile tinere, care au născut întâiul copil în anul expirat, în ziua a doua a petrecerii se duc la moașă și-i dăruiesc, după putere, o cămașe, ciorapi, tulpan, sort, rochie, ștergar, în sfârșit ce are fiecare."

Recunoștința pe care o arătau *babei* (moașei) se datora calităților deosebite pe care aceasta le avea. Ea dădea dovadă de curaj, îndemânare și cunoștințe magico-medice care îi asigurau o demnitate recunoscută în comunitate ce se transmitea în familie. Cercetările întreprinse de Narcisa Alexandra Știucă în 2003, publicate un an mai târziu²⁹ surprindeau respectul pe care-l aveau încă femeile pentru „babele” satului, chiar dacă atribuțiile acestora erau diminuate de cel puțin jumătate de secol, de când nașterile aveau loc în clinici specializate și nu acasă. Erau însă încă valabile rolurile magice-terapeutice și divinatorii – pusul Ursitoarelor, săvârșirea practicilor magic-apatropaice, profilactice, curative, precum și cele ce țin de inițierea mamelor aflate la prima naștere.

Sunt consemnate o mulțime de practici pentru remedierea unui număr impresionant de afecțiuni ale lăuzei și nou-născutului. „Competența de

²⁹ Narcisa Alexandra Știucă, *Pe vremuri când era mama mea moașă*, în Narcisa Alexandra Știucă (coord.), *Repere Dobrogene. Note și comentarii de teren*, „Anotimpuri culturale” 4, București, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2004, pp. 84-89.

necontestat, bazată pe cunoștințe de etnoiatrie, dar și de magie, pe cât de profunde, pe atât de arhaice, ține de condiția lor de inițiate ale comunității, de păstrătoare ale tradițiilor, ale spiritualității, în general, ca garanție a perpetuării grupului”³⁰.

Autoarea consemnează și pierderi ritual simbolice și repertoriale – lipsa steagului și a cântecului liric de dragoste (Cântecul Paraschivei) pe care nu l-a mai întâlnit. Chiar și numele dat sărbătorii este simplificat în *Babu mera*. Petrecerea din ziua de 8 ianuarie avea loc, în 2003, la căminul cultural prin contribuția tuturor nevestelor. Se păstrază încă unele componente integratoare pentru tinerele mame: „datul în leagăn și îmbrățișarea primiparelor de către celelalte mame din sat, dăruirea ploconului pentru osteneala babei (o găină, un colac, țuică și dulciuri), dar și elemente de continuitate ce consfințesc, an de an, aceeași stare, aceea de soție, mamă și membră a comunității, chiar și atunci când izvorancele aleg să părăsească satul. Hora, petrecere cu dans exclusiv feminină, este un prilej de revenire acasă, de afirmare a relațiilor de rudenie de mult contractate prin gesturi, formule de bună-cuviință și schimb de daruri”³¹.

Cadrul de desfășurare este acum lărgit, căci nemaifiind câte șase-șapte babe în sat, petrecerea nu se mai desfășoară la ele acasă. Gesturile magice-ritualice înregistrate de doamna A. Ș. – „descântecul de deochi, de junghi și Samcă sau strânsură, de alivrici (bube dulci și stomatită), de plâns, de boală câinească și de pană sau șină (circulație proastă și rahitism)” sunt în mare parte uitate, în campaniile de cercetare desfășurate de noi în 2007, 2011, 2015, 2018 am putut consemna doar descântecul de deochi. Sunt sărbătorite bătrânele, bunicile satului, ritualul fiind mult simplificat, tinde să se restrângă la petrecerea din mijlocul satului. Accentul căzând pe etalarea costumului numit tradițional grecesc. Jocul popular se face pe acorduri caracteristice petrecerilor sătești din zonă, se dansează hore, geamparale, sârbe, cu acompaniament de orgă.

Costumul tradițional al populației grecești din satul Izvoarele (populație de agricultori) prezintă aceleași caracteristici cu ale costumului bulgăresc și nu întâmplător interlocutoarele noastre, în cercetările de teren, dau răspunsuri directe: „păi cum să ne purtăm, ca bulgăroaicele”. Sunt identificate elemente care amintesc de influența balcano-orientală³²: brâul cu paftale, zale, salbele din monede turcești: „...[la nuntă] fata primește de la mire: brâu, zale, costum

³⁰ Narcisa Alexandra Știucă, *Noi încă mai păzim sărbătorile!*, în Narcisa Alexandra Știucă (coord.), *op.cit.*, p. 98.

³¹ *Ibidem*.

³² Sunt descrise cu aceeași componență de către Narcisa Alexandra Știucă, Steluța Pârâu, Iuliana Titov, în campanii de cercetare desfășurate din 1990-2018.

bulgăresc, iar mai de mult, când se purtau salbele <<cu două-trei rânduri>>, primea de la socri bani de aur sau de argint (...). Costumul îl purta cât era logodită (2-3 luni) și apoi încă 40 de zile după nuntă: Așa umbla: cu costum, cu ciucuman, cu gear alb, cu șorț”.³³

Este de menționat prezența în costumul tradițional, ca piesă cu valoare ritualică a unei legături de cap numită „bulul”: „Tot din vestimentația tradițională ceremonială mai făcea parte și un alt accesoriu: <<bulul>> (un acoperământ de cap mic, din mătase roșie, purtat peste șalul mare, alb, cu franjuri numit gear, ce simboliza virginitatea miresei) (...) la o săptămână după cununie în locul bulului i se pune un batic alb peste gear încă 40 de zile și abia după aia purta gearu' neacoperit”.³⁴ Costumul cu fustă din lână țesută în două sau patru ițe, cu pestelcă „cusută” a fost înlocuit, încă din jurul anului 1920, cu costumul din mătase, unele dintre piese conservând croiala celor vechi, din lână (fusta, bluza), altele înlocuindu-le pe cele vechi (în locul pestelcii „cusute” se poartă șorțul cu marginile rotunjite în partea de jos, cu dantelă și panglici aplicate, uneori sub formă de fundă). Nu se renunță în costumul de acest tip, la *gear* (basma albă din cașmir, cu franjuri pe margine) procurat din comerț. De asemenea, se înregistrează utilizarea „zalelor” (podoabe tot din metal care erau prinse pe cap, peste basma, altădată ca semn al fetei logodite) la fetele de până în 10 ani și care sunt prezente la ceremonial în costumul tradițional. Într-un dialogul avut cu doamna profesoară³⁵, coordonatoarea Ansamblului Folcloric Demetra din Izvoarele, „format din fete și băieți care învață dansuri din vechea Tracie” (ne explică aceeași doamnă care a fost plecată în Grecia și a adus muzică de acolo) costumul tracic „ciucuman” purtat de aceste fete este compus din: fustani, plaștirca (pestelca), bluza, barezii (gear), mandili (batista), handra (mărgele), zunari (brâul), edechea (zale), luluzi (trandafirul din plastic prins de gear), tranghicelea (ne indică un decor din mărgele pe care îl recunoaștem a fi cel utilizat, în trecut, de femei la căciulița copiilor ca talisman împotriva deochiului).

De asemenea, înregistrările din 2006, 2017, 2018 evidențiază prezența, la Ziua Babelor, în număr tot mai mare a bărbaților, lucru de neconceput și amendat în trecut. Întreg studiul de caz prezentat se dorește a fi o pledoarie în susținerea cercetărilor de teren consecutive și comparative pentru a documenta dinamica satului contemporan.

³³ Iuliana Titov, *op. cit.*, pp. 129-130.

³⁴ Narcisa Alexandra Știucă, *Noi încă mai păzim sărbătorile!*, în Narcisa Alexandra Știucă (coord.), *op.cit.*, p. 93.

³⁵ Sursă orală: M.C., Izvoarele, consemnat Iuliana Titov, 6 mai 2018.

Ziua Babelor, localitatea Izvoarele, 2006, fotograf Mihale Matarangă, Arhiva MEAP

BIBLIOGRAFIE

*** *Analele Dobrogei. Revista Societății Culturale Dobrogene*, Anul X, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1929.

*** *Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Editura Polirom, Iași, 1996.

*** *Euromentor. Studii despre educație*, vol. I, Nr. 4, București, Editura Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, decembrie 2010.

BOUDON, R. (coord.), *Dicționarul de sociologie Larousse*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.

CARAIVAN, Daniel, *Căsătoriile mixte și efectele acestora asupra identității etnice rome*, Editura Etnous, Brașov, 2019.

COZMA, T., *Ghid de educație interculturală*, Editura Erola, Iași, 2001.

DĂNESCU, Grigore, *La Dobroudja*, Imprimerie de l'Indépendance Roumaine, București, 1903.

DOBRESCU, P., BARGAOANU, A., CORBU, N., *Istoria comunicării*, Editura Comunicare.ro, București, 2007.

FERRÉOL, Gilles, JUCQUOIS, Guy, *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Editura Polirom, Iași, 2005.

GAVRILIUC, Alin, *Psihologie interculturală*, Editura Polirom, București, 2011.

- HAMANGIU, Constantin, *Codul General al României*, Vol. II, *Legi Uzuale 1860-1900*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1903, p. 1943-1944.
- MIHU, Achim, *Antropologia culturală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- IANCU, Bogdan, *Dobrogea. Identități și crize*, București, Editura Paideia, 2009.
- PĂRĂU, Steluța, *Multiculturalitate în Dobrogea*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2007.
- ROMAN, N. Ioan, *Studiu asupra proprietății rurale din Dobrogea*, Constanța, Tipografia „Ovidiu”, 1907.
- STOICA, Vasile, *The Dobrogea – The roumanians and their lands*, New York, 1919.
- ȘTIUCĂ, Narcisa Alexandra (coord.), *Repere Dobrogene. Note și comentarii de teren*, în „Anotimpuri culturale” 4, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, București, 2004.
- TITOV, Iuliana, *Relația majoritari-minoritari etnici în Dobrogea de Nord*, Editura Dobrogea, Tulcea, 2015.
- VLĂDESCU, M. Olt, *Constituția Dobrogei*, Tipografia Dor. P. Cucu, București, 1908.

PERSPECTIVES OF ETHNOLOGICAL RESEARCH IN THE TULCEA MUSEUM

Abstract: The post-communist period reopened the possibilities of ethnological research from the ethnic perspective of the Dobrujan population. Thus, we proposed that through the research projects organized by the Museum of Ethnography and Folk Art (MEFA) from Tulcea to contribute to the elimination of knowledge deficit about the ethnic minorities from the studied area, but also to restore the context of the complex reality of today's society, represented by the coexistence of different ethnic identities and beliefs.

The specialists from MEFA have tried in their researches to capture the ethnic groups in a very wide manifestation that includes as much as possible of the habits of the inhabitants, thus understanding a wide variety of characteristics between are established complex relationships such as: language, religion, art, morality, law, custom, ideas from all fields of spirituality, norms, values, behavior, style of actions, institutions, folk creations, particular domestic, economic, social structures, etc. Only from this enumeration are understood the complexity of research, the need for long-term research and the impossibility of an exhaustive approach.

Keywords: Dobrujan population, research, museum, ethnic minorities, identities.

SĂRBĂTOAREA MASLENIȚA LA RUȘII LIPOVENI DIN DOBROGEA

Rezumat: Etnicii ruși lipoveni, originari din regiuni precum Moscova, Don, Volga, Kuban, s-au stabilit pe teritoriul Dobrogei începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, așezându-se în zonele limitrofe ale Deltei Dunării, dar și în apropierea pădurilor din Nordul Dobrogei. Odată stabiliți în spațiul dobrogean, rușii lipoveni, cunoscuți și sub denumirea de staroveri sau credincioși ortodocși de rit vechi, au reușit să conviețuiască alături de celelalte etnii, păstrându-și în același timp limba, obiceiurile și tradițiile.

Una dintre sărbătorile de peste an ale credincioșilor ortodocși de rit vechi, tributari obiceiurilor ancestrale rusești, este Maslenița („Săptămâna Brânzei” sau „Săptămâna Albă”), care se celebrează în ultima săptămână de dinaintea intrării în Postul Paștelui. Maslenița marchează sfârșitul iernii geroase și debutul zilelor călduroase ale primăverii, fiind totodată o sărbătoare a veseliei și a iertării, care din punct de vedere gastronomic stă sub semnul mâncărilor preparate pe bază de lactate și ouă.

Cuvinte cheie: ruși lipoveni, etnie, rit vechi, Dobrogea, Maslenița

Etnicii ruși lipoveni, originari din regiuni precum Moscova, Don, Volga, Kuban s-au stabilit pe teritoriul dobrogean începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, așezându-se în zonele limitrofe ale Deltei Dunării, dar și în apropierea pădurilor din Nordul Dobrogei. Grupurile compacte de ruși au ales această provincie istorică datorită politicii regimului otoman ce le-a permis păstrarea nealterată a propriei identități, dar și pentru bogățiile regiunii, propice pentru desfășurarea activităților economice, menite să le asigure traiul zilnic.

Odată stabiliți în spațiul dobrogean, rușii lipoveni, cunoscuți și sub denumirea de staroveri sau credincioși ortodocși de rit vechi, au reușit să conviețuiască alături de celelalte etnii, păstrându-și, în același timp, limba, obiceiurile și tradițiile. În spațiul dobrogean, aceștia au întemeiat noi așezări ori

* Muzeul de Artă Populară Constanța; E-mail: ceraseladobrinescu@gmail.com

au contribuit la dezvoltarea unora deja constituite, reușind să-și păstreze identitatea etnică, indiferent de regimul politic existent.

Portul tradițional, arhitectura, modul de viață, sărbătorile și obiceiurile rușilor lipoveni au elemente proprii, care imprimă acestei etnii o puternică „amprentă” de specificitate. Limba și tradițiile s-au perpetuat de-a lungul timpului, iar acest lucru s-a datorat în primul rând religiei, care a fost liantul principal în ceea ce privește conservarea identității etnice.

Una dintre sărbătorile de peste an ale staroverilor dobrogeni, tributari obiceiurilor ancestrale rusești, este Maslenița („Săptămâna Brânzei” sau „Săptămâna Albă”), care se celebrează în ultima săptămână de dinaintea intrării în Postul Paștelui. Numele acestei sărbători este de origine slavă (maslo-ulei) și are legătură cu faptul că multe din mâncărurile preparate cu acest prilej sunt „cocături unse, date cu unt”. Maslenița marchează sfârșitul iernii geroase și debutul zilelor călduroase ale primăverii, fiind totodată o sărbătoare a veseliei și a iertării, care din punct de vedere gastronomic stă sub semnul mâncărilor realizate pe bază de lactate și ouă.

În perioada regimului comunist, timp de 25 de ani, rușii lipoveni nu au mai sărbătorit public Maslenița, dar după anul 1990 acest obicei a fost revigorat în majoritatea localităților dobrogene cu populație ruso-lipovenească.

Cei dintâi care au reluat, instituționalizat, serbările dedicate Masleniței au fost rușii lipoveni din orașul Tulcea. Evenimentul oficial a avut loc la data de 25 februarie 1993, iar acesta s-a datorat inițiativei Comunității Rușilor Lipoveni.

La Ghindărești, localitate din județul Constanța cu populație majoritară ruso-lipovenească, obiceiul a renăscut după anul 1999. Conform celor declarate de Alexe Melicov, care la data anchetei era președintele local al Comunității Rușilor Lipoveni, în fiecare an, cu o săptămână înainte de intrarea în post, de luni până vineri, toți locuitorii satului se distrează, pentru că „Săptămâna Albă” este una a „petrecerii”. După această perioadă, vin săptămânile de smerenie ale Postului Mare, în care veselia și dansul sunt interzise.

La Carcaliu (județul Tulcea), sărbătoarea a fost revitalizată începând cu 2 aprilie 1994, la inițiativa profesorului Feodor Chirilă, eveniment petrecut în prezența a sute de oameni.

De-a lungul timpului, sărbătoarea a conservat câteva cântece specifice, iar textul celor interpretate la Carcaliu prezintă două variante: prima se referă la sfatul fetelor pentru primirea sau respingerea unui flăcău, iar cea de-a doua la sfatul mamei cu feciorul ales de către cea mai frumoasă fată din sat, în ceea ce privește acceptarea sau respingerea ei. Astfel, *Maslina na Camenca* împrumută unele momente ale obiceiurilor de nuntă, de fapt o succesiune de secvențe

ceremoniale, cu valențe magice, dar mai ales ludice, ce se desfășoară în joia săptămânii albe.

Maslenița adună laolaltă fetele și femeile, îmbrăcate în costume tradiționale, care țin în mână câte o batistă (*kasinka*) și merg pe străzi, într-un dans ritual, intonând cântece specifice acestui obicei. Așa cum se întâmplă și în cazul colindelor românești, care nu se performează decât în perioada sărbătorilor de iarnă, „cântecele de Masleniță”, nu se cântă decât cu prilejul acestei sărbători. Textul cântecelor intonate cu acest prilej diferă (*Strela, Kak pusciu strelu* sau *Ia pusciu strela*), mai mult sau mai puțin, de la o localitate la alta, însă mesajul lor este același: energie solară, aducătoare de lumină, iubire, viață, toate avându-și originile în păgânism. De asemenea, în majoritatea satelor lipovenești dobrogene este intonat un cântec în care se vorbește despre hamei, ca simbol al fertilității și bunăstării, făcându-se astfel și o trimitere la excesele de tot felul care se fac în săptămâna Masleniței.

La Tulcea, în cadrul sărbătorii exista obiceiul lansării unei săgeți aprinse din vârful Colnicului Hora, unul dintre cele mai înalte puncte ale orașului, situat în cartierul lipovenesc. Această săgeată avea rolul de a alunga vremea rea și de a face loc soarelui. Săgeata, ca semn al cunoașterii rapide, simbolizează raza solară, sursă de căldură și lumină. În cartierul tulcean Comorofca, tinerii dansau pe o melodie săltăreață, însoțită de cuvintele: „Sari, sari, rață / Mai sus de stejarul bătrân”.

În unele sate, „lansarea” săgeții de către tineri simboliza căutarea viitoarei mirese. În mod tradițional se realiza un lanț uman, care pornea dintr-un capăt al satului până în celălalt, cântând cântecul care anunța venirea Masleniței. Cu acest prilej, locuitorii erau invitați să se adune, pentru a începe *horovod*-ul.

De-a lungul timpului, sărbătoarea a conservat câteva aspecte specifice anumitor localități dobrogene. Astfel, la Jurilovca, în județul Tulcea, exista obiceiul ca tinerii să le dea în leagăn pe fetele cu care urmau să se logodească. În cazul în care logodna era confirmată, fata îi dădea băiatului un șal, urmând ca în perioada Postului Mare să nu se mai vadă deloc. Dacă după această perioadă băiatul se răzgândea în privința logodnei, îi înapoia fetei șalul, iar dacă fata era cea care nu mai dorea logodna, trimitea o prietenă să-i aducă șalul.

La Carcaliu, județul Tulcea, batistele (*kasinki*) se legau în vârful unui băț și erau purtate în timpul *horovod*-ului, ca simbol al despărțirii de iarnă, dar și al separării tinerilor îndrăgostiți pe toată perioada Postului Mare.

La Carcaliu, un mare rol în păstrarea și conservarea Masleniței îl are în prezent ansamblul folcloric „Verba”, al cărui repertoriu cuprinde și cântecele care s-au cântat de-a lungul timpului cu prilejul acestei sărbători.

Conform unei vechi tradiții, în unele comunități ale rușilor lipoveni din România s-a păstrat obiceiul arderii unei păpuși mari din paie sau câlți, botezată „Ciucelo”. Arderea păpușii are loc în timpul unui ritual specific, în cadrul căruia oamenii cântă și dansează în jurul păpușii. Înainte de acest sacrificiu simbolic, păpușa, care este o întruchipare a iernii sau a duhurilor rele, este plimbată prin sat. Ritualul arderii are menirea de a alunga anotimpul rece, dar și de a purifica spațiul de tot ceea ce era considerat „rău”. Acest obicei al arderii păpușii din paie este o moștenire de pe tărâmul rusesc, unde se desfășoară un adevărat spectacol al funeraliilor Masleniței, ca personaj care simbolizează iarna. Pentru o lungă perioadă de timp, în mediul starover, această tradiție a fost considerată un păcat. Reprezentând dublul persoanei umane, substitutul ei în diferite rituri și practici magice, păpușa poate fi și o întruchipare a unor divinități malefice, iar sacrificiul ei prin ardere avea menirea de a îndepărta răul generat de acestea.

Un obicei specific staroverilor din Slava Cercheză, județul Tulcea, este *karahod* – colindarea satului de către un grup de femei în timp ce acestea cântă vechi cântece lipovenești tradiționale. Pe plan local acest lucru se datorează ansamblului „Slaveanka”. Cu ani în urmă, în „Săptămâna albă”, pe dealul dinspre Topalu aflat la marginea satului Ghindărești, băieții făceau întreceri cu caii. Caii erau împodobiți cu panglicile luate sau primite de la fete. Conform unor vechi cutume, fetele își strângeau părul lung într-o coadă la spate, pe care o legau cu o panglică (*lenta*). În perioada Masleniței, fetele dăruiau băieților din aceste panglici, în semn de simpatie și ca o promisiune al unui început de relație.

De altfel, în comunitățile starovere, panglica este un simbol al fetelor tinere, necăsătorite, iar dacă părul este legat cu o panglică roșie acesta este un indiciu că fata respectivă este logodită.

Atmosfera acestei sărbători a fost descrisă astfel de către o informatoare de teren din localitate: „Fetele se strângeau într-un loc anume, mai întins, aflat în centrul comunei, și cântau cântece; se adunau tot mai multe, se strângeau într-un șir și mergeau cântând prin sat, pe străzi, pe ulițe, se făcea șirul lung de tot și se cânta. Așa era toată săptămâna, veselie în tot satul. Supărările erau uitate, cine era certat cu cineva se împăca, să nu-l prindă postul supărat”.

Conform tradiției, Maslenița avea o „coregrafie” specifică: „se împletea un fel de gard uman din brațele femeilor care țineau batiste în mâini, treceau pe sub un pod din mâini și rămâneau acolo, apoi se cânta să se despletească gardul asta; se pleca de pe o stradă, se venea pe alta, ieșeau oamenii la porți cu *vareniki*, plăcinte, vin”.

La Ghindărești, începând cu anul 1999, s-a produs o revitalizare puternică a acestei sărbători laice, iar *horovod*-ul se organizează în ultimii ani, mai ales prin

participarea corului de femei „Novoseolki”, căruia i s-a alăturat ansamblul de dansuri tradiționale „Dunaiskie tanțori”.

Ca orice sărbătoare, Maslenița are mâncărurile sale specifice. Astfel, în „Săptămâna Albă” mâncărurile preparate sunt cele pe bază de lactate și ouă, precum: *vareniki* (colțunași cu brânză, vișine și miere), *blinî* (clătite cu urdă sau brânză), *pirojeniki* (gogoși cu brânză), dar și din pește (borș de pește, tocăniță de pește, pește prăjit). Între acestea, clătita (*blinî*) are o însemnătate aparte, iar la rușii lipoveni există superstiția potrivit căreia „câte blîni ai mâncat, atâția ani din viață ai câștigat”. Forma acesteia, rotundă, aspectul rumenit, fierbinte, simbolizează soarele, izvor de viață și lumină. Soarele, vechi simbol arhetipal, este prezent în aproape toate culturile lumii, fiind sursă și întruchipare a luminii diurne, cu toate valențele ei spirituale. El poate fi conotat prin diferite coduri și simboluri, unul dintre acestea fiind discul, forma rotundă.

În ultima zi a Masleniței, numită și „Duminica Iertării” sau „Ziua Iertării”, supărările sunt uitate, iar cei care au fost certați trebuie să se împace. Cu acest prilej, se face un schimb de replici („Iartă-mă, dacă ți-am greșit!”, „Iartă-mă și tu!”), iar protagoniștii își oferă daruri. Întotdeauna, primii care își cer iertare sunt cei mai tineri. Tot în „Duminica Iertării” sunt pomeniți și morții, iar rudele merg la cimitir cu *blinî*, pe care le împart în memoria decedaților. Simbolic, se cere iertare și celor trecuți în neființă.

Ultima zi din săptămâna Masleniței marchează „lăsatul secului” și începutul Postului Paștelui, care se va întinde pe o perioadă de șapte săptămâni, dar și despărțirea de iarnă și începutul unui nou ciclu de viață. În mod simbolic, se consideră că vremea rece a plecat, iar zilele ce vor urma vor sta sub semnul soarelui cel dătător de viață.

În prezent, Maslenița / Măslina este sărbătorită atât în comunitățile rurale, cât și în cele urbane, fiind un prilej de veselie și de rememorare a unei vechi tradiții transmise din generație în generație. De asemenea, „Săptămâna Albă” este marcată prin petreceri organizate la sediile locale ale Comunității sau chiar în restaurante, unde ansamblurile artistice pun în scenă secvențe ale acestui obicei.

BIBLIOGRAFIE:

Lucrări:

Anore, Andrei, *Maslenița în Slava Cercheză*, în „Zorile”, nr. 3-4 (257-258), 2014, p. 13.

Anore, Cristina, *Maslenița, la București*, în „Zorile”, nr. 3 (245), 2013, p. 5.

*** *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2012.

Chirilă, Feodor, *Ruși lipoveni*, în „Cronologia minorităților naționale din România”, vol. II, *Macedoneni, polonezi, ruși lipoveni, ruteni, sârbi, tătari și turci*, (Gidó Attila, editor), Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2013.

Dobrinescu, Cerasela, *Rușii lipoveni din Dobrogea – istorie și tradiții specifice (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – 2011)*, Editura „C.R.L.R.”, București, 2019.

Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarii*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

Evseev, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998.

Idem, *Dragobetele, păsările și dragostea*, în „Zorile”, nr. 3-4 (163-164) / 2006.

Idem, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1999.

Filat, Valentin, *De „Maslenița” la Ghindărești*, în „Zorile”, nr. 3 (245), 2013.

Milian, Mihai, *Observații asupra unor obiceiuri din riturile de trecere la lipovenii din Carcaliu*, în „Datina”, an VIII, nr. 21 (dec. 2000).

Neumann, Natalia, *Maslenița, și nu numai, la Tulcea*, în „Zorile”, nr. 3 (245) / 2013.

Timofte, Iuliana, *Ruskaja maslenița în România*, în „Zorile”, nr. 1 (218), 2011.

Izvoare orale (anchete de teren realizate în perioada 2007-2008):

Informator de teren – Damian Ana, n. 1946, loc. Slava Rusă, jud. Tulcea (a consemnat Cerasela Dobrinescu, mai 2008).

Informator de teren -Alexe Melicov, n. 1964, loc. Ghindărești, jud. Constanța (a consemnat Cerasela Dobrinescu, iunie 2007).

Informator de teren – Magdalena Colesniuc, Comunitatea Rușilor Lipoveni din Mangalia (a consemnat Cerasela Dobrinescu, martie 2008).

Informator de teren – Maria Dănilă, n. 1953, loc. Ghindărești, jud. Constanța (a consemnat Cerasela Dobrinescu, iunie 2007).

**THE CELEBRATION OF MASLENITZA BY THE LIPPOVAN RUSSIANS
FROM DOBRUDJA**

Abstract: The ethnic Lippovan Russians, originating from regions such as Moscow, Don, Volga, Kuban, settled on the territory of Dobrudja, starting with the second half of the 18th century, beginning a stable life in the bordering areas of the Danube Delta, but also near the forests of Northern Dobrudja.

Once settled in the Dobrudjan area, the Lippovan Russians, also known as Starovers or Orthodox believers of the old rite, managed to coexist with other ethnic groups, while preserving at the same time their language, customs and traditions. One of the holidays of the year celebrated by the Orthodox believers of the old rite, tributaries of the Russian ancestral customs, is Maslenița/Maslenitza (the Cheese Week or the White Week), which is celebrated in the last week before entering Easter Lent.

Maslenița/Maslenitza marks the end of the frosty winter and the beginning of the spring warm days, being at the same time a celebration of joy and forgiveness, which from a gastronomic point of view stands under the sign of the cuisine based on dairy products and eggs.

Keywords: Lippovan Russians, ethnicity, old rite, Dobrudja, Maslenița/Maslenitza.

ROMÂNIA ÎN SECOLELE XIX-XX

**CULTURĂ MATERIALĂ IDENTIFICATĂ ÎN ICONOGRAFIA UNEI
BISERICI SALVATE. STUDIU DE CAZ: BISERICA DIN VINȚA (JUD.
ALBA), PICTATĂ ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XIX-LEA.**

Rezumat: Ca urmare a pericolului inundării în iazul de steril produs de exploatarea minieră de la Roșia Poieni, biserica „Sf. Mihail” din satul Vința, jud. Alba, a fost strămutată în Muzeul ASTRA din Sibiu. La momentul actual pictura bisericii a fost restaurată, în monumentul de cult fiind montate elemente de arhitectură interioară. Fresca a fost realizată între anii 1819-1821 de către pictorul muralist și de icoane pe lemn Simion Silaghi Sălăgeanu. Ansamblul pictural este păstrat într-o stare bună de conservare și se desfășoară pe o suprafață de aproximativ 100 m².

Credincioșii, așa cum adesea ni s-a sugerat, mai puțin cunoscători de carte, privind reprezentările narrative sau iconice realizate pentru dâșii în cadrul ansamblului iconografic, au asimilat mai ușor cuvintele Scripturii rostite de preotul paroh. În imaginile reprezentate întâlnim numeroase elemente de cultură materială, pe care vom încerca să le identificăm și apoi descrie în prezentul material. Este vorba de imagini-document care cuprind aspecte privind viața privată și socială, felul în care percepeau oamenii acelor vremuri evenimentele biblice, raportate desigur la criteriile „politice” ale epocii. Sunt înfățișate aspecte de arhitectură, vestimentație, corpuri de iluminat, vase liturgice sau veselă comună, unelte, cărți, armament etc. Urmând, desigur, preceptele erminiei picturii bizantine, imaginile redau informații despre cotidianul trăit de cei care au plătit pictura, în cazul de față de săteni, dar și de cel imaginat de pictor. Trebuie menționat și acest lucru: în pictura bizantină îndeosebi, dar și în cea de sorginte apuseană, imaginile obiectelor redade iconografic nu reflectă întotdeauna realitatea, o abatere ușoară de la regulă ținând de licența fiecărui zugrav.

Cuvinte cheie: cultură materială, secol XIX, iconografie, Vința, Transilvania;

* Complexul Național Muzeal ASTRA Sibiu; E-mail:adistoia@yahoo.com.

Satul Vința, aparținător de comuna Lupșa, jud. Alba, este pe cale să fie acoperit de steril. (Fig. 1) La o distanță de aproximativ 5 km de localitate, din biserica satului Geamăna doar partea superioară a turlei se mai zărește, plutind parcă fantomatic deasupra lacului toxic. Cariera de cupru a început deversarea sterilului rezultat în urma spălării minereului cu substanțe toxice, pentru a rămâne doar metalele de interes, încă din anul 1986. Desigur, economia are nevoie de sacrificii, dar pentru localitate acest lucru a însemnat dispariția.

Demersuri pentru salvarea bisericii au fost inițiate de localnici, cu implicarea de excepție a Ralucai Prelepceanu¹, din punct de vedere administrativ, acceptul fiind dat de către Arhiepiscopia Ortodoxă Alba Iulia, Protopopiatul Câmpeni, de care aparținea parohia. Trebuie menționată și implicarea societății Cupru Min prin contribuția financiară și logistică.

Ca urmare a pericolului iminent al inundării în iazul de steril produs de exploatarea minieră de la Roșia Poieni (apele pentru decantare ajunseseră la baza zidurilor), biserica „Sf. Mihail” din satul Vința, jud. Alba, a fost strămutată în cadrul Muzeul ASTRA din Sibiu în anul 2018. Încă din luna august a acelui an o echipă de specialiști din cadrul muzeului sibian s-au deplasat la Vința, unde au măsurat, fotografiat și demarat primele măsuri de conservare, iar apoi s-a procedat la demontarea monumentului de cult. Slujba de punere a pietrei de temelie a bisericii în noua locație sibiană a avut loc la data de 13 iulie 2019. La momentul actual, biserica din piatră a fost reconstruită, în monumentul de cult fiind montate elemente de arhitectură interioară (tavanul semicircular al naosului și iconostasul).

Din punct de vedere arhitectural, biserica aparține tipului de plan dreptunghiular, cu o compartimentare rituală în pronaos, naos și altar pentagonal. Intrarea în biserică se face printr-un pridvor atașat pronaosului pe fața de sud a monumentului, iar deasupra pronaosului este ridicată turla din lemn. Inițial sistemul de învelitoare a fost realizat din șiță de brad, la momentul demontării biserica fiind acoperită cu tablă. Monumentul de cult a fost zidit în secolul al XVIII-lea, indicii în acest sens venind de la un Liturghier dedicat acestei biserici, datat în anul 1763 și folosit la strană, dar și din datarea clopotului turnat în anul 1775².

¹ Cercetător, invitat în numeroase emisiuni și reportaje pe tema restaurării și salvării bisericilor aflate în pericol. Ea este cea care s-a implicat decisiv în salvarea bisericii din Vința.

² Raluca Prelepceanu, *Biserica – între spațiu ceresc și spațiul pământesc. Programul iconografic al lui Simion Silaghi Sălăgeanu la biserica Sfântul Mihail din Vința*, în „Caietele de la Putna. Unitate de limbă, credință și neam. Sensul culturii române”, Putna, 2018, p. 186.

Modelul arhitectonic al monumentului este comun în zonă și urmează firul unei tradiții, dacă ne-am gândi doar la biserica din Lușța, care este desigur mai cunoscută. Pictura a fost realizată între anii 1819-1821 de către iconarul și pictorul bisericesc Simion Silaghi Sălăgeanu³, în timpul episcopatului lui Vasile Moga și în „zilele preînălțatului Împărat Franțiscus I”, așa cum este înscris în interiorul monumentului. Un lucru remarcabil la această biserică este faptul că stratul pictural se păstrează într-o stare bună de conservare atât pe fresca zidului, cât și pe suprafața de lemn. Există, desigur, mici excepții, una dintre acestea ar fi scena „Prinderii lui Iisus”, care a fost în cea mai mare parte ștersă datorită infiltrațiilor de apă.

Referitor la creația artistică a pictorului, știm că este atestat prin semnătură „zugravul Siladi [Ș]imon, ucenicul j[upânului] B[...]dor Andraș din Cluj” încă din anul 1773, pe o icoană „Deisis” de la biserica din Dretea (jud. Cluj). Și dacă am amintit de această primă icoană cunoscută a pictorului, trebuie să menționez că aceasta este păstrată astăzi în colecția aceluiași muzeu sibian în care a ajuns monumentul de cult din Vința⁴. Lucruri interesante despre zugrav și familia acestuia ne sunt aduse la cunoștință de către cercetătoarea Ana Dumitran. Zugravul a fost recunoscut în literatura de specialitate prin folosirea a trei patronime: Silaghi, Sălăgeanu, Selagescu⁵. În total, datorită experienței și a vieții îndelungate, se pare că pictorul a realizat programul iconografic într-un număr impresionant de biserici, amintind aici doar câteva dintre ele: Vința, Goești, Vidra Poieni, Garda de Sus, Lăzești, Lușța, Ponor, Bucium Muntari etc.⁶

În cadrul proiectului de salvare a bisericii, echipa de specialiști a Muzeului Astra din Sibiu s-a ocupat de salvarea și restaurarea elementelor de lemn pictat (tavanul semicircular al naosului, iconostasul, peretele despărțitor de pronaos și tavanul pronaosului), o echipă externă muzeului fiind implicată în extragerea picturii în tehnica frescă⁷.

Un material amplu despre ansamblul iconografic al monumentului a scris cercetătoarea R. Prelipceanu⁸, de aceea nu voi insista pe acest aspect. Voi menționa totuși prezența unei compoziții nu foarte des întâlnite în iconografia locală: este vorba de reprezentarea pe suprafața tavanului semicircular a unei

³ *Ibidem*.

⁴ Ana Dumitran, *Pictorul Simion Silaghi-Sălăgeanu. În căutarea identității*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, 16/I, 2012, p. 189.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Prelipceanu, *op. cit.*, p. 185.

⁷ Dr. Alina Geanina Ionescu (editor), *Conferințele ASTREI. Workshop de restaurare pictură pe lemn. Ediția a VI-a*, Sibiu, 2019.

⁸ Prelipceanu, *op. cit.*, p. 186.

teme nou-testamentare cu trimitere la Apocalipsa lui Ioan: „...cei douăzeci și patru de bătrâni au căzut înaintea Mielului, având fiecare o harpă și cupe de aur pline cu tămâie, care sunt rugăciunile sfinților, și cântau un cântec nou, spunând: «Vrednic ești tu să primești cartea și să desfaci sigiliile sale...» (Apocalipsa Sf. Ioan Teologul 5,6-14).

În scenele iconografice, care se desfășoară conform erminiei picturii bisericești, întâlnim numeroase elemente de cultură materială, pe care vom încerca să le identificăm în continuare. Este vorba de imagini-document care cuprind aspecte privind viața privată și socială, felul în care percepeau oamenii acelor vremuri evenimentele biblice, raportate desigur la criteriile „politice” ale epocii. Sunt înfățișate aspecte de arhitectură, vestimentație, corpuri de iluminat, vase liturgice sau veselă comună, unelte, cărți, armament etc. Urmând, desigur, preceptele tipicului picturii bizantine, imaginile redau informații despre cotidianul trăit de cei care au plătit pictura, în cazul de față de săteni, dar și de cel imaginat de pictor.

Trebuie menționat și un alt lucru: în pictura bizantină îndeosebi, dar și în cea de sorginte apuseană, imaginile obiectelor redată iconografic nu reflectă întotdeauna realitatea, o abatere ușoară de la regulă ține de licența fiecărui zugrav. Fără pretenția realizării unui repertoriu exhaustiv, deoarece nu acesta este scopul acestui studiu, vom încerca în continuare o identificare și o sumară descriere a obiectelor sau grupurilor de obiecte redată în scenele pictate în cadrul programului iconografic.

Un prim grup de obiecte care se asociază domeniului credinței și culturii spiritual sunt vasele liturgice. În iconografia bisericii regăsim reprezentate numeroase vase sacre (potire, ciborii, corn pentru păstrarea uleiurilor sfinte) utilizate în cadrul săvârșirii ritualului religios. Nu putem să nu remarcăm influența artei de sorginte apuseană în pictura lui Simion Silaghi. Potirele sunt redată cu talpa discoidală sau hexalobă, cu fus cilindric sau conic, uneori dotat cu nod sferic turtit și o cupă înaltă ușor evazată înspre gură. (Fig. 2) Ciboriile din mâna femeilor purtătoare de mir sunt reprezentate asemenea unui pocal cu capac, realizate în stil renascentist timpuriu. (Fig. 3) În scena „Nașterea Domnului”, în mâinile Magilor se regăsesc caseta cu monede de aur, ciboriul și cornul utilizat pentru păstrarea uleiurilor sfințite.

În cadrul obiectelor de veselă comună putem identifica căni cu talpă discoidală și corp sferic, cu gât înalt și evazat, de care este prinsă toarta. Par a fi confecționate mai degrabă din metal, decât din material ceramic. Pe masa „Cinei celei de Taină”, în fața apostolilor sunt redată farfurii cu talpă profilată și cuțite metalice la care se delimitează lama de plăsele printr-un ornament de forma unei sfere metalice. Vase tip lighean, unele dotate cu toarte în formă de „S”, se regăsesc în fața personajelor redată în scenele „Bunei Vestiri” și „Nașterii Mariei”.

Din categoria instrumentelor muzicale redată în pictura bisericii din Vința, instrumentul cu cea mai frecventă reprezentare este harpa. (Fig. 4) O regăsim în mâna regelui David, sau la picioarele sfinților aflați în rugăciune. Un alt instrument, de această dată aerofon, ilustrat în scena „Judecății de Apoi”, este goarna. În tubul de rezonanță lung, în forma unei pâlnii la unul dintre capete, este redat suflând un înger.

Nelipsită din scena „Cinei de Taină” și a „Prinderii lui Iisus” este punga de bani prinsă la brâuul lui Iuda, devenit peste veacuri atribut al apostolului căzut. O reprezentare a pungii din piele de formă piriformă, strânsă la gât cu un șnur de culoare roșie, este redată pe arcul tavanului din apropierea iconostasului. În acest caz, pe pungă este înscris numărul 30 (amintind de cei 30 de arginți, prețul trădării). (Fig. 5) În vecinătatea acestei imagini sunt ilustrate zarurile cu ajutorul cărora, conform textului nou-testamentar, a fost câștigată de unul dintre soldații romani cămașa lui Iisus. Zarurile, confecționate probabil din os, sunt ilustrate ca având o formă paralelipipedică, pe suprafața superioară fiind marcat, prin puncte, numărul de pe zar. Revenind la punga din piele, de această dată având forma semicirculară, cu clapetă și curea pentru purtat pe spate, o regăsim atârnată de brațul unui personaj participant la una dintre minunile făcute de Iisus.

Un felinar cu baza hexagonală și cu pereții din sticlă, care lasă vederii imaginea lumânării de la interior (Fig. 6); candelere reprezentate în mâinile fecioarelor înțelepte și a celor nebune; simple lumânări din ceară (redate în caseta cu reprezentarea temei „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”) sau sfeșnice de masă, ori prinse de tavan, ilustrează corpurile de iluminat, o prezență necesară desfășurării activității nocturne atât în interiorul, cât și la exteriorul locuinței.

În categoria instrumentelor de tortură identificăm biciuri din nuiele sau fâșii de piele prinse în mânerul cilindric, cu ajutorul cărora torționarii îl flagelează pe Iisus. Roata de tortură este prezentă și ea, ca atribut al Sfintei Ecaterina, așa cum este reprezentată atât în arta apuseană, cât și în cea răsăriteană.

Cele mai numeroase obiecte de cultură materială, așa cum de altfel am întâlnit și în cadrul repertoriului iconografiei bisericilor medievale din sudul Transilvaniei, sunt cărțile. Acestea sunt redată în mâinile evangheliștilor sau apostolilor și par a fi confecționate asemenea cărții legate: cu scoarțe din carton tare sau mucava, altele probabil din lemn, îmbrăcate în piele sau pânză, imprimare cu tipar policrom sau la cald. (Fig. 7) Unele exemplare, pe cantul blocului de carte, sunt dotate cu închizători metalice, așa cum le regăsim și astăzi în colecțiile muzeale.

Instrumentele utilizate pentru scrierea acestor cărți sunt înfățișate pe masa din dreptul Sf. Evanghelist Ioan. Este vorba de călimara cu cerneală, perghelul (instrument asemănător compasului), foarfeca și cuțitul. (Fig. 8) În mâna

apostolilor Ioan și Matei este redată pana de gâscă, ascuțită la unul din capete, atât cât să permită practicarea scrierii în foile de pergament.

Unelte, precum ciocanul simplu sau de tâmplar, cu corpul activ bifurcat la una din laturi, în formă de coadă de rândunică, cleștele sau cuiele sunt ilustrate în scene legate de „Răstignirea lui Iisus” sau reproduse separat, ca instrumente ale Patimilor. (Fig. 9)

În mâinile Sf. Petru sunt înfățișate nelipsitele chei ale Împărăției Cerurilor, simbol de mai târziu al Papalității. (Fig. 10) Acestea au o dimensiune mare, cu partea de prindere de formă cordiformă, la celălalt capăt cu limba de formă dreptunghiulară. În scena „Judecății” pictată în naos, o balanță din lemn, dotată cu două talere și ac indicator al măsurătorii, este ținută în mână de Dreptul Judecător. (Fig. 11) Încercând să ilustreze operația de măsurare, în unul dintre talere este așezată crucea răscumpărării, iar în celălalt taler un demon, care ține o piatră de moară.

Ca însemne ale autorității romane, în scena „Judecății lui Pilat” doi dintre soldații romani țin în mâini fascii. Un șevalet pe care este pictată o icoană a Maicii Domnului este așezat în fața Sf. Apostol Luca, amintind astfel tradiția bisericii, care îl mărturisește drept zugrav și iconar al Sfintei Fecioare. Ne vom opri aici cu identificarea elementelor de cultură materială, conștienți fiind de faptul că, dacă am lăsat deoparte numeroasele elemente de arhitectură, îmbrăcăminte laică sau ecleziastică, dar și descrierea echipamentului militar, despre toate acestea se va putea scrie desigur un material aparte.

Concluzii: Imaginile păstrate reproduc adesea realitatea contemporană pictorului, tocmai pentru a fi mai bine înțeleasă de enoriașii care asistau duminică de duminică la predicile preoților parohi. În acest caz fericit (un motiv fiind acela că stratul pictural s-a păstrat bine, al doilea fiind salvarea și restaurarea acesteia) pictura bisericii de la Vința, realizată în timpul episcopatului lui Vasile Moga și în „zilele preînălțatului Împărat Franțiscus I”, oferă importante informații despre cultura materială a epocii, oglindite în imaginile-document, adevărate fotografii păstrate până astăzi pe zidurile monumentului de cult. Studiul lor completează în mod fericit informațiile aduse de studiul documentelor sau de descoperirile arheologice.

BIBLIOGRAFIE

Dumitran, Ana, *Pictorul Simion Silaghi-Sălăgeanu. În căutarea identității*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Historica”, 16/I, 2012, p. 189-228.

Ionescu, Alina Geanina (ed.), *Conferințele ASTREI. Workshop de restaurare pictură pe lemn*. Ediția a VI-a, Sibiu, 2019.

Prelipceanu Raluca, *Biserica – între spațiu ceresc și spațiul pământesc. Programul iconografic al lui Simion Silaghi Sălăgeanu la biserica Sfântul Mihail din Vința, în „Caietele de la Putna. Unitate de limbă, credință și neam. Sensul culturii române”*, Putna, 2018, p. 185-201.

MATERIAL CULTURE IDENTIFIED IN THE ICONOGRAPHY OF A SAVED CHURCH. CASE STUDY: THE CHURCH FROM VINȚA (JUD. ALBA), PAINTED IN THE FIRST DECADES OF THE NINETEENTH CENTURY.

Abstract: As a result of the danger of flooding from the tailings pond produced by the mining operation from Roșia Poieni, the church „St. Mihail” from Vința village, Alba county, was relocated to the ASTRA Museum in Sibiu. At present, the painting of the church has been restored, inside the monument several elements of interior architecture being fixed. The fresco was made between 1819-1821 by the muralist and wood icon painter Simion Silaghi Sălăgeanu. The pictorial ensemble is kept in a good state of preservation and covers an area of approximately 100 m².

The faithful, as we have often been suggested, having perhaps less education, when regarding the narrative or iconic representations made for them within the iconographic ensemble, have more easily assimilated the words of Scripture spoken by the parish priest. The images depicted provide numerous elements of material culture, which we will try to identify and then describe in the following material. These are document images that include aspects of private and social life, how people perceived biblical events, related, of course, to the "political" criteria of the time. As a result, aspects of architecture, clothing, lighting fixtures, liturgical vessels or common utensils, tools, books, weapons, etc. can be found in the iconographic ensemble of the church. Following the precepts and principles of Byzantine painting, the images depict scenes of daily life lived by those who paid for the painting, in this case the villagers, but also imagined by the painter. An aspect worth mentioning is that, as is the case for the Byzantine painting, but also for that of Western origin, the depiction of objects does not always reflect the reality, a slight deviation from the rule relating to the style of each painter.

Keywords: material culture, 19th century, iconography, Vința, Transylvania.

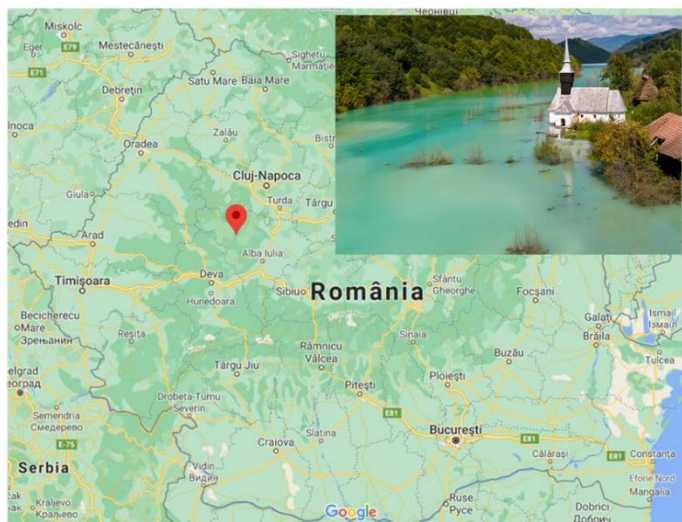

Fig. 1. Localitatea Vința, jud. Alba

Fig. 2. Potir. Pictură tavan, „Rugăciunea din Grădina Ghetsmani”

Fig. 3. Ciborii. Pictură tavan, „Femeile purtătoare de mir”

Fig. 4. Harpă. Frescă altar, „Regele David”

Fig. 5. Pungă. Pictură tavan, „Instrumentele patimilor ”

Fig. 6. Felinar. Pictură tavan,
„Instrumentele patimilor”

Fig. 7. Carte. Pictură iconostas. Grupul
Apostolilor.

Fig. 8. Instrumente de scris. „Sf. Ev.
Ioan”, pictură pe tavanul bisericii

Fig. 9. Instrumentele Patimilor”. Pictură
tavan

Fig. 10. Chei. Apostolii în jurul lui Iisus,
pictură pe iconostas

Fig. 11. Balanța. Pictură pe iconostas

**ACTIVITATEA COMPANIEI FRANCEZE
DE NAVIGAȚIE FRAISSINET & CO.
ÎN REGIUNEA DUNĂRII DE JOS**

Rezumat: Pentru istoricii economiei și de afaceri, Pacea de la Adrianopol dintre Rusia și Turcia (1829) marchează adevăratul început al concurenței pe piața hinterlandului dunărean. După obținerea independenței politice în 1878, România și-a propus să-și consolideze prezența economică pe piețele internaționale. Noua orientare comercială a țării către Austria-Ungaria, prin prevederile Convenției vamale din 1875, a avut rezultate vizibile asupra comerțului general al României în perioada războiului comercial (1886–1892) împotriva monarhiei dualiste. Schimbări profunde în structura porturilor dunărene Brăila și Galați au fost introduse în 1883. Regimul de porto-franco a fost desființat, iar guvernul liberal de la București a început dezvoltarea porturilor maritime românești. Folosind ipoteza menționată mai sus, acest articol analizează principalele aspecte legate de rivalitatea dintre Marile Puteri și companiile franceze în lupta pentru integrarea cerealelor în porturile-depozit internaționale.

Această rivalitate a contribuit la înființarea casei de navigație Fraissinet & Co., care a concurat cu alte companii străine. Pe lângă beneficiile economice obținute din activitățile sale de transport maritim, compania franceză a avut acces la informații detaliate despre diverse aspecte ale porturilor românești. La sfârșitul primei părți a secolului al XX-lea, comerțul românesc de cereale, care a dominat timp de un secol, a pierdut teren în fața comerțului cu petrol. Referințele relevante utilizate în această lucrare (bibliografii și publicații statistice) provin de la Arhivele Naționale ale României, Filiala Galați, Fondul Comisia Europeană a Dunării, și de la Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe.

Cuvinte-cheie: Dunărea, Marea Neagră, navigație, comerț internațional, rivalitatea economică.

*Cristian CONSTANTIN,
cristian.constantin@hotmail.com.

cercetător independent, Brăila; E-mail:

Interesele companiilor franceze nu au reprezentat un prototip de acaparare a navigației și comerțului de pe sectorul maritim al Dunării. Demersuri similare au fost întreprinse de către societățile controlate de capitalul și guvernele unor alte mari puteri europene, precum companiile dirijate de Viena [D.D.S.G. (Erste Privilegirte Oesterreichische Donau Dampfschiffahrts Gesellschaft) și Lloyd din Trieste], Berlin (Deutsche Levante și Bayerischer Lloyd) și Sankt Petersburg (Societatea de navigație Prinț Gagarin și Societatea rusă de navigație pe Marea Neagră și Dunăre). La acestea se adaugă numeroasele case de navigație ale grecilor ionieni, dirijate în spiritul și beneficiul adepților liberalismului economic din City-ul londonez, dar și companiile din principalele porturi italiene.

Epopoea societății de navigație franceze Fraissinet & Co., în arealul gurilor Dunării, constituie un episod (aproape) neexploatat de istoriografia universală. Referiri sumare au fost publicate în studiile realizate de Lucia Taftă¹, Emil Octavian Mocanu² și Süleyman Uygun³, dar nu s-a insistat asupra întregului cadru geopolitic în care a fost creată această companie în bazinul nord-vestic al Mării Negre⁴. Studiul de față își propune să scoată în evidență contextul înființării, evoluția și climatul în care s-a procedat la lichidarea acestui transportator maritim din regiunea Dunării de Jos. Prezența și activitatea casei franceze de navigație a constituit una dintre expresiile interesului geopolitic promovate de Quai d'Orsay în arealul extins al Mării Negre, înscriindu-se în spectrul amplu al contribuției alogene la dezvoltarea porturilor din bazinul pontic în secolul al XIX-lea și prima jumătate a veacului următor⁵.

¹ Pentru informații relative la navigația franceză la Dunărea de Jos, a se vedea Lucia Taftă, *Documente inedite despre companiile franceze de navigație la Dunărea de Jos și Marea Neagră în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Revista Istorică”, tom 10, nr. 1–2, 1999, pp. 163–173; eadem, *Companii franceze de navigație la Dunărea de Jos și în Marea Neagră în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Revista Arhivelor”, vol. 11, nr. 1–2, 1999, pp. 136–150;

² Emil Octavian Mocanu, *Portul Brăila de la regimul de porto franco la Primul Război Mondial (1836–1914)*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2012.

³ Süleyman Uygun, *Fransız Fraissinet Vapur Kumpanyası (La Compagnie Fraissinet) Ve Osmanlı Limanlarındaki Faaliyetleri*, în „Karadeniz İncelemeleri Dergisi”, vol. 24, 2018, pp. 97–140.

⁴ Traian Ionescu, *Atitudinea diplomației franceze în problema Mării Negre și a Dunării de Jos, de la Congresul de la Paris (1856) până la Congresul de la Berlin (1878)*, în „Revista de istorie”, tom 33, nr. 11, 1980, pp. 2125–2143, Iulian Cârțână, *Problema Dunării în relațiile româno-franceze până la Primul Război Mondial*, în „Timpul istoriei”, vol. II. Profesorului Dinu C. Giurescu, vol. îngrijit de Ioan Scurtu și Mihai Sorin Rădulescu, București, 1998, pp. 284–298; Dan Berindei, *La France et la probleme du Danube aux conférences du Vienne et au Congres de Paris (1855–1856)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tom 40–41, 2001–2002, pp. 173–179.

⁵ Gelina Harlaftis, *A History of Greek Owned Shipping: The Making of an International Tramp Fleet, 1830 to Present Day*, Routledge, Londra, 1996; eadem, Radu Păun (edit.), *Greeks in Romania in the*

Studiul de față valorifică informații din documente inedite aflate la Arhiva Diplomatică a Ministerului de Externe al României din București în fondul Problema 68 (Societăți de navigație fluvială, maritimă, aeriană: române și străine). Citarea corectă a acestor surse este îngreunată de carențele arhivistice existente la numerotarea filelor, legate uneori aleatoriu, din dosarele fondului anterior menționat. Datele din Arhiva MAE de la București sunt completate de informațiile desprinse din parcurgerea fondului Comisiei Europene a Dunării, disponibil la Serviciul Județean Galați al Arhivelor Naționale ale României, și din consultarea unor documente nevalorificate din cadrul Serviciul Județean Brăila al Arhivelor Naționale ale României. Inexistența, cu mici excepții, a unor lucrări dedicate companiilor de navigație străine care au activat în porturile dunărene ne limitează abordarea acestui demers științific doar la o analiză pe termen lung a evoluției societății de navigație Fraissinet & Co., fără a o supune unor analize comparative temeinice cu alte companii similare care au operat în porturile românești. Doar consultarea temeinică a fondurilor arhivistice din marile porturi europene poate că ar oferi o șansă pentru reconstrucția unor serii econometrice destinate raporturile de schimb franco-române intermediare cu sprijinul vaselor societății Fraissinet.

* * *

Corespondența comercială a fraților bulgari Hristo și Evloghie Gheorghiev permite reconstrucția unor episoade relevante din istoria economică a pieței dunărene. Portul Marsilia a reprezentat, pentru cei doi frați, un spațiu important în activitatea comercială desfășurată de aceștia în cadrul relațiilor avantajoase de schimb cu antrepozitele occidentale. Arhiva de proveniență franceză a fraților Gheorghiev a permis completarea documentelor ce au rezultat din activitatea lor pentru a contura și mai mult importanța și influența de care s-au bucurat în epoca în care au activat cei doi antreprenori bulgari⁶. Majoritatea corespondenței fraților Gheorghiev a fost purtată cu o serie de asociați direcți din mediul de afaceri al Franței, dar compania celor doi bulgari stabiliți în spațiul românesc demonstrează beneficiile serviciilor altor asociați. Prin intermediul lui P. Teologul din Manchester și Franguli Rodocanachi din Livorno se primeau periodic informații referitoare la mișcarea comercială de pe piața franceză. Din cele 100 de documente

19th Century, Alpha Bank Historical Archives, Atena, 2013; Evrydiki Sifneos, *Imperial Odessa: Peoples, Spaces, Identities*, Brill, Leiden, 2017.

⁶ Anca Dobre, Felicia Lebădă, *Rolul fraților Gheorghiev în comerțul franco-englez al țărilor române*, în „Hrisovul”, S.N., tom 2, 1996, p. 214.

de proveniență franceză din cadrul arhivei fraților Gheorghiev, 74 au fost expediate din Marsilia, 23 din Paris, 1 din Montpellier, 1 din Vichy și 1 din Evian⁷.

Pe fondul afirmării curentului politic din România care s-a pronunțat pentru detașarea țării de vechile capitulații cu Poarta otomană și îndreptarea vieții comerciale românești către piața europeană, au fost încheiate câteva convenții comerciale cu majoritatea partenerilor economici ai statului român încă înainte de obținerea independenței de stat din 1878. După încheierea acordurilor comerciale cu Austro-Ungaria (1875), Marea Britanie (1876) și Germania (1877)⁸, s-a încercat concretizarea unui demers similar și cu oficialitățile de la Paris.

Relațiile comerciale româno-franceze au fost animate de politica pro-unionistă a împăratului Napoleon al III-lea și pe fondul politicii de susținere a Imperiului Otoman de către cercurile decizionale de pe malurile Senei. După 1856 statul francez a încurajat inițiativa privată a diverșilor negustori și bancheri dornici să speculeze realitățile economice din arealul extins al Mării Negre. Schimburile comerciale franceze, în bazinul pontic și al Dunării de Jos, s-au realizat mai ales prin intermediul navigației maritime. În valori relative, schimburile comerciale efectuate de francezi cu România au reprezentat 25% din întregul comerț al Franței. După înfrângerea celui de-al Doilea Imperiu Francez de către Prusia din 1871 s-a consemnat o scădere a interesului Franței pentru produsele agroalimentare ale hinterlandului danubian și o îndreptare tot mai atentă spre posibilitățile de exploatare ale coloniilor sale de peste mări⁹. Franța s-a situat, până la 1877, între pozițiile II-IV în cadrul operațiunilor de import și export cu România. Marele antrepozit francez de la Marsilia a beneficiat de cereale, animale, lânuri, lemn de construcție și petrol scurse din provinciile dunărene. Negustorii francezi au creat o acerbă concurență produselor textile, metalice, farmaceutice, alimentare, cosmetice, băuturilor, bijuteriilor, obiectelor de artă, obiectelor de mobilă, sticlărie, ceramică, pielărie sosite în porturile dunărene prin intermediul caselor comerciale din Austro-Ungaria, Marea Britanie, Germania și Italia. Construcția de căi ferate din România și parcul de material rulant erau de

⁷ *Ibidem*, p. 213.

⁸ Victor Axenciuc, Ioan Tiberian, *Premise economice ale formării statului național român*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1979, passim; Gheorghe Zane, *Politica, economică a Principatelor în epoca Unirii și capitalul străin*, în Idem, „Studii”, Editura Eminescu, București, 1980, pp. 173–176.

⁹ A se vedea referiri la Edgar Patin, *Le commerce des céréales dans le Bas-Danube*, Paris, 1933; G.I. Cioriceanu, *La Roumanie économique et ses rapports économique avec l'étranger, (de 1860 à 1915)*, Paris, 1928.

proveniență franceză¹⁰, iar primul director general al Căilor Ferate Române a fost francezul Leon Guilloux¹¹.

În noiembrie 1876, ducele Decazes, reprezentantul Franței, și C.A. Rosetti, din partea statului român, au semnat declarația pentru aranjamentul comercial româno-francez. Acordul prevedea reciprocitatea jurisdicției consulare; exceptarea supușilor francezi de la sarcinile fiscale; navele franceze să nu fie impuse la intrare și ieșire în apele românești, iar pe timpul sejurului trebuia să se bucure de aceleași condiții ca navele naționale românești; clauza națiunii cele mai favorizate pentru produsele franceze¹². Atitudinea reticentă a Parisului cu privire la parafarea unui înțelegeri comerciale cu tânărul și vasalul stat român își avea rădăcinile în conjunctura internațională în care fost aruncată Franța după „Dezastrul de la Sedan” din 1871 și după Conferința de la Londra din același an, în cadrul căreia au fost revizuite prevederile Tratatului de la Paris din 1856 și a creat un nou pol de putere în Europa Centrală, Imperiul German. În pofida tendinței de a se vedea resemnată doar cu binefacerile propriilor posesiuni din lumea de dincolo de mări, Franța, alături de Imperiul Britanic și cel Otoman, a nutrit dorința de a se opune „Puterilor Nordului” pentru a-și menține vechile privilegii, stipulate de capitulațiile încheiate cu Înalta Poartă, în comerțul cu bogatele zone geografice de la periferia agricolă a Europei.

Autoritățile franceze au șovăit asupra încheierii unui acord comercial cu România în dorința de a nu deranja relații economice privilegiate cu unul dintre principalii săi parteneri de schimb, Imperiul Otoman, și totodată raporturile de suzeranitate ale Sublimei Porți cu România. Conjunctura semnării de România a unor noi acorduri cu Marile Puteri europene a produs declicul în cercurile politico-economice de la Paris, împingând autoritățile franceze către o convenție comercială cu statul român. Acordul a reprezentat un câștig pentru cele două semnatare, având la bază principiul clauzei națiunii celei mai favorizate și marca faptul că Franța își menținea un loc de vază în cadrul dezbaterilor diplomatice europene cu privire la Chestiunea Orientală¹³.

¹⁰ Lucia Taftă, *Relațiile economice româno-franceze: aranjamentul comercial din noiembrie 1876*, în „Muzeul Național”, vol. 7, 2000, p. 126.

¹¹ Al. Cebuc, C. Mocanu, *Din istoria transporturilor de călători în România*, Editura Științifică, București, 1967, p. 121; Ilie Popescu, *Căi Ferate. Transporturi clasice și moderne*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, pp. 97, 103.

¹² „Proiect de Convenție de comerț și de navigație între Republica Franceză și Guvernul român” în Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale ale României, Microfilme Franța, rola 86, c. 74v.-85v. Vezi ample interpretări la L. Taftă, *Relațiile economice româno-franceze...*, p. 129.

¹³ Paul Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803–1878)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, pp. 266–267; Daniela Bușă, *Politica*

* * *

Compania franceză de navigație Fraissinet & Co. a constituit un mijloc al expansionismului francez în Levant și la gurile Dunării, fiind, pe rând, un mijloc de penetrare a economiilor porturilor otomane, urmate la scurtă vreme și de așezările românești de la Dunăre și Marea Neagră.

Familia lui Marc Fraissinet, fondatorul societății de navigație cu același nume, era originară din localitatea Cevennes, în apropiere de Montpellier. Sub conducerea lui Jean Marc Fraissinet, compania s-a mutat, în anul 1780, de la Lanquedoc la Marsilia. În secolul al XIX-lea imobilele de pe strada pe care locuiau consulii olandezi din Marsilia aparțineau familiei Fraissinet, iar în perioada 1784–1808 frații Jean Marc Fraissinet și Antoine Fraissinet au gestionat în Algeria transporturile poștale și corespondența consulară a Olandei¹⁴.

Oficial, casa de navigație Fraissinet a fost fondată la Marsilia de către Marc Fraissinet, fiul unui negustor protestant din Languedoc, în ianuarie 1836, iar „Marseillais” a fost prima nava intrată în serviciul acestei societăți de navigație. În anul 1837, au fost construite două noi bastimente, „Rhône” și „Hérault” și după doar patru ani compania desfășura afaceri importante la Nisa. Susținut inițial de guvernul francez, proiectul familiei Fraissinet, de a avea o linie către New York și Golful Mexic, a fost abandonat la începutul anilor 1840. În 1846, Marc Fraissinet și-a numit un director adjunct, în persoana fiului său Adolphe, iar liniile companiei au fost extinse către porturile din Spania, Gibraltar și Portugalia. În anul 1853 societatea a luat numele de Compania de navigație cu vapoare din Marsilia.

Începând cu anul 1858 Compania de navigație Fraissinet a început să se extindă spre Est și să opereze pe rute regulate între Marsilia – Algeria și Oran, care s-au dovedit a fi foarte profitabile. În 1860 casa de navigație din Marsilia, care opera zece nave, a fost nevoită să facă față unei concurențe intense pe piața italiană. Conducerea societății Fraissinet a decis extinderea liniilor sale la Napoli și în porturile din Levant, crescând capitalul companiei și achiziționând șase nave noi în 1865. Un an mai târziu, capitalul companiei a atins 9 milioane de franci, dispunând de 15 vase acționate de motoarele cu aburi. Liniile programate cu

comercială a României în Sud-Estul Europei. Convenții, tratate și aranjamente comerciale (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX), în „Studii și Materiale de Istorie Modernă”, vol. 13, 1994, p. 115; Apostol Stan, *Independența României, Detașarea de piața otomană și reatașarea de Europa 1774–1875*, Editura Albatros, București, 1998, pp. 158–160.

¹⁴ S. Uygun, *op. cit.*, p. 100.

Corsica și Leghorn au fost stabilite în 1868. „Asie”, care a funcționat pe itinerariul către porturile din India, a fost prima navă comercială care a navigat pe Canalul Suez la 8 ianuarie 1870. În 1870 Fraissinet deținea 20 de nave, care operau linii regulate către Bombay, Malta, Port Said, Constantinopol, porturile italiene, Corsica și Languedoc. Din cauza războiului franco-prusac, serviciul către India a fost anulat, cursele către Corsica au fost amânate și mai multe nave au fost vândute.

Fraissinet a făcut față cu greu concurenței companiei de navigație Mesageriile Maritime, companie subvenționată de statul francez, în disputa pentru acapararea rutei către marele antrepozit otoman de la Constantinopol. Compania a fost pusă în situația de a concura pe acest itinerariu și cu compania Franco-Sârbă, care din anul 1860 a început rute regulate cu șase pacheboturi între Marsilia – Istanbul și Dunăre. De altfel, ruta către Istanbul a devenit una clasică pentru toate companiile franceze de transport maritim și fluvial, care și-au îndreptat direcția spre porturile din Levant și Marea Neagră¹⁵.

În anul 1863 societatea Fraissinet a jucat un rol important în asigurarea legăturilor dintre Marsilia, Alexandria și orașele siriene, pe de o parte, și Smirna, Salonic și Istanbul pe cealaltă parte¹⁶. Cea mai importantă motivație pentru această situație a fost transportul de la Marsilia a materialelor necesare pentru construcția Canalului Suez și transportul bumbacului care sosea în Europa, prin portul Alexandria¹⁷. În 1875 compania Fraissinet și-a retras unul dintre pacheboturile care asigură serviciul săptămânal pe ruta Marsilia – Galați, optând pentru o frecvență bilunară. În ultimul pătrar al veacului al XIX-lea s-a conturat o concurență acerbă între companiile franceze Fraissinet și Mesageriile Maritime pentru controlul rutelor de navigație care au inclus și porturile românești¹⁸.

Căsătoria lui Jean Alfred Fraissinet cu Mathilde Cyprien-Fabre a schimbat strategia societății Fraissinet. Familia Fabre, originară din La Ciotat (regiunea Provence – Alpi – Coasta de Azur), a fost implicată în comerțul maritim din Mediterana către Indiile de Vest și de Est încă din secolul al XV-lea. Familia domnișoarei Mathilde Cyprien-Fabre (1838–1896) a fondat societatea Cyprien Fabre et Cie. în anul 1868, prin achiziționarea câtorva nave necesare pentru serviciile posturilor sale comerciale din Africa de Vest. Interesată de navigația cu aburi, care era încă controversată la vremea respectivă, familia Cyprien-Fabre a cumpărat în următorii zece ani o navă cu zbaturi și zece nave cu propulsie cu

¹⁵ *Ibidem*, p. 105.

¹⁶ *Ibidem*, p. 115.

¹⁷ *Ibidem*, p. 108.

¹⁸ L. Taftă, *Documente inedite despre companiile franceze de navigație...*, p. 166.

șurub-melc. Compania și-a dezvoltat ruta către coasta vest-africană, precum și o linie regulată către Algeria, care a inclus și acostări în porturile spaniole. În 1879, tentativa de a inaugura o linie transatlantică a eșuat, dar a fost deschis un itinerariu între Marsilia și Liverpool¹⁹.

După retrasarea granițelor din arealul pontic, ca urmare a încheierii războiului ruso-otoman și a Congresului de Pace de la Berlin din 1878, noile perspective economice i-au permis companiei Fraissinet să-și consolideze pozițiile în porturile din Levant, direcționându-și politica către extinderea liniei Marsilia – Istanbul către porturile Mării Negre și ale Dunării de Jos, urmărind să monopolizeze transportul maritim pe relația Marsilia – Marea Neagră²⁰.

Prima mențiune documentară a societății Fraissinet, cunoscută și sub denumirea de Casa de navigație din Marsilia, în porturile românești este datată 20 octombrie 1879. Documentul a fost transmis de către agentul general din Constantinopol al societății către biroul agenției deschise la Galați. Datorită acestei note putem afla care era interesul oficial al companiei, apreciată ca având profil maritim: stabilirea unui serviciu regulat de navigație cu porturile de pe ambele maluri ale Dunării²¹. Din corespondența autorităților române se percepe rivalitatea dintre societatea Fraissinet și celelalte case de navigație, din cauza faptului că avea un profil asemănător cu cel al societăților Lloyd Austriac sau Mesageriile Maritime²².

După anul 1878 între cele două case de navigație franceze, Mesageriile Maritime și Fraissine, „s-a declanșat o concurență fără menajamente”²³ pentru controlul comerțului maritim între Marsilia și porturile dunărene românești. Dincolo de acapararea transporturilor de mărfuri, cele două companii maritime franceze au fost interesate să devină și principalul operator solicitat de călători și servicii poștale pe itinerariul dintre Marsilia și Dunărea de Jos. Din rapoartele consulului francez de la Galați, Wiet, aflăm de refuzul casei de navigație Fraissinet de a mai asigura cu propriile vapoare, începând din toamna anului 1878, cursele celor de la Mesageriile Maritime pe ruta Marsilia – Constantinopol – Galați –

¹⁹ *Annual Report of the Commissioner of Navigation for the Fiscal Year Ended June 30, 1901*, Washington, Government Printing Office, 1901, p. 384, 409. Vezi și un scurt istoric al companiei la adresa shorturl.at/ntBCH (consultată pe 23.04.2020).

²⁰ S. Uygun, *op. cit.*, p. 115.

²¹ Arhiva Diplomatică a Ministerului de Externe al României din București, fondul *Problema 68 (Societăți de navigație fluvială, maritimă, aeriană: române și străine)* (de aici înainte se va cita: AMAE, Problema 68), *Volumul Franța 1879–1923, f.n., Notă adresată către Ministerul Afacerilor Străine al României*.

²² L. Taftă, *Companii franceze de navigație...*, pp. 136–150.

²³ *Ibidem*, p. 140; E. O. Mocanu, *op. cit.*, p. 268.

Brăila și retur²⁴. După o luptă aprigă, compania Fraissinet și-a asigurat, la finele secolului XIX-lea, întâietatea pe itinerariul maritim care lega Franța de porturile dunărene românești²⁵. Să vedem însă cum a evoluat situația până la izbucnirea primei conflagrații mondiale.

Pentru a alinia prevederile regulamentelor societăților anonime de navigație, solicitate de către autoritățile române, și în cazul societății Fraissenet, compania din Marsilia a înființat birouri și agenții în mai multe porturi românești, numind agenți care au gestionat activitățile maritime specifice. Filiala din România a societății franceze era subordonată agenției din Istanbul, condusă la acel moment de agentul general Fascolo Sargologo. În calitate de agenți locali ai porturilor dunărene au fost numiți Louis Brassard (la Galați și Brăila), C. Battus (Tulcea) și Fascolo Sargologo (Sulina)²⁶.

Fraissinet a introdus curse săptămânale între Marsilia și Brăila începând cu 1879, iar un an mai târziu societatea a organizat 18 curse spre Dunărea de Jos cu pacheboturile „La Louise”, „Egyptien” și „Assyrien”²⁷. În 1883 Fraissinet opera servicii regulate, la interval de 15 zile, cu cinci vapoare, pe ruta Marsilia – Dunărea de Jos, via Istanbul. În anul următor, compania a folosit vasele „Galatz” (1.141 tone), „Taur” (1.158 tone) și „Brăila” (1.192 tone), care au efectuat 30 de curse pe traseul menționat²⁸.

Din analiza corespondenței societăților de navigație străine cu autoritățile române, se observă dorința statului român de a se implica decisiv în reglementarea controlului și impunerea autorității sale suverane asupra navigației pe Dunăre și pe litoralul românesc. Într-un memoriu de la finele anilor 1880, întocmit de Inspectoratul General al Navigației și Porturilor și adresat Ministerului Afacerilor Străine de la București, sunt prezente mențiuni ce privesc activitatea caselor de navigație străine care operau în diverse porturi românești. În document sunt consemnate cronologic toate privilegiile acordate, neregulile și abuzurile comise de societățile de navigație, daunele aduse navigației și comerțului românesc, toleranța autorităților portuare, precum și măsurile propuse

²⁴ L. Taftă, *Companii franceze de navigație...*, p. 147.

²⁵ E. O. Mocanu, *op. cit.*, p. 268.

²⁶ Ministerul de Interne solicita un punct de vedere Ministerului Afacerilor Străine al României referitor la modalitatea de funcționare în România a societății *Fraissinet*; în AMAE, Problema 68, *Adresă a companiei Fraissenet către Ministerului Afacerilor Străine al României*.

²⁷ S. Uygun, *op. cit.*, p. 115.

²⁸ E. O. Mocanu, *op. cit.*, p. 226.

pentru remediere²⁹. Raportul conține și referiri la societatea franceză Fraissinet. Din relatările analiștilor români, casa din Marsilia era printre puținele companii de navigație care avea în regulă toate formalitățile privind instalarea pontoanelor din porturile de pe sectorul românesc al Dunării. Mai mult, ori de câte ori autoritățile locale au solicitat accesul la pontoane, „societatea îl oferea fără nici o obiecțiune”. Totodată, casa Fraissinet era singura care achita taxele de cheiaj la termen³⁰.

Compania franceză și-a început activitatea în portul Brăila prin deschiderea unei agenții pe parcursul anului 1882, sub numele de Fraissinet et C-ie. La finele aceluiași an, Căpitănia portului Brăila a informat primăria locală de construirea unui debarcader destinat acostării vaselor agenției de vapoare din Marsilia, destinat încărcării și descărcării mărfurilor acesteia. Construcția, solicitată de compania de navigație cu sediul în principalul antrepozit francez, a fost posibilă datorită aprobării date de Ministerul Afacerilor Străine de la București. Căpitănia se arăta dispusă să le ofere celor de la Fraissinet spațiul necesar pentru a-și amplasa o gheretă pe malul Dunării și o magazie de mărfuri „la extremitatea dinspre oraș a portului, sau la cel puțin 10 metri de malul normal al fluviului”³¹.

În anul 1883, sub coordonarea inginerului Anghel Saligny, a început construcția docurilor din Brăila. După finalizarea lucrărilor, pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, societățile străine de navigație, care își desfășurau activitatea la Brăila (ex: Florio Rubbatino, Lloyd-ul Austriac, Curtgi-ul etc.), au început să beneficieze de diverse spații de depozitare în incinta docurilor brăilene. Începând cu anul 1892 și până la Primul Război Mondial, societatea de navigație din Marsilia a fost o prezență permanentă în docurile portului Brăila. Fraissinet a închiriat de la Administrația docurilor din Brăila o magazie pentru mărfuri, precum și un depozit pentru cărbuni situat în fața danelor cu numerele VII și IX³², unde descărca diverse mărfuri necesare pieței românești și încărca produse autohtone de export, cu preponderență cereale³³.

Pentru a înțelege concurența dintre cele două companii franceze rivale, vom recurge, în baza unui raport consular francez din aprilie 1885, la analiza traficului naval regulat operat pe sectorul Dunării maritime. Informațiile furnizate de raport

²⁹ AMAE, Problema 68, *Volumul Navigație fluvială 1887–1932, Portul Galați – Reclamații*, f.n., *Memoriu privind situația societăților de navigație din porturile românești adresat Ministerului Afacerilor Străine al României*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Serviciul Județean Brăila al Arhivelor Naționale ale României (de aici înainte se va cita: SJANR Brăila), fond Primăria Municipiului Brăila, dosar 1/1882, f. 527.

³² SJANR Brăila, fond Direcția Docurilor Brăila, dosar 6/1905, ff. 30–49.

³³ E. O. Mocanu, *op. cit.*, p. 269–270.

ne permit o comparație între anii 1883 și 1884. Dacă pe parcursul anului 1883 Fraissinet a utilizat un număr de 26 de vase regulate pe itinerariul Sulina – Galați – Brăila, spre deosebire de cele 38 ale companiei Mesageriile Maritime, un an mai târziu situația s-a schimbat radical. În 1884 casa de navigație Fraissinet a utilizat 33 de ambarcațiuni pe ruta amintită, comparativ cu cele 18 nave care au funcționat în serviciul societății rivale. La întoarcerea de la Brăila la Galați, mergând apoi pe mare, se observă o situație asemănătoare. Mesageriile Maritime a folosit 35 de bastimente pentru cursele sale regulate pe parcursul anului 1883, spre deosebire de cele 26 operate de Fraissinet, iar răsturnarea de situație s-a produs în 1884: 14 vase pentru cei care au dominat în primul an analizei noastre și 30 de ambarcațiuni navlosite de Casa de navigație din Marsilia. Compania Fraissinet a devansat Mesageriile Maritime în privința numărului de călători, cu sosire de la și plecare spre Marsilia din portul brăilean. Un alt raport al consulului francez Wiet, din 1885 arată că armatorii Casei de navigație din Marsilia au lăsat în serviciul celor de la Mesageriile Maritime doar un singur vapor pentru o cursă regulată de poștă între porturile dunărene românești și Marsilia. Cursele se efectuau la un interval de 15 zile³⁴.

Până la declanșarea Primului Război Mondial, documentele de arhivă stau mărturie pentru ascensiunea Casei de navigație din Marsilia. Societatea Fraissinet a controlat traficul de mărfuri și persoane pe ruta Marsilia – Brăila – Constantinopol, în pofida situației anticipate în 1885 de conducerea companiei. Alfred Fraissinet, directorul general al societății cu același nume, într-o scrisoare adresă consulului Wiet de la Galați, în iunie 1885, i se plângea de concurența acerbă și refuzul de a abandona sectorul românesc al Dunării de către cei de la Mesageriile Maritime. Rapoartele consulare franceze din România, exploatate de Lucia Taftă în studiul său, arătau că ultima mențiune în legătură cu prezența Mesageriilor Maritime în porturile românești datează din anul 1887³⁵.

Succesul companiei de la începutul deceniului nouă al secolului al XIX-lea s-a reflectat și în majorarea capitalului său social de la 9 la 12 milioane de franci, în special datorită veniturilor mari pe care le-a generat pe liniile din Marea Neagră și de la Dunărea de Jos. Vapoarele societății Fraissinet, moderne și cu tonaj ridicat, în care operațiile de încărcare și descărcare erau foarte ușoare și practice, au transportat o gamă diversă de mărfuri: textile, feronerie, mercerie, parfumerie, lumânări, tutun, vin, piele prelucrată etc. Începând cu luna august 1883, rutele

³⁴ *Ibidem*; vezi și L. Taftă, *Companii franceze de navigație...*, p. 148.

³⁵ *Ibidem*, p. 269. A se vedea impactul capitalului bancar francez asupra comerțului exterior al Franței cu statele din Balcani la Danielă Bușă, *Finanța franceză în Sud-Estul Europei (1900–1914)*, în „Revista istorică”, tom 5, nr. 1–2, 1995, pp. 23–31.

Fraissinet între Marsilia și Dunărea de Jos au fost suplimentate, navele companiei efectuând 26 de curse, transportând 35.000 tone mărfuri și situându-se pe primul loc în traficul de mărfuri între porturile dunărene și Marsilia³⁶.

Concurența constituie un veritabil accelerator de inovare în orice domeniu, dar pentru sectorul navigației internaționale acest factor a reprezentat cheia identificării unor soluții revoluționare pentru transportul de mărfuri și persoane. Totodată, concurența a avut și o serie de neajunsuri dacă „adversarul” a beneficiat de sprijin, sub forma unor subvenții generoase din partea autorităților statului al cărui pavilion îl arborau navele societăților de navigație. Companiile franceze, care operau la Dunărea de Jos, s-au confruntat cu un șir interminabil de probleme, dar au identificat destule soluții la impedimentele întâmpinate. Spre exemplu, în primăvara anului 1883, compania Fraissinet resimțea concurența neloyală a societății Mesageriile Maritime, beneficiara unor subvenții acordate de cabinetul de la Paris pe sectorul transporturilor de mărfuri între porturile dunărene și Marsilia. De asemenea, procesul de transfer al mărfurilor necesita mult timp și dăuna încărcăturilor. Dar, cu toate aceste impedimente, compania Fraissinet a acoperit într-un mod mai eficient nevoile comerciale prin cursele sale regulate și mijloacele moderne de încărcare a mărfurilor. În acel an se aprecia că societatea de navigație Fraissinet a obținut un venit de 1.628.407 franci doar din exploatarea liniei de la Dunărea de Jos³⁷.

Dacă Mesageriile Maritime a beneficiat de sprijinul factorilor de decizie aflați la conducerea statului francez, societatea Fraissinet s-a bucurat de facilitățile oferite de autoritățile locale și, parțial, centrale din România. Reprezentantul consular francez la Galați sublinia că „datorită concesiunilor” acordate, Fraissinet a construit la Brăila, „un chei și o agenție”, facilități care-i fuseseră refuzate în portul Galați³⁸. Consulii francezi la Constanța și Galați, Degrang și G. Wiet, își informau centrala și de alte probleme pe care compania marsilieză încerca să le depășească. Rapoartele celor doi agenți consulari către Quai d'Orsay arătau că „francezii pierd concurența în fiecare zi la importurile în porturile Dunării de Jos”. Printre cauzele identificate se numărau tarifele ridicate la transporturile de mărfuri, comparativ cu cele practicate de alte companii, și faptul că „produsele franceze se orientau către un segment mic și bogat al populației”. În timp ce alte state ofereau produse variate la prețuri accesibile piețelor dunărene, „francezii

³⁶ S. Uygun, *op. cit.*, p. 123.

³⁷ L. Taftă, *Documente inedite despre companiile franceze de navigație...*, p. 167–171; vezi Raportul din 4 mai 1883 a lui M. Degrang, consulul francez la Constanța.

³⁸ E. O. Mocanu, *op. cit.*, p. 227.

urmează în mod constant moda și încearcă să se mențină la îmbrăcăminte, parfumerie, lenjerie, mănuși și alte produse”³⁹.

Rivalitatea dintre reprezentanții companiilor de navigație Mesageriile Maritime și cei ai Fraissinet au atins un punct culminant în primăvara anului 1883, când agenții primei companii amintite nu doreau ca rivalii să acosteze la același ponton. Agentul Ghillis al companiei Mesageriile Maritime a depus o reclamație la adresa concurenților de la Fraissinet. Pentru mediere, la solicitarea autorităților române, reprezentanți de la Consulatul Franței din Galați au înaintat o scurtă analiză privind activitatea celor două societăți franceze care operau în porturile românești, însoțită de situații statistice privind operațiunile de import – export derulate prin mijlocirea acestora, în perioada 1879–1882⁴⁰.

În anul 1891 Fraissinet a avut câștig de cauză în conflictul cu rivalii săi economici, cei de la Mesageriile Maritime au fost nevoiți să-și suspende activitatea pe Dunăre, context în care reprezentantul societății a procedat la predarea facilităților și clădirilor care au fost exploatate drept birouri, spații de depozitare și debarcader. Din sursele documentare aflăm stadiul avansat de degradare în care se aflau construcțiile predate de societatea de navigație franceză Căpitaniei Portului Galați⁴¹. Compania Mesageriile Maritime s-a axat pe o rută care includea porturile Marsilia – Patras – Salonic – Cospoli – Constanța, cu opriri facultative la Calamata și Syra. Vapoarele acestei linii circulau la interval de 14 zile, atingând portul românesc de pe țărmul pontic o dată pe lună.

Veniturile companiei Fraissinet, obținute din operațiile efectuate în porturile Brăila și Galați, au cunoscut un ușor declin la începutul secolului al XX-lea. În intervalul 1887–1914 numărul maxim de ambarcațiuni aparținând societății Fraissinet, care au operat în porturile dunăre, a fost atins chiar în primul an menționat, cu 39 de nave, pentru ca punctul critic să fie atins în anul 1904, când doar 9 nave ale companiei au parcurs itinerariul dintre Marsilia și Brăila⁴². Din punct de vedere al tonajului maxim al acestor bastimente, vârful a fost atins în anul 1889, când cele 38 de nave ale companiei aveau un deplasament de 47.240 de

³⁹ S. Uygun, *op. cit.*, p. 128.

⁴⁰ *Tezaur documentar gălățean*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1988, p. 226 (notă înaintată la 20 aprilie 1883 de Căpitania Portului Tulcea către Ministerul Afacerilor Străine al României).

⁴¹ În procesul verbal încheiat pe 31 martie 1891 între căpitanul Portului Galați și agentul Companiei *Mesageriile Maritime*, G. Malavasi (AMAE, Problema 68, *Volumul Franța 1879–1923*, f.n.).

⁴² Serviciul Județean Galați al Arhivelor Naționale ale României (de aici înainte se va cita: SJANR Galați), fond Comisia Europeană a Dunării, partea structurală *Protocoloale*, dosar 31/1891, ff. 80, 81, 193; *Ibidem*, dosar 47/1911, f. 49.

tone, spre deosebire de cele 15.550 de tone din anul 1904 (vezi tabelul nr. 1)⁴³. În aceste condiții, compania a avut în vedere să își reorienteze mare parte din activitățile sale către orașele de coastă din Africa de Vest, mai profitabile și avantajoase. Până în anul 1911, 19 pacheboturi de mare tonaj, fiecare cu o medie de 2.500 tone, a operat regulat în porturile Mării Mediterane, Mării Negre și Dunării⁴⁴.

În pofida acestor neajunsuri, companiei de navigație marsilieze i se datorează transportul unor cantități importante de mărfuri pe ruta dintre porturile franceze și cele românești. Emil Octavian Mocanu a reușit să întocmească o scurtă statistică a cantităților de mărfuri transportate de Fraissinet & C-nie în docurile de la Brăila⁴⁵. Datorită datelor din arhivă se poate observa curba regresivă, cu unele momente de redresare, pe care se înscrie compania franceză în deceniul 1895–1905. De la un total de 4.019.480 kg, înregistrat în 1895, s-a ajuns la o scădere până la totaluri de 3.209.917 kg și 3.233.469 kg în anii 1901/1902, respectiv 1902/1903. Punctul critic a fost atins pe parcursul anului 1903/1904, când cele 1.831.096 kg transportate de compania franceză au reprezentat doar 57% din totalul consemnat în statisticile din 1895. În fine, de-a lungul anului 1904/1905 compania marsilieză de navigație a asigurat intrarea a 3.691.744 kg în incinta Docurilor Brăila⁴⁶.

Mărfurile de proveniență franceză erau apreciate pe piața românească, cu precădere de către elita Vechiului Regat, formată preponderent din moșieri și arendași dispuși să-și sacrifice o parte însemnată a capitalului agonisit din exploatarea marilor latifundii pentru satisfacerea mondenităților. Importurile românești de produse franceze au scăzut treptat spre finalul lui *La Belle Époque*⁴⁷. În jurul anului 1910, doar puțin peste 5% din importurile sosite la Brăila erau mărfuri produse în Franța și au fost reprezentate, în principal, de produsele textile semifabricate și finite, confecții, articole de parfumerie, produse metalurgice și mecanice. Companiile franceze au cunoscut un declin în regiunea Dunării de Jos la începutul secolului al XX-lea, în comparație cu deceniul 1891–1900⁴⁸. Conform relatărilor din presa franceză, preluate și de cea românească, situația era determinată de lipsa de interes a caselor comerciale franceze față de practicarea unui marketing performant pe piața danubiană, neadoptând modelul companiilor germane, cât și de insuficiența rutelor de transport maritim între porturile celor

⁴³ *Ibidem*, dosar 31/1891, ff. 80, 81, 193; *ibidem*, dosar 47/1911, f. 49.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 130.

⁴⁵ SJANR Brăila, fond Direcția Docurilor Brăila, dosar 1/1895, f. 11; *ibidem*, f. 28.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 1/1895, f. 11; *ibidem*, dosar 4/1905, f. 28.

⁴⁷ Mircea Iosa, *Comerțul exterior al României în primul deceniu al secolului al XX-lea (II)*, în „Revista de istorie”, tom 41, nr. 3, 1988, p. 303.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 306.

două state. Existența unei singure linii maritime între marele antrepozit francez de la Marsilia și porturile Dunării maritime, deservită de casa de navigație Fraissinet & Co, era departe de a satisface nevoile stringente ale unui comerț intens între cele două țări⁴⁹.

Compania Fraissinet a controlat traficul de mărfuri și persoane pe ruta Marsilia – Dunăre, cu escală la Istanbul⁵⁰. Intensitatea traficului de mărfuri și persoane a impus crearea unui cadru legislativ optim operatorului maritim. Raporturile companiei franceze cu autoritățile portuare de la Brăila au fost reglementate printr-o convenție încheiată în 1892, pe o durată de trei ani, reînnoită apoi până în anul 1911, când prevederile sale au fost prelungite din an în an până în 1922⁵¹. Convenția a permis companiei franceze Fraissinet să instaleze în incinta docurilor brăilene un ponton propriu pentru acostarea vaselor sale și să dețină un hangar ca proprietate a companiei, destinat depunerii mărfurilor de import și de export. În privința utilizării acestor instalații portuare, Fraissinet se supunea „cu totul” dispozițiilor Regulamentului de exploatare a docurilor și nu urma să plătească taxă de locație⁵². Totodată, la începutul anului 1904 societatea din Marsilia a solicitat autorităților române recunoașterea bastimentelor sale drept vase poștale. În februarie 1904 Achille Delepine, agentul societății Fraissinet în modernul Tomis, a solicitat recunoașterea de către Căpitănia portului Constanța a vaselor acestei companii ca fiind și „poștale”, cu aplicarea prevederilor din Regulamentul porturilor și din alte acte legislative ale statului român. Din solicitare se constată că aceste vapoare erau recunoscute ca atare de către Ministerul de Finanțe și Vama locală, care acordau avantaje vapoarelor poștale. În urma consultării cu Direcția Vămirilor, Ministerul Afacerilor Străine de la București a aprobat acordarea calității de „vase poștale” bastimentelor societății franceze care deserveau porturile Marsilia, Genova și Constanța. Direcția Vamală, în punctul său de vedere, a evidențiat necesitatea ca vapoarele societății să facă curse regulate, „având un orar fix și se vor conforma regulilor stabilite în această privință”⁵³.

Portul Brăila, ca pentru mai toate societățile de navigație străine, a reprezentat sediul operațiunilor dunărene ale companiei Fraissinet. Așa se explică

⁴⁹ *Comerțul francez în România*, în „Egalitatea Brăilei”, an XIII, nr. 587, 25 ianuarie 1908 (stil vechi); reprodus după varianta, în limba franceză, publicată în „La Revue Diplomatique” din Franța.

⁵⁰ AMAE, Problema 68, *Volumul Franța 1879–1923*, f.n.

⁵¹ *Ibidem*, Adresa agentul societății Fraissinet la Constanța, Achille Delepine, către Ministerul Afacerilor Străine al României (înregistrată la MAS cu nr. 2063/5 februarie 1904).

⁵² SJANR, Brăila fond Direcția Docurilor Brăila, dosar 4/1905, f. 4.

⁵³ *Ibidem*.

numirea lui Marc Vuccino, în 1892, la conducerea reprezentanței locale și atribuirea exequatur-ului de consul al Franței la Brăila în anul 1909⁵⁴.

Semnele declinului economic al arealului pontic au devenit vizibile după declanșarea războaielor balcanice, care au afectat în mod substanțial traficul de mărfuri din Marea Neagră și Dunăre. În pofida acestor impedimente, compania Fraissinet și-a continuat operațiunile pe liniile din Levant și Dunăre, atâta vreme cât traficul prin Strâmtori nu a fost împiedicat de deciziile otomane, până la Primul Război Mondial, când societatea a pus cea mai mare parte a flotei sale la dispoziția marinei franceze⁵⁵.

* * *

Lumea a fost bulversată profund de efectele politice, sociale și economice ale încheierii Primului Război Mondial și ale tratatelor de pace care i-au urmat. Axele comerciale tradiționale din epoca monopolistă de la sfârșitul de veac XIX erau istorie. Operatorii economici au fost nevoiți să se readapteze din mers noului context interbelic și prăbușirii parțiale a pieței dunărene de produse agroalimentare. Printre companiile de navigație franceze care și-au continuat activitatea în porturile românești de la Dunăre și Marea Neagră după 1919 s-a aflat și societatea Fraissinet. Prevederile companiei cu autoritățile portuare brăilene, încheiate în 1892, au fost prelungite constant până în anul 1922⁵⁶.

În primăvara anului 1921, programul itinerariilor societății Fraissinet includeau escale în porturile Marsilia, Genova, Dardanele, Constantinopol, Burgas, Varna, Sulina, Tulcea, Galați și Brăila⁵⁷. În septembrie 1921, compania a notificat autoritățile locale cu privire la înființarea unui serviciu autonom pe aceeași rută, care urma să fie efectuat cu vapoarele „Jacques Fraissinet”, „Louis Fraissinet” și „Henry Fraissinet”⁵⁸, operând cu aceste vase până în anul 1924⁵⁹.

⁵⁴ E. O. Mocanu, *op. cit.*, pp. 269–270.

⁵⁵ S. Uygun, *op. cit.*, p. 131.

⁵⁶ AMAE, Problema 68, *Volumul Franța 1879–1923, f.n., Adresă a companiei Fraissinet către Ministerul Afacerilor Străine al României*. Pentru evoluția economiei franceze în secolele XIX și primele patru decenii din veacul XX, vezi Henri Sée, Ch. Schnerb, *Histoire économique de la France*, Paris, A. Colin, 1939–1951, p. 291.

⁵⁷ Prin adresa nr. 574/24 martie 1921, agenția din Brăila a societății *Fraissinet* informa Secretariatul General al Comisiei Europene a Dunării cu privire la noul program al rutelor navelor sale (SJANR Galați, fond Comisia Europeană a Dunării, partea structurală *Secretariatul General 1920–1924*, vol. 121, f. 59).

⁵⁸ *Ibidem*, ff. 69–80.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 87.

Inaugurarea liniei poștale „Levante – Danube” din martie 1922, pe același traseu al navelor sale, cu mențiunea că începând din 1923 a fost inclusă și o escală în portul Constanța, a reprezentat un nou eveniment marcant din evoluția societății de navigație Fraissinet în arealul gurilor Dunării⁶⁰. Programul vapoarelor societății franceze din anul 1922 avea următoarele plecări din Marsilia, punct final fiind portul Sulina: 3 martie, 6 aprilie, 8 mai, 8 iunie, 6 iulie, 7 august, 7 septembrie, 8 octombrie, 8 noiembrie și 5 decembrie⁶¹.

Noile realități politice, sociale și economice din România interbelică, influențate în oarecare măsură și de propagarea ideilor comuniste, au condus la o mai bună organizare a sindicatelor profesionale ale muncitorilor portuari. Fără a stărui asupra acestui subiect, prezentat și cu alte ocazii⁶², vom oferi doar două exemple concludente. În primăvara anului 1922 au existat numeroase conflicte de muncă în zona portului brăilean, datorate nevoii de a efectua exporturi de produse agroalimentare românești, păstrate peste an în magazii, și în perspectiva obținerii de către muncitori a unor tarife avantajoase pentru noul sezon care se apropia. Membrii diverselor sindicate locale au depus numeroase reclamații, în speranța îmbunătățirii nivelului de trai al muncitorilor din porturile românești. Printre ședințele în care patronatul și reprezentanții sindicatelor trebuiau să convină asupra nivelului salarial și plata restanțelor datorate de angajatori muncitorilor portuari se numără și cea în care societatea Vuccino & Boscoff, reprezentanta intereselor franceze în Brăila, a fost mandatată de companiile de navigație străine de pe sectorul românesc al Dunării, „să ia parte [...] cu depline puteri ca împuternicit – supleant la ședința de împăciuire ce va avea loc în ziua de Joi 4 Mai 1922 sub președinția Dlui. delegat al Ministerului Muncii”⁶³.

⁶⁰ Pe 20 martie 1922, compania *Fraissinet* se adresa iar Comisiei Europene a Dunării cu privire la inaugurarea liniei poștale „Levante – Danube” (*Ibidem*, ff. 72–74, 77–79).

⁶¹ *Ibidem*, f. 82.

⁶² A se vedea analize și interpretări pe baza documentelor arhivistice în Cristian Constantin, *Activitatea consulară la Brăila și Galați (1919–1940)*, Editura PIM, Iași, 2017, p. 103–149; idem, *Comerțul cu cereale la Gurile Dunării: integrarea pe piață, structuri productive și infrastructura de transport (1829–1940)*, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2018, pp. 460–528.

⁶³ Împuternicirea a avut loc la data de 3 mai 1922 și a venit ca răspuns la adresa Inspectoratului regional de Muncă Brăila (S JANR Brăila, fond Inspectoratul regional al muncii Brăila, dosar 25/1922, f. 11). Vezi și o parte din evoluția negocierilor: [La 29 mai 1922], „J. Vuccino în numele firmei *Vuccino & Boscoff*, J. Schnell în numele firmei *Troianos Brothers* și J. Fein în numele firmei *Theodoridi & Co*, împuterniciții agențiilor de vapoare din Brăila pentru tratativele de împăciuire cu muncitorii dockeri, numim prin prezenta pe Domnii Jacques Vuccino și Johan Schnell ca arbitri și pe Dl. Pascal Visin ca arbitru supleant ai agențiilor de vapoare din localitate în arbitrajul aceluiași diferend”. Adresa poartă însemnele de dezacord ale inspectorului și mențiunile de refacere a împuternicirii conform legii (în *Ibidem*, f. 34).

În urma unor lungi negocieri, la 28 iulie 1922 Comisia de Arbitraj pentru conflictul de muncă dintre muncitorii docheri manufacturiști și agențiile de vapoare din portul Brăila a acceptat propunerea lui Charles Vuccino, din partea societăților, pentru acordarea unei majorări de 15% a nivelului salarial al lucrătorilor manuali din port. Propunerea a fost acceptată de o parte a muncitorilor⁶⁴ și prevedea că la angajare urmau să fie favorizați muncitorii sindicaliști, în defavoarea celor neasociați.

După doar câteva luni, pe 15 august 1922, societatea de navigație Fraissinet aducea la cunoștință faptul că negociase „cu o casă de export de scânduri, pe baza prețurilor actuale, încărcarea unui caric de 120 tone scânduri pe vaporul Henry Fraissinet [...] dar cerând muncitorilor să încarce această partidă, ei au cerut un preț care întrece cu mult prețul legal”⁶⁵. În urma acestor neînțelegeri, încărcătura a rămas pe chei, iar vaporul Henry Fraissinet, fiind unul poștal, a avut de suferit din cauza prejudiciilor aduse de tergiversarea procesului de încărcare. Sub semnătura lui Charles Vuccino, societatea solicita Inspectoratului aplicarea legii. Pe 19 ale aceleași luni, firma Fraissinet a revenit cu o adresă la Inspectoratul Muncii, prin care arăta că fiind constrânși de: „respectarea transacției comerciale, de necesitatea bunei echilibrări a caricului și de necesitatea plecării acestui vas (poștal) la data prevăzută” și după ce au așteptat, timp de două zile, rezolvarea conflictului de muncă, a fost nevoită să accepte cererile salariale ale muncitorilor. Astfel, am acceptat „condițiunile muncitorilor și am plătit 750 Lei de vagon, în loc de Lei 450”. La acestea se adaugă și dorința aceluiași Ch. Vuccino ca Inspectoratul să țină cont de cele petrecute și să ia măsurile de rigoare, conform prevederilor legale, plus dorința ca „prin toate mijloacele ce ne stau la îndemână să se păstreze ordinea în munca portului Brăila și cu toate sacrificiile făcute pentru a menține această ordine, suntem totuși constrânși de a ne supune la cerințele acestor muncitori, și aceasta contra stipulațiilor Legii, care înlătură puțința acestei eventualități”⁶⁶. Pentru onorarea comenzilor, legea a fost încălcată de multe ori.

În mai 1925, la insistențele mediului sindical local, inspectoratul muncii a mediat negocierile dintre muncitorii rujari sindicalizați și reprezentanții caselor occidentale de navigație prezente în portul Brăila. La întrevvedere au fost invitați și Jacques Vuccino (reprezentantul Fraissinet), C. Kenaskis (Watson & Youell) și L. Fein (de la Theodoridi)⁶⁷.

⁶⁴ *Ibidem*, ff. 96–98.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 27.

⁶⁶ *Ibidem*, ff. 28–30.

⁶⁷ „Sub-semnații lucrători Rujari din portul Brăila în număr de * nesindicalizați [*Memoriul a fost semnat, pe verso, de 38 de persoane – *n.n.*] [...] vă rugăm să bine-voiți a dispune să ni se acorde un spor peste prețurile stabilite de Onor. Ministerul Muncii [...] față de scumpirea

Din analiza realizată de noi, doar 1.288 m² de magazine se aflau în proprietatea directă a Administrației Docurilor Brăila, fiind rezervați tranzitului companiilor de navigație străine ce operau curse regulate. Printre acestea, societățile Fraissinet și Lloyd dispuneau la Brăila de magazine ce aveau o suprafață totală de 1.191 m², construite chiar de către acestea⁶⁸, iar societatea petrolieră Concordia exploata șapte rezervoare cu o capacitate de 5.110 metri cubi de petrol, aferenți unei stații de profil. Pentru garajul vagoanelor de marfă se puteau folosi peste 10 km de linii de cale ferată conectate la rețeaua CFR. În anul 1930 valoarea patrimoniului total al docurilor din Brăila era estimată la 210.623.789 lei⁶⁹.

La 17 februarie 1931 atașatul comercial român la Legația României din Paris comunica la București că, în urma încheierii „Convenției de comerț” cu Franța, guvernul francez și-a luat angajamentul de a crea o nouă linie regulată între portul Marsilia și porturile românești. Autoritățile franceze au avut în vedere Casa de Armatori Freyssinet, care își avea originile în fosta societate de navigație Fraissinet și a fost solicitată o subvenție de 3 milioane de franci anual, plus „dobânda și deprecierea la vasul ce-l vor cumpăra pentru a-l pune pe linie și completa serviciul”⁷⁰. Firma Freyssinet se angaja ca în schimbul acestei subvenții să asigure o linie anuală cu plecări din Marsilia și opriri la Genova, Constantinopol, Burgas, Varna, Constanța, Sulina, continuând apoi în amonte spre Tulcea, Galați și Brăila⁷¹.

În contextul declanșării celui de-Al Doilea Război Mondial și (mai ales!) a urmărilor sale geopolitice, intrarea Europei de Răsărit, inclusiv a cursului inferior al Dunării, sub controlul liderilor sovietici după anul 1947, toate companiile străine de navigație din porturile românești de pe bătrânul Istros au dispărut, cu o singură excepție⁷² despre care vom povesti cu o altă ocazie.

excesivă ce se prezintă în toate cele ale vieții și independent de orice” lasă la aprecierea angajatorilor și Inspectoratului nivelul cuantumului. „Sindicatul Muncitorești unelte de presiune și de scopuri de interes personal”, iar de aceea au solicitat o întrevvedere cu armatorii și agențiile de vapoare din Brăila. A se vedea mersul negocierilor în *ibidem*, dosar 30/1925, f. 1-8; și C. Constantin, *Comerțul cu cereale la Gurile Dunării*, pp. 506-508.

⁶⁸ Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, Editura Științifică, București, 1968, pp. 267-270.

⁶⁹ Dimitrie Gusti (coord.), *Enciclopedia României*, vol. IV, *Economia națională: circulație, distribuție și consum*, Imprimeria Națională, București, 1943, passim; vezi și C. Constantin, *Comerțul cu cereale la Gurile Dunării*, pp. 540-553.

⁷⁰ AMAE, Problema 68, *Volumul Franța 1879-1923, f.n., Nota atașatului comercial al României de la Paris*.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Societatea franceză de navigație danubiană în România (S.F.N.D.)

Interesele economice ale cercurilor decizionale de la Quai d'Orsay pentru navigația și comerțul din Levant au reprezentat o constantă a relațiilor româno-franceze de-a lungul secolului al XIX-lea și în primele patru decenii ale veacului următor. Declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial a pus capăt activității companiilor străine de navigație pe sectorul românesc al Dunării. Fraissinet a devenit o constantă și o parte componentă a sistemului comercial din hinterlandul danubian, fiind o pârghie a politicii expansioniste franceze spre Balcani și Marea Neagră. De-a lungul unui veac compania de navigație, cu sediul la Marsilia, a reușit să conecteze din plin porturile dunărene la realitățile socio-economice internaționale, jucând rolul de curea de transmisie pe harta comerțului maritim între marele antrepozit francez și complexa și profitabila piață danubiană.

Tabelul nr. 1: Nave ale societății de navigație Fraissinet înregistrate de Comisia Europeană a Dunării (1887–1914)

Ruta Marsilia — Brăila					
An	Număr	Tonaj	An	Număr	Tonaj
1887	39	46.266	1901	12	16.529
1888	37	45.560	1902	12	17.037
1889	38	47.240	1903	13	20.791
1890	36	45.197	1904	9	15.550
1891	36	45.314	1905	15	26.248
1892	29	37.226	1906	15	26.180
1893	31	38.467	1907	13	21.604
1894	33	40.617	1908	18	30.426
1895	26	30.561	1909	15	25.777
1896	32	40.887	1910	14	23.833
1897	25	31.966	1911	15	27.259
1898	32	41.517	1912	12	22.132
1899	25	32.459	1913	21	38.301
1900	19	25.249	1914	13	25.150

Sursa: Biblioteca SJANR Galați, *La Commission Européenne du Danube, Protocoles, anii 1887–1914.*

Tabelul nr. 2: Agenți ai societății de navigație Fraissinet în porturile românești

Nume	Port/Porturi	Anul numirii
Louis Brossard	Galați și Brăila	1879
F. Sargologo	Sulina	1879
C. Battus	Tulcea	1879
Marc Vuccino	Galați și Brăila	1889 1892
Achile Delepine	Constanța	1904
Charles Vuccino Jacques Vuccino și Michel Boscoff	Brăila	perioada interbelică

Sursa: AMAE, Problema 68, Volumul Franța 1879–1923; și
C. Constantin, *Activitatea consulară la Brăila și Galați (1919–1940)*, passim.

**THE ACTIVITY OF THE FRENCH
NAVIGATION COMPANY FRAISSINET & CO.
IN THE LOWER DANUBE REGION**

Abstract: For economic and business historians, the Russian–Turkish Peace of Adrianople (1829) marks the true beginning of market competition on the Danubian hinterland. After gaining political independence in 1878, Romania aimed to strengthen its economic presence on the international markets. The new commercial orientation of the country towards Austria-Hungary, through the provisions of the Customs Convention of 1875, had visible results on the overall trade of Romania during the times of the commercial war (1886–1892) against the Dual Monarchy. Profound changes in the structure of the Danubian ports of Brăila and Galați were introduced in 1883. The free-port regime was abolished, and the liberal government in Bucharest started the development of the Romanian

maritime ports. Using the above-mentioned hypothesis, this paper analyses the main aspects related to the rivalry between the Great Powers and France company in the battle of integration in the international grain deposit-ports. This rivalry contributed to the establishment of the Fraissinet & Co.'s navigation house which competed with other foreign companies. In addition to the economic benefits achieved with its shipping activities, the France company had access to detailed information on various aspects of the Romanian ports.

At the end of the first part of the 20th century, the Romanian cereals trade that ruled for a century, lost its ground with respect to oil trade. The relevant references used in this paper (bibliographies and statistical publications) are from The National Archives of Romania, Galați Branch, The European Commission of the Danube Fund and Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs.

Keywords: Danube; Black Sea; navigation; international trade; economic rivalry.

REFUGIAȚII DIN CADRILATER STABILITI ÎN JUDEȚUL GORJ

Rezumat: Documentele aflate în cadrul Serviciului Județean Gorj al Arhivelor Naționale, unul dintre acestea fiind publicat într-un volum de documente apărut sub îngrijirea regretatului cercetător constănțean Virgil Coman, relevă faptul că după cedarea Cadrilaterului către Bulgaria, aproximativ 160 de locuitori ai județelor Durostor și Caliacra s-au refugiat în diferite localități de pe teritoriul județului Gorj.

Cea mai mare parte a acestora erau originari din județul Gorj și se stabiliseră în localități din județele Durostor și Caliacra în deceniul trei al secolului al XX-lea, ca urmare a împrăștiării cu pământ. Printre refugiați s-au aflat și români proveniți din alte regiuni ale țării, precum și aromâni, la care se adaugă și un număr mare de copii ai refugiaților, ce se născuseră în localitățile din Cadrilater, anterior datei de 7 Septembrie 1940.

Cuvinte cheie: Cadrilater, județul Gorj, refugiați, Bazargic, Silistra.

Ca urmare a prevederilor tratatului de la Craiova, semnat la 7 septembrie 1940 în Sala Oglinzilor din Palatul Jean Mihail, România avea să cedeze Bulgariei sudul Dobrogei (Cadrilaterul), cuprinzând județele Durostor (cu reședința la Silistra) și Caliacra (cu reședința la Bazargic). Încă din data de 31 iulie 1940, ministrul Germaniei la București îi transmisese lui Mihail Manoilescu, ministrul de Externe al României, faptul că Adolf Hitler luase decizia ca România să cedeze Bulgariei Cadrilaterul, urmând ca granița dintre cele două țări să revină pe aliniamentul anterior încheierii tratatului de pace de la București din 10 august 1913¹.

Înainte de începerea negocierilor româno-bulgare, ce aveau să se desfășoare la Craiova din data de 19 august 1940, guvernul român a solicitat ca orașul Silistra și un teritoriu cu suprafața de 2 000 km² locuit de 37 500 de români și 14 500 de

*Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu“, Târgu-Jiu. E-mail: valentinpatrascu1983@yahoo.com

¹ *** *Istoria Românilor*, vol. VIII, coord. Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 577.

bulgari, să rămână în granițele României, ceea ce echivala cu păstrarea Balcicului, Caliacrei și Cavarnei în interiorul granițelor României, însă guvernul bulgar a respins categoric această propunere².

Totodată, propunerea ministrului de Externe al României, Mihail Manoilescu, ca înaintea începerii negocierilor româno-bulgare să aibă loc o discuție prealabilă între miniștrii de Externe român și bulgar, a fost respinsă de partea bulgară³. În aceste condiții Mihail Manoilescu a trimis un memorandum cuprinzând punctele de vedere ale ministrului german de Externe, Joachim von Ribbentrop, respectiv ministrului de Externe italian, contele Galeazzo Ciano, însă demersul său a fost inutil⁴.

În cadrul tratatelor româno-bulgare, delegația română, condusă de către Alexandru Cretzianu, secretarul general al ministerului Afacerilor Străine, a solicitat, printre altele, acordarea statutului de extrateritorialitate castelului reginei Maria de la Balcic, însă și această solicitare a fost respinsă de delegația bulgară, condusă de către ministrul plenipotențiar Svetoslav Pomenov⁵.

În consecință, ca urmare a prevederilor tratatului româno-bulgar semnat la Craiova la 7 septembrie 1940, România ceda Bulgariei Cadrilaterul, cu o suprafață de 6 921 km² și o populație de 425 000 de locuitori⁶. Totodată, acest tratat prevedea realizarea unui schimb de populații între România și Bulgaria, astfel că un număr de 62 278 de persoane de origine bulgară au fost evacuate din județele Constanța și Tulcea, în timp ce 103 711 români au fost evacuați din Cadrilater⁷.

Tensiunile interetnice dintre bulgari și români au început să apară în Cadrilater la scurt timp după semnarea Tratatului de Pace de la București, având să reapară la finalul Primului Război Mondial. În acest context, pe parcursul anului 1919, în speranța că deciziile Conferinței de Pace de la Paris vor fi favorabile Bulgariei, iar Cadrilaterul va reveni sub administrație bulgară, comitajii bulgari din Cadrilater au inițiat acțiuni de o violență extremă împotriva populației românești și a autorităților statului român⁸.

În ajunul semnării tratatului de pace de la Neuilly-sur-Seine, populația bulgară din Cadrilater spera că Marile Puteri vor anula prevederile tratatului de

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem*, p. 589.

⁷ *Ibidem.*

⁸ Laura Gheorghiu, Florin C. Stan, *Violență extremă la granița de sud a României. Câteva date privind situația din Cadrilater în perioada 1919-1921*, în „Dobrogea și Marea Unire la Centenar“, Editura Tipo Moldova, Iași, 2018, p. 295.

pace de la București din 10 august 1913 și vor restabili frontiera anterioară dintre România și Bulgaria⁹. În consecință, în perioada 1919-1921 populația bulgară din Cadrilater era animată de credința că stăpânirea României în regiune avea un caracter efemer, urmând să fie înlăturată în scurt timp printr-un atac armat al Bulgariei¹⁰.

Tensiunile între etnicii bulgari din Cadrilater și populația și autoritățile românești din regiune s-au amplificat odată cu sosirea în anul 1925 a primilor coloniști aromâni¹¹, cele mai multe incidente între aromâni și bulgari având drept cauză disputele asupra pământului și recoltei, așa cum s-a întâmplat în primăvara anului 1926 în localitățile Calipetrova și Caraorman din județul Durostor. În acele cazuri, coloniștii aromâni i-au acuzat pe bulgari că au încercat să-i împiedice să utilizeze terenurile repartizate de către autorități, amenințându-i pe coloniști că le vor distruge mașinile agricole¹².

Cu toate acestea, au existat și momente de acalmie și colaborare între românii și aromânii stabiliți în Cadrilater, pe de o parte, și etnicii bulgari din regiune, pe de altă parte. Astfel, cu ocazia sfințirii bisericii din satul Frașari, comuna Caraomer, județul Durostor, coloniștii de aici l-au purtat pe brațe pe parlamentarul de origine bulgară Ștefan Penkov, în semn de grațitudine față de sprijinul acordat de către acesta¹³.

În vara anului 1940 avea să se atingă apogeul acțiunilor antiromânești ale bandelor de comitații din Cadrilater, fapt favorizat de ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940 și de cedarea Basarabiei și retragerea armatei și autorităților române din regiune, la 28 iunie 1940. În aceste condiții, în cursul lunii iulie 1940 peste 250 de tineri bulgari se sustrăgeau de la concentrare, 92 dintre aceștia fiind semnați în pădurea Caracuz, pe teritoriile comunelor Cainargeaua Mică și Sansânlar din județul Durostor¹⁴. În consecință, atacurile comitațiilor bulgari de la Frașari, din august 1940, au determinat reacția coloniștilor aromâni, care plănuiau să atace satul Babuc, acțiunea lor fiind stopată de intervenția forțelor de ordine¹⁵.

Cedarea Cadrilaterului încheia tragedia românească inițiată la 26 iunie 1940, odată cu ultimatumul sovietic în urma căruia România cedase, la 28 iunie 1940, Basarabia și nordul Bucovinei, teritorii ce însumau o suprafață de 50 762 km² și o

⁹ George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*, Editura Istros, Brăila, 2009, p. 206.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 207.

¹² *Ibidem*, p. 209.

¹³ *Ibidem*, p. 213.

¹⁴ *Ibidem*, p. 217.

¹⁵ *Ibidem*.

populație de 3 776 309 locuitori și continuată odată cu Dictatul de la Viena de la 30 august 1940, în urma căruia România a fost obligată să cedeze Ungariei nord-vestul Transilvaniei, cu o suprafață de 42 243 km² și o populație de 2 628 238 de locuitori¹⁶. În aceste condiții suprafața României s-a redus dramatic la 195 123 km², cu o populație ce totaliza 13 535 757 de locuitori¹⁷. Practic, România fusese silită să cedeze Uniunii Sovietice, Ungariei și Bulgariei teritorii ce însumau o suprafață de 99 926 km², cu o populație de 6 829 547 de locuitori¹⁸.

Din cei 103 711 români evacuați din Cadrilater ca urmare a prevederilor tratatului româno-bulgar din 7 septembrie 1940, un număr de peste 100 de persoane aveau să se stabilească, în perioada imediat următoare, pe teritoriul județului Gorj, o listă a acestora fiind elaborată de către funcționarii Prefecturii județului Gorj pentru perioada 7 septembrie 1940 – 6 noiembrie 1942¹⁹.

Primele șapte persoane înscrise în lista respectivă se refugiaseră din comuna Opancea, județul Caliacra. Astfel, Untaru Maria, casnică, văduvă de război, refugiată din comuna Opancea, județul Caliacra, se stabilise în comuna Urechești, județul Gorj, localitate unde se născuse în anul 1887²⁰, fiind prima persoană înscrisă pe această listă.

Cea de-a doua persoană refugiată din comuna Opancea, Modrea N. Ioana, se născuse în anul 1910 în comuna Bechet, județul Dolj²¹. Aceasta era căsătorită, practicând agricultura și stabilindu-se tot în comuna Urechești din județul Gorj²² împreună cu cei cinci copii ai săi: Lucreția, născută la 10 iulie 1929 în comuna Opancea; Maria, născută la 9 august 1931, în comuna Opancea; Dumitru, născut la 3 noiembrie 1933, în comuna Opancea; Ion, născut la 7 martie 1937, în comuna Opancea, și Elena, născută la 23 martie 1940, în aceeași localitate²³.

Cea de-a opta persoană înscrisă în lista refugiaților din Cadrilater stabiliți pe teritoriul județului Gorj este Bucoi Alexandru, născut la 26 martie 1904 în comuna Arcani, județul Gorj²⁴. Refugiat din comuna Golebina, județul Durostor, acesta era

¹⁶ *** *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 589.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Gorj (în continuare se va cita: SJAN Gorj), Fond Prefectura Județului Gorj, dosar nr. 9/1940, Registrul pentru evidența refugiaților din Basarabia, Bucovina și Cadrilater, ff. 59v.-65r. Vezi și *** *Dobrogea în arhivele românești (1597 - 1989)*, coord. Virgil Coman, București, Editura Etnologică, 2013, doc. nr. 305, pp. 536-541.

²⁰ SJAN Gorj, Fond Prefectura Județului Gorj, dosar nr. 9/1940, ff. 59v.-60r.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

învățător, căsătorit, având să se stabilească în comuna natală²⁵. Soția sa, Bucoi Sorica, învățătoare în comuna Golebina, județul Durostor, se născuse la 17 martie 1910 în Macedonia – fiind aromâncă – stabilindu-se, împreună cu familia sa, în comuna Arcani din județul Gorj²⁶. Sorica și Alexandru Bucoi s-au refugiat împreună cu copiii lor, Constantin, născut la 17 martie 1931 în comuna Doimușlari, județul Durostor, și Maria, născută la 10 octombrie 1935 în satul Frașari, comuna Caraomer, județul Durostor²⁷.

Denumirea corectă a acestei localități este „Frașari”²⁸, satul fiind situat la 15 km de Silistra și fiind fondat de câteva familii de fârșeroți originari din Pleasa, localitate din sudul Albaniei, lângă orașul Corceua (Korce), în apropierea graniței Albaniei cu Grecia. Acești fârșeroți, alături de câteva zeci de familii originare din Gramaticova și Căndrova, împreună cu circa alte 20 de familii plecate din orașul grecesc Caterina și așezate în comuna Aidemir, lângă Silistra, au fost primii coloniști aromâni din Cadrilater.

Potrivit istoricului Stoica Lascu, primii coloniști aromâni au fost cei din Pleasa, care au sosit la București la 21 iulie 1925. Acestora li s-au alăturat încă 200 de familii originare din Pleasa, Dișnița și Stropani, care au sosit la 26 octombrie 1925 la Constanța cu vaporul „Iași”. Ulterior, un grup de 100 de familii de fârșeroți originari din Albania s-a unit cu fârșeroții originari din Grecia și au întemeiat Comuna General Praporgescu, un alt grup s-a așezat în comuna Șuneci, iar un al treilea grup s-a unit cu cei din comuna Aidemir, întemeind satul Delengi, în anul 1930, sat situat la 4 km de Silistra²⁹.

Cei mai numeroși refugiați stabiliți în județul Gorj ca urmare a cedării Cadrilaterului proveneau din orașul Bazargic, printre aceștia numărându-se: Molănescu Octav, Molănescu Ana, Molănescu Elena, Molănescu Constantin, Molănescu Mihail, Pop Speranța, Pop Carolina, Pop Petre, Modrescu Bălașa, Modrescu Ana, Modrescu Emilia, Modrescu Georgeta, Oporanu I. Maria, Oporanu Enric, Oporanu Eugenia, Oporanu Mircea, Ștefănescu Alexandru, Ștefănescu Maria, Ștefănescu Romeo-Mircea, Modrescu Ion, Modrescu I. Alexandru, Oporanu R. Ilie, Stere Maria, Gârzu Ioan, Morjan Gheorghe, Ion Cernăianu, Constantin Ittu, Patrița Ittu și Pițigoi Petre.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*. Vezi și Cătălin Negoită, *Țara Uitată. Cadrilaterul în timpul administrației românești*, Editura Fundației Scrisul Românesc, Craiova, 2008.

²⁸ *** *Dobrogea în arhivele românești (1597 - 1989)*, doc. nr. 305, p. 305.

²⁹ Vezi Adina Berciu-Drăghicescu, *Aromânii din Albania – prezervarea patrimoniului lor imaterial*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010.

Trebuie remarcat faptul că refugiatul Alexandru Ștefănescu, institutor din Bazargic, născut în comuna Mamornița, județul Dorohoi, la 5 ianuarie 1901, căsătorit cu Ștefănescu Maria, învățătoare la Bazargic, este trecut în inventarul întocmit de către funcționarii Prefecturii Județului Gorj de două ori, datele sale biografice figurând la nr. 28 și 93 din respectivul document³⁰. Ștefănescu Alexandru și soția sa, Maria, născută la Târgu-Jiu la 1 martie 1910, aveau să se stabilească în orașul Târgu-Jiu împreună cu fiul lor, Romeo-Mircea, născut la Bazargic la 27 octombrie 1937³¹.

Totodată Vasile Eremia, învățător refugiat din Silistra, născut în comuna Ceauru, județul Gorj, la 12 iunie 1900, este menționat în inventarul realizat de către funcționarii Prefecturii Județului Gorj la numerele 76 și 94³². În legătură cu învățătorul Vasile Eremia se făcea mențiunea că acesta se stabilise la Târgu-Jiu, fiind înscris în inventarul Prefecturii Gorj la data de 21 decembrie 1940, dată la care era căsătorit³³. Conform registrelor de stare civilă pentru născuți ale comunei Ceauru, Vasile Eremia, fiul lui Eremia Gh. Vasile, în vârstă de 40 de ani s-a născut la data de 31 decembrie 1899 în comuna Ceauru, județul Gorj și a decedat la Ploiești în anul 1984³⁴.

În consecință, având în vedere cele două persoane ce figurează de două ori în documentul întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj, document ce inventariază un număr de 97 de refugiați provenind din Cadrilater ce s-au stabilit pe teritoriul județului Gorj, rezultă o diminuare cu două persoane a numărului refugiaților. Însă, cum în respectiva listă sunt menționați numeroși copii ai refugiaților ce și-au însoțit părinții în refugiu, dar care sunt menționați doar atunci când sunt precizate datele biografice ale unuia dintre părinți, în aceste cazuri, copiii trebuie adăugați numărului total al refugiaților din Cadrilater stabiliți în județul Gorj.

Totodată, constatăm că nu mai puțin de 29 de refugiați din Cadrilater stabiliți pe teritoriul județului Gorj proveneau din orașul Bazargic, aceștia constituind cel mai numeros grup de refugiați proveniți dintr-o localitate din Cadrilater.

Pe de altă parte, un număr de refugiați din Cadrilater cu origini gorjenești aveau să se stabilească, după data de 7 septembrie 1940, în alte localități din țară, fără a reveni pe meleagurile natale. În acest sens, menționăm că unul dintre frații tatălui bunicului matern al lui Pătrașcu Dumitru-Valentin, Gheorghe Munteanu,

³⁰ SJAN Gorj, Fond Prefectura Județului Gorj, dosar nr. 9/1940, ff. 60v-61r, 64v-65r.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, ff. 64v-64r, 64v-65r.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Vezi Daniel Cismașu, *Genealogia familiilor din localitatea Ceauru*, Editura Măiastra, Târgu-Jiu, 2013, p. 64.

stabilit la Bazargic în perioada interbelică, avea să se refugieze împreună cu familia în actuala comună Istria din județul Constanța, unde locuiesc astăzi o parte a urmașilor săi³⁵.

Molănescu Octav, refugiat din orașul Bazargic, se născuse la 2 octombrie 1895 în localitatea Baia de Aramă din județul Mehedinți și fusese funcționar în administrația județului Caliacra³⁶. Pensionar în septembrie 1940, acesta avea să se stabilească în Târgu-Jiu împreună cu soția, Molănescu Ana, și cei trei copii: Elena, Constantin și Mihail³⁷.

Conform inventarului realizat de către funcționarii Prefecturii Gorj, Molănescu Ana s-a născut la Bazargic în anul 1908, în timp ce Elena, fiica cea mare a familiei Octav, ca și Ana Molănescu, se născuse la Bazargic la 1 decembrie 1930, în septembrie 1940 fiind elevă în clasele primare³⁸.

Cel de-al doilea copil al familiei Molănescu, Constantin, s-a născut la Bazargic la 8 iulie 1935, iar mezinul familiei, Mihail, se născuse la 2 septembrie 1940 la Bazargic³⁹, cu doar câteva zile înaintea semnării tratatului de la Craiova, prin care România ceda Cadrilaterul Bulgariei.

Pop Speranța, refugiată din Bazargic, se născuse la Târgu-Jiu la 22 septembrie 1908, fiind casnică și având în septembrie 1940 doi copii, Carolina și Petre⁴⁰. Carolina se născuse la 19 octombrie 1930 în comuna Ceamurlia, județul Caliacra, fiind în septembrie 1940 elevă în clasa a III-a primară, în timp ce Petre se născuse la 1 februarie 1932 în comuna Carașulari, județul Caliacra, în septembrie 1940 fiind elev în clasa a II-a primară⁴¹. Stabiliți inițial în orașul Târgu-Jiu, Speranța Pop și cei doi copii ai săi aveau să se mute ulterior în comuna Cernaia din județul Mehedinți⁴².

O situație asemănătoare avea Modrescu Bălașa, născută la Târgu-Jiu în februarie 1890, care în septembrie 1940 avea să se refugieze din Bazargic și să se stabilească în Târgu-Jiu împreună cu cele trei fiice ale sale, Ana, Emilia și Georgeta⁴³. Ana Modrescu se născuse la Bazargic la 29 iulie 1921, fiind necăsătorită în septembrie 1940, în timp ce Modrescu Emilia se născuse la

³⁵ Conform informațiilor furnizate autorului de către Munteanu Pătru din satul Rădinești, comuna Dănciulești, în iunie 2013, la vârsta de 80 de ani.

³⁶ SJAN Gorj, Fond Prefectura Județului Gorj, dosar nr. 9/1940, ff. 59v-65.

³⁷ *Ibidem*, ff. 59v-60r.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, ff. 59v-60r, 60v-61r.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, ff. 60v-61r.

Bazargic la 30 iunie 1926⁴⁴, iar Modrescu Georgeta se născuse la Bazargic la 24 martie 1928⁴⁵.

De asemenea, Oporanu I. Maria, născută la Târgu-Jiu la 6 decembrie 1906, avea să se refugieze din Bazargic împreună cu cei trei copii ai săi: Enric, Eugenia și Mircea, stabilindu-se în orașul Târgu-Jiu⁴⁶. Asemenea Speranței Pop și Bălașei Modrescu, Maria Oporanu era căsătorită și casnică, în septembrie 1940, însă în inventarul întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj nu se fac mențiuni referitoare la soții acestora, fiind menționați ca refugiați, împreună cu acestea, doar copiii lor. Toți cei trei copii ai Mariei Oporanu se născuseră la Bazargic. Cel mai mare dintre aceștia, Enric Oporanu, născut la 23 ianuarie 1927, era în septembrie 1940 elev la Școala de Comerț din Bazargic, în timp ce Eugenia Oporanu se născuse la 7 februarie 1928, iar Mircea Oporanu la 10 octombrie 1937⁴⁷.

Din Bazargic avea să se refugieze și Modrescu I. Alexandru, șofer, căsătorit, născut în Târgu-Jiu la o dată neprecizată și care avea să se stabilească în orașul Târgu-Jiu⁴⁸.

În legătură cu Modrescu Ion, funcționar refugiat din Bazargic, se arăta că acesta era căsătorit și că se născuse în comuna Urechești, județul Gorj, la 7 februarie 1881⁴⁹. Avea să se stabilească la rândul său în orașul Târgu-Jiu.

Un alt funcționar refugiat din Bazargic, Oporanu R. Ilie, căsătorit, se născuse în comuna Perieți, județul Olt, la data de 2 august 1902 și avea să se stabilească în orașul Târgu-Jiu⁵⁰, în timp ce Stere Maria, funcționară refugiată din Bazargic, necăsătorită, născută la 10 mai 1915 în comuna Giurmaia din Bulgaria, avea să se stabilească, la rândul său, în orașul Târgu-Jiu⁵¹.

Oporanu R. Ilie avea să fie încadrat în funcția de șef de birou, clasa a I-a, în cadrul Prefecturii Județului Gorj, în arhivele gorjene existând un ștat de prezență și plată a salariului pentru perioada octombrie-noiembrie 1940 în care figurează în perioada când acesta s-a aflat în serviciu în cadrul Prefecturii Județului Gorj⁵².

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, ff. 61v-62r.

⁴⁹ *Ibidem*, ff. 62v-63r.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Idem*, dosar nr. 3/1940-1941, f. 39.

De asemenea, Modrescu Ion avea să fie încadrat pe funcția de șef de birou, clasa a I-a, în cadrul Prefecturii Județului Gorj⁵³, în timp ce Modrescu Alexandru a fost încadrat șofer în serviciul Prefecturii Județului Gorj⁵⁴ iar Stere Maria a fost încadrată dactilografă stagiară în cadrul aceleiași instituții⁵⁵.

Gârzu Ioan, născut la 10 septembrie 1928 la Tismana, elev în septembrie 1940, era stabilit inițial la Târgu-Jiu, stabilindu-se ulterior împreună cu familia sa la Bazargic⁵⁶. După ce în septembrie 1940 s-a stabilit în orașul Târgu-Jiu, în inventarul întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj se face mențiunea că ulterior Gârzu Ioan a „plecat definitiv la Constanța”⁵⁷.

În aceeași situație se afla și Morjan Gheorghe, refugiat din Bazargic, născut la 6 martie 1898 în comuna Câlcești, județul Gorj, agricultor, căsătorit, care avea să se stabilească inițial în comuna natală. Despre el funcționarii Prefecturii Gorj aveau să consemneze ulterior faptul că a „plecat definitiv la Constanța”⁵⁸.

De asemenea, Ion Cernăianu, refugiat din Bazargic, născut la 13 noiembrie 1901 în comuna Godinești, județul Gorj, agricultor, căsătorit, avea să se stabilească inițial, în comuna natală, pentru ca mai apoi să se stabilească definitiv la Constanța⁵⁹.

La Târgu-Jiu avea să se stabilească și familia Constantin și Patrița Ittu, ambii foști funcționari ai Administrației Financiare a Județului Caliacra, refugiați din Bazargic în septembrie 1940⁶⁰. Ambii au fost înscriși în registrul inventar întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj la data de 28 noiembrie 1940⁶¹. Constantin Ittu s-a născut într-o comună din Mărginimea Sibiului, la 10 iulie 1902, căsătorindu-se cu Patrița, născută la 4 august 1914 în comuna Petroșani din județul Vlașca⁶².

Cel din urmă refugiat din Bazargic stabilit în județul Gorj, Petre Pițigoi, era pensionar, căsătorit cu Tudora, care în anul 1940 avea vârsta de 40 de ani⁶³. Născut în comuna Mușetești, județul Gorj, la 18 iunie 1886, acesta avea să se stabilească

⁵³ *Ibidem*, ff. 41, 67.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Idem*, dosar nr. 9/1940, ff. 62v-63r.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, ff. 62v-63r, 63v-64r.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, ff. 63v-64r.

alături de soție în orașul Târgu-Jiu, fiind înscris în registrul întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj la data de 12 decembrie 1940⁶⁴.

Din orașul Silistra, reședința județului Durostor, aveau să se refugieze în județul Gorj un număr de 11 persoane, respectiv: Golea Gherghina, Golea Constantin, Golea Dumitra, Oltineanu D. Stanca, Golea Sabina, Golea Ioana, Ostapencu Ioan, Iliescu A. Nadejda, Vasile Eremia, Negrea Alexandru și Ervant Hacıadar Dirațian.

Constantin Golea, născut la Târgu-Jiu la data de 19 august 1895, s-a refugiat din Silistra împreună cu soția, Golea Gherghina, originară din comuna Ostrov, județul Constanța, și cu cele trei fiice minore ale lor: Dumitra, Sabina și Ioana⁶⁵. Pietrar de meserie, Constantin Golea și familia sa aveau să se stabilească în Târgu-Jiu.⁶⁶ Cea mai mare dintre fiice, Dumitra, se născuse la 29 septembrie 1925, în timp ce Sabina se născuse la 27 august 1928, fiind elevă în septembrie 1940, iar mezina, Ioana, născută la 27 iunie 1931, era elevă în clasa a III-a primară⁶⁷.

Ostapencu Ioan, refugiat din orașul Silistra, născut la 21 februarie 1897 în orașul Bolgrad din sudul Basarabiei, funcționar al Administrației Financiare a Județului Durostor, căsătorit, s-a stabilit la Târgu-Jiu⁶⁸.

Nadejda A. Iliescu, născută la 20 decembrie 1906 în orașul Silistra, căsătorită și casnică în septembrie 1940, avea să se stabilească inițial în comuna Brădiceni din județul Gorj, pentru ca ulterior să se stabilească definitiv la Ploiești⁶⁹. Aceasta s-a refugiat în județul Gorj împreună cu cei doi fii ai săi, Vasile, în vârstă de 11 ani, și Gheorghe, în vârstă de 9 ani⁷⁰.

În documentul publicat în volumul de documente „Dobrogea în arhivele românești. 1597 - 1989”, numele Nadejdei Iliescu este transcris greșit, respectiv „Nădejdei Nădejdea A. Iliesai”, acest nume apărând la numărul 72 într-un tabel ce cuprinde 96 de numere de ordine⁷¹.

La rândul său, învățătorul Vasile Eremia, refugiat din orașul Silistra, avea să se stabilească în orașul Târgu-Jiu. Născut la 12 iunie 1900, în comuna Ceauru, județul Gorj, învățătorul Vasile Eremia avea să fie înscris în registrul refugiaților

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, ff. 61v-62r.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*, ff. 62v-63r.

⁶⁹ *Ibidem*, ff. 63v-64r.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ ***, *Dobrogea în arhivele românești (1597 - 1989)*, doc. nr. 305, p. 536.

din Cadrilater stabiliți în județul Gorj la data de 21 decembrie 1940, alături de soția sa⁷².

Alexandru Negrea, meseriaș refugiat din Silistra, se născuse la 26 noiembrie 1893 în comuna Dănești din județul Gorj⁷³. Căsătorit cu Elena, în vârstă de 36 de ani în 1940, aveau împreună cinci copii: Maria, în vârstă de 19 ani; Traian, în vârstă de 16 ani; Dumitru, în vârstă de 16 ani; Eleonora, în vârstă de 11 ani și Pantelimon, în vârstă de 9 ani⁷⁴. Stabilit la Târgu-Jiu împreună cu întreaga familie, Alexandru Negrea a fost trecut în registrul inventar întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj la 21 decembrie 1940⁷⁵.

Cel din urmă refugiat din Silistra stabilit în județul Gorj a fost Ervant Haciadar Dirațian, născut la 11 octombrie 1923 în Silistra, care în septembrie 1940 era elev al Liceului Comercial⁷⁶. Domiciliat în Târgu-Jiu pe strada Dobrogeana, acesta avea să fie înscris în registrul inventar întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj la data de 6 noiembrie 1942, fiind ultima persoană înscrisă în acest document⁷⁷.

Din orașul Balcic s-au refugiat în județul Gorj: preotul Aurel Popescu, soția sa, Paraschiva, și cei doi copii ai acestora, Ioana și Constantin, acestora adăugându-li-se soții Constantin și Maria Ciutacu⁷⁸.

Născut la 25 august 1895 în comuna Peșteana Vulcan, județul Gorj, preotul Aurel Popescu avea să se stabilească în orașul Târgu-Jiu, unde avea să fie încadrat la parohia „Sfânta Treime”⁷⁹. Soția sa, Paraschiva, originară din comuna Stejerei, județul Gorj, unde se născuse în anul 1901, era casnică în septembrie 1940, stabilindu-se împreună cu preotul Aurel Popescu și cei doi copii la Târgu-Jiu⁸⁰. Fiica acestora, Ioana, se născuse la 20 iulie 1927 în comuna Almalău, județul Durostor, în septembrie 1940 fiind elevă în clasa a III-a de liceu, în timp ce fiul, Constantin, născut la 15 iulie 1930, era elev în clasa a IV-a primară⁸¹.

Constantin Ciutacu, agricultor, se născuse la 14 mai 1912 la Constanța, după cedarea Cadrilaterului Bulgariei stabilindu-se în orașul Târgu-Jiu⁸². Soția sa,

⁷² SJAN Gorj, Fond Prefectura Județului Gorj, dosar nr. 9/1940, ff. 63v.-64r.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*, ff. 64v-65r.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*, ff. 61v-62r.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

Maria, născută la 4 octombrie 1912, fusese funcționară în cadrul administrației orașului Balcic⁸³.

În consecință, din orașul Bazargic s-au refugiat în județul Gorj 29 de persoane, acestora adăugându-li-se unsprezece refugiați din orașul Silistra și șase refugiați din orașul Balcic. Cei 46 de refugiați veniți din orașele Bazargic, Silistra și Balcic au reprezentat aproape jumătate din numărul total al refugiaților din Cadrilater stabiliți în județul Gorj.

Pe de altă parte, nu mai puțin de zece refugiați plecaseră din comuna Opancea, județul Caliacra, stabilindu-se în diverse localități din județul Gorj, așa cum apare în lista întocmită de funcționarii Prefecturii Gorj; este vorba de Untaru Maria, Modrea N. Ioana și Modrea Nicolae, aceștia din urmă fiind însoțiți de cinci copii (Lucreția, Maria, Dumitru, Ion și Elena), toți stabilindu-se în comuna Urechești. Acestora li s-au alăturat Vasile Pașița și soția sa, Didina V. Pașița, ambii stabiliți în comuna Târgu-Cărbunești. Vasile Pașița, născut la 24 august 1897 în comuna Pârâu Vulcan, județul Gorj, fusese brigadier silvic al comunei Opancea, județul Caliacra, în timp ce soția sa, născută la 18 iunie 1904 în comuna Rasnic, județul Dolj, fusese moașă comunală⁸⁴. Soții Vasile și Didina Pașița au fost înscrși în registrul inventar întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj în data de 12 decembrie 1940.

Din alte localități ale județului Caliacra provenea un număr de 42 de refugiați, respectiv: Pătrășcoiu Constantin, Pătrășcoiu Floarea, Pătrășcoiu Gheorghe, Mândruță Constantin, Mândruță Elena, Mândruță Ion, Mândruță Ana, Macovei Floarea, Mândruță Dumitru, Mândruță D. Ioana, Mischie Gh. Alexandru, Mischie Maria (soție), Mischie Constantin, Mischie Ion, Mischie Maria (fiică), Mischie Victor, Mischie Alexandru (fiu), Mischie Gheorghe, Mischie Sevastian, Grofu Constantin, Oprean Ion, Iloiu V. Grigore, Străinu T. Iliana, Davițoiu I. Victor, Davițoiu Grigore, Spahiu Ion, Rusu Constantin, Mateuțu Dumitru, Pisc Ion, Ciuncanu Ion, Mutulescu Constantin, Lăpădat Ion, Lăpădat Cătălina (soție), Lăpădat Ion (fiu), Lăpădat Constantina (fiică), Lăpădat Gheorghe (fiu), Lăpădat Angela (fiică), Lăpădat Lucreția (fiică), Lăpădat Valeriu (fiu), Lăpădat Ioana (fiică) și Dian N. Elena.

Refugiat din comuna Acorina, Pătrășcoiu Constantin, agricultor, se născuse la 18 martie 1900 în comuna Schela, județul Gorj, în septembrie 1940 fiind căsătorit cu Pătrășcoiu Floarea și deținând 15 hectare de pământ și case în comuna Acorina⁸⁵. Soția sa, Pătrășcoiu Floarea, se născuse în comuna Negreni, județul

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*, ff. 63v-64r.

⁸⁵ *Ibidem*, ff. 60v-61r.

Gorj, fiind casnică în septembrie 1940. Cei doi soți aveau un copil, Pătrășcoiu Gheorghe, născut în anul 1931 în comuna Teche, județul Caliacra, elev în clasa a III-a primară în septembrie 1940⁸⁶.

De asemenea, membrii familiei Mândruță aveau să se stabilească, la rândul lor, în comuna Schela din județul Gorj. Toți cei patru membri ai familiei Mândruță se născuseră în comuna Negreni din județul Gorj, de unde plecaseră în județul Caliacra. Constantin Mândruță se născuse la 1 iulie 1889, în timp ce soția sa, Elena, se născuse în anul 1893⁸⁷. Ion, fiul celor doi, se născuse la 21 februarie 1921, fiind elev în clasa a VII-a în septembrie 1940, în timp ce sora sa, Ana, se născuse la 13 iunie 1923, fiind casnică și necăsătorită în septembrie 1940⁸⁸.

Născută la 28 martie 1900 în localitatea Macea, situată în județul Arad după Unire, Macovei Floarea avea să se stabilească în perioada interbelică în comuna Răcari din județul Caliacra⁸⁹. În septembrie 1940, ca urmare a cedării Cadrilaterului către Bulgaria, Macovei Floarea a fost nevoită să se refugieze în orașul Târgu-Jiu.

Mândruță Dumitru, soția sa, Mândruță D. Ioana, și copiii acestora s-au refugiat din comuna Aiorman, județul Caliacra, stabilindu-se în comuna Negreni din județul Gorj. Mândruță Dumitru, agricultor, se născuse la 26 octombrie 1897 în comuna Negreni, județul Gorj, în timp ce soția sa, Mândruță D. Ioana, se născuse la 20 iulie 1896 în comuna Cordești din județul Gorj⁹⁰, cei doi refugiindu-se însoțiți de Maria Gh. Dragu, mama Ioanei, în vârstă de 74 de ani în 1940, și de Ecaterina Gh. Dragu, sora Ioanei, în vârstă de 40 de ani⁹¹.

Mischie Gh. Alexandru, agricultor, născut la 27 iunie 1892 în comuna Godinești, județul Gorj, s-a refugiat din comuna Prisăcani, județul Caliacra, împreună cu soția, Mischie Maria, în vârstă de 38 de ani, și cei opt copii ai familiei: Constantin, 17 ani, elev; Ion, 14 ani, elev; Elena, 12 ani, elevă; Maria, 9 ani, elevă; Victor, 7 ani, elev; Alexandru, 5 ani; Gheorghe, 4 ani; Sevastian, în vârstă de doar 2 ani⁹². Membrii familiei Alexandru și Maria Mischie s-au stabilit în comuna Godinești.

Trebuie menționat că în inventarul întocmit de funcționarii Prefecturii Gorj, figurează în rândul refugiaților din Cadrilater stabiliți pe teritoriul județului Gorj numai Mischie Gh. Alexandru, în pofida faptului că acesta se refugiase împreună

⁸⁶ *Ibidem.*

⁸⁷ *Ibidem.*

⁸⁸ *Ibidem*, ff. 61v-62r.

⁸⁹ *Ibidem.*

⁹⁰ *Ibidem*, ff. 62v-63r.

⁹¹ *Ibidem.*

⁹² *Ibidem.*

cu soția și cei opt copii, aceștia din urmă fiind menționați fără a li se atribui un număr de ordine în respectivul document, ceea ce face ca numărul refugiaților consemnat în acel document să se majoreze cu încă nouă persoane doar din rândul membrilor familiei Mischie.

Grofu Constantin, refugiat din comuna Duraular, județul Caliacra, se născuse la 18 octombrie 1922 în comuna Ciuperceni din județul Gorj, după data de 7 septembrie 1940 revenind în comuna natală, de unde avea să plece ulterior, stabilindu-se în orașul Giurgiu⁹³.

Oprean Ion, născut la 20 iulie 1913 în comuna Poiana din Mărginimea Sibiului, agricultor, avea să se stabilească după 7 septembrie 1940 în orașul Târgu-Jiu, fiind înscris în registrul inventar întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj la data de 28 noiembrie 1940⁹⁴.

Iloiu V. Grigore, născut la 10 ianuarie 1907 în comuna Șipot, județul Gorj, agricultor, avea să se refugieze din comuna Spasova, județul Caliacra, stabilindu-se în comuna Șipot, județul Gorj, împreună cu soția sa Cristina, în vârstă de 26 de ani, și cei patru copii: Constantin, în vârstă de 9 ani; Elena, în vârstă de 7 ani; Tudor, în vârstă de 4 ani, și Ioana, în vârstă de 3 ani⁹⁵. În consecință, deși în registrul inventar întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj figurează doar Iloiu V. Grigore, alți cinci membri ai familiei sale s-au refugiat împreună cu el din Cadrilater.

Străinu T. Iliana, născută la 7 februarie 1911 în comuna Turburea, județul Gorj, casnică, căsătorită, posesoare a adeverinței de refugiat eliberată la data de 1 noiembrie 1940, s-a refugiat din comuna Unirea, județul Caliacra, stabilindu-se în comuna Turburea, județul Gorj⁹⁶. Avea să fie înscrisă în registrul inventar întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj la data de 3 ianuarie 1941.

Învățătorul Davițoiu I. Victor, născut la 3 septembrie 1902, s-a refugiat din comuna Șabla, județul Caliacra, stabilindu-se, împreună cu soția Maria, în vârstă de 33 de ani, și fiul Alexandru, în vârstă de 7 ani, în comuna Brădiceni, județul Gorj⁹⁷. În registrul inventar cuprinzând refugiații din Cadrilater stabiliți în județul Gorj figurează doar învățătorul Davițoiu I. Victor, înscris la 9 ianuarie 1941, soția și fiul său fiind menționați fără a avea atribuit un număr de ordine, astfel că ar trebui adăugați și ei la numărul total al refugiaților din Cadrilater stabiliți pe teritoriul județului.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Ibidem*, ff. 63v-64r.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*.

Grigore Davițoiu, născut la 21 iunie 1908 în comuna Arcani, județul Gorj, agent de urmărire, căsătorit, s-a refugiat din comuna Cămlăru, județul Caliacra, stabilindu-se în comuna Arcani, județul Gorj, împreună cu soția și cei trei copii ai săi: Elena, în vârstă de 4 ani; Aureliu, în vârstă de 4 ani, și Augustin, în vârstă de 2 ani⁹⁸. Înscris la 9 ianuarie 1941 în registrul inventar întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj⁹⁹, Grigore Davițoiu figurează în rândul celor 95 de refugiați numerotați în respectiva listă, însă soției și celor trei copii nu li s-au atribuit numere de ordine.

Ion Spahiu, agricultor, născut la 10 ianuarie 1891 în comuna Ciuperceni, județul Gorj, avea să se refugieze, împreună cu soția Maria, în vârstă de 50 de ani, și fiica, Ioana, în vârstă de 21 de ani, din comuna Prisăceni, județul Caliacra, stabilindu-se în comuna Ciuperceni, județul Gorj¹⁰⁰.

Rusu Constantin, născut în anul 1912 în comuna Caramanchioi, județul Tulcea, refugiat din comuna General Ștefan Poetaș, județul Caliacra, s-a stabilit împreună cu soția și fiica în comuna Peștișani din județul Gorj¹⁰¹.

Dumitru Mateuțu, născut în anul 1895 în comuna Runcu, județul Gorj, avea să se refugieze din comuna I. G. Duca din județul Caliacra, împreună cu soția Ioana, în vârstă de 45 de ani, și cei trei copii ai familiei: Maria, în vârstă de 8 ani; Ion, în vârstă de 4 ani, și Ioana, în vârstă de un an¹⁰².

Ion Pisc, născut în anul 1886 în comuna Dobrița, județul Gorj, agricultor, s-a refugiat din comuna Ezibei, județul Caliacra, împreună cu soția Paraschiva, în vârstă de 51 de ani, și cei trei copii ai familiei: Petre, în vârstă de 27 de ani; Dumitru, în vârstă de 20 de ani, și Paraschiva, în vârstă de 15 ani¹⁰³.

Ion Ciuncanu, născut la 3 iulie 1910 în comuna Topești, județul Gorj, agricultor, s-a refugiat din comuna Vladimirești, județul Caliacra, împreună cu soția Constanța, în vârstă de 26 de ani, și cei doi copii, Gheorghe (4 ani) și Veronica (2 ani), venind în comuna Topești, județul Gorj¹⁰⁴. Ulterior, Ion Ciuncanu și familia sa avea să se stabilească în comuna Chirasa, județul Ialomița.

Învățătorul Constantin Mutulescu, născut la 25 februarie 1914 în comuna Licurici, județul Gorj, s-a refugiat din comuna Hasi Kioseler, județul Caliacra, împreună cu soția Constanța, învățătoare, în vârstă de 27 de ani, și cei doi copii,

⁹⁸ *Ibidem.*

⁹⁹ *Ibidem.*

¹⁰⁰ *Ibidem.*

¹⁰¹ *Ibidem.*

¹⁰² *Ibidem*, ff. 64v-65r.

¹⁰³ *Ibidem.*

¹⁰⁴ *Ibidem.*

Gheorghe (2 ani) și Mariana (6 luni)¹⁰⁵. Familia învățătorului Constantin Mutulescu s-a stabilit în comuna Licurici, județul Gorj.

Ion Lăpădat, născut la 19 septembrie 1891 în comuna Andreești, județul Gorj, lucrător C. F. R., s-a refugiat din comuna Arman, județul Calicra, împreună cu soția Cătălina, în vârstă de 43 de ani, și cei 7 copii: Ion (19 ani), Ioana (9 ani), Constantina (7 ani), Valeriu (5 ani), Angela (4 ani), Lucreția (2 ani) și Gheorghe (1 an)¹⁰⁶. Deși în registrul inventar întocmit de către funcționarii Prefecturii Gorj figurează doar Ion Lăpădat, în realitate, alături de acesta s-au refugiat din Cadrilater întreaga familie.

De asemenea, Dian N. Elena, născută la 14 mai 1902 în comuna Andreești, județul Gorj, casnică, văduvă, avea să se refugieze din comuna Arman, județul Caliacra, împreună cu cei doi fii ai săi, Gheorghe A. Lăpădat, în vârstă de 15 ani, și Alexandru N. N. Butică, în vârstă de 4 ani¹⁰⁷. Aceasta s-a stabilit în comuna Andreești, fiind înscrisă în lista refugiaților din Cadrilater întocmită de către funcționarii Prefecturii Gorj la data de 9 ianuarie 1941¹⁰⁸.

Victor D. Benegui, născut la 15 octombrie 1900 în comuna Turburea¹⁰⁹, județul Gorj, agricultor, căsătorit, avea să se refugieze din comuna Sahinlar, județul Durostor, împreună cu soția Emilia, în vârstă de 29 de ani, și copiii Elena, în vârstă de 8 ani, și Ion, în vârstă de 3 ani¹¹⁰. Familia s-a stabilit în comuna Turburea, fiind înscrisă la data de 9 ianuarie 1940 în lista inventar amintită.

Vasile Trantea, născut la 27 octombrie 1904 în comuna Bâlteni, județul Gorj, s-a refugiat din comuna Doccilar, unde fusese agent al Casei Autonome a Monopolurilor¹¹¹. Era însoțit de soția sa, Oprica Trantea, în vârstă de 31 de ani, și copiii săi: Cornelia (11 ani), Eugenia (6 ani) și Mircea (1 an)¹¹². S-a stabilit în comuna Bâlteni, fiind înscris în registrul inventar întocmit de funcționarii Prefecturii Gorj la data de 10 ianuarie 1941¹¹³.

D. P. Găvan, originar din comuna Cornești, județul Gorj, învățător în comuna Sahinlar, județul Durostor, avea să se stabilească în comuna Cornești, fiind înscris în registrul inventar întocmit de Prefectura Gorj la data de 20 august 1941¹¹⁴.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ *Ibidem*, ff. 64v-65r.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*.

Așadar, constatăm că din localitățile rurale ale județului Caliacra s-au refugiat în județul Gorj un număr de 81 de persoane, acestora adăugându-li-se 30 de persoane refugiate din orașul Bazargic și 6 persoane refugiate din orașul Balcic. În consecință, un număr de 118 de persoane refugiate din localități ale județului Caliacra aveau să se stabilească inițial în diferite localități de pe teritoriul județului Gorj. Totodată, un număr de 23 de persoane stabilite în județul Gorj s-au refugiat din orașul Silistra, reședința județului Durostor, acestora adăugându-li-se opt persoane refugiate din comuna Doccelar, cinci persoane refugiate din comuna Sahinlar, câte trei persoane refugiate din comunele Golebina și Hasan-Faci, câte două persoane refugiate din comunele Sarighiol și Acbunar și câte o persoană refugiată din comunele Cier și Lipnița.

În consecință, celor 118 de persoane refugiate din județul Caliacra aveau să li se alătore alte 48 de persoane ce veneau din diferite localități ale județului Durostor, totalul refugiaților din Cadrilater stabiliți în județul Gorj fiind de 166 de persoane.

Ulterior, în vara anului 1945, Secția Administrativă din cadrul Prefecturii Județului Gorj a întocmit un al doilea tabel cuprinzând *„numele și prenumele coloniștilor evacuați din Cadrilater care sunt stabiliți în județul Gorj”*¹¹⁵, document înregistrat sub nr. 6 673 la data de 11 iunie 1945¹¹⁶.

Acest document cuprinde un număr de doar 28 de persoane stabilite pe raza județului Gorj, fiind indicate profesia și domiciliul fiecărei persoane. Primele 10 persoane înscrise în acest tabel erau domiciliat în orașul Târgu-Jiu, alte șapte persoane fiind stabilite în comuna Arcani, două persoane în comuna Runcu, câte o persoană stabilindu-se în comunele gorjene: Godinești, Câlcești, Brădiceni, Bâlteni, Aninoasa, Urdari, Șipotu, Licurici și Iași¹¹⁷.

În orașul Târgu-Jiu locuiau, la data de 11 iunie 1945, următorii refugiați: Ilie Oporanu, funcționar, domiciliat în strada Mihai Bravu, nr. 10; Alexandru Ștefănescu, institutor, domiciliat în strada Cuza Vodă, nr. 13; Modrescu Bălașa, casnică, domiciliată în strada 14 Octombrie, nr. 74; Pop Speranța, casnică, domiciliată în strada 14 Octombrie, nr. 74; preotul Aurel Popescu, domiciliat în strada Mihai Bravu, nr. 56; Golea Constantin, pietrar, domiciliat în strada 14 Octombrie, nr. 14; Vasile Eremia, învățător, domiciliat în strada Sfinții Apostoli, nr. 11; Negrea Alexandru, meseriaș, domiciliat în strada 14 Octombrie, nr. 39;

¹¹⁵ SJAN Gorj, Fond Prefectura Gorj, dosar nr. 15/1945, ff. 43-44.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*.

Dirațian Ervant, domiciliat în strada Dobruneanu, nr. 7, Zara Gheorghe, pensionar, domiciliat în strada Dragalina, nr. 79¹¹⁸.

Conform aceluiași document, în comuna Arcani s-au stabilit: Bucoi Alexandru, învățător; Bucoi Sorica, învățătoare; Bucoi Constantin (fiul) și Bucoi Maria (fiica); Bucoi C. Nicolae, învățător; Davițoiu I. Victor, învățător; Davițoiu Grigore, perceptor¹¹⁹.

Totodată documentul, datat la 11 iunie 1945, menționa faptul că în comuna Godinești se stabilise Mischie Alexandru, de profesie agricultor; în comuna Câlcești, Morjan Gheorghe, tot agricultor, în timp ce în comuna Brădiceni se stabilise Ion Cernăianu (agricultor), iar în comuna Runcu Mateuță Dumitru, agricultor, și Pisc Ion, cântăreț bisericesc¹²⁰.

De asemenea, Trantea Vasile, funcționar C. A. M., apare menționat cu domiciliul în comuna Bâlteni; Șerban Victor, învățător, se stabilise în comuna Urdari; Bobină Ion figura în comuna Aninoasa, în timp ce Iloiu Grigore, agricultor, se stabilise în comuna Șipotu; Mutulescu Constantin, agricultor, se stabilise în comuna Licurici, iar Untaru Maria, casnică, figura cu domiciliul în comuna Iași – Gorj¹²¹.

În concluzie, în cuprinsul documentelor cercetate de către noi în cadrul Serviciului Județean Gorj al Arhivelor Naționale ale României sunt menționate nu mai puțin de 166 de persoane refugiate din Cadrilater, 118 dintre acestea provenind din localități ale județului Durostor. În același timp, cei mai numeroși refugiați din Cadrilater stabiliți în județul Gorj în anul 1940, 30 de persoane, proveneau din orașul Bazargic, 6 refugiați din orașul Balcic, în timp ce din localitățile rurale ale județului Caliacra proveneau un număr de 81 de refugiați. Totodată, dintre cele 48 de persoane refugiate din județul Durostor și stabilite în județul Gorj în cursul anului 1940 nu mai puțin de 23 de persoane se refugiaseră din orașul Silistra, reședința județului. În cele de mai jos redăm *in extenso* documentul prezentat mai sus, care indică numele, datele de identificare (data și locul nașterii), localitatea din care s-au refugiat acești oameni după 1940, precum și localitățile din județul Gorj unde s-au stabilit alături de familiile lor.

¹¹⁸ *Ibidem.*

¹¹⁹ *Ibidem.*

¹²⁰ *Ibidem.*

¹²¹ *Ibidem.*

REFUGIAȚII DIN CADRILATER STABILIȚI ÎN JUDEȚUL GORJ

ANEXĂ

Tabel cuprinzând persoanele refugiate din Cadrilater stabilite în județul Gorj

Nr. crt.	Nume și prenume	Locul și data nașterii	Localitatea de unde s-a refugiat	Localitatea unde s-a stabilit
1	Untaru Maria	Urechești, Jud. Gorj, 1887	Opancea, Jud. Caliacra	Urechești, Jud. Gorj
2	Modrea N. Ioana	Bechet, Jud. Dolj, 1910	Opancea, Jud. Caliacra	Urechești, Jud. Gorj
3	Modrea N. Lucreția	Opancea, Jud. Caliacra, 10 iulie 1929	Opancea, Jud. Caliacra	Urechești, Jud. Gorj
4	Modrea Maria	Opancea, Jud. Caliacra, 9 august 1931	Opancea, Jud. Caliacra	Urechești, Jud. Gorj
5	Modrea Dumitru	Opancea, Jud. Caliacra, 3 noiembrie 1933	Opancea, Jud. Caliacra	Urechești, Jud. Gorj
6	Modrea N. Ion	Opancea, Jud. Caliacra, 7 martie 1937	Opancea, Jud. Caliacra	Iași, sat Urechești, Jud. Gorj
7	Modrea Elena	Opancea, Jud. Caliacra, 23 martie 1940	Opancea, Jud. Caliacra	Iași, sat Urechești, Jud. Gorj
8	Bucoi Alexandru	Arcani, Jud. Gorj 26 martie 1904	Golebina, Jud. Durostor	Arcani, Jud. Gorj
9	Bucoi Sorica	Macedonia, 17 martie 1910	Golebina, Jud. Durostor	Arcani, Jud. Gorj
10	Bucoi Constantin	Doimușlar, Jud. Durostor, 17 martie 1933	Golebina, Jud. Durostor	Arcani, Jud. Gorj
11	Bucoi Maria	Frașari, Jud. Durostor, 10 octombrie 1935	Golebina, Jud. Durostor	Arcani, Jud. Gorj
12	Molănescu Octav	Baia de Aramă,	Bazargic,	Târgu-Jiu,

DUMITRU-VALENTIN PĂTRAȘCU

		Jud. Mehedinți, 2 octombrie 1895	Jud. Caliacra	Jud. Gorj
13	Molănescu Ana	Bazargic, Jud. Caliacra, 1908	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
14	Molănescu Elena	Bazargic, Jud. Caliacra, 1 dec. 1930	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
15	Molănescu Constantin	Bazargic, Jud. Caliacra, 8 iulie 1935	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
16	Molănescu Mihail	Bazargic, Jud. Caliacra, 2 sept. 1940	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
17	Pop Speranța	Târgu-Jiu, 22 septembrie 1908	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj. Mutată în comuna Cernaia, jud. Mehedinți.
18	Pop Carolina	Ceamurlia, Jud. Caliacra, 19 octombrie 1930	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj. Mutată în comuna Cernaia, jud. Mehedinți.
19	Pop Petre	Caraular, Jud. Caliacra, 1 februarie 1932	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj. Mutată în comuna Cernaia, jud. Mehedinți.
20	Modrescu Bălașa	Târgu-Jiu, februarie 1890	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
21	Modrescu Ana	Bazargic, Jud. Caliacra, 29 iulie 1921	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
22	Modrescu Emilia	Bazargic, Jud. Caliacra, 30 iunie 1926	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
23	Modrescu Georgeta	Bazargic, Jud. Caliacra, 24 martie 1928	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
24	Oporanu I. Maria	Târgu-Jiu, 6 decembrie 1906	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj

REFUGIAȚII DIN CADRILATER STABILIȚI ÎN JUDEȚUL GORJ

25	Oporanu Enric	Bazargic, Jud. Caliacra, 23 ianuarie 1927	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
26	Oporanu Eugenia	Bazargic, Jud. Caliacra, 7 februarie 1928	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
27	Oporanu Mircea	Bazargic, Jud. Caliacra, 10 octombrie 1937	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
28	Ștefănescu Alexandru	Mamornița, Jud. Dorohoi, 5 ianuarie 1901	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
29	Ștefănescu Maria	Târgu-Jiu, 1 martie 1910	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
30	Ștefănescu Romeo- Mircea	Bazargic, Jud. Caliacra, 27 octombrie 1937	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
31	Pătrășcoiu Constantin	Schela, Jud. Gorj, 18 martie 1900	Aiorman, Jud. Caliacra	Schela, Jud. Gorj
32	Pătrășcoiu Floarea	Negreni, Jud. Gorj	Aiorman, Jud. Caliacra	Schela, Jud. Gorj
33	Pătrășcoiu Gheorghe	Teche, Jud. Caliacra, 1931	Aiorman, Jud. Caliacra	Schela, Jud. Gorj
34	Mândruță Constantin	Negreni, Jud. Gorj, 1 iulie 1889	Caliacra	Schela, Cătun Arsuri, Jud. Gorj
35	Mândruță Elena	Negreni, Jud. Gorj, 1893	Caliacra	Schela, Cătun Arsuri, Jud. Gorj
36	Mândruță Ion	Negreni, Jud. Gorj, 21 februarie 1921	Caliacra	Schela, Cătun Arsuri, Jud. Gorj
37	Mândruță Ana	Negreni, Jud. Gorj, 13 iunie 1923	Caliacra	Schela, Cătun Arsuri, Jud. Gorj
38	Aurel Popescu, preot	Peșteana Vulcan, Jud. Gorj, 25 august	Balcic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj

DUMITRU-VALENTIN PĂTRAȘCU

		1895		
39	Paraschiva Popescu, soția preotului Aurel Popescu	Stejerei, Jud. Gorj, 1901	Balcic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
40	Golea Gherghina	Ostrov, Jud. Constanța	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
41	Golea Constantin	Târgu-Jiu, 19 august 1895	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
42	Oltineanu D. Stanca	Ostrov, Jud. Constanța, 1876	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
43	Golea Dumitra	Silistra, Jud. Durostor, 21 septembrie 1925	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
44	Golea Sabina	Silistra, Jud. Durostor, 27 august 1928	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
45	Golea Ioana	Silistra, Jud. Durostor, 27 iunie 1931	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
46	Popescu Ioana, fiica preotului Aurel Popescu	Almalău, Jud. Durostor, 20 iulie 1927	Balcic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
47	Popescu Constantin, fiul preotului Aurel Popescu	Balcic, Jud. Caliacra, 15 iulie 1930	Balcic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
48	Macovei Floarea	Macea, Jud. Arad, 28 martie 1900	Răcari, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
49	Ciutacu Constantin	Constanța, 14 mai 1912	Balcic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
50	Ciutacu Maria	Târgu-Jiu, 4 octombrie 1912	Balcic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
51	Modrescu I. Alexandru	Târgu-Jiu	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
52	Modrescu Ion	Urechești, Jud. Gorj, 7 februarie 1881	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj

REFUGIAȚII DIN CADRILATER STABILIȚI ÎN JUDEȚUL GORJ

53	Oporanu R. Ilie	Perieți, Jud. Olt, 2 august 1902	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
54	Stere Maria	Giumaia, Bulgaria	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
55	Petre Anghel	Bucova, Jud. Mehedinți, 10 octombrie 1884	Cier, Jud. Durostor	Târgu-Cărbunești, Jud. Gorj
56	Modrea Nicolae	Urechești, Jud. Gorj, 10 iulie 1904	Opancea, Jud. Caliacra	Urechești, Jud. Gorj
57	Mândruță Dumitru	Negreni, Jud. Gorj, 26 octombrie 1897	Aiorman, Jud. Calicra	Negreni, Jud. Gorj
58	Mândruță D. Ioana	Cordești, Jud. Gorj, 20 iulie 1896	Aiorman, Jud. Calicra	Negreni, Jud. Gorj
59	Gârzu Ioan	Tismana, Jud. Gorj, 10 septembrie 1928	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu, Jud. Gorj. Plecat definitiv la Constanța.
60	Meșteru Teodor	Borșa, Jud. Bihor, 15 iulie 1909	Acbunar, Jud. Durostor	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
61	Meșteru Crăciun	Borșa, Jud. Bihor, 24 martie 1926	Acbunar, Jud. Durostor	Târgu-Jiu, Jud. Gorj
62	Mischie Gh. Alexandru	Godinești, Jud. Gorj, 27 iunie 1892	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
63	Mischie Maria, soția lui Mischie Gh. Alexandru	În vârstă de 38 de ani în 1940	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
64	Mischie Constantin, fiul lui Mischie Gh. Alexandru și al Mariei	În vârstă de 17 ani în 1940	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
65	Mischie Ion, fiul lui Mischie Gheorghe	În vârstă de 14 ani în 1940	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj

DUMITRU-VALENTIN PĂTRAȘCU

	Alexandru și al Mariei			
66	Mischie Elena, fiica lui Mischie Gh. Alexandru și a Mariei	În vârstă de 12 ani în 1940	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
67	Mischie Maria, fiica lui Mischie Gh. Alexandru și a Mariei	În vârstă de 9 ani în 1940	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
68	Mischie Victor, fiul lui Mischie Gh. Alexandru și al Mariei	În vârstă de 7 ani în 1940	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
69	Mischie Alexandru, fiul lui Mischie Gh. Alexandru și al Mariei	În vârstă de 5 ani în 1940	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
70	Mischie Gheorghe, fiul lui Mischie Gh. Alexandru și al Mariei	În vârstă de 4 ani în 1940	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
71	Mischie Sevastian, fiul lui Mischie Gh. Alexandru și al Mariei	În vârstă de 2 ani în 1940	Prisăcani, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
72	Grofu Constantin	Ciuperceni, Jud. Gorj, 18 oct. 1922	Duraular, Jud. Caliacra	Ciuperceni, Jud. Gorj. Plecat la Giurgiu.
73	Morjan Gheorghe	Câlcești, Jud. Gorj, 6 martie 1898	Bazargic, Jud. Caliacra	Câlcești, Jud. Gorj. Plecat definitiv la Constanța.
74	Cernăianu Ion	Godinești, Jud. Gorj; 13 noi. 1901	Bazargic, Jud. Caliacra	Godinești, Jud. Gorj
75	Ostapencu Ioan	Bolgrad, 21 februarie 1897	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
76	Oprean Ioan	Poiana,	Rasoviceni,	Târgu-Jiu

REFUGIAȚII DIN CADRILATER STABILIȚI ÎN JUDEȚUL GORJ

		Jud. Sibiu, 20 iulie 1913	Jud. Caliacra	
77	Constantin Ittu	Vale, Jud. Sibiu, 10 iulie 1902	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu
78	Patrița Ittu, soția lui Constantin Ittu	Petroșani, Jud. Vlaşca, 4 august 1914	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu
79	Pârvulescu Ioan	Văləri, Jud. Gorj, 29 iunie 1897	Lipnița, Jud. Durostor	Văləri, Jud. Gorj
80	Velicoglu Ion	Avdarma, Jud. Tighina, 13 octombrie 1908	Doccelar, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
81	Velicoglu Zizi, soția lui Velicoglu Ion	În vârstă de 28 de ani în 1940	Doccelar, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
82	Velicoglu Mihai, fiul lui Velicoglu Ion și al soției sale	În vârstă de 4 ani în 1940	Doccelar, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
83	Iliescu A. Nadejda	Silistra, Jud. Durostor, 20 decembrie 1906	Silistra, Jud. Durostor	Brădiceni, Jud. Gorj. Plecată definitiv la Ploiești.
84	Iliescu Vasile, fiul Nadejdei Iliescu	În vârstă de 11 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Brădiceni, Jud. Gorj. Plecat definitiv la Ploiești.
85	Iliescu Gheorghe, fiul Nadejdei Iliescu	În vârstă de 9 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Brădiceni, Jud. Gorj. Plecat definitiv la Ploiești.
86	Pițigoi Petre	Mușetești, Jud. Gorj, 18 iunie 1886	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu
87	Pițigoi Tudora, soția lui Pițigoi Petre	În vârstă de 40 de ani în 1940	Bazargic, Jud. Caliacra	Târgu-Jiu
88	Vasile Pașița	Pârâu – Vulcan, Jud. Gorj, 24 august 1897	Opancea, Jud. Caliacra	Târgu-Cărbunești, Jud. Gorj

DUMITRU-VALENTIN PĂTRAȘCU

89	Didina V. Pașița, soția lui Vasile Pașița	Rasnic, Jud. Dolj, 18 iunie 1904	Opancea, Jud. Caliacra	Târgu-Cărbunești, Jud. Gorj
90	Vasile Eremia	Ceauru, Jud. Gorj, 2 ianuarie 1900	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
91	Anghelina Eremia, soția lui Vasile Eremia	În vârstă de 36 de ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
92	Aurel Eremia, fiul soților Eremia	În vârstă de 15 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
93	Elena Eremia, fiica soților Eremia	În vârstă de 13 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
94	Maria Eremia, fiica soților Eremia	În vârstă de 10 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
95	Negrea Alexandru	Dănești, Jud. Gorj, 26 noiembrie 1893	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
96	Negrea Elena, soția lui Negrea Alexandru	În vârstă de 36 de ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
97	Negrea Maria, fiica soților Negrea	În vârstă de 19 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
98	Negrea Traian, fiul soților Negrea	În vârstă de 16 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
99	Negrea Dumitru, fiul soților Negrea	În vârstă de 16 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
100	Negrea Eleonora, fiica soților Negrea	În vârstă de 11 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
101	Negrea Pantelimon, fiul soților Negrea	În vârstă de 9 ani în 1940	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu
102	Grigore V. Iloiu	Șipotu, Jud. Gorj, 10 ianuarie 1907	Spasova, Jud. Caliacra	Șipotu, Jud. Gorj
103	Cristina V. Iloiu, soția lui Grigore V. Iloiu	În vârstă de 26 de ani în 1940	Spasova, Jud. Caliacra	Șipotu, Jud. Gorj

REFUGIAȚII DIN CADRILATER STABILIȚI ÎN JUDEȚUL GORJ

104	Constantin V. Iloiu, fiul soților Iloiu	În vârstă de 9 ani în 1940	Spasova, Jud. Caliacra	Șipotu, Jud. Gorj
105	Elena V. Iloiu, fiica soților Iloiu	În vârstă de 7 ani în 1940	Spasova, Jud. Caliacra	Șipotu, Jud. Gorj
106	Tudor V. Iloiu, fiul soților Iloiu	În vârstă de 4 ani în 1940	Spasova, Jud. Caliacra	Șipotu, Jud. Gorj
107	Ioana V. Iloiu, fiica soților Iloiu	În vârstă de 3 ani în 1940	Spasova, Jud. Caliacra	Șipotu, Jud. Gorj
108	Iliana T. Străinu	Turburea, Jud. Gorj, 7 februarie 1911	Unirea, Jud. Caliacra	Turburea, Jud. Gorj
109	Victor I. Davițoiu	3 septembrie 1902	Șabla, Jud. Caliacra	Brădiceni, Jud. Gorj
110	Maria Davițoiu, soția lui Victor I. Davițoiu	În vârstă de 33 de ani în ianuarie 1941	Șabla, Jud. Caliacra	Brădiceni, Jud. Gorj
111	Alexandru Davițoiu	În vârstă de 7 ani în ianuarie 1941	Șabla, Jud. Caliacra	Brădiceni, Jud. Gorj
112	Bucoi C. Nicolae	Arcani, Jud. Gorj, 19 aprilie 1909	Sarighiol, Jud. Durostor	Arcani, Jud. Gorj
113	Florica Bucoi, soția lui Bucoi C. Nicolae	În vârstă de 33 de ani în ianuarie 1941	Sarighiol, Jud. Durostor	Arcani, Jud. Gorj
114	Grigore Davițoiu	Arcani, Jud. Gorj, 21 ianuarie 1908	Cămlăru, Jud. Caliacra	Arcani, Jud. Gorj
115	Maria Davițoiu, soția lui Grigore Davițoiu	În vârstă de 26 de ani în ianuarie 1941	Cămlăru, Jud. Caliacra	Arcani, Jud. Gorj
116	Elena Davițoiu, fiica lui Grigore Davițoiu	În vârstă de 4 ani în ianuarie 1941	Cămlăru, Jud. Caliacra	Arcani, Jud. Gorj
117	Augustin Davițoiu, fiul lui Grigore Davițoiu	În vârstă de 2 ani în ianuarie 1941	Cămlăru, Jud. Caliacra	Arcani, Jud. Gorj
118	Victor I. Șerban	Pârâu – Vulcan, Jud. Gorj,	Hasan-Faci, Jud. Durostor	Câlcești, Jud. Gorj

DUMITRU-VALENTIN PĂTRAȘCU

		14 octombrie 1910		
119	Paulina Șerban, soția lui Victor I. Șerban	În vârstă de 29 de ani în ianuarie 1941	Hasan-Facî, Jud. Durostor	Câlcești, Jud. Gorj
120	Aureliu Șerban, fiul lui Victor I. Șerban	În vârstă de 4 ani în ianuarie 1941	Hasan-Facî, Jud. Durostor	Câlcești, Jud. Gorj
121	Ion Spahiu	Ciuperceni, Jud. Gorj, 10 ianuarie 1891	Prisăcani, Jud. Caliacra	Ciuperceni, Jud. Gorj
122	Maria Spahiu, soția lui Ion Spahiu	În vârstă de 50 de ani în ianuarie 1941	Prisăcani, Jud. Caliacra	Ciuperceni, Jud. Gorj
123	Ioana Spahiu, fiica soților Ion și Maria Spahiu	În vârstă de 21 de ani în ianuarie 1941	Prisăcani, Jud. Caliacra	Ciuperceni, Jud. Gorj
124	Constantin D. C. Rusu	Ceamurlia, Jud. Tulcea, 1912	General Stan Poetaș, Jud. Caliacra	Peștișani, Jud. Gorj
125	Marina Rusu, fiica lui Constantin D. C. Rusu	În vârstă de 2 ani în ianuarie 1941	General Stan Poetaș, Jud. Caliacra	Peștișani, Jud. Gorj
126	Dumitru Mateușu	Runcu, Jud. Gorj, 1895	I. G. Duca, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj
127	Ioana Mateușu, soția lui Dumitru Mateușu	În vârstă de 45 de ani în ianuarie 1941	I. G. Duca, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj
128	Ioana Mateușu, fiica soților Ioana și Dumitru Mateușu	În vârstă de un an în ianuarie 1941	I. G. Duca, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj
129	Ion Mateușu, fiul soților Ioana și Dumitru Mateușu	În vârstă de 4 ani în ianuarie 1941	I. G. Duca, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj
130	Maria Mateușu, fiica soților Ioana și Dumitru Mateușu	În vârstă de 8 ani în ianuarie 1941	I. G. Duca, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj
131	Ion Pisc	Dobrița, Jud. Gorj,	Ezibei, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj

REFUGIAȚII DIN CADRILATER STABILIȚI ÎN JUDEȚUL GORJ

		1886		
132	Paraschiva Pisc, soția lui Ion Pisc	În vârstă de 51 de ani în ianuarie 1941	Ezibei, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj
133	Petre Pisc, fiul soților Ion și Paraschiva Pisc	În vârstă de 27 de ani în ianuarie 1941	Ezibei, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj
134	Dumitru Pisc, fiul soților Ion și Paraschiva Pisc	În vârstă de 20 de ani în ianuarie 1941	Ezibei, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj
135	Paraschiva Pisc, fiica soților Ion și Paraschiva Pisc	În vârstă de 15 de ani în ianuarie 1941	Ezibei, Jud. Caliacra	Runcu, Jud. Gorj
136	Ion Ciuncanu	Topești, Jud. Gorj, 3 iulie 1910	Vladimirești, Jud. Caliacra	Topești, Jud. Gorj. Plecat definitiv la Chirasa, Jud. Ialomița.
137	Constanța Ciuncanu, soția lui Ion Ciuncanu	În vârstă de 26 de ani în ianuarie 1941	Vladimirești, Jud. Caliacra	Topești, Jud. Gorj. Plecat definitiv la Chirasa, Jud. Ialomița.
138	Gheorghe Ciuncanu, fiul soților Ion și Constanța Ciuncanu	În vârstă de 4 ani în ianuarie 1941	Vladimirești, Jud. Caliacra	Topești, Jud. Gorj. Plecat definitiv la Chirasa, Jud. Ialomița.
139	Veronica Ciuncanu, fiica soților Ion și Constanța Ciuncanu	În vârstă de 2 ani în ianuarie 1941	Vladimirești, Jud. Caliacra	Topești, Jud. Gorj. Plecat definitiv la Chirasa, Jud. Ialomița.
140	Constantin Mutulescu	Licurici, Jud. Gorj, 25 februarie 1914	Hasi Kioseler, Jud. Caliacra	Licurici, Jud. Gorj.
141	Constanța Mutulescu, soția lui Constantin Mutulescu	În vârstă de 27 de ani în ianuarie 1941	Hasi Kioseler, Jud. Caliacra	Licurici, Jud. Gorj.
142	Gheorghe	În vârstă de	Hasi Kioseler,	Licurici,

DUMITRU-VALENTIN PĂTRAȘCU

	Mutulescu, fiul soților Constantin și Constanța Mutulescu	2 ani în ianuarie 1941	Jud. Caliacra	Jud. Gorj.
143	Mariana Mutulescu, fiica soților Constantin și Constanța Mutulescu	În vârstă de 6 luni în ianuarie 1941	Hasi Kioseler, Jud. Caliacra	Licurici, Jud. Gorj.
144	Ion Lăpădat	Andreești, Jud. Gorj, 19 septembrie 1891	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
145	Cătălina Lăpădat, soția lui Ion Lăpădat	În vârstă de 43 de ani în ianuarie 1941	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
146	Ion Lăpădat, fiul soților Ion și Cătălina Lăpădat	În vârstă de 19 de ani în ianuarie 1941	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
147	Constantina Lăpădat, fiica soților Ion și Cătălina Lăpădat	În vârstă de 7 de ani în ianuarie 1941	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
148	Gheorghe Lăpădat, fiul soților Ion și Cătălina Lăpădat	În vârstă de 1 de ani în ianuarie 1941	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
149	Ioana Lăpădat, fiica soților Ion și Cătălina Lăpădat	În vârstă de 9 de ani în ianuarie 1941	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
150	Valeriu Lăpădat, fiul soților Ion și Cătălina Lăpădat	În vârstă de 5 de ani în ianuarie 1941	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
151	Angela Lăpădat, fiica soților Ion și Cătălina Lăpădat	În vârstă de 4 de ani în ianuarie 1941	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
152	Lucreția Lăpădat,	În vârstă de	Arman,	Andreești,

REFUGIAȚII DIN CADRILATER STABILIȚI ÎN JUDEȚUL GORJ

	fiica soților Ion și Cătălina Lăpădat	2 de ani în ianuarie 1941	Jud. Caliacra	Jud. Gorj
153	Dian N. Elena	Andreești, Jud. Gorj, 14 mai 1902	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
154	Gheorghe A. Lăpădat, fiul Elenei N. Dian	În vârstă de 15 ani în ianuarie 1941	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
155	Alexandru N. N. Butică, fiul Elenei N. Dian	În vârstă de 4 ani în ianuarie 1941	Arman, Jud. Caliacra	Andreești, Jud. Gorj
156	Victor D. Benegui	Turburea, Jud. Gorj, 15 octombrie 1900	Șahinlar, Jud. Durostor	Turburea, Jud. Gorj
157	Emilia Benegui, soția lui Victor D. Benegui	În vârstă de 29 de ani în ianuarie 1941	Șahinlar, Jud. Durostor	Turburea, Jud. Gorj
158	Elena Benegui, fiica soților Victor și Emilia Benegui	În vârstă de 8 ani în ianuarie 1941	Șahinlar, Jud. Durostor	Turburea, Jud. Gorj
159	Ion Benegui, fiul soților Victor și Emilia Benegui	În vârstă de 3 ani în ianuarie 1941	Șahinlar, Jud. Durostor	Turburea, Jud. Gorj
160	Vasile Trantea	Bâlteni, Jud. Gorj, 27 octombrie 1904	Doccelar, Jud. Durostor	Bâlteni, Jud. Gorj
161	Oprica Trantea, soția lui Vasile Trantea	În vârstă de 31 de ani în ianuarie 1941	Doccelar, Jud. Durostor	Bâlteni, Jud. Gorj
162	Cornelia Trantea, fiica soților Vasile și Oprica Trantea	În vârstă de 11 ani în ianuarie 1941	Doccelar, Jud. Durostor	Bâlteni, Jud. Gorj
163	Eugenia Trantea, fiica soților Vasile și Oprica Trantea	În vârstă de 6 ani în ianuarie 1941	Doccelar, Jud. Durostor	Bâlteni, Jud. Gorj
164	Mircea Trantea,	În vârstă de	Doccelar,	Bâlteni,

	fiul soților Vasile și Oprica Trantea	un an în ianuarie 1941	Jud. Durostor	Jud. Gorj
165	D. P. Găvan	Cornești, Jud. Gorj	Șahinlar, Jud. Durostor	Cornești, Jud. Gorj
166	Ervant Haciadar Dirațian	Silistra, Jud. Durostor, 11 octombrie 1923	Silistra, Jud. Durostor	Târgu-Jiu, Jud. Gorj

SJAN Gorj, Fond Prefectura județului Gorj, dosar nr. 9/1940, Registrul pentru evidența refugiaților din Basarabia, Bucovina și Cadrilater, ff. 59v.-65r. Vezi *** *Dobrogea în arhivele românești (1597-1989)*, coord. Virgil Coman, București, Editura Etnologică, 2013, doc. nr. 305, pp. 536-541.

REFUGEES FROM CADRILATER SETTLED IN THE GORJ COUNTY

Abstract: Documents found in the Gorj County Branch of the National Archives, one of which was already published by late researcher Virgil Coman from Constanța, disclose that approximately 160 people from Durostor and Caliacra Counties fiind refuge in the Gorj County, after the Cadrilater was ceded to Bulgaria.

Most of them originated in the Gorj County and had settled in localities from the Durostor and Caliacra Counties in the third decade of the XXth century, as result of the land reform. Among the refugees there were Romanians coming from other regions of the country, as well as Aromanians. Also, numerous children of the refugees had been born in localities from Cadrilater, prior to the date of 7 September 1940.

Keywords: Cadrilater, Gorj County, refugees, Bazargic, Silistra.

**PARTENERIAT STRATEGIC SECOND HAND:
PROPAGANDA COMUNISTĂ ȘI ÎNCEPUTUL RELAȚIILOR
DIPLOMATICE ROMÂNNO-POLONE (1945-1946)****

Rezumat: Relația dintre România și Polonia, restabilită în 1945, a avut începuturi irelevante, mediocre nu doar prin comparație cu ceea ce se adunase până în 1939, dar chiar și privind la ceea ce conducerea diplomației comuniste de la București construia ca obiective și strategie în interiorul lagărului comunist european. Primul stat cu care noua Republică instalată în România a semnat un tratat bilateral, de prietenie, colaborare și asistență mutuală a fost Bulgaria (în 16 ianuarie 1948). Au urmat Ungaria (24 ianuarie 1948), URSS (4 februarie 1948), Cehoslovacia (21 iulie 1948); anterior, la 17 decembrie 1947, în lipsa Regelui Mihai I din țară, se semnase la București un tratat cu conținut asemănător cu Iugoslavia. Cu Polonia, deși prim-ministrul Petru Groza vizitează Varșovia, în 26-28 februarie 1948, în fruntea unei delegații din care mai făceau parte Ana Pauker și Teohari Georgescu, abia o Convenție de colaborare culturală (semnată la 27 februarie 1948) este negociată și acceptată drept un deschizător de drumuri al noii relații. Iar relatările oficiosului comunist de la București despre această vizită la Varșovia sunt extrem de reținute și parcimonioase, în comparație cu exuberanța relatărilor vizitei lui Gheorghii Dimitrov (15-16 ianuarie 1948) la București, sau a delegației conduse de Petru Groza la Budapesta (22- 24 ianuarie 1948). Un tratat bilateral va fi încheiat abia la 26 ianuarie 1949, semnat de prim- ministrii Petru Groza și Józef Cyrankiewicz la Varșovia, și al cărui text nu obliga, practic, la nimic în afara unei ipotetice repudieri a colaborării cu Germania (care, la acea vreme, nu exista ca subiect de drept internațional).

* Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța; E-mail: fl_angel@yahoo.com

** O variantă a acestui articol a fost publicată după cum urmează: *Strategic Second Hand Partnership: The Communist Propaganda and the Beginning of Romanian-Polish Relations (1945-1946)*, în „Historical Yearbook”, XV, 2018, p. 73-89.

Memoria politică și ideologică a *cordonului sanitar* interbelic, de la Marea Baltică la Marea Neagră, menit să stăvilească apetențele Kremlinului în a-și recupera teritoriile pierdute în 1917- 1918 și în a contura o influență consistentă în politicile interne ale „imperiului de proximitate” – statele din vecinătatea imediată și din apropiere – a fost abandonată după 1945, deopotrivă la Varșovia și București.

Noile reguli ideologice, dar și cutumele ocupației sovietice, au impus o redimensionare a relațiilor româno-polone până la nivelul la care au devenit irelevante și lipsite de substanță pentru aproape jumătate de secol. Elitele celor două partide totalitare, aflate la conducere până în 1989, mediile ideologice și intelectuale au constituit – din teamă, lipsă de caracter sau prin golirea intenționată a memoriei istorice – un parteneriat anost între două state comuniste, cu veleități de inedit în cadrul unor diplomații lipsite de angajament. Ceea ce se poate defini, și mai scurt, drept: o jumătate de secol de parteneriat comunist cu un istoric despre nimic.

Cuvinte cheie: comunism; România; Polonia; relații româno-polone; memorie; cordon sanitarie

Rămășițele alianței interbelice

În primul său număr pe anul 1946, oficiosul Partidului Comunist Român se deschidea, pe prima pagină, cu Mesajul adresat de Regele Mihai poporului său¹ și se încheia, pe ultima pagină, cu un amplu editorial despre situația internă din Polonia², relevându-se limpede rolul Partidului Muncitoresc Polon în efortul de a instaura regimul totalitar comunist, cu sprijinul URSS. Între aceste patru pagini ale cotidianului comunist de la București se deplasează, pe parcursul anului 1946, întregul mers al politicii interne de la București, precum și eforturile de lichidare a izolării internaționale din preajma Conferinței de pace de la Paris.

Regele Mihai invoca pe Dumnezeu Atotputernicul în speranța de a se continua „drumul deschis la 23 August 1944” și insista asupra „nădejilor de mai bine, la care omenirea are dreptul în urma victoriei Națiunilor Unite asupra forțelor asupririi, intoleranței și agresiunii”³. Pavel Chirtoacă, în articolul său, constata singularitatea programului comuniștilor poloni în efortul de a lichida nu doar trecutul, acela responsabil de „atacul hitleriștilor din septembrie 1939”, dar și

¹ *Proclamația M.S. Regelui*, în „Scânteia”, an XVII, nr. 417, 4 ianuarie 1947, p.1.

² Pavel Chirtoacă, *Probleme poloneze*, în „Scânteia”, an XVII, nr. 417, 4 ianuarie 1947, p.4.

³ *Proclamația M.S. Regelui*, p.1.

de a clădi un viitor, desigur comunist, Partidul Muncitoresc Polon lăsând impresia că „joacă rolul de principală forță politică în munca de reconstrucție a țării, pe baze democratice”⁴.

Două observații se pot face deja, probabil le făceau și cititorii din diminețile de Anul Nou 1946: în septembrie 1939 nu doar Germania contribuise la dispariția Republicii Polone ci, în mod egal, URSS și Armata ei Roșie care, începând cu 17 septembrie, ocupase regiunile din Răsăritul țării, sub pretextul asigurării securității locuitorilor și frontierelor. Pe de altă parte, poate la fel de important, noțiunile elementare ale presei și opiniei publice din România despre forțele comuniste polone erau aproape nule, cele mai multe provenind exclusiv dinspre materialele sovietice de propagandă și informare.

Cel mai bun exemplu: deși se dorește o analiză a programului politic al Partidului Muncitoresc Polon, comentatorul de politică externă al „Scânteii” nu reușește să găsească forma corectă a numelui liderului: Homulca⁵ este mereu nominalizat în locul, bineînțeles, al lui Władysław Gomułka. La vremea aceea, probabil nimeni în România nu a sesizat eroarea. Liderului comunist polon i s-a tipărit, mai târziu, în primăvara anului 1947, un amplu editorial în „Scânteia” comunistă, intitulat „Polonia și teritoriile recâștigate”, fără ca editorii ziarului să potrivească ortografia corectă: Vladislav Gomolka, de data aceasta⁶.

Două zile mai apoi, de sărbătoarea ortodoxă a Bobotezei (6 ianuarie), același cotidian al Partidului Comunist Român devoala și primele gesturi care au construit noua relație politică și diplomatică dintre Regatul României și Republica Polonă după al Doilea Război Mondial. Este, desigur, un conținut subțire și meschin, al unei relații controlate de la Moscova, acolo unde, destul de exotic în istoria diplomației, România și Polonia semnaseră, la 7 iulie 1945, o Convenție comercială bilaterală, confirmând statutul de subiecți lipsiți de independență reală.

Oficial, la 13 august 1945, România și Guvernul Provizoriu de Uniune Națională (constituit la Lublin, la 22 iulie 1944, de către comuniști și URSS) au hotărât reluarea raporturilor diplomatice româno-polone, întrerupte la 28 octombrie 1940. Două săptămâni mai târziu, la 1 septembrie 1945, o delegație

⁴ Pavel Chirtoacă, *op. cit.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ Vladislav Gomolka, *Polonia și Teritoriile Recâștigate*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 803, 20 aprilie 1947, p.4. „Două fenomene – scria Władysław Gomułka pentru „Scânteia” – ambele de proporții istorice diferențiază Noua Polonie de cea veche. Primul, constă în adâncă, revoluționara transformare a regimului social- economic, transformare înfăptuită aproape fără dureri, fără sânge. Cel de-al doilea - constă în revenirea Poloniei pe drumul Piaștilor, în reîntoarcerea în străvechile pământuri poloneze din Vest, de pe Oder, Nisa și Baltica.”

extrem de modestă ca reprezentare, condusă de Titu Cristureanu, director în Comisariatul general al comerțului exterior (din care mai făceau parte reprezentanți ai Băncii Naționale a României, Ministerului de Externe și CFR) pleca la Varșovia⁷, în prima vizită bilaterală după 1939, care marca redeschiderea legăturilor dintre cele două state.

Într-o zi de duminică, penultima a anului 1945, 30 decembrie, în imobilul Direcției Generale a Căilor Ferate Române se semna primul document bilateral româno-polon de după 1945: un contract de schimburi comerciale între cele două state, pe un termen de șase luni, prin care Polonia se angaja să livreze Regiei CFR în jur de 200.000 de tone de cărbune din Silezia, pe care România urma să-i plătească cu petrol, minereu de mangan, lemn, mazăre și vin⁸. Seara, după încheierea acestui document, a urmat o simplă recepție la „Capșa”, pe Calea Victoriei⁹. Nici relațiile bilaterale, nici ocupația sovietică, nici personajele actului nu dețineau cheile unei valorizări mai bune a acestei simbolice reluări a relațiilor dintre două state care, între cele două Războaie Mondiale, asiguraseră o bună parte dintre politicile de securitate ale întregului Răsărit European, în conformitate cu parteneriatul lor strategic, convenția din martie 1921.

Nici măcar aniversarea de un an a eliberării Varșoviei, la 17 ianuarie, nu a depășit cadrul modest și vizibil obligatoriu asumat de reprezentanții guvernamentali de la București. La Ateneul Român, în prezența unor membri ai guvernului, dar deloc cei mai importanți, a prim-ministrului Petru Groza, a unui secretar general al Ministerului de Externe (Vasile Stoica), a generalilor sovietici din Comisia Aliată de Control, a ministrului Bulgariei la București, Sava Ganovski, și a delegatului guvernului de la Varșovia, Michał Kobiela, au cântat câteva nume ale scenei artistice românești. La vremea aceea, niciunul dintre aceste talente nu era important: Șerban Tasian, Virgil Pop, Arta Florescu¹⁰. Iar discursurile cenzurate și inodore ale ministrului de Război, generalul G. Vlădescu-Răcoasa, și ale liderului Uniunii Democrate Polone din România, dr. Jan Krzyzanowski¹¹, mai degrabă poate au sporit starea de stânjenală și de apatie.

În perioada interbelică, între București și Varșovia circula zilnic o pereche de trenuri, de câteva ori pe săptămână companiile aeriene legau cele două capitale, mii de turiști veneau pe litoralul Mării Negre (la Carmen Sylva, Eforie și, din a doua jumătate a anilor 1930, la Mamaia) sau în localitățile montane din Carpați,

⁷ „Scânteia”, an II, nr.316, 2 septembrie 1945, p.3.

⁸ *Import de cărbuni din Polonia*, în „Scânteia”, an XVII, nr. 419, 6 ianuarie 1946, p.2.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Aniversarea eliberării Varșoviei*, în „Scânteia”, an XVII, nr. 429, 18 ianuarie 1946, p.2.

¹¹ *Ibidem*.

telefonie directă asigură legături rapide între centralele automate din marile orașe din cele două țări. Un flux de oameni, publicații, mărfuri, idei devenise o obișnuință și căpăta amploare și consistență. După Al Doilea Război Mondial, însă, abia la începutul lunii septembrie 1946 s-au restabilit legăturile telefonice și telegrafice directe¹²: nu mai erau, acum, deloc importante.

1. *România și Polonia, 1945- 1946: doi servitori umili ai Kremlinului*

De ce a rămas atât de puțin din relația româno- polonă?

Când a preluat mandatul de ministru de Externe, în noiembrie 1947, Ana Pauker se oferea să fie ridicolă prin afirmațiile făcute în discursul public, de investitură. „România – menționa prima femeie care conducea o diplomație – nu va tolera ca relațiile dintre ea și oricare din țările străine să se bazeze pe vasalitatea față de aceste țări”¹³. Desigur, a trebuit să treacă o săptămână până când cenzura sovietică de ocupație a dat avizul publicării discursului în oficiosul Partidului Comunist.

România și Polonia nu se aflau în aceeași tabără, acum, la un an după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial: nici în relațiile cu URSS, nici în cele cu Aliații occidentali, SUA și Marea Britanie. Polonia, în prim planul negocierilor dintre Aliați și obiectul declanșării conflictului mondial în Europa, beneficia de toate instrumentele de reprezentare internațională, inclusiv prin includerea ei în rândul membrilor fondatori ai Organizației Națiunilor Unite. Relația cu Uniunea Sovietică impunea, în primul rând, vasalitate politică și ideologică în ceea ce privește autoritatea guvernului de la Lublin, instaurat de sovietici la 22 iulie 1944.

Raporturile bilaterale ale acestui nou stat polon cu URSS țineau cont de interesele strategice și nevoile financiare și economice ale Moscovei. Relevantă pentru această situație este povestea pe care și-o amintește Henryk Rózański, de la mijlocul anului 1945 numit ministru-adjunct al Industriei. Informat, fără a fi surprins, că sovieticii demontează uzine și infrastructura de cale ferată de pe teritoriul polon, ministrul a ales să meargă la Katowice pentru a găsi o soluție: „A început un soi de joc, presupunând vopsirea și revopsirea simbolurilor pe trenuri, unul care s-a transformat într-un conflict grav între feroviarilor polonezi și ruși” rememora ministrul¹⁴. Evident că nu a rezolvat mare lucru, importantă era concluzia demnitarului: chiar dacă era aliat, pentru sovietici Polonia reprezenta

¹² „Scânteia”, an XVI, nr. 616, 4 septembrie 1946, p.2.

¹³ „Scânteia”, an XVI, nr. 974, 14 noiembrie 1947, p. 1.

¹⁴ Anne Applebaum, *Cortina de Fier. Represiunea sovietică în Europa de Est, 1945- 1956*, Editura Litera, București, 2015, p. 87.

un dușman¹⁵. România, dimpotrivă, se prezintă înaintea Conferinței de pace de la Paris drept unul dintre cei mai importanți aliați ai Germaniei în perioada 1941-1944, inclusiv în războiul împotriva URSS. Adică un stat cu relații externe extrem de precar, controlate de la Moscova, și cu o poziție marginală, irelevantă, în ansamblul relațiilor internaționale regionale și continentale.

Modificările de personal din diplomația română, parțiale după 6 martie 1945 și totale după numirea Anei Pauker (7 noiembrie 1945), au anulat nu doar resursele de eficiență, competență și strategie ale unei părți dintre funcționari și diplomați, ci au redus politica externă română, pentru mai bine de un deceniu, la un simplu oficiu de traducere a documentației elaborate la Moscova. Iar ravagiile unei astfel de modificări nu au privit doar relațiile de parteneriat istoric cu statele din regiune, care au fost anulate uneori din neștiință de carte din partea celor care au populat Ministerul de Externe după 1945 (și aici, în bună măsură, poate fi introdusă și relația cu Polonia), ci au putut fi consemnate și în raporturile cu Marile Puteri, altele decât URSS. Cu S.U.A., de pildă. La 1 iulie 1948, trimis de ministrul de Externe să constate pe teren felul în care funcționa Legația de la Washington, condusă de Mihail Ralea, Grigore Preoteasa îi trimitea Anei Pauker un amplu raport în care, în pasajele confidențiale, acum putem citi, spre exemplu: „o vizită în subsolul Legației lămurea foarte clar mentalitatea ce domnea deasupra. În câteva camere zăceau camioane întregi de literatură din timpul lui Carol al II-lea trimisă la expoziția mondială din New York în 1939-1940, amestecate cu arhiva veche a Legației, cu aceea venită de la Consulatele desființate din Canada și Mexic. Peste aceste mormane de hârtii începuse să se arunce producția birocratică a Legației noi, colecții de ziare. Nu există o arhivă propriu-zisă a Legației, o urmărire a problemelor, un plan de muncă și tot ce implică o muncă organizată. Din cauza aceasta, multe probleme n-au căpătat soluții și multe nici n-au fost sesizate”¹⁶.

Diplomația polonă, la rândul ei, era în plin proces de reorganizare, după 1945: transferul autorității dinspre guvernul în exil de la Londra, pregătirea resurselor umane pentru misiunile din străinătate (din 1945 funcționa la Varșovia o Școală Diplomatică), repatrierea exilaților și prizonierilor de război, remodelarea intereselor de reprezentare diplomatică. Astfel, dacă până în 1939 Republica Polonă deținea în România o ambasadă, trei consulate (București, Cernăuți, Chișinău) și o altă serie de consulate onorifice, după 1945 noua putere de la Varșovia nu a mai deschis nicio reprezentanță consulară. România, singură în

¹⁵ *Ibidem*, p.88.

¹⁶ Ion Calafeteanu, *Scrisori către tovarășa Ana*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 298.

spațiul de influență sovietică din Europa, nu dispunea după Al Doilea Război Mondial de nici un consulat general, consulat sau agenție consulară reprezentând Polonia pe teritoriul ei¹⁷, așa cum dețineau Iugoslavia, URSS, Cehoslovacia, Bulgaria, Ungaria. Adică, atât statele învinse, cât și cele învingătoare.

Când cel mai important cotidian regional comunist polon, „Trybuna Robotnicza”, prezenta problemele generale ale viitorului teritorial în ceea ce privește România, la Conferința de pace, prin urmare legitimarea pierderii Basarabiei și Nordului Bucovinei, textul este un anodin sumar al discursului reprezentantului RSS Ucrainene, Dmitri Manuilski¹⁸. Nici un fel de comentariu al redacției polone, nicio abordare prin prisma vreunui interes polon în legătură cu acest viitor al României. La București, relația bilaterală nici măcar nu este amintită vreodată, cele mai multe informații despre Polonia fiind traduceri din limba rusă sau clișee propagandistice despre lideri și acțiuni, emise la Moscova.

Până la declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial, relațiile României cu Cehoslovacia, Iugoslavia și Polonia se defineau drept strategice și desemnau un curs tradițional de politică externă. Acum, în preajma deschiderii Conferinței de pace, comuniștii români nu apreciau aproape deloc nici tradiția, nici moștenirea alianței cu Polonia, educând publicul pentru a aprecia, în schimb, bunele raporturi cu Cehoslovacia și Iugoslavia. Reprezentantul diplomatic al Poloniei la București nu apare niciodată în oficiosul de presă al Partidului Comunist Român. Sosirea șefilor misiunilor diplomatice ale Cehoslovaciei și Iugoslaviei ocupă, însă, prima pagină, cu ample relatări: ministrul plenipotențiar Jaroslav Kraus primit de Regele Mihai I la 3 aprilie 1946¹⁹, iar ambasadorul R.P.F. Iugoslave, Dane Medakovici, sosind la începutul lunii mai 1946 pe peronul Gării de Nord, cu o lungă declarație de presă²⁰.

Influența politică polonă la Moscova sau în alte cercuri regionale de decizie bolșevică era, în ultimele faze ale celui de-Al Doilea Război Mondial, incomparabilă cu cea românească. Un singur exemplu, marginal dar edificator,

¹⁷ Anna Szczepańska-Dudziak, *Organizacja i funkcjonowanie polskiej służby konsularnej w latach 1945- 1949*, în „Dzieje Najnowsze”, XLIX, nr.1, 2017, p.135.

¹⁸ *Posiedzenie komisji polityczno- terytorialnej dla spraw Rumunii*, în „Trybuna Robotnicza”, nr. 229 (541), 22. 08. 1946, p. 1. Cotidianul acoperia regionalele comuniste de la Katowice, Cracovia, Wrocław, Częstochowa, Rzeszów și Kielce.

¹⁹ *M.S. Regele a primit pe ministrul Cehoslovaciei la București*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 494, 5 aprilie 1946, p.1.

²⁰ *Ambasadorul Republicii Federative Populare Iugoslave a sosit în Capitală. „Îmi exprim adâncă mea satisfacție de a fi venit la București”*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 532, 25 mai 1946, p. 1. Dane Medakovici fusese rector al Institutului Pedagogic din Zagreb înainte de a începe misiunea diplomatică de la București.

este la îndemână: comisarul poporului pentru Afaceri Externe al Ucrainei sovietice, Oleksandr Korneiciuk, menținut de Stalin în funcție până la constituirea Comitetului comunist polon de la Lublon (februarie-iulie 1944), era soțul Wandej Wasilewska, președinta Uniunii Patrioților Polonezi de la Moscova, preferata fără măsură a Kremlinului pentru viitorul sovietic al Poloniei. Până și „gubernatorul” Ucrainei sovietice, Nikita Hrușciiov, vorbește cu afecțiune despre această comunistă, fiică a liderului Partidului Socialist Polon interbelic, Leon Wasilewski, și, după știința lui Hrușciiov, „fina lui Pilsudski”²¹. Românilor, astfel de conexiuni, în complicatul joc politic de putere de la Kremlin din 1945- 1947, le lipsesc cu desăvârșire.

Nici structurile politice nu ajutau prea mult la stabilirea unei relații de încredere: anul 1946 este unul al comunizării Poloniei, cu introducerea modelului instituțional sovietic, în vreme ce România, încă monarhie constituțională, străbătea cu pași repezi tranziția spre comunism dar păstra destule relicve ale democrației. Partidele politice tradiționale, Regele Mihai, presa de opoziție, toate aceste elemente dispărute la Varșovia se mai pot găsi, fragmentate, la București. Ba, chiar, ar putea fi reperate și unele iluzii, inclusiv în presa comunistă românească. Una dintre ele ar fi aceea că nu se instituiseră „cortina de fier”, despre care, în primăvara anului, vorbise Winston Churchill. Într-un material lipsit de expresie, despre plebiscitul din Polonia din 30 iunie 1946 referitor la desființarea Senatului, naționalizarea industriei și reforma agrară, ambele în spirit comunist, și instituirea frontierelor occidentale cu Germania, cotidianul „Scânteia”, fără a fi avut dreptul la un reprezentant la evenimentul electoral, prelua informații din Varșovia și Londra, le structura dogmatic și le prezenta cititorului. Acolo, între altele, redactorii români pretindeau, nici mai mult nici mai puțin, că „toți corespondenții de presă au călătorit liber prin toată Polonia, putând vedea orice doreau și căpătând orice răspuns. Nu s-a întâlnit nicăieri nicio „cortină”²².

²¹ William Taubman, *Hrușciiov: omul și epoca sa*, Meteor Publishing, București, 2017, p. 171. Wanda Wasilewska mai constituie, din când în când, subiect de dezbatere națională în Polonia. Spre exemplu: Joanna Szczęsna, *Wanda Wasilewska: Bywszaja Polka*, în „Gazeta Wyborcza”, 23.03.2001, în wyborcza.pl/1,754110,192981.html?disableRedirects=true (accesat la 4.12.2017). Și Wanda Wasilewska, și soțul ei, Oleksandr Korneiciuk, au fost laureații Premiului Stalin pentru literatură în anii celui de-Al Doilea Război Mondial și imediat după aceea, dovadă de maximă încredere ideologică din partea regimului: Wasilewska în 1943, 1946 și 1952 iar Korneiciuk în 1941, 1942, 1943, 1949 și 1951.

²² *Plebiscitul din Polonia*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 563, 3 iulie 1946, p.4.

Repudierea memoriei relației de alianță strategică interbelică²³, o prietenie fundamentată pe interesele comune regionale, pe încrederea reciprocă a șefilor celor două state²⁴ și pe frontiera comună de pe Ceremuș s-a alimentat rapid, după război, atât din interesele Moscovei, cât și din preocupările distincte ale comuniștilor de la Varșovia și din deruta și nesiguranța decidenților politici români din perioada 1944-1947. Astfel, dacă la 15 mai 1938 cele două state vecine își ridicau gradul de reprezentare diplomatică la nivel de ambasadă (autoritățile române au închis Ambasada polonă din București la presiunile germane la sfârșitul anului 1940, la mai bine de un an după dispariția statului²⁵), după Al Doilea Război Mondial, mai bine de un an și jumătate (aprilie 1946-august 1947), Polonia a fost reprezentată la București de un însărcinat cu afaceri, abia în august 1947 un nou ambasador, Piotr Szymanski²⁶, sosind în România. Acest eveniment, relatat cu promptitudine pe prima pagină a „Scânteii”, era perceput – în mod fals, propagandistic – drept „încă o dovadă a importanței pe care guvernul polon o acordă relațiilor de prietenie între poporul polon și poporul român”²⁷.

²³ Vezi Florin Anghel, *Construirea sistemului cordon sanitaire. Relații româno-polone, 1919-1926*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008.

²⁴ Vizitele reciproce la nivel înalt au fost o constantă a relațiilor dintre România și Polonia în perioada 1919-1939. Vezi, de exemplu, Florin Anghel, *Polonia prin ochii unei regine: Regele Ferdinand și Regina Maria la Varșovia (iunie 1923)*, în „Revista Istorică”, tom XXIII, nr. 3-4, 2012, p. 325-340; Idem, *Queen Maria in Warsaw: Fragments From the Polish Journal (May 1923)*, în „Historical Yearbook”, XIII, 2016, p. 57- 74; Daniel Citirigă, *Prințul Moștenitor în vizită oficială: Mihai la Varșovia*, în Daniel Citirigă, *Diplomația Coroanei. Casa Regală a României în Europa Centrală și de Sud- Est în perioada interbelică. Studii*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj Napoca, 2015, p. 97- 108 și Idem, *Vizita Regelui Carol al II-lea în Polonia*, în loc. cit., pp. 109-140.

²⁵ Florin Anghel, *Sfârșitul: ruperea relațiilor diplomatice româno-polone (octombrie 1940)*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, 4, 2005, pp.25-30. Despre activitatea reprezentanței diplomatice polone la București în perioada interbelică, vezi Andrzej Dubicki, *Dzieje polskiej placówki dyplomatycznej w Bukareszcie (1919- 1940)*, Łódź, 2014.

²⁶ *Ridicarea Legației Polone la nivel de ambasadă*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 856, 28 iunie 1947, p.1. Anterior, Piotr Szymanski deținea funcția de însărcinat cu afaceri al Poloniei la Budapesta. La 1 august 1947, Szymanski sosea în Gara de Nord, cu trenul care plecase din capitala Ungariei, fiind însoțit de soție și de fiul său și întâmpinat de membri ai Legației Poloniei, în frunte cu Stefan Wengierow, de directorul Institutului Polon din București și de liderul comunității polone din România, I. Jaworowski. Vezi *Sosirea noului ambasador al Poloniei în România*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 887, 3 august 1947, p. 3. Piotr Szymanski a deținut funcția de ambasador la București în perioada 14 august 1947- 13 februarie 1951.

²⁷ *Noul ambasador al Republicii Polone în România*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 871, 16 iulie 1947, p.1. „Un diplomat distins și un cărturar emerit”, așa îl caracterizau redactorii organului comunist de presă pe Piotr Szymanski.

Reluarea relațiilor diplomatice și, cel mai sigur, trimiterea lui Piotr Szymanski la București sunt decizii luate la Moscova, în eforturile URSS de a conjuga, pe cât posibil, întreaga armată de sateliți din Europa Centrală și de Sud Est pentru a o opune Occidentului.

Destule animozități reciproce erau perceptibile în urma șederii, în timpul războiului, a peste 100.000 de refugiați civili și militari poloni pe teritoriul României, inclusiv factorii de decizie ai statului (septembrie 1939)²⁸ și a tranzitării și păstrării unei părți a bunurilor și tezaurului Bank Polski²⁹. Din 8 august 1940, prin dispozițiile unui Jurnal al Consiliului de Miniștri (nr. 1971), Banca Națională a României anunța că reținea „depozitul de aur primit de la Banca Poloniei” deoarece „guvernul român, constatând că asupra aurului depus de Banca Poloniei la Banca Națională a României au ridicat pretenții atât Banca Poloniei cât și Guvernul Reichului, în calitatea sa de ocupant al unei părți a teritoriului polonez, consideră că dreptul de dispozițiune asupra acestei cantități de aur este de pe acum litigios”³⁰. Astfel, solicitările oficiale ale reprezentanților Bank Polski, din mai 1940, de returnare a bunurilor depozitate în România au fost amânate pentru sfârșitul războiului, partea română oprind și sumele cheltuite cu refugiații militari și civili (o sumă, calculată de BNR, de 776.572.145 lei la nivelul anului 1939)³¹.

Instituțiile de tipul „internaționalismului proletar”, precum Asociația pentru prietenia româno-polonă, constituită la 10 octombrie 1945, sub patronajul unor personalități de rang secund din guvernul de la București și din firava intelectualitate comunistă – generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu, ministru de Război, Octav Livezeanu, Simion Stoilov, C.I. Parhon, N.D. Cocea, George

²⁸ Cea mai completă viziune documentară a problemei la *Polscy uchodźcy w Rumunii, 1939- 1947. Dokumenty z Narodowych Archiwów Rumunii*, introducere de Florin Anghel, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa, 2013.

²⁹ Vezi Cristian Păunescu, Dorin Matei, *Documente din arhivele Ministerului Afacerilor Externe și Băncii Naționale a României despre aurul polonez adăpostit în România (1939- 1947)*, în Agnieszka Kastory, Henrzk Walczak editori, *Polska i Rumunia w Europie Środkowej w XX i XXI wieku. Polonia și România în Europa Centrală în secolele XX și XXI*, Księgarnia Akademicka, Kraków, 2017, pp. 91- 100. De asemenea, o interpretare polonă la Teresa Kulak, *Warszawa- Konstanca. Sprawa transportu polskiego złota we wrześniu 1939 roku*, în Stanislava Iachimovschi, Elżbieta Wieruszewska-Calistru, *Relacje polsko-rumuńskie w historii i kulturze. Relații polono- române în istorie și cultură*, Związek Polaków w Rumunii- Uniunea Polonezilor din România, Suceava, 2010, pp. 67- 79.

³⁰ Cristian Păunescu, Mihaela Tone, *Aurul polonez la Banca Națională a României*, în „Bucureștii Cultural”, nr. 95, 20 iulie 2010, în revista22online.ro/8622/.html (accesat la 26. 10. 2017).

³¹ *Ibidem*.

Ivașcu³² – nu au reușit să acopere ravagiile unei relații bilaterale care nu întrunea nici consens, nici interes.

2. *Ce este Polonia? Imaginea ideologică a nemicului în relațiile bilaterale (1946)*

Reprezentarea Poloniei, a liderilor săi, a evenimentelor interne este una foarte precară în paginile organului oficial de presă al Partidului Comunist Român, „Scânteia”, pe parcursul întregului an 1946. Este vorba despre o imagine foarte palidă a unui aliat, în comparație cu permanentele știri, interviuri și materiale fotografice provenite din Bulgaria sau Ungaria, de pildă. Toate reprezentările care surprind Polonia sunt extrase din propaganda sovietică, fie din informările transmise de agenția oficială de presă TASS, fie din coloanele cotidianelor „Pravda” și „Izvestia”, fie traduceri ale emisiunilor de la Radio Moscova. Extrem de puține sunt materialele emise din interiorul redacției oficiosului comunist român și, când ele apar, totuși, denotă o slabă calitate a cunoștințelor despre realitățile politice de la Varșovia, fie o abordare dogmatică, după tiparul sovietic. Nicio vorbă, desigur, despre tradiția interbelică și istorică a alianțelor bilaterale dintre români și poloni și nici despre preocupările lor bilaterale.

Spre exemplu, primul interviu pe care un diplomat polon în România îl acordă presei de la București, după Al Doilea Război Mondial, a fost pentru „Scânteia” comunistă, la 15 iulie 1946, în contextul referendumului organizat în Polonia. Este, prin urmare, destul de stânjenitor că editorii cotidianului comunist nu îl cunosc deloc pe Ștefan Wengierow, însărcinat cu afaceri al Poloniei (8 aprilie 1946-14 august 1947) deoarece, deși îi dedică o pagină întreagă, nu îi cunosc numele corect și nici funcția: „Declarațiile dlui. Ștefan Menghierov, ministrul Poloniei la București” se cheamă materialul de presă invocat³³. Desigur, interviul nu are nici un fel de culoare, el este un material monoton, cel mai probabil tradus din limba polonă pentru toate redacțiile comuniste din Europa. Semantica utilizată de reprezentantul diplomatic polon este una dogmatic sovietică, încă nu la îndemână în toate situațiile pentru autorii și cititorii ziarului „Scânteia”: Wengierow anulează, prin declarațiile referitoare la organizarea referendumului în țara sa (referitor la opțiunea cetățenilor de a reforma instituțional statul, inclusiv prin desființarea Senatului, și de a instala administrația în Vestul țării, teritorii preluate de la Germania) atât pluralismul politic și de opțiune cât și istoria politică interbelică a Republicii interbelice. „Se poate spune – declară

³² *Adunarea de constituire a Asociației pentru prietenia româno-polonă*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 351, 13 octombrie 1945, p.5.

³³ *Declarațiile d-lui Ștefan Menghierov, ministrul Poloniei la București*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 575, 17 iulie 1946, p.4.

însărcinatul cu afaceri polon la București despre țara sa – că împotriva democrației poloneze au votat resturile moșierilor și marilor industriași, care nu sunt altceva decât germani camuflați și fasciștii pilsudsky-eni, care își manifestă dorința lor de a reînvia regimurile dinainte de război”³⁴. Erau dezmințite, categoric, pogromurile din vara anului 1946 din mai multe orașe din Polonia, Ștefan Wengierow asigurând cititorii oficiosului comunist din România, printre care și evrei, că „problema antisemitismului în Polonia nu este decât o manoperă a reacționarilor și în special a cercurilor puse sub influența generalului Anders”³⁵.

Era ceva în plus față de relatările lipsite de consistență de până acum venite din spațiul polon și care, fiind similare celor întâmplare în România, stârneau cel mult o solidaritate primară: de pildă, cotidianul Partidului Comunist Român difuza, la sfârșitul lunii martie 1946, o declarație a ministrului polon al Aprovizionării, potrivit căreia „Polonia nu va dispune la 1 mai decât de 15.000 tone de cereale pentru a hrăni toată populația urbană până la viitoarea recoltă. Polonia este amenințată de foamete”³⁶. Dar cine nu suferea de foame și lipsuri în jumătatea sovietică a Europei?

România și Polonia reluseră legăturile diplomatice la 13 august 1945, dar abia în aprilie 1946 cele două posturi diplomatice au fost ocupate de titulari³⁷. Fiind vorba, însă, doar de o soluție impusă de URSS: prin urmare, nici evoluția lor după 1945 nu a avut amplitudinea, intimitatea și greutatea celor dintre cele două Războaie Mondiale. De pildă, spre deosebire de manifestările publice ale alianței bilaterale de până în 1939, prima manifestare a Zilei Naționale a României după Al Doilea Război Mondial la Varșovia, la 10 Mai 1946, a fost atât de modestă încât nici măcar propaganda comunistă nu prea a avut ingrediente la îndemână pentru cosmetizare. O recepție cu reprezentare redusă într-o clădire lipsită de toate utilitățile, la care nou venitul ambasador Ion Raiciu a fost gazdă, și o slujbă religioasă la biserica ortodoxă din Varșovia, oficiată de Mitropolitul Dionisie, Primatul Bisericii Ortodoxe a Poloniei, dar fără participarea vreunui oficial guvernamental³⁸, este tot ce a putut oferi noua relație româno-polonă. Lipsa endemică a oricărui fundament și a vreunei perspective de dezvoltare viitoare a acestei legături nici măcar nu era ocolită de ambasadorul Raiciu. Într-un scurt interviu acordat presei polone, înainte de 10 Mai 1946, el nici nu amintea relația cu Polonia ca fiind importantă sau relevantă pentru România. În schimb, scotea în

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Polonia amenințată de foamete*, în „Scânteia”, an XVI, nr.490, 31 martie 1946, p.4.

³⁷ Magdalena Filary, *Romanian-Polish Diplomatic Relations*, în „Analele Universității din Craiova. Seria Istorie”, an XIX, nr. 1 (25), 2014, p.156.

³⁸ „Scânteia”, an XVI, nr. 523, 15 mai 1946, p.4.

evidență legăturile cu URSS, Iugoslavia, Cehoslovacia, Bulgaria, Ungaria, Marea Britanie sau SUA (enumerare în această ordine), precizând însă că „postulatul cel mai important al politicii românești este acum colaborarea loială cu marile democrații, îndeosebi cu Uniunea Sovietică”³⁹.

Primul document oficial bilateral este *Convenția economică*, negociată și semnată la Moscova, la 7 iulie 1945, de către Ion Gheorghe Maurer, subsecretar de stat la Ministerul Industriei și Comerțului, și Hilary Minc, din Guvernul de Uniune Națională de la Varșovia, recent constituit. Conform textului, stabilit de oficialii sovietici, România urma să importe, până la 1 iulie 1946, 830.000 de tone de cărbune din Silezia, dintre care 430.000 urmau să fie livrate până la sfârșitul anului⁴⁰. În schimb, România exporta materii prime și semifabricate necesare aprovizionării imediate a orașelor din Polonia. Ion Gheorghe Maurer, un lider comunist longeviv, nu ascundea deloc nici acțiunea Moscovei și nici interesele acesteia în reluarea relației bilaterale, admitând public că „fără sprijinul spontan oferit de Uniunea Sovietică, realizare practică a convenției nu ar fi fost posibilă. În primul rând, guvernul sovietic s-a oferit cu mărinimie să ne dea posibilitatea acestor tratative la Moscova. Condițiile excelente de lucru în care s-au desfășurat aceste tratative cu delegația poloneză sunt datorate în mare măsură ospitalității celei mai desăvârșite, oferită de autoritățile sovietice”⁴¹. Impactul documentului – continuă Maurer – este unul extrem de important, ținând cont de valoarea financiară⁴². În același timp, chiar dacă nu o spune, este o breșă în izolarea profundă în care se găsea România, ca stat învins, în sistemul relațiilor internaționale după sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial. În ședința de guvern din 27 iulie 1945, prezentând detaliile textului Convenției, I. Gh. Maurer a ținut să mai sublinieze, o dată, că „pentru realizarea concretă, URSS acordă României sprijinul său pentru transportul mărfurilor atât din Polonia spre România cât și din România spre Polonia”⁴³.

Abia spre sfârșitul anului 1947, și numai după ce sovieticii s-au asigurat că România intră sigur în tabăra statelor totalitar comuniste, fără posibilitatea unor excepții degajate din situația internă, raporturile economice și comerciale româno-polone au căpătat o relativă autonomie, Moscova acceptând negocieri între

³⁹ *Declarațiile ambasadorului României la Varșovia*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 526, 18 mai 1946, p.4.

⁴⁰ *Încheierea acordului economic româno-polon. Declarațiile făcute presei de tov. ministru subsecretar de stat I. Gh. Maurer*, în „Scânteia”, an II, nr. 290, 2 august 1945, p.1.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² „Datorită acestei ambianțe favorabile dezvoltării prieteniei româno-polone s-a putut ca, în cadrul unei convenții restrânse, să realizăm o înțelegere economică a cărei valoare este de patru ori mai mare ca valoarea oricărui acord încheiat înainte de război cu Polonia”, în *Ibidem*.

⁴³ *Comunicat al Consiliului de Miniștri*, în „Scânteia”, an II, nr. 287, 29 iulie 1945.

delegații ministeriale din cele două țări, la București. Condiția pusă a fost precisă: în niciun caz un document nou, ci completarea celui semnat la Kremlin, în vara anului 1945. Chiar și așa, când la 21 noiembrie 1947 se semna Acordul suplimentar economic româno-polon, se marca primul act substanțial al noii relații bilaterale cu o reprezentare instituțională de mână a doua, dar mai importantă decât în anii anteriori. Delegația comercială venită din Polonia era compusă mai degrabă din funcționari decât din actori ai mediului politic comunist de la Varșovia: Stanisław Monsior (director al Centralei Fierului și Oțelului din Ministerul Industriei și Comerțului), Tadeusz Pienkowski (consilier în Ministerul Industriei și Comerțului), Tadeusz Kamienobrodski (expert din partea centralei de export mașini „Polimrex”)⁴⁴. Români, și ei, discutaseră cu o echipă din care făcuseră parte Ion Gheorghe Maurer, Bucur Șchiopu (ambii subsecretari de stat la Ministerul Industriei și Comerțului) și I.Z. Zeiger și Alexandru Bârlădeanu, secretari generali la același Minister. Chiar dacă presa comunistă publica un articol entuziasmant, deși abia pe penultima pagină a „Scânteii”, relația modestă dintre România și Polonia este cât se poate de evidentă, fără anvergura unor personalități de primă mână și, mai ales, fără vigoarea ce o caracterizase în cele două decenii interbelice. Dacă citești atent relatarea de la recepția oficială oferită de ambasadorul Piotr Szymanski, cel puțin scurta declarația redată a lui Ion Gheorghe Maurer, adevărul este evident. „Plecat de la un schimb modest de mărfuri – spune subsecretarul de stat de la Industrii și Comerț –, acordul din 1945 a evoluat în condiții tot mai mulțumitoare. Acest acord deschide noi posibilități, de la schimbul de mărfuri până la alte orizonturi mai largi de colaborare economică”⁴⁵. Cum ar fi, spre exemplu, „în domeniul cultural și politic, realizări care vor deveni fapte împlinite în scurtă vreme”, completa amfitrionul, Piotr Szymanski⁴⁶. Cu un sfert de secol înainte vreme, Polonia și România se angajau să încheie un parteneriat strategic prin care urmau să gestioneze întreaga regiune a frontierelor răsăritene ale Europei, inclusiv relațiile cu URSS.

Reluarea raporturilor diplomatice dintre România și Polonia nu este o inițiativă luată la Varșovia sau București, ci la Moscova, la intervenția directă a Ministerului sovietic de Externe. La 18 septembrie 1945 Ambasada URSS la București transmitea Ministerului român de Externe (unde titular era liberalul Gheorghe Tătărescu) o propunere polonă, emisă de Karol Modzelewski, ministru

⁴⁴ *Recepția de la Ambasada Polonă cu ocazia încheierii acordului suplimentar economic între România și Polonia*, în „Scânteia”, an XVI, nr. 982, 23 noiembrie 1947, p.5.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

de Externe al Guvernului Provizoriu de Uniune Națională, de reluare a relațiilor diplomatice. Totodată, sovieticii îl informau pe Gh. Tătărescu de faptul că la Varșovia se desfășura procedura de selecție a candidaților pentru postul de la București⁴⁷. Din partea României, începând cu 1 martie 1946, era trimis la Varșovia Ion Raiciu⁴⁸, cu multe merite oficiale față de noul regim dominat de comuniști.

Chiar și un comunist ca Ion Raiciu trimitea, imediat după preluarea mandatului de la Varșovia, vești nu tocmai plăcute despre natura relațiilor bilaterale, fiind evidentă intervenția sovietică în dezvoltarea lor. Nu doar că nu exista un interes polon pentru România, scrie Raiciu, dar trebuia să fie anulate „bazele vechi” ale relațiilor bilaterale, pentru a se găsi acele domenii de interes reciproc⁴⁹. Acestea, toate, în condițiile în care prioritățile Poloniei țineau de refacerea economică, de reușita instalării administrației în noile teritorii și de gestionarea în forma impusă a relațiilor cu URSS.

Că era nevoie de o schimbare profundă a paradigmei relațiilor româno-polone o aflau și cititorii cotidianului comunist „Scânteia” care, la 8 octombrie 1945, imediat după demersul sovietic de restabilire a legăturilor dintre București și Varșovia, puteau lectura un amplu articol de primă pagină, tradus din cotidianul polon „Rzeczpospolita”. Intitulat „Polonia și România”, autorul, Zygmunt Mlynarski, era un partizan al deschiderii unei noi etape în istoria raporturilor bilaterale, evocând cu obiectivitate istoricul refugiuilor polone în Principatele române în secolele XVIII- XIX, dar eludând strașnic momentele

⁴⁷ Adrian Vițalariu, *Reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Polonia după al doilea război mondial*, în Agnieszka Kastory, Henryk Walczak editori, „Polska i Rumunia w Europie Środkowej w XX i XXI wieku. România și Polonia în Europa Centrală în secolele XX și XXI”, Księgarnia Akademicka, Kraków, 2017, p. 103.

⁴⁸ *Ibidem*. Ion Raiciu (Ioan Al. Raiciu), născut în 1891, la Buzău, absolvent al Facultății de Drept la Universitatea din București, cu un doctorat în Drept la Paris, a candidat la alegerile parlamentare din decembrie 1937 pe listele Partidului Național Țărănesc. În 1945 a fost acuzator public în procesul mareșalului Ion Antonescu (condamnat la moarte) și a condus acțiunea de cercetare a fostului ministru al Muncii, Prevederilor Sociale și Sănătății în guvernul mareșalului Ion Antonescu, Petre Tomescu. După încheierea misiunii diplomatice la Varșovia, în 1949, Ion Raiciu a fost numit judecător la Curtea Supremă a Republicii Populare Române. Vezi Roni Stauber, *Collaboration with the Nazis: Public Discourse After the Holocaust*, Routledge, New York, 2011, p. 271. În calitate de ambasador, a fost decorat, la 9 mai 1947, de Regele Mihai I, cu Ordinul „Steaua României”, în rang de Mare Ofițer, alături de alți diplomați ai regimului de tranziție spre comunism: Iorgu Iordan, Tudor Vianu, Grigore Moisil, Achile Barcianu, Constantin Vălimărescu, Horia Grigorescu, Simion Stoilov. Vezi „Monitorul Oficial al Regatului României”, an CXV, nr. 124, partea I, 4 iunie 1947, p. 4412.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 108.

dramatice din toamna anului 1939 și șederea zecilor de mii de poloni în orașele României în Al Doilea Război Mondial. „Istoria ne învață – scria Zygmunt Mlynarski – că nu Antonescu, nu „războiul sfânt” proclamat de acesta contra URSS, nu slugărnicia sa în fața lui Hitler sau Killinger, ci în adevăr divizia „Tudor Vladimirescu” formată din prizonierii de război români pe teritoriul URSS, în vederea luptei contra sclaviei hitleriste, înfățișează chipul adevărat al națiunii române”⁵⁰.

Totodată, noile condiții ideologice din România și Polonia, supuse controlului Moscovei, impuneau și repatrierea unei bune părți a comunității istorice polone bucovinene spre căminele și localitățile amenajate de noile autorități de la Varșovia, de regulă în teritoriile „recuperate” de la Germania. Deși există opinii potrivit cărora sutele și miile de poloni – la fel ca și cei din Ucraina, Bielorusia sau Lituania, republici sovietice după sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial – au fost mai degrabă deportați decât „repatriați”, nu trebuie eliminate cel puțin două considerente fundamentale care ar argumenta libera decizie. Comunitatea polonă din România, din Bucovina cu precădere, a apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea prin colonizarea de fermieri, mineri și meseriași în localitățile intrate în administrarea Imperiului austriac. În perioada interbelică, numărul polonezilor din România a depășit 40.000 de suflete, cu reprezentare parlamentară și instituțională, cu presă în limbă proprie (cele mai multe titluri sunt semnalate la Cernăuți și Suceava) și cu un sistem de educație performant. Al Doilea Război Mondial, intrarea Bucovinei de Nord în componența URSS și distrugerile provocate de retragerea trupelor germane sau de luptele propriu-zise, au sărăcit și convins părți importante ale comunității polone să aleagă plecarea în Țara Mamă, o patrie pe care nu o cunoscuseră niciodată. Cei mai mulți repatriați povestesc despre satele și căminele lor distruse (precum cele din Pleșa, Solonețu Nou sau Poiana Micului, toate trei în județul Suceava de azi), dar o altă parte nu doreau să rămână în URSS (cazul celor din Bucovina de Nord, plecați în România în 1941- 1944 sau rămași pe loc în război).

Între 1945 și 1950 au părăsit România 4.858 de poloni⁵¹, alții decât refugiați ajunși începând cu 17 septembrie 1939, dintre care mai bine de 70% din satele și orașele Bucovinei⁵². Dintr-o localitate aproape în totalitate polonă, Poiana Micului,

⁵⁰ Zygmunt Mlynarski, *Polonia și România* în „Scânteia”, an XVI, nr. 347, 8 octombrie 1945, p.1.

⁵¹ Sandrinio Neagu, *Ample manifestări la Poiana Micului cu ocazia aniversării a 175 de ani de la înființarea satului*, în „Monitorul de Suceava”, 31 iulie 2017, <https://www.monitorulsv.ro/Local/2017-07-31/Ample-manifestari-la-Poiana-Micului-cu-ocazia-aniversarii-a-175-de-ani-de-la-infiintarea-satului>. (15.11. 2017).

⁵² Leszek Wątróbski, *Polacy w Rumunii*, în „Dziennik Związkowy”, 15.02.2013, in dziennikzwiazkowy.com/reportaze-2/policy-w-rumunii (15.11.2013).

primul transport de oameni spre Polonia este înregistrat la 9 noiembrie 1946, cu 18 familii, pentru ca apoi, pe parcursul anului 1947 – la 2 martie și 26 iunie – să plece câte 38 de familii. Un total de 450 de persoane, aproape 10% dintre repatriați, provin doar din Poiana Micului și au fost așezați în localități precum Dobrocin, Stoszynek, Oleszna, Gutwinów sau Zakrzówce⁵³.

Reprezentanța diplomatică a Poloniei la București, prin secția consulară (care funcționa în str. Ion Ghica 5), a elaborat la începutul lunii mai 1946 un chestionar care urma a fi completat atât de refugiații civili și militari care se mai aflau în România, cât și de polonii care doreau să își dobândească cetățenia pentru a obține viza spre țara natală. Chestionarul în cauză admitea, între altele, și evidențele potrivit căreia, în Al Doilea Război Mondial, o parte dintre polonii din România beneficiaseră de sprijinul misiunii diplomatice a Republicii Chile la București, această legație eliberând mii de pașapoarte, bilete de drum sau de călătorie în perioada 1940-1944⁵⁴. Polonii din România erau obligați să completeze cele 11 puncte din chestionar, care cuprindeau date personale (nume, prenume, numele părinților, data și locul nașterii), precum și date profesionale și administrative: instituția care a eliberat pașaportul sau dovada cetățeniei, stagiul militar efectuat, ultimul domiciliu din Polonia, profesia, adresa din România⁵⁵.

Atât cât a fost nevoie, pentru imagine și pentru a sublinia rolul noilor autorități în regimurile impuse de Kremlin, povestea aceasta a polonilor care plecau, de bunăvoie sau nu, în țara natală a fost descrisă și de cotidianul comunist „Scânteia”: cum este, de pildă, naivul reportaj tipărit la 2 iulie 1945, pe penultima pagină, despre plecarea a 266 de persoane, prin sprijinul Uniunii Democratice Polone din România, „cu concursul binevoitor al Comisiei Aliate de Control și al autorităților române”⁵⁶.

Relația dintre România și Polonia, restabilită în 1945, a avut începuturi irelevante, mediocre nu doar prin comparație la ceea ce le adunase până în 1939, dar chiar și privind la ceea ce conducerea diplomației comuniste de la București construia ca obiective și strategie în interiorul lagărului comunist european. Primul stat cu care noua Republică instalată în România a semnat un tratat bilateral, de prietenie, colaborare și asistență mutuală a fost Bulgaria (în 16 ianuarie 1948). Au urmat Ungaria (24 ianuarie 1948), URSS (4 februarie 1948),

⁵³ Sandrinio Neagu, *op. cit.*

⁵⁴ Florin Anghel, *Ieșirea din infern: refugiații polonezi și misiunile diplomatice chiliene din România, 1940-1943*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, III, 2004, p.33-42

⁵⁵ În atenția cetățenilor poloni din România, în „Scânteia”, an XVI, nr. 529, 22 mai 1946, p. 2.

⁵⁶ Plecarea a avut loc la 30 iunie 1945, într-o zi de sâmbătă, de pe peronul Gării de Nord din București, în prezența reprezentanților români, poloni și sovietici. *Repatrierea cetățenilor sovietici*, în „Scânteia”, an II, nr. 264, 2 iulie 1945, p.5.

Cehoslovacia (21 iulie 1948); anterior, la 17 decembrie 1947, în lipsa Regelui Mihai I din țară, se semnase la București un tratat cu conținut asemănător cu Iugoslavia. Cu Polonia, deși prim-ministrul Petru Groza vizitează Varșovia, în 26-28 februarie 1948, în fruntea unei delegații din care mai făceau parte Ana Pauker și Teohari Georgescu, abia o Convenție de colaborare culturală (semnată la 27 februarie 1948) este negociată și acceptată drept un deschizător de drumuri al noii relații. Iar relatările oficiosului comunist de la București despre această vizită la Varșovia sunt extrem de reținute și parcimonioase, în comparație cu exuberanța relatărilor vizitei lui Gheorghe Dimitrov (15-16 ianuarie 1948) la București⁵⁷ sau a delegației conduse de Petru Groza la Budapesta (22- 24 ianuarie 1948). Nici textul cenușiu din „Głos Ludu”, tradus în română, nu reușea să salveze aparențele unei prietenii formale, reținute și impuse: „în Polonia, ca și în România, membrii guvernului sunt luptători încercați pentru independență și pentru libertatea și propășirea națiunii lor”⁵⁸. Un tratat bilateral va fi încheiat abia la 26 ianuarie 1949, semnat de prim-miniștrii Petru Groza și Józef Cyrankiewicz la Varșovia, și al cărui text nu obliga practic la nimic în afara unei ipotetice repudieri a colaborării cu Germania (care, la acea vreme, nu exista ca subiect de drept internațional)⁵⁹.

Memoria politică și ideologică a *cordoanelor sanitare* interbelice, de la Marea Baltică la Marea Neagră, menit să stăvilească apetențele Kremlinului în a-și recupera teritoriile pierdute în 1917- 1918 și în a contura o influență consistentă în politicile interne ale „imperiului de proximitate” – statele din vecinătatea imediată și din apropiere – a fost abandonată după 1945, deopotrivă la Varșovia și București. Noile reguli ideologice dar și cutumele ocupației sovietice au impus o redimensionare a relațiilor româno-polone până la nivelul la care au devenit irelevante și lipsite de substanță pentru aproape jumătate de secol. Elitele celor două partide totalitare, aflate la conducere până în 1989, mediile ideologice și intelectuale au constituit – din teamă, lipsă de caracter sau prin golirea intenționată a memoriei istorice – un parteneriat anost între două state comuniste, cu veleități de inedit în cadrul unor diplomații lipsite de angajament. Ceea ce se poate defini, și mai scurt, drept: o jumătate de secol de parteneriat comunist cu un istoric despre nimic.

⁵⁷ Florin Anghel, *The Correct Price of Bulgarian Communism: Romania as an External Propaganda Instrument (1947)*, în „Historical Yearbook”, XIV; 2017, p. 57-73.

⁵⁸ „Scântea”, an XVII, nr. 1059, 29 februarie 1948, p.1.

⁵⁹ „Dziennik Ustaw R.P.”, nr. 11, 1949, p. 139- 141. *Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Polonă și Republica Populară Română*, 26 ianuarie 1949.

**STRATEGIC SECOND HAND PARTNERSHIP:
THE COMMUNIST PROPAGANDA AND THE BEGINNING OF
ROMANIAN-POLISH RELATIONS (1945-1946)**

Abstract: Romania and Poland were not on the same side at that moment, a year after the end of the Second World War: neither in terms of the relations with USSR, nor in those with the occidental Allies, USA and Great Britain. Poland, found in the front row of the negotiations between the Allies and being the object of the global conflict outburst in Europe, was benefiting from all tools of international representation, being included amongst the founding members of the United Nations Organization. Sure enough, the relation with the Soviet Union imposed, first of all, political and ideological subjugation in terms of the authority of the government in Lublin installed by the Soviets in July 22nd 1944. The bilateral relations of this new Polish state with USSR were considering the strategical interest and the financial and economic needs of Moscow.

The staff modifications in the Romanian diplomacy, partial after March 6th 1945 and total after the appointment of Ana Pauker (November 7th 1945), have cancelled not only the resources of efficiency, competence and strategy of part of the clerks and diplomats, yet they have also narrowed the Romanian exterior politics down to a mere office for the translation of documents elaborated in Moscow, for more than a decade. And the ravages of such modifications did not concern only the relations of historical partnership with the states in the region, which were sometimes cancelled due to the illiteracy of those to have populated the Ministry of Foreign Affairs after year 1945 (and here we can also largely include the relation with Poland), yet these damages were also present in the relationship with the Great Powers, others than USSR.

In its turn, the Polish diplomacy was in full process of reorganization after 1945 in terms of: the authority transfer from the government in exile from London, the preparation of the human resources for the missions abroad (starting with 1945 in Warsaw was functioning a Diplomatic School), the repatriation of those exiled and of the war prisoners, the reshaping of the interests of diplomatic representation. Therefore, while until 1939 the Polish Republic held in Romania an embassy, three consulates (Bucharest, Cernăuți, Chișinău) and several honorific consulates, after 1945 the newly installed power in Warsaw opened no consular representation.

The political and ideological memory of the interwar cordon sanitaire, from the Baltic Sea to the Black Sea, meant to restrain the Kremlin's appetite in regaining the territories lost in 1917-1918 and in significantly influencing the interior politics of the "proximity empire" – the states in the immediate vicinity and close by – was abandoned after 1945, both in Warsaw and in Bucharest. The new ideological rules yet also the practices of the Soviet occupation have imposed a redefinition of the Romanian-Polish relations up to the point of becoming irrelevant and insubstantial for almost half a century. The elites of the two totalitarian parties, installed as governing parties until 1989, and the ideological and intellectual societies have constituted – by fear, lack of integrity or by deliberate dissipation of the historical memory – a tedious partnership between two communist states, with pretensions of being original within diplomacies lacking commitment. Briefly we can define this as: half of a century of communist partnership with a historical background about nothing.

Keywords: Communism, Poland, Romania, Romanian-Polish relations in 1945-1946, memorz, cordon sanitaire

UNELE DECIZII ADOPTATE DE GUVERNAREA PETRU GROZA PENTRU DESTRUCTURAREA ARMATEI REGALE ROMÂNE (1945-1947)

Rezumat: Începând cu anul 1944, pe fondul pătrunderii trupelor Armatei Roșii pe teritoriul României, a fost declanșat și procesul de sovietizare. Chiar de la obținerea nelegitimă a puterii politice în martie 1945, comuniștii români au perceput armata ca pe un rival redutabil, atașat tradiției regalității, care mai întâi trebuia demolat și, ulterior, transformat într-un organism loial noii puteri. Desființarea structurilor militare tradiționale de către guvernul Petru Groza s-a obținut prin mijloace agresive, mii de cadre care își dobândiseră experiența și laurii eroismului pe câmpurile de luptă au fost îndepărtate din rândurile armatei, fiind supuse unor procese sumare și condamnate pe nedrept, sub acuzații precum „elemente reacționare” sau „dușmani ai poporului”.

Articolul surprinde procesul de proporții în urma căruia instituția Armatei Regale Române a fost epurată de ofițerii cei mai valoroși și transformarea ei într-un instrument fidel la îndemâna puterii comuniste, a fost pregătit și lansat chiar înaintea încheierii celei de-A Doua Conflagrații Mondiale, prin aplicarea unui cadru legislativ de către Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul comunist al Justiției (în luna septembrie a anului 1944). În ziua de 29 ianuarie a anului 1945, era adus la cunoștința opiniei publice așa numitul program de guvernare al Frontului Național Democrat care, printre altele, menționa și dorința „reorganizării armatei în spirit democratic, eliminând elementele reacționare și fasciste”. Dacă în luna mai a anului 1945 efectivele armatei române se ridicau la 418,912 militari, în decembrie 1947 acestea ajunseseră la numai 135,580 militari.

Cuvinte cheie: sovietizare, divizii de voluntari, Armata Regală Română, propagandă, legislație

Decizia sovietizării armatei române a fost direct legată de contextul politico-militar din faza finală a celei de-a doua conflagrații mondiale, atunci când trupele Armatei Roșii au reușit, gradual, să instituie dominația asupra unor state din

*Școala Doctorală din cadrul Facultății de Istorie, Universitatea București. E-mail: mariusmotreanu@gmail.com.

Europa Răsăriteană, Centrală și de Sud-Est. Referitor la noua ordine stalinistă, așa cum observa istoricul Jean-François Soulet în lucrarea *Istoria comparată a statelor comuniste*, apărută în anul 1998 în România, politizarea armatelor statelor socialiste trebuia să fie de amploare, din moment ce, în U.R.S.S., 80% din ofițerii inferiori și, practic toți ofițerii superiori, erau membri de partid¹.

De aceea, liderul sovietic Iosif Vissarionovici Stalin a acordat o importanță majoră constituirii, pe teritoriul U.R.S.S., a unor așa-numite „formațiuni de voluntari”, a căror misiune era aceea de a prelua controlul asupra țărilor în care elementele Armatei Roșii urmau să ajungă în ofensiva contra Axei. Unitățile militare de voluntari au reprezentat baza viitoarelor „armate populare” în următoarele state: Polonia, Ungaria, Cehoslovacia și România.

Din dorința de a institui un „sistem social” de sorginte sovietică în teritoriile ocupate de propriile armate, așa cum a și declarat Stalin, în luna aprilie a anului 1945, în fața membrilor unei delegații iugoslave prezentă în Moscova, corpurile militare de voluntari formate în Uniunea Sovietică trebuiau să devină instrumente loiale și eficiente. Derularea ulterioară a evenimentelor a confirmat din plin acest obiectiv planificat de „învățătorul popoarelor”, așa cum îl numea propaganda sovietică pe Stalin, rol pe care, de altfel, chiar acesta dorea să îl joace. Drept dovezi în aceste sens, precizăm înființarea următoarelor forțe armate pe teritoriul „fratelui mai mare de la Răsărit”: divizia poloneză „Tadeusz Kosciuszko” pusă sub comanda colonelului Zygmunt Berling (în urma eșuării organizării armatei lui Wladyslaw Anders); Brigada Independentă Cehoslovacă pusă sub ordinele colonelului Ludvik Svoboda; diviziile românești de voluntari „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan”. Având ca model armata sovietică, în structura acestor unități militare au fost create aparate politice, care, deși încadrate cu militari autohtoni, s-au dovedit agenți docili în procesul de sovietizare a propriilor armate și state².

Chiar de la obținerea nelegitimă a puterii politice, comuniștii români au perceput armata ca pe un rival redutabil, atașat tradiției regalității, care mai întâi trebuia demolat și, ulterior, transformat într-un organism loial noii puteri. Desființarea structurilor militare tradiționale s-a obținut prin mijloace agresive, mii de cadre care își dobândiseră experiența și laurii eroismului pe câmpurile de luptă au fost îndepărtate din rândurile armatei, fiind supuse unor procese sumare și condamnate pe nedrept, sub acuzații precum „elemente reacționare” sau „dușmani ai poporului”.

¹ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 69.

² Florin Șperlea, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române (1948-1955)*, Editura Ziua, București, 2003, p. 47.

Procesul de proporții în urma căruia instituția Armatei Regale Române a fost epurată de ofițerii cei mai valoroși și transformarea ei într-un instrument fidel la îndemâna puterii comuniste, a fost pregătit și lansat chiar înaintea încheierii celei de-A Doua Conflagrații Mondiale, prin aplicarea unui cadru legislativ de către Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul comunist al Justiției (în luna septembrie a anului 1944). În ziua de 29 ianuarie a anului 1945 era adus la cunoștința opiniei publice așa-numitul program de guvernare al Frontului Național Democrat care, printre altele, menționa și dorința „reorganizării armatei în spirit democratic, eliminând elementele reacționare și fasciste”. În consecință, peste 32.000 de militari au fost trecuți în rezervă și cadru disponibil în urma reglementărilor legislative cu numerele 128 și 186/1945, 433/1946 și 293/1947, fiind caracterizați ca „elemente antidemocratice”, „antiguvernamentale” sau li se imputau legături cu cercuri „reacționare anglo-americe”³.

Imediat după preluarea puterii la data de 6 martie 1945, Petru Groza, noul președinte al Consiliului de Miniștri, a avut numeroase contacte cu militarii în diferite împrejurări, dar a și dezbătut problematica armatei în cadrul a numeroase ședințe ale Consiliului de Miniștri, iar prin legislația adoptată nu a făcut altceva decât să transpună în realitate unele concepte marxist-leniniste cu privire la organizarea puterii armate. Aplicarea acestei politici a fost subliniată și în timpul unei cuvântări ținută în luna februarie a anului 1946: „Consider armata română de acum încolo ca armata poporului. Armata democratică înseamnă armata în slujba poporului [...]. Cred că suntem pe calea bună când spunem că ținem cont de necesitatea prezenței armatei în viața politică”⁴.

Cu prilejul deschiderii campaniei electorale în armată în decursul lunii septembrie a anului 1946, generalul de corp de armată Constantin Vasiliu-Rășcanu a declarat următoarele: „Pentru noi militarii, alegerile de acum constituie un eveniment de o covârșitoare importanță. Este pentru prima oară când armata participă la alegeri. Lucrul acesta a fost posibil numai datorită luptei pe care au dus-o forțele democratice contra regimului de teroare legionaro-antonescian și care a culminat prin cele două acte istorice de la 23 august 1944 și 6 martie 1945. [...] Tot ceea ce a înfăptuit guvernul de la 6 martie și toate legiurile cari au urmat au fost puse în sprijinul poporului [...]. Prin actuala lege electorală, noi ostașii nu mai suntem considerați <<minori>> politici, nu mai suntem puși în situația

³ Alexandru V. Ștefănescu, „Democratizarea” armatei, în „Istoria românilor”, vol. X, *România între anii 1948-1989*, coordonator Dinu C. Giurescu, Editura Enciclopedică, București, 2013, p. 732.

⁴ Ilie Ceaușescu (coordonator), *File din istoria militară a poporului român*, Editura Militară, București, 1981, p. 81.

inferioară din trecut, ci am devenit <<majori>>, cu depline puteri de a ne spune cuvântul în treburile statului”⁵.

Chiar în volumul intitulat *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români*, tipărit la București sub egida Editurii Militare în anul 1979, se preciza clar că acțiunea exercitată asupra armatei în perioada așa numitei „revoluții democrat-populare” de către forțele comuniste, în „fruntea și în numele forțelor progresiste revoluționare naționale pentru democratizarea oștirii” a îmbrăcat două modalități fundamentale: „calea muncii de masă”, vizând „pătrunderea politico-ideologică spre personalul armatei” și „atragerea lui de partea democrației și progresului, în lupta politico-socială generală desfășurată în țară, convingerea lui progresivă, în sensul de a-l pregăti și antrena pe fiecare treaptă superioară parcursă de mersul revoluției”; pe de altă parte, o cale a preluării progresive a controlului armatei de către conducerea partidului comunist, la început prin „mijlocirea instrumentelor statale”. În finalul frazei, autorul aprecia că: „Desigur, în practica aspră a confruntării revoluționare, aceste două căi n-au fost separate absolut, ci s-au intercon condiționat și întrepătruns”⁶.

În mod evident, așa-numita „revoluție democrat-populară” a fost transpusă la nivelul armatei române printr-o serie de măsuri, dintre care cele mai importante au fost următoarele: 1. Formarea și promovarea în masă de cadre noi, provenite, cu prioritate, din rândurile „clasei muncitoare”, a țărănimii, a „intelectualilor legați de popor”. În cadrul acestei noi viziuni asupra organizării armatei române, cadrele noi au fost introduse inițial prin aparatul politic, iar mai apoi prin rețeaua de școli militare care s-a extins treptat, prin activitatea unor membri ai formațiunilor de luptă patriotice sau a altor „formațiuni și organizații democratice”, cât și prin încadrarea în armată a unor membri P.C.R. și U.T.C., cărora li s-au acordat grade militare; 2. Menținerea în armată și promovarea acelor cadre militare care se dovediseră „loiale, cinstit, receptiv la ideile de democrație și de progres, la transformările și la mutațiile revoluționare” ce surveniseră în țară generat de așa-numitul „actul istoric de la 23 august 1944”; 3. Epurarea treptată din rândurile armatei „a cadrelor, care, cu toată munca de clarificare derulată de partidul comunist și de celelalte forțe progresiste, nu s-au putut integra încă de atunci în procesul de reconstrucție democratică a țării și a armatei, cât și scoaterea din rândurile oștirii a ofițerilor slab pregătiți sub raport profesional sau a celor cu purtări incorecte, care lezau demnitatea militarilor. Manifestându-și grijă față de

⁵ *Ibidem*.

⁶ Constantin Olteanu, *Particularitățile structurii puterii armate a țării în anii 1944-1947*, în „Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români”, Editura Militară, București, 1979, p. 357.

aceste cadre, prin intermediul organelor de specialitate, ele au fost plasate în locuri de muncă adecvate, imensa majoritate muncind cinstit pentru ei și pentru societate, încadrându-se organic în procesul înnoirilor din țară⁷.

Inițial, în acțiunea de așa-numită „democratizare” a armatei române, rolul cel mai important a fost atribuit Aparatului pentru Educație, Cultură și Propagandă din cadrul Ministerului Apărării Naționale, care a elaborat un amplu program, a cărui aplicare urma să asigure armatei un nou profil și statut, acela de Armată Populară, ce avea la bază, cum anterior s-a arătat, modelul Armatei Roșii, sovietice⁸.

Nucleul aparatului politic al viitoarei „armate populare române” a fost organizat în cadrul Diviziei „Tudor Vladimirescu” (constituită la data de 2 octombrie 1943 pe teritoriul U.R.S.S.), pusă inițial sub comanda colonelului Nicolae Cambrea, urmat, la 12 aprilie 1945, de cel al Diviziei „Horea, Cloșca și Crișan” în garnizoana Kotovsk (de asemenea în U.R.S.S.), pusă sub comanda generalului Mihail Lascăr⁹. În martie-aprilie 1945, la scurt timp după impunerea cabinetului condus de dr. Petru Groza, din efectivele diviziei respective au fost selecționați aproximativ 1.000 de ofițeri, subofițeri și soldați, care, puși sub comanda lui Dumitru Popescu, au ajuns în Capitală, fiind întâmpinați în Gara de Nord de Gheorghe Gheorghiu-Dej și instruiți în cadrul cazarmei „Mihai Viteazul” de activiști ai Partidului Comunist Român. La 26 aprilie 1945, așa-numitul „lot 1.000” a devenit osatura „aparatului politic” al armatei române, 986 dintre ei fiind trimiși la diferite mari unități operative române aflate pe front, unde au fost încadrați în noile funcții de ajutoari ai comandanților pentru munca de educație, cultură și propagandă¹⁰. În mod oficial, militarii cele două unități militare au fost reintegrați în armata română prin intermediul Legii nr. 666 din luna august a anului 1945¹¹.

După cum vom detalia în cele ce urmează, prin Înalt Decret nr. 320 din 25 aprilie 1945, Ordinul general nr. 29 din 8 mai 1945, Instrucțiunile nr. 21.127 și Ordinul general nr. 113 din 2 octombrie 1945 al Ministerului de Război a fost introdus aparatul de Educație, Cultură și Propagandă în armata română,

⁷ *Ibidem*, p. 365.

⁸ Gheorghe Diaconescu, „*Democratizarea*” Armatei Române (1945-1950)- *propaganda și cultura în armată*, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2017, p. 1.

⁹ Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata Română în Al Doilea Război Mondial (1941-1945)*, Editura Enciclopedică, București, p. 158-159.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 198-200.

¹¹ Petre Oprîș, *Două creații sovietice: Direcția Superioară Politică a Armatei și Divizia I Voluntari Români Tudor „Vladimirescu-Debrețin”*, pe <http://www.contributors.ro/politica-doctrine/doua-creatii-sovietice-directia-superioara-politica-armatei-si-divizia-1-voluntari-romani>.

începând de la marile unități până la cel de companie¹². Însă, după cum chiar remarcă într-o notă informativă unele cadre militare cu rol politic: „Acest aparat introdus cu scopul bine precizat, a trebuit de la început să întâmpine mari greutăți, deoarece era privit de toate elementele armatei, cu multă neîncredere”¹³.

Pentru a nu dezvălui adevăratele scopuri ale Direcției Superioare de Cultură, Educație și Propagandă, înființată la 8 mai 1945 (cu câteva ore înainte de capitularea necondiționată a liderilor Germaniei naziste), ministrul de Război de la acea vreme, generalul de divizie Constantin Vasiliu-Rășcanu, nu a ordonat desființarea Serviciului cultural din Marele Stat Major, existent în mod tradițional în armata română sub diferite denumiri, ci transformarea acestuia în Direcție Superioară.

La 2 octombrie 1945, structura respectivă a primit denumirea de „Inspectorat General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă” (I.G.A.E.C.P.). Sub conducerea generalului Petre Borilă a avut loc transformarea I.G.A.E.C.P. în Direcția Superioară Politică a Armatei (D.S.P.A.), la 5 octombrie 1948, conform modelului existent în armata sovietică. Acest organism – structurat pe patru direcții (organizare și instructaj; propagandă și agitație; cadre; administrație) – a condus activitatea politico-ideologică din armata română, fiind împuternicit atât cu atribuțiile unei instituții militare de stat, cât și cu cele ale unui organism superior de partid.

Prin Ordinul General nr. 29 din 8 mai 1945, „în scopul de a realiza democratizarea armatei și reorganizarea operei de educare a ofițerilor și gradelor inferioare, pentru apropierea armatei cu întregul popor românesc”, se înființează Direcția Superioară a Culturii, Educației și Propagandei care urma să își desfășoare activitatea în cadrul Ministerului de Război. Documentul era semnat de nimeni altul decât Constantin Vasiliu Rășcanu, general de corp de armată, ministru de Război, fost comandant al Diviziei „Horia, Cloșca și Crișan”. Pe lângă comandamentele de armată și divizii era constituit Serviciul Cultural, Educativ și Propagandă. Șefii acestor servicii deveneau „ajutoarele comandanților armatelor și diviziilor pentru cultură și educație”. În organizarea unităților și subunităților până la nivel de companie, respectiv baterie și escadron, erau înstituite posturile

¹² Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Centrale „General Radu Rosetti” Pitești (în continuare se va cita C.S.P.A.M.I.), Fond Direcția Superioară Politică a Armatei (D.S.P.A.), dosar nr. 66, f. 2.

¹³ *Ibidem*, f. 2.

de „ajutoarele comandanților unităților respective pentru lucrul cultural și educativ”¹⁴.

O primă condiție *sine qua non* pentru a înțelege care au fost scopurile extinderii acestei structuri în interiorul organismului militar românesc este necesar să reproducem pasaje din „Instrucțiuni” referitoare la drepturile și obligațiile Direcției Superioare a Culturii, Educației și Propagandei de pe lângă Ministerul de Război. Documentul începe chiar cu următoarele lămuriri: „... de a se asigura înțelegerea justă de către popor a tuturor măsurilor luate de noul guvern democratic, în frunte cu Domnul Petru Groza, se desfășoară o intensă acțiune de educare în toate straturile populației, care contribuie la formarea și creșterea conștiinței maselor. Sub regimul trecut de teroare fascistă, nu putea fi vorba de educație, ceea ce făcea ca Armata să fie ruptă de popor”.

Noua structură era subordonată direct Ministerului de Război și avea printre atribuții următoarele: pregătirea cadrelor necesare pentru lămurirea tuturor chestiunilor cultural-educative și completează încadrarea Serviciului culturalo-educativ de la armate; aducea la cunoștința tuturor organelor „culturalo-lămuritoare ale Armatei”, și prin intermediul acestora ofițerilor și trupei, toate decretele și legile emise de rege și guvern; informează asupra situației interne și externe a țării și „dezvoltă și întărește simțul de prietenie pentru Armata Roșie și Uniunea Sovietică”; conduce pregătirea și editarea cărților și diferitelor broșuri, editarea ziarelor, precum și distribuirea lor la ofițeri și trupei; dotează cu cele necesare unitățile și subunitățile pentru lucrul cultural-educativ¹⁵.

Șeful Serviciului era subordonat direct comandantului armatei și diviziei. El juca rolul de „ajutor al comandantului pe tărâm culturalo-educativ”, iar ca atribuții majore conducea și îndruma activitatea ajutoarelor comandanților de unități și subunități, controlând, în același timp, și activitatea lor. În calitate de „ajutorare ale comandanților”, noile reglementări din 8 mai 1945 șefii acestor servicii erau înzestrați cu o autoritate sporită, căci puteau să adopte măsuri „în contra manifestărilor imorale și a slăbirii disciplinei militare”, iar ajutoarele comandanților de unități și subunități pentru cultură și educație urmau ca „în modul cel mai strict” să supravegheze „purtarea morală a ofițerilor și trupei, luând măsuri pentru a întări disciplina militară și autoritatea comandantului”.

Nu putem să trecem cu vederea că „Instrucțiunile” referitoare la drepturile și obligațiile Direcției Superioare a Culturii, Educației și Propagandei de pe lângă Ministerul de Război cuprindeau și unele sarcini care puse pe umerii Serviciilor

¹⁴ C.S.P.A.M.I., Fond Inspectoratul General pentru Educație, Cultură și Propagandă, dosar nr. 13/1945, f. 1.

¹⁵ *Ibidem*, f. 2.

de Educație și Cultură și ajutoarelor comandanților de unități și subunități trebuiau să aibă ca rezultat îmbunătățirea condițiilor de viață a militarilor și ridicarea nivelului de instrucție. Cităm, în cele ce urmează, câteva prevederi valabile în cazul Serviciului de Cultură și Educație: se îngrijea de satisfacerea la timp a nevoilor zilnice ale ofițerilor și trupei, acoperirea cererilor lor în ceea ce privește cultura, aducând la cunoștința comandantului și organului suprem al culturii și educației despre toate abuzurile; supraveghează cum se face evacuarea răniților și cum sunt îngrijiți răniții. Ajutoarele comandanților de unități și subunități aveau obligația de a organiza în zilele de sărbătoare „un repaus plăcut” pentru ofițeri și trupă, prin organizarea unor „șezători artistice, concursuri sportive și alte distracții de înveselire și reconfortare”. Aceștia urmau să „observe ca disciplina să fie aplicată just, în fiecare unitate” urmând apoi să se raporteze comandantului unității sau subunității „orice nedreptate”. De asemenea, „vegheau ca drepturile trupei să nu fie micșorate, urmând ca tot ceea ce se cuvine ofițerului și trupei de la Stat, să se primească integral”¹⁶. În realitate, după cum vom observa în continuare din alte izvoare istorice militare, obiectivele politice urmărite de guvernanți prin intermediul Direcției Superioare pentru Cultură, Educație și Propagandă erau dominante.

Pentru maniera brutală în care s-a realizat sovietizarea armatei române, redăm în continuare conținutul Ordinului General, nr. 55 din 13 iunie 1945, emis de Constantin Vasiliu Rășcanu, ministrul de Război: „Din rapoartele ce ne vin zilnic, rezultă că nu toți comandanții ierarhici s-au pătruns de extrema importanță a dispozițiilor ordinului general nr. 29 din 8 mai 1945, privind crearea aparatului de cultură, educație și propagandă. În majoritatea cazurilor, constatăm că la bază a fost o greșită înțelegere sau interpretare (...). Actualul guvern de largă concentrare democratică întrunește toate forțele democratice ale poporului român. Acest guvern este expresia năzuințelor de prezent și viitor ale neamului și prin crearea aparatului de cultură și educație se asigură înțelegerea justă a tuturor problemelor și măsurilor luate de primul guvern democratic (...). Cine nu vrea să înțeleagă acest imperativ al vremurilor noi ce trăim, se pune în situația de a fi considerat ca nefolositor în cadrele armatei democratice. Ministru de Război, General de Corp de Armată (s.s.) C. Vasiliu Rășcanu”¹⁷.

Pe lângă activitatea de propagandă politică, membrilor aparatului politic li s-a trasat și misiunea de a supraveghea pe ceilalți militari și de a raporta acțiunile ostile guvernului Petru Groza. Prin urmare, liste cu cadrele militare incomode au fost redactate de către lucrătorii politici. Elocvent în acest sens este un raport cu

¹⁶ *Ibidem*, f. 3.

¹⁷ *Ibidem*, f. 4.

caracter confidențial, trimis în ziua de 21 august 1945 de generalul Victor Precup, șeful aparatului politic, Ministerului de Război, în care erau indicatele numele a 104 ofițeri care urmau să fie îndepărtați din rândurile oștiri, pe motiv că „s-au dovedit a fi nefolositori în cadrele armatei democratice”¹⁸. Prin urmare, acest episod demonstrează că, autoritatea aparatului politic nu era una formală, afirmație confirmată printr-un alt incident. Generalul Nicolae Dăscălescu, comandantul Armatei a IV-a, i-a pus în vedere maiorului Vasile Cutoiu, șeful serviciului E.C.P. al armatei respective: „Am 89.000 de eroi căzuți în luptă. Interzic să faci politică în Armata a IV-a.” După doar două zile, generalul Nicolae Dăscălescu era înlăturat de la comanda Armatei a IV-a, fiind înlocuit cu generalul Gheorghe Stavrescu¹⁹.

Un moment important în evoluția Inspectoratului General pentru E.C.P. l-a constituit și organizarea, în decembrie 1945, la București a unei conferințe cu comandanții de mari unități, la care a luat cuvântul și primul-ministru Petru Groza²⁰. Pe parcursul anului 1946, conform unei sinteze informative, structura respectivă a avut următoarele obiective: trecerea armatei „pe picior de pace” în condițiile stabilite de Aliați; lăsarea la vatră a „oamenilor vechi” și încorporarea contingentului 1946; participarea la eforturile de reconstrucție și combatere a secetei; continuarea „muncii pentru democratizarea armatei”; participarea la alegerile parlamentare, prin exercitarea dreptului de vot de către oștire; ridicarea nivelului cultural-educativ al oștirii; întărirea disciplinei și sprijinirea instrucției militare. Cu privire la derularea activității educative pe anul 1946, bilanțul a fost prezentat prin următoarele cifre, pe tipuri de conferințe:

I. 3.393 de conferințe cu ofițerii din garnizoane;

II. 119.630 conferințe și convorbiri cu trupa (participarea la discuții a soldaților a fost de 67%, participarea zilnică activă fiind de 17%);

III. 196.982 „Ore ale ostașului”, care au cuprins difuzarea unor informații despre evenimentele relatate de presă și, atenție, „critica activității zilnice”;

IV. 6.599 de „Ore de lectură educativă”, autorii sintezei apreciind că a fost „cel mai slab capitol în randament din cauza unei rele planificări și a lipsei bibliotecilor”;

V. 5.212 conferințe cu populația civilă;

¹⁸ Gheorghe Diaconescu, „*Democratizarea*” Armatei Române (1945-1950) - *propaganda și cultura în armată*, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2017, p. 1.

¹⁹ Constantin Lățea, *Epurări din armata română. Criterii politice și mijloace de presiune. 1945-1958*, în „*Arhivele Totalitarismului*”, nr. 1-2, 1994, p. 223.

²⁰ C.S.P.A.M.I.C., Fond D.S.P.A., dosar nr. 65, f. 2.

VI. 6.754 meetinguri;

VII. 9.596 convorbiri religioase²¹;

VIII. 32.985 de ore de audiție radio.

Autorii sintezei informative apreciau că „educația ostășească, în cursul anului (1946 - n.a.), a avut o linie ascendentă, cu rezultate din ce în ce mai bune, atât cantitativ, cât și calitativ”. Se oferea, ca exemplu, statistica conferințelor cu ofițerii din luna ianuarie 1946, care se situa la cifra de 944, în timp ce în luna decembrie a aceluiași an, se ținuseră 1.612 conferințe. Activitățile de tip „Ora ostașului” din luna ianuarie 1946 erau în număr de 7.062, iar cele din luna decembrie 1946 se ajunseseră la un număr de 19.929. Tematica și materialul documentar solicitat de compartimentul activităților educative a fost „controlat și tipărit” de Inspectoratul General pentru Educație, așa cum se preciza în sinteza informativă privind funcționarea acestuia în perioada de la 8 mai 1945 până la 31 iulie 1947²².

În debutul anului 1947, potrivit aprecierilor istoricului francez Christophe Midan, „bilanțul activităților întreprinse sub egida ECP este unul impresionant”, acesta enumerând și câteva date statistice: 3.604 gazete destinate trupei; 1.388 de adunări; 14.376 de emisiuni radio „Ora Armatei” etc. Tot în acea perioadă, aproximativ 6.000 de militari români erau înscriși în structurile partidului comunist, comparativ cu cei 3.100 câți aveau statutul respectiv în luna august a anului 1946 sau circa 900 înregistrați în cursul lunii martie 1946. Același cercetător, care a analizat într-o lucrare specială fenomenul sovietizării și evoluției armatei române între 1944-1975, a remarcat că: „Numărul de cadre și de soldați membri ai partidului reprezintă o cifră net superioară în raport cu ceea ce există, de exemplu, în Bulgaria vecină”²³.

Pentru a avea o imagine corectă a mijloacelor materiale pe care aparatul politic îl avea la dispoziție, menționăm că, la data de 24 mai 1948, Serviciul Politic din cadrul Comandamentului Geniului dispunea de 1.860 de portrete ale unor „personalități ale țării noastre și ale țărilor prietene”²⁴. O astfel de statistică s-a realizat și data de 25 mai 1948, atunci când Serviciul Politic din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei avea în custodie nu mai puțin de 13.462 de portrete ale unor „personalități ale țării noastre și ale țărilor prietene”. Redăm în continuare numele acestora: Teohari Georgescu, Gheorghiu Dej, Emil Bodnăraș,

²¹ *Ibidem*, f. 3.

²² *Ibidem*, f. 4.

²³ Christophe Midan, *Crearea unei armate populare. O perspectivă franceză a evoluției forțelor armate române de la 23 august 1944 până în 1975*, Editura Militară, București, 2015, pp. 60-61.

²⁴ C.S.P.A.M.I.C., Fond D.S.P.A., dosar nr. 96/1945, f. 122.

Vasile Luca, Ana Pauker, Dr. Petru Groza, Dr. C-tin Parhon, Gheorghe Apostol, Karl Marx, Friederich Engels, Lenin, Stalin, Molotov, Tito, Dimitrov, C. Agiu, R. Zăroni, I. Maurer, Lotar Rădăceanu, Șt. Voitec, Vîșinschi, A. Bunaciu²⁵.

O consecință a acestor decizii a fost aceea a schimbării dramatice a originii sociale a corpului ofițeresc și a nivelului studiilor membrilor acestuia. Așa se face că, în anul 1955, 84,71% dintre ofițeri fuseseră cu atenție selectați dintre muncitori și țărani. Din 37.293 de ofițeri mai își păstrasera statutul în luna decembrie a anului 1955, doar 3.386 de militari de carieră (circa 9%) din fosta armată regală. În perioada care a urmat, adică până în anul 1965, și aceștia au fost puși în retragere. Aceste cifre sunt grăitoare pentru a putea afirma că în anul 1955 s-a încheiat concret constituirea noului corp ofițeresc având la bază criteriul dosarului politic și social²⁶.

În final, putem aprecia că instalarea guvernului condus de Petru Groza în data de 6 martie a anului 1945 a reprezentat pentru armata română debutul unei perioade de transformări radicale, care a urmărit, în primul rând, acapararea de către comuniști și „tovarășii lor de drum” a frâielor armatei române, procesul de remodelare a organismului militar românesc având la bază concepte și <<teze>> marxist-leniniste și staliniste precum: „desființarea armatei burgheze”, „armata populară”, „armata democrată”, „armată de tip nou”, „epurarea elementelor dușmănoase”, „promovarea cadrelor loiale, cinstite, receptive la ideile de democrație și de progres, la transformările și la mutațiile revoluționare”, „formarea și promovarea în masă de cadre noi, provenite, cu prioritate, din rândurile <<clasei muncitoare>>, a țăranimii, a intelectualilor legați de popor”.

Toate acestea nu au constituit doar o simplă frazeologie, mărturii stând măsurile adoptate în perioada 1945-1947, care au avut ca efecte destructurarea armatei regale. Dacă în luna mai a anului 1945 efectivele armatei române se ridicau la 418.912 militari, în decembrie 1947 acestea ajunseseră la numai 135.580 militari²⁷. Procesul a continuat și după anul 1947, iar în jurul anului 1955, putem afirma că exista un control total al Partidului Muncitoresc Român asupra forțelor armate române.

BIBLIOGRAFIE

²⁵ *Ibidem*, f. 89.

²⁶ Florin Șperlea, *op.cit.*, p. XIV.

²⁷ *Ibidem*, p. 320.

I. Izvoare: Arhive

Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Centrale „General Radu Rosetti” Pitești (C.S.P.A.M.I.)

Fonduri:

Inspectoratul General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă
Direcția Superioară Politică a Armatei (D.S.P.A.)

II. Articole și lucrări generale:

Ceașescu, Ilie, (coordonator), *File din istoria militară a poporului român*, București, Editura Militară, 1981.

Duțu, Alesandru, Dobre, Florica, Loghin, Leonida, *Armata Română în al Doilea Război Mondial (1941-1945)*, București, Editura Enciclopedică, 1999.

Olteanu, Constantin, *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români*, București, Editura Militară, 1979.

Soulet, François, Jean, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, București, Editura Polirom, 1998.

III. Articole, studii și volume speciale:

Diaconescu, Gheorghe, *„Democratizarea” Armatei Române (1945-1950) - propaganda și cultura în armată*, Brăila, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2017.

Lățea, Constantin, *Epurări din armata română. Criterii politice și mijloace de presiune. 1945-1958*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 1-2, 1994.

Olteanu, Constantin, *Particularitățile structurii puterii armate a țării în anii 1944-1947*, în „Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români”, București, Editura Militară, 1979.

Opriș, Petre, *Două creații sovietice: Direcția Superioară Politică a Armatei și Divizia I Voluntari Români „Tudor Vladimirescu-Debrețin”*, consultat online la adresa <http://www.contributors.ro/politica-doctrine/doua-creatii-sovietice-directia-superioara-politica-armatei-si-divizia-1-voluntari-romani>.

Șperlea, Florin, *De la Armata Regală la Armata Populară. Sovietizarea armatei române (1948-1955)*, București, Editura Ziua, 2003.

Ștefănescu, Alexandru, V. *„Democratizarea” armatei*, în „Istoria românilor”, Vol. X, *România între anii 1948-1989*, coordonator Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2013.

**SOME DECISIONS ADOPTED BY THE PETRU GROZA
GOVERNMENT FOR THE DESTRUCTURE OF THE
ROMANIAN ROYAL ARMY (1945-1947)**

Abstract: On the background of the Red Army's penetration into the Romanian territory, starting with the year 1944, the process of Sovietization begun. Once with the obtaining of illegitimate political power in March 1945, the Romanian communists have perceived the army as a redoubtable rival, attached to the royalty tradition, which first had to be demolished and afterwards transformed into a loyal organism of the new power. The demolition of the traditional military structures by the Petru Groza govern was obtained through aggressive means, thousand of military cadres, who have achieved experience and obtained heroism laurels on the battle field, were removed from the army, being subjected to a series of summary trials and unjustly convicted, under accusations such as „reactionary elements” or „enemies of the people”.

The article captures the massive process after which the Romanian Royal Army's institution was purged by her most valuable officers and reflects its transformation into the most loyal instrument handy to the communist power. The action was prepared and launched before the ending of the Second World Conflagration by applying a legislative frame by the Communist Justice Minister, Lucrețiu Pătrășcanu (in September 1944). On the 29th of January 1945, the so called National Democratic Front governing program, was publicly made known, which, among others, mentioned also the desire of reorganizing the army in a democratic spirit, by eliminating the reactionary and Fascist elements. If in May 1945 the military personnel of the Romanian army numbered 418.912 militaries, by December 1947 the number was reduced to 135.580 militaries.

Keywords: socialization, volunteer divisions, Romanian Royal Army, propaganda, legislation.

**MEMORIILE AIDEI VRIONI – O IMAGINE DRAMATICĂ A
ÎNCEPUTURILOR COMUNISMULUI ROMÂNESC
(1949-1953)**

Rezumat: Aida Vrioni (1880-1954) - numele de fată era Maria Mateescu, Aida fiind un pseudonim, iar Vrioni Ștefan, soțul ei - a fost prima jurnalistă profesionistă din România. De la vârsta de 15 ani, a început să scrie proză (nuvele, schițe), iar împreună cu fratele ei, Dumitru Mateescu, a scos la Ploiești revista „Aurora”.

În 1904, jurnalistul Constantin Mille a chemat-o la București și i-a oferit un post de redactor permanent, plătit, la ziarul „Adevărul”, devenind astfel prima femeie din România ziarist profesionist. A urmat o perioadă de doi ani de intensă activitate gazetărească, la „Adevărul”, „Dimineața”, „Țara” ș.a. Începând din anul 1907, dedicându-se vieții de familie, s-a retras din viața culturală, dar în 1923 a revenit ca jurnalistă, la ziarele cu care mai colaborase. La 19 februarie 1925, a fondat, alături de Adela Xenopol, „Societatea Scriitoarelor Române”, iar în anul următor, „Revista Scriitoarelor Române”, respectiv „Revista Scriitoarelor și Scriitorilor Români” din 1929, publicație editată de Aida Vrioni până la dispariția ei.

Aida Vrioni și-a scris memoriile în anii 1919-1921, 1924, 1927, 1930, 1933-1935, 1949 – 1953, în mai multe caiete, scrisori, adrese, păstrate la Arhivele Naționale ale României. În memoriile sale din anul 1921, descrie și vacanța sa din Constanța. În cinci caiete, Aida Vrioni și-a notat memoriile în anii 1949-1953, prezentând societatea comunistă (frigul și restricțiile de lemne, foamea și lipsa alimentelor, pensiile mici și vinderea lucrurilor, a hainelor din casă) și evenimentele contemporane (raționalizarea luminii electrice, a gazelor, stabilizare, reforma monetară, plecarea evreilor în Palestina, organizarea serbărilor comuniste și abandonarea celor ortodoxe), diverse personalități (Gh. Gheorghiu-Dej, Ion Marin Sadoveanu, Lucia Demetrescu, Lucia Sturdza Bulandra), călătoriile, tratamentul și viața cotidiană la stațiunea de la Călimănești, relațiile intrafamiliale.

Cuvinte cheie: jurnalistă, scriitoare, memorii, comunism, foame.

* Arhivele Naționale ale României; E-mail: amonicanegru@yahoo.com

I. Biografia Aidei Vrioni reconstituită din memoriile sale.

Fig. 1. Aida Vrioni. (Sursa: ANR, Colecția Documente Fotografice, BU-FD-01073-1-07732-06).

Despre biografia Aida Vrioni și realizările ei profesionale s-a scris foarte puțin, chiar și sursele de pe internet sunt sumare. În acest context, documentele fondului Vrioni, majoritatea manuscrite, foarte puțin cercetate și transcrise, păstrează informații inedite despre viața, realizările și eșecurile jurnalistei Aida Vrioni, despre activitățile membrilor familiei Vrioni și a unor personalități din sfera culturală – din domeniul literaturii, muzicii, artei – cu care a intrat în contact în perioada de formare a regimului comunist în România.

Astfel, din aceste surse arhivistice, aflăm că Aida Vrioni era un pseudonim literar, numele ei real fiind Maria Mateescu (Vrioni provine de la Vrioni Ștefan, soțul Aidei, iar Aida era un pseudonim literar). Ea s-a născut la Ploiesti, la 17/30 octombrie 1880¹. Tatăl său a fost Ion Mateescu, avocat, care a murit la numai 39 de ani, iar Aida a rămas orfană de tată de la 11 ani². Mama sa, Ioana, născută Pistreanu³, a fost o femeie cultă, foarte credincioasă, decedată și ea la 48 de ani. Familia Mateescu și-a petrecut multe veri la mănăstirea Zamfira, unde avea rude călugărițe (maica Domnica, mătușa Aidei)⁴, toate acestea determinând formarea

¹ Arhivele Naționale ale României (ANR), Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (SANIC), Fond Vrioni Aida, dosar 1, f. 1-3; dosar 58, f. 21 verso, manuscrite.

² În memoriile sale din 21 mai 1951 Aida își amintea de moartea tatălui său, în urmă cu 59 de ani, în ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 55, f. 54, manuscrit.

³ http://www.crispedia.ro/Aida_Vrioni

⁴ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 56, f. 47 verso, manuscrit.

unei credințe creștin-ortodoxe dominante ale personalității și operelor Aidei Vrioni.

Fratele Aidei Vrioni a fost Dumitru Mateescu, care la un moment dat a lucrat și el ca ziarist. Împreună cu Aida, a scos la Ploiești revista „Aurora”, apărută în numai câteva numere⁵. Dumitru a avut însă un destin marcat de boli și lipsuri, Aida descriind mereu în memoriile sale soarta grea a fratelui său. Istoricii amintesc numai pe fratele Aidei, dar în memoriile ei este menționată și o soră, Elena, care a murit în plină tinerețe, având doar 26 de ani⁶. Elena a avut o fiică, pe Valeria, care a trăit la Ploiești, dar și-a vizitat mătușa, așa cum notează Aida în caietele de memorii.

Aida a urmat cursurile școlare la Ploiești, cele primare la Școala nr.1 de fete⁷, pe cele secundare la externatul „Despina Doamna” și apoi la pensionul „Regina Elisabeta”. Fiind interesată și de muzică, ea a audiat unele cursuri universitare, la Conservatorul din București, fără intenția însă de a obține o diplomă. În memoriile sale, Aida, care recunoștea că era orgolioasă, mândră, se descrie foarte apreciativ: „Mă născusem cu două daruri: scrisul și vocea. Aș mai putea pune și pe al treilea: inteligența, care în școală trecuse drept fenomenală.”⁸

De la frageda vârstă de 15 ani, Aida a început să scrie nuvele, schițe, pe care le-a trimis sub formă de scrisori la revista „Carmen” din București. De la început, scriitorul Ion Costin, directorul acestei reviste, i-a răspuns încurajator la „poșta redacției” și foarte curând și-a făcut debutul în paginile revistei.

În anii 1898-1904 a colaborat cu articole și lucrări literare la mai toate ziarele și reviste, care oficiau în vremea aceea la București și alte orașe. În 1904 a reușit să-l convingă pe ziaristul Constantin Mille să o cheme la București, oferindu-i un post de redactor permanent, salariat, la revista „Adevărul”, devenind astfel prima femeie din România ziarist-profesionist. În memoriile din 1951, chiar Aida subliniază acest statut: „am fost prima ziaristă din țara noastră”⁹ și consecințele financiare negative ale acestei profesii: „Eu niciodată n-am avut o leafă (afară doar cât am fost ziaristă, la începutul carierei mele: întâi 150 lei lunar și pe urmă 300 lei!”¹⁰

A urmat o perioadă de peste doi ani de intensa activitate gazetărească, la ziarele „Adevărul”, unde avea rubrica ei, „Impresii și palavre”, ca și la

⁵ Paul D. Popescu, Aida Vrioni, în ziarul „Prahova” din 11 decembrie 2007.

⁶ ANR, SANIC, Fond *Vrioni Aida*, dosar 57, f. 43 verso, manuscris.

⁷ *Ibidem*, dosar 2, f. 1, manuscris.

⁸ *Ibidem*, dosar 56, f. 13, manuscris.

⁹ *Ibidem*, dosar 55, f. 103, manuscris.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 55, f. 23 verso, manuscris.

„Dimineața” (de la apariția acesteia). A colaborat la numeroase reviste: „Adevărul”, 1904, „Aurora” (Ploiești), „Carmen” în 1899, „Cronica Literară” (Constanța), „Provincia literară” (Tecuci), „Țara” ș.a.¹¹ și a publicat (sub diverse pseudonime ca: Aida, Diana, Aura, Maria-Aura, Marioara, Cherubine, Lucia Matteo, Princesse Nadine)¹² cronici feminine, artistice, juridice, interviuri, reportaje, anchete. La înființarea sindicatului ziariștilor, a fost prima femeie care a devenit membră.

În 1906 s-a căsătorit cu Ștefan Vrioni, de meserie contabil, și foarte curând, dedicată familiei, a dispărut din publicistică, rar mai apărându-i câte un articol. Tot din documentele arhivistice, aflăm că urmașii Aidei și ai lui Ștefan Vrioni au fost Florinel, născut la 6 aprilie 1907 (în memoriile Aidei, este menționat ca ceasornicar, fost director la o fabrică din Craiova¹³) și Viorica, care s-a născut la 20 mai 1912 și a lucrat în teatru (memoriile Aidei nu sunt concludente cu privire la meseria Vioricăi, pe internet sunt prezente filme cu cântece interpretate de Viorica Vrioni¹⁴), a avut o fiică, pe Catinca – vezi Fig. 2.

Fig. 2. Aida Vrioni, în centru, cu soțul și fiica în dreapta, și prietenii în stânga. Constanța, 1938. (Sursa: ANR, Colecția Documente Fotografice, BU-FD-01073-1-07732-20)

¹¹ Mihail Straje, *Dicționar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și publiciștilor români*, Editura Minerva, București, 1973, p. 790.

¹² *Ibidem*.

¹³ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 56, f. 37, manuscris.

¹⁴ https://ro.wikipedia.org/wiki/Viorica_Vrioni

În 1923 a revenit în viața culturală a țării, mai ales ca jurnalistă, publicând în ziarele la care mai colaborase, semnând aproape întotdeauna cu numele Aida Vrioni. La 19 februarie 1925 a fondat împreună cu Adela Xenopol, o altă pionieră a jurnalisticii feminine românești, „Societatea Scriitoarelor Române”¹⁵. Pe lista fondatoarelor sunt menționate 26 de scriitoare și publiciste, precum Mărgărita Miller Verghy, care era vice-președintă, Izabela Sadoveanu, Constanța Hodoș, Natalia Negru și Sofia Nădejde, Lucia Mantu, Henriette Yvonne Stahl. (vezi Fig. 3).

Fig. 3. Aida Vrioni, vice-președinta Societății Scriitoarelor Române în 1926. (Sursa: ANR, SANIC, Fond Vrioni, dosar 3)

În noiembrie 1926 „Societatea Scriitoarelor Române” a început publicarea „Revistei Scriitoarei Române”(în 1929 numele publicația a fost modificat în „Revista Scriitoarelor și Scriitorilor Români”). Această revistă a fost editată de Aida Vrioni, de la primul număr, până la încetarea apariției în 1943. Din comitetul de conducere au mai făcut parte și alte personalități, precum: Margareta Miller-Verghy¹⁶ – vezi Figura 4.

¹⁵ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 3, manuscris.

¹⁶ Margareta Emilia Miller-Verghy (1865, Iași – 1953, București) a fost educată la Geneva, Paris, devenind cunoscătoare a șase limbi străine. Revenite în țară, la București, și-a luat bacalaureatul la Azilul de fete „Elena Doamna”, apoi licența în litere și doctoratul în filozofie la Universitatea din Geneva. Stabilită în București, Mărgărita a organizat și condus Școala normală de fete

Fig. 4. Aida Vrioni (prima din stânga) împreună cu scriitoarele Mărgărita Miller Verghy și Lucia Demetrius, iar în marginea dreaptă, fiica ei, Viorica.
(Sursa: ANR, Colectia Documente Fotografice I 7732 poza 4)

În revistă, au fost publicate scrieri ale membrilor, precum și ale altor scriitoare consacrate: Hortensia Papadat-Bengescu, Claudia Millian, Ticu Arhip, Agatha Grigorescu-Bacovia, Mărgărita Miller-Verghy, Alice Gabrielescu, Sanda Movilă, Maria Cunțan ș.a. De asemenea, au colaborat și au publicat în revistă: Tudor Arghezi, Ion Minulescu, Mateiu Caragiale, Camil Petrescu, George Bacovia.

Totodată, Aida Vrioni s-a implicat și în mișcarea feministă a epocii, a fost membră și a activat în mai multe asociații feministe din epocă, precum „Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române” (a fost membră, a ținut conferințe),

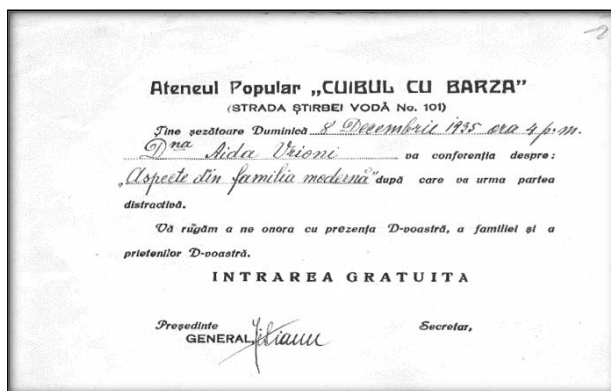
„Elena Doamna”, a redactat primele manuale: în anul 1900 un *Manual pentru învățarea limbii franceze* și lucrări pentru elevi, precum *Copiii lui Răzvan* (1912), carte premiată de Academia Română. În anul 1914, a devenit traducătorul oficial al Reginei Maria, fiind prima traducătoare a lucrărilor ei în limba română. A contribuit la fondarea „Asociației Româncelor Cercetașe”, a „Societății Scriitoarelor Române”. A fost una din primele scriitoare moderne din România, abordând o paletă literară diversificată: romane (*Cealaltă lumină* - premiul Academiei Române, *Prințesa în crinolină* - primul roman polițist scris de o femeie în 1946, în România, la 82 de ani), nuvele (*Umbra pe ecran*), piese de teatru (*Prințul cu două chipuri*, *Garden-Party*, *Gura Lumii*), albume de artă populară (*Izvoade strămoșești* - premiul Academiei Române), împreună cu Ecaterina Săndulescu antologia *Evoluția scrisului feminin în România*, care a fost apreciată de criticii literari ai epocii, traduceri. A fost o prietenă apropiată a Aidei și a vizitat-o des în anii ei de convalescență, 1950-1953.

„Uniunea Intelectuală Română” (a fost vice-președintă), iar în „Consiliul National al Femeilor Române” a condus secția „Literă”. În toate aceste asociații, ea a colaborat constant cu Alexandrina Cantacuzino (*vezi Fig. 5*).

Fig. 5. Aida Vrioni cu Alexandrina Cantacuzino, două promotoare ale mișcării feministe în România. (Sursa: ANR, Colectia Documente Fotografice I 7732 poza 3)

Aida a ținut o serie de conferințe la Radio, la atenee populare, a organizat concursuri literare. De exemplu, la 20 martie 1934, în ciclul conferințelor organizate de „Uniunea Intelectuală Română”, Aida Vrioni a susținut la Fundația Carol I comunicarea *Generația de azi privită de generația de ieri*. La 8 decembrie 1935 Aida Vrioni a susținut o prelegere, cu titlul *Aspecte din familie modernă*, la Ateneul Popular „Cuibul cu barză”, din strada Știrbei Vodă nr. 101¹⁷ (*vezi Fig. 6*).

¹⁷ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 8, f. 2, manuscris.

Fig. 6. Afiș cu conferința Aidei Vrioni din 8 decembrie 1935.

(Sursa: ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 8, f. 2)

Ca scriitoare, pe lângă lucrări publicate prin reviste, Aida Vrioni este autoarea a trei opere: romanul *Rătăcire*, editura „Adevărul”, București, 1923 (romanul a fost publicat în câteva mii de exemplare, care au fost vândute repede, deci lucrarea a fost apreciată de public), romanul *Fata-sport*, apărut la editura „Adevărul”, București în 1925 (o satiră socială vizând dorința de petreceri și lipsa de moralitate a tineretului din familiile înstărite) și o culegere de eseuri – *Și zilele grăesc*, apărută la aceeași editură în 1927. După încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial, Aida Vrioni a încercat să-și continue activitatea culturală, astfel în 1948, a participat la organizarea festivalului literar al „Uniunii Scriitorilor din România” (vezi Fig. 7).

Fig. 7. Cartea de membru al Uniunii Scriitorilor din R. P. Română a Aidei Vrioni, 1949.

(Sursa: ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 3)

În condițiile instalării regimului comunist în România, Aida Vrioni s-a confruntat cu izolarea, sărăcia și bolile. A fost credincioasă și a frecventat biserica, un local de pace și liniște pentru ea. La 25 octombrie 1950 a suferit un spasm vascular, care i-a provocat o semi-paralizie, astfel încât în 1951 era în convalescență, iar în următoarele luni s-a adăugat și o bronho-pneumonie. În acești ani de boală, continuă și tot mai gravă, 1950-1953, Aida Vrioni a reușit să-și scrie memoriile cu mari eforturi și cu intermitențe.

Aida Vrioni a scris foarte frumoase pagini despre mai multe localități pe care le-a vizitat și i-au creat impresii. Astfel, sunt prezentări impresionante, ample, ale așezărilor Călimănești, Sinaia, București, Constanța, Nisa (*vezi Fig. 8*), dar și mai sumare, dar sugestive, ale orașelor: Băile Herculane, Anina, Bușteni. La Arhivele Naționale s-au păstrat și unele fotografii din aceste călătorii ale Aidei Vrioni, în diverse localități din țară și din lume.

Fig. 8. Aida și Ștefan Vrioni la Nisa, în 1931

(Sursa: ANR, Colecția Documente Fotografice, BU-FD-01073-1-07732-21)

Dintr-o scrisoare a Aidei, deducem că era în Constanța în august 1917, când a notat impresii despre Marea Neagră: „Constanța, 7 august 1917, în fața mării... Din nou nu mai este lume. Flori etajate și jos, marea. Are valuri acum și și-a acoperit fața cu un ușor voal albastru-străveziu. Și iar aș vrea să fiu pe unul din acele vapoare cosmopolite, să nu cunosc pe nimeni, să nu mă cunoască nimeni decât unul. Și acel unu, să fie frumos, tânăr, bogat și să mă iubească mult. Să nu-l cunosc decât pe el și să nu mă cunoască decât pe mine. Și aș mai vrea ceva. Ceva fără de care nimic nu e cu putință.”¹⁸

Aida Vrioni a făcut o excursie la Constanța și între 24 septembrie-3 octombrie 1919, despre care a scris într-o scrisoare: „... Pare că ignorezi cu desăvârșire

¹⁸ ANR, SANIC, Fond Vrioni, dosar 45, f. 2 verso, manuscris.

voiajul meu la Constanța, unde am stat 10 zile. Ce păcat! Este cea mai frumoasă parte a vilegiaturii mele și peste care nu se poate trece așa de ușor. Am trăit ca într-un vis ce n-aș mai fi dorit să ia sfârșit! Am avut zile minunate (vorba d-lui Drăgănescu¹⁹) și seri cu lună de o frumusețe fără seamăn. Orice expresie, orice termen de comparație e prea slab pentru a descrie splendoarea acelor seri de o frumusețe ireală, după cum nimic nu ar putea spune încântarea ce simțea sufletul meu, uimit de a putea suporta atât prisos de frumusețe.”²⁰ Și, desigur, a descris din nou frumusețea Mării Negre: „Cum să nu-ți cadă dragă frumoasa cochetă, care aici își întindea lenea voluptoasă spre maluri într-o cadență ușoară, aici se arunca răzvrătită, vrând să sfarme lanțurile ce o ține ferecată, și să stăpânească lumea. Dorință zadarnică!... Nimic mai frumos ca marea!”²¹

Călătoriile Aidei la Marea Neagră au continuat și în anii '30, arhivele păstrând amintirile Aidei din 12 august 1933: „Gânduri marine. Am poposit cu un imens bagaj, de gânduri triste, regrete, înfrângeri, amintiri și un melancolic sfârșit de tinerețe la mare; acest sanatoriu al sufletelor bolnave și neliniștite. Sunt primită ca o veche cunoștință, mi se arată camera și abia intrată, încui ușa și las toată lumea dincolo de ea. Alerg la ușa deschisă, de un colorit minunat – senin de cer și albastru de apă sus pe terasă și-mi închin bucuria în fața prietenei de totdeauna. N-am cunoscut o altă prietenie mai credincioasă ca a mării. Am deci de ce s-o iubesc și s-o stimez. Arunc deasupra valurilor toate vechiturile aduse – devenite inutile aici, unde tac toate tristețile – și-mi opresc numai lucrurile dictate de ordinea publică ca necesare învelișului meu trupesc. Nu vreau să vin în conflict cu această parvenită cu aere de cucoană. Sunt obosită și n-am chef de harță...”²²

Contactele Aidei cu Constanța au avut motivații diverse, de reținut și adresa din 8 martie 1935 a „Comitetului de acțiune pentru ridicarea unei statui Reginei Poete Carmen Sylva”, care îi cerea să țină o conferință despre Regina Elisabeta²³. Tot despre frumusețea mării, asociată însă cu neazuri și tristețe, a scris Aida în „Jurnal de țarm. Ușile de comunicație” un fragment memorialistic care va fi integrat în culegerea de documente „Din scrierile uitate ale Aidei Vrioni”²⁴, volumul I. „Încă o zi trecută din puținele ce au mai rămas agățate de calendarul vieții mele. O urmăresc cu tristețe cum se duce. Îmi îndrept spre mare privirile stinse. Amurgul s-a lăsat pe ape învinețindu-le transparența și înfășurându-le în umbrele lui reci. Ca să se răsbune, marea a început să murmure, trimițând spre

¹⁹ Un medic din București al Aidei Vrioni.

²⁰ ANR, SANIC, Fond Vrioni, dosar 43, f. 61, manuscris.

²¹ *Ibidem*, dosar 43, f. 62, manuscris.

²² *Ibidem*, dosar 45, f. 5 verso-6, manuscris.

²³ *Ibidem*, dosar 7, f. 1, manuscris.

²⁴ Lucrarea urmează să o finalizeze și să fie publicată anul viitor.

mal salbe de mărgăritar. Noaptea aleargă să le prindă și, cu degetele înnegurate, le anină pe calea fără de sfârșit a cerului, în stele de lumină.”²⁵ La Arhivele Naționale s-au păstrat și câteva fotografii cu Aida Vrioni la Constanța, de exemplu, o poză cu ea și Ștefan Vrioni pe plajă, în vara anului 1937 (vezi Fig. 9 și Fig. 2 din 1938).

Fig. 9. Aida Vrioni pe plajă la Constanța, în 1937
(Sursa: ANR, Colecția Documente Fotografice, BU-FD-01073-1-07732-11)

III.Despre începuturile comunismului românesc în memoriile Aidei Vrioni.

La 30 decembrie 1947, Regele Mihai a fost silit să abdice și s-a proclamat statul totalitar, Republica Populară Română, ceea ce a fost rezultatul unui dictat al noii puteri comuniste, nu o dorință liberă a poporului român²⁶. Din 1948, în România aflată sub controlul U.R.S.S., s-a produs treptat sovietizarea totală, prin impunerea unei sistem politic dictatorial, condus de nomenclatură și un lider suprem, naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, miniere, bancare,

²⁵ *Ibidem*, dosar 32, f. 9, manuscris.

²⁶ Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Corint, București, 2002, p. 393.

planificarea economiei, industrializarea forțată, colectivizarea agriculturii, reorganizarea învățământului după model sovietic, persecutarea minorităților etnice, religioase, culturale²⁷. În anii '50, anii stalinismului cultural total, numeroși oameni de carte au fost exterminați, orientarea tradițională spre Occident a fost înlocuită de una nouă, forțată, spre Răsărit, cercetarea și învățământul au fost transformate și permanent controlate²⁸.

Despre această nouă istorie și momente din viața personală aflăm și din memoriile unor scriitori reprezentativi pentru diferite etape ale epocii comuniste, printre care Maria Banuș (*Însemnările mele*), Eugen Barbu (*Jurnal*), Mircea Horia Simionescu (*Rătăcirile unui caligraf*, memorialistică în dialog), Radu Petrescu (*Jurnal. Ediție integrală*), Ion Ianoși (*Internaționala mea. Cronica unei vieți*), Radu Cosașu (*Supraviețuirile 3. Logica*), Eugen Simion (*Timpul trăirii, timpul mărturisirii – Jurnal parizian*), Adrian Marino (*Viața unui om singur*), Annie Benteoiu (*Timpul ce ni s-a dat*) ș.a.

La Arhivele Naționale se păstrează mai multe scrieri cu memorii ale Aidei Vrioni: *Însemnări zilnice din vremea ocupației (1919-1921)*, *Însemnări (1924, 1927, 1930, 1933) Jurnal de țarm. Ușile de comunicație, 21 mai 1934 seara după înapoiere de la familia Eugen Ionescu (Caracal)*, *Jurnal zilnic 1933-1935*, și cinci caiete scrise în perioadele: iulie 1949 – iulie 1950, 23 martie 1951 – 30 aprilie 1951 - 21 octombrie 1951, 22 octombrie 1951 – 29 februarie 1952, 1 martie 1952 – 6 octombrie 1952 și 7 octombrie 1952 – 25 iunie 1953. Toate aceste lucrări sunt manuscrise, multe șterse, greu lizibile, dar deosebit de personale, complexe, umaniste. Aceste scrieri sunt variate ca dimensiuni, de la 2-3 pagini, până la câteva sute, ultimele patru caiete cu memorii din perioada anilor 1950-1953, anii de început și de geneză ai regimului comunist în România.

Cercetând documentele, nu am descoperit mărturii privind convingerile politice ale Aidei Vrioni, dar spicuiind din anumite dosare putem deduce o aplecare spre stânga, o opinie favorabilă idealurilor afirmate de ideologia comunistă. Dar putem interpreta acțiunile Aidei Vrioni și ca o reacție de apărare, de protecție față de noua putere, pe care aparent o aprobă, dar numai pentru a nu se expune, ca opozantă. Oricum, regăsim mereu o critică sau un comentariu personal, la adresa fiecărei decizii sociale sau culturale dictatoriale ale noii

²⁷ Vezi *Istoria comunismului din România. Documente privind perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (editori), București, Ed. Humanitas, 2009; Nicoleta Ionescu – Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948 – 1950: transformări instituționale*, Ed. Bic All, București, 2005; Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România: Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Editura Polirom, Iași, 2001.

²⁸ Vlad Georgescu, *Istoria Românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 264.

autorității comuniste. De exemplu, în jurnalul Aidei Vrioni se află și o prezentare „politicoasă” a dictatorului comunist, Gheorghe Gheorghiu-Dej: „Joi 8 noiembrie. Astăzi, Gheorghiu-Dej, conducătorul partidului muncitoresc român a împlinit 50 de ani. Pentru acest eveniment însemnat s-a decretat zi de repaos general. Din 50 de ani, omul a trăit numai 39 de ani, 11 ani a fost închis. Groaznic lucru trebuie să fie, să te priveze careva de libertate, fără să fi comis o crimă sau o nelegiuire! Ce meschin abuz de putere!”²⁹

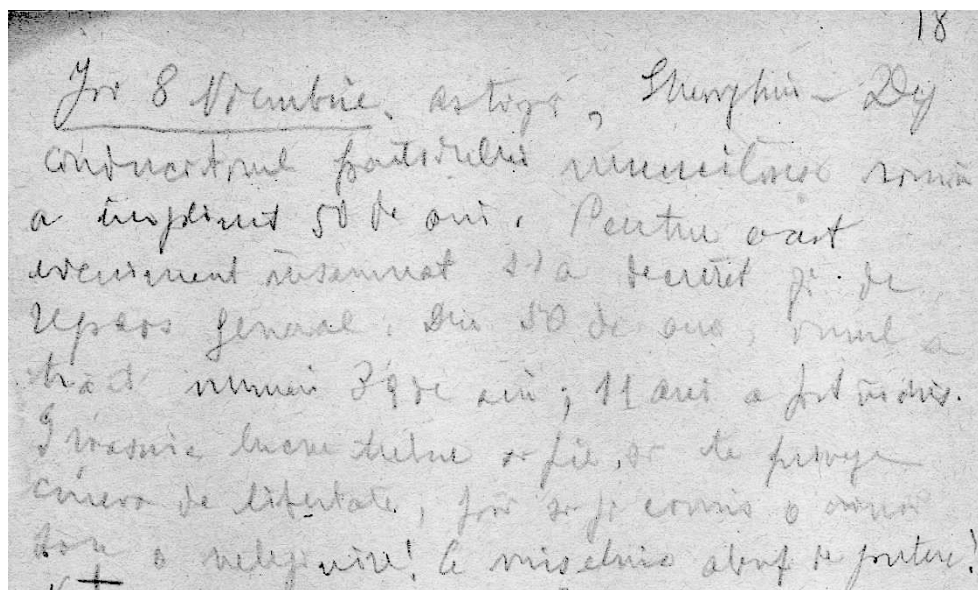

Fig. 10. Gheorghe Gheorghiu-Dej în memoriile Aidei Vrioni.
(Sursa: ANR, SANIC, Fond Vrioni, dosar 56, f. 9 verso)

De asemenea, Aida a scris foarte patetic, dar și cu critică religioasă, despre moartea lui I. V. Stalin, în ziua de 5 martie 1953: „Vineri, 6 martie. ...Azi am auzit o veste care m-a consternat: marele prieten al românilor, generalul Stalin, a avut un atac de congestie cerebrală, care i-a paralizat partea dreaptă a corpului și graiul. Mare emoție în țările de democrație populară. Sărmanul de el! Boala și moartea nu cruță pe nimeni... Sâmbătă, 7 martie. ...Lumea tristă. Trag clopotele pentru moartea marelui binefăcător al omenirii. Cum rămâne cu inexistența lui Dumnezeu?”³⁰

Aida Vrioni a avut probabil iluziile sale în privința sistemului comunist, pe care însă i le-a năruit viața cotidiană. Astfel, la 26 ianuarie 1952, scria: „A fost

²⁹ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 56, f. 9 verso, manuscris.

³⁰ *Ibidem*, dosar 58, f. 86 față, verso, manuscris.

frumos comunismul în teorie. În practică, este mizerie și istovire. Păcat! Toată viața am purtat un ideal în suflet și când am crezut că l-am ajuns, mi l-au zdrobit greșii interpretări! Teoria nu este practică.”³¹

În statul comunist R. P. Română, una din instituțiile puterii era Securitatea, înființată oficial prin decretul nr. 221 din 28 august 1948 al Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P. Române. Inițial a purtat numele de Direcția Generală a Securității Poporului (DGSP). Conducerea superioară a Securității era alcătuită în totalitate de agenți ai serviciilor de securitate sovietice³². Instituția funcționa într-o clădire aflată chiar în fața casei Aidei Vrioni, din B-dul Dacia. Despre simbolistica acestei instituții, evidențiată chiar prin clădirea în care se stabilise, scria în memoriile sale Aida, care din cauza bolilor și vârstei, era deseori imobilizată în casă. Ea nota la 16-17 ianuarie 1953: „...am scăpat de o vecinătate oficială și dezagreabilă. În timpul bolii mele, s-a mutat din blocul de alături, Securitatea, în blocul Wilson și aici au fost aduși locuitorii aceluși bloc, printre care și confratele meu, I. M. S.³³ Acum natura blocului dinspre curtea și casa noastră are o altă înfățișare: mai caldă, mai intimă, mai umanizată. Nu așa de rece și de oficioasă cum era înainte. Prin fața ferestrelor impersonale, nu mai trec capete severe și importante, înțepenite pe busturi în uniformă, ci oameni nefalsificați, care se mișcă și trăiesc ca noi toți, oameni neuniformizați.”³⁴

În caietele de memorii din anii 1949-1953, Aida Vrioni a notat diverse informații privind personalitățile epocii, politicieni, funcționari, scriitori, preoți, medici, artiști, de care auzise sau cu care a intrat în contact, precum: Ion Marin Sadoveanu, Mihai Beniuc³⁵, ÎPS Nifon Craioveanu³⁶, fostul mitropolit al Olteniei, doctorița Ana Aslan³⁷, Lucia Sturdza Bulandra³⁸ ș.a. Despre scriitorul Mihail

³¹ *Ibidem*, dosar 56, f. 61, manuscris.

³² Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op.cit.*, p. 398.

³³ Ion Marin Sadoveanu (pseudonim literar al lui Iancu-Leonte Marinescu, 1893-1964) prozator, poet, dramaturg, fost director al Teatrului Național din București. Stătea în blocul de lângă casa Aidei..., în ANR, SANIC, Fond Vrioni, dosar 58, f. 60 verso.

³⁴ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 58, f. 61 față, verso.

³⁵ Aida Vrioni a trimis o piesă de teatru și scrisoare lui Mihai Beniuc, poet comunist, lider al Uniunii Scriitorilor, în ANR, SANIC, dosar 56, f. 39 verso, manuscris.

³⁶ Mitropolitul a făcut mai multe vizite Aidei, vezi în ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 57, f. 22, manuscris.

³⁷ Doctorița Ana Aslan lucra la Spitalul Cantacuzino, l-a tratat și l-a vindecat pe Ștefan Vrioni, a fost în vizită la Aida și i-a dat sfaturi medicale, în ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 58, f. 136 verso, manuscris.

³⁸ Lucia Sturdza Bulandra (1873-1961), renumită actriță, din 1947 directoarea Teatrului Municipal din București (azi Teatrul Bulandra). Aida scria la 21 decembrie 1951 că actrița a fost

Sadoveanu, președintele „Uniunii Scriitorilor Români”, participant la o excursie a scriitorilor în Deltă, Aida a scris cu tristețe la 5 mai 1951: „Înainte de dejun a venit și dr. Monda³⁹. M-am bucurat văzându-l. Îmi poartă atât interes, că parcă mi-ar fi frate. Mi-a spus să-mi fac iar analiza ureii și hemograma. La 14 [mai] plec în excursie în Deltă, cu Sadoveanu și 58 de scriitori. 60 în total. Ferice de ei! Cu vaporul pe Dunăre, în luna mai! Cum m-ași duce și eu! Mare pedeapsă mi-a dat Dumnezeu!”⁴⁰

Măsurile promovate de autoritățile comuniste au avut consecințe negative și greu de suportat de cetățeni, chiar de la început, în condițiile scăderii veniturilor, a salariilor și pensiilor, criza monetară după stabilizarea și noua reforma monetară din 28 ianuarie 1952, foamete și lipsa alimentelor, frigul și rațiile de lemne reduce: „Ni s-a raționat lumina electrică. S-au dat cote imposibil de respectat. S-a revenit asupra măsurii trecute. Poți consuma cât vrei, dar s-a scumpit kilowatul la 30 de lei. Deci reducere forțată de consum electric. Cine va putea plăti mii de lei pe lună numai pentru lumina electrică, când majoritatea lefurilor variază între 3 și 5000 de lei! Poate numai cei care au sute de mii de lei lefuri pe lună. S-a raționat gazul (petrolul): 8 litri pe lună! Oameni nevoiași care se încălzesc și gătesc la lămpi de gaz sunt consternați. Chiar și această cotă se dă numai celor care posedă carte de lemne; cei care n-au dreptul la lemne, n-au nici dreptul la gaz! S-a revenit în parte și asupra acestei măsuri: se menține cota lunară cu 10 lei litru și se vinde la liber cu 16 lei litru. Ce să faci și bietul Stat! Are nevoie de mulți bani pentru această vastă organizație socială și trebuie din când în când să imite pe speculanți, deși n-ar vrea s-o facă. O face desigur cu strângere de inimă. Nici sare de bucătărie nu se găsește. Se vede că au secat salinele. Se găsește doar în cutii, din acelea mai scumpe.”⁴¹

Iar pentru a cumpăra produse alimentare comune, în condițiile în care toate acestea de regulă lipseau, s-au format cozi interminabile, care au devenit un obicei cotidian în București: „Doamne! S-or termina vreodată turmele de oi – oameni de pe la ușile prăvăliilor? Ce spectacol înapoiat și degradant! În ce stare ne-au adus repetatele masacre omenești!”⁴²

la Lucia Demetrius și a căzut pe scara blocului, în ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 56, f. 36 verso, manuscris.

³⁹ Romancierul Virgiliu Monda (Ioan Lăcustă, „1951-1953. Aida Vrioni, martor al tristeților românești”, în „Caiete critice”, nr. 6-7, 2007, p. 55 și în „Magazin istoric”, an XXXIV, nr. 5, mai 2001, p. 55)

⁴⁰ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 55, f. 41 verso, 42.

⁴¹ *Ibidem*, dosar 56, f. 18, manuscris.

⁴² *Ibidem*, dosar 56, f. 18 verso, manuscris.

Nivelul de viață era însă în scădere continuă și mulți oameni, pentru a supraviețui, erau obligați să-și vândă bunurile. Această politică a fost aplicată și de familia Vrioni, iar Aida își amintea cu durere de vinderea mobilei, a radioului și hainelor sale elegante: „N-avem bani. Nu mi s-a dat nici un acot din mizerabila aia de pensie. Cu ce-or fi vrând puternicii zilei să se hrănească milioanele de oameni ai acestei țări? Nu toți sunt funcționari și muncitori. Ce să facă restul? Aceasta este generoasa ideologie la care m-am închinat o viață întreagă? Denaturată punere în practică!”⁴³

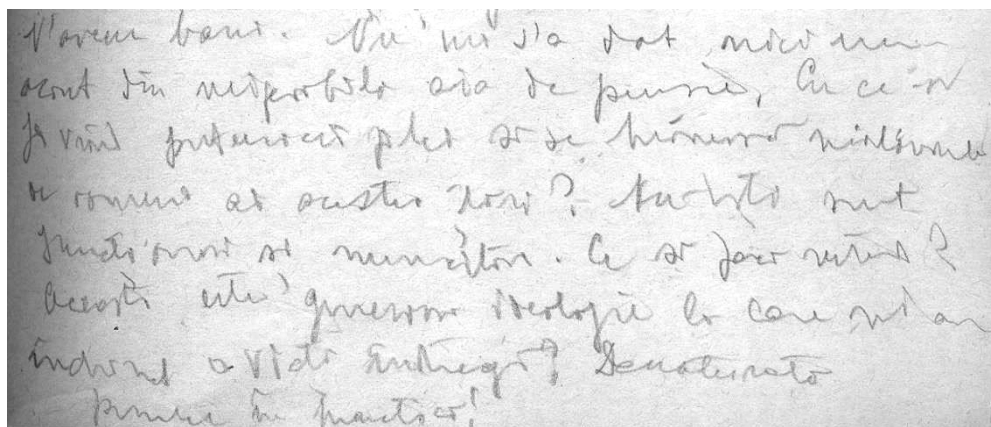

Fig. 11. Fragment din memoriile Aidei Vrioni. (ANR, SANIC, fond Vrioni, dosar 56, f. 67)

Sau în altă ocazie nota: „Noii posesori ai bibliotecii noastre au telefonat când pot veni să ridice mobilele. Tăticu’, care este cu grija casei și care știe că avem atâta nevoie de bani, le-a spus că pot să vină vineri. M-am agățat de un fir de pai și l-am rugat să amâne până sâmbătă. Deci, numai două zile va mai sta în casa mea biroul mare cu placă de cristal, de la care am condus eu Revista scriitoarelor și scriitorilor români timp de vreo 15 ani, de când l-am cumpărat și biblioteca masivă, agreabilă, căsuța cărților și scrierilor mele în tot acest timp. [...] În al doilea rând, mi-a părut rău de Radio. E un aparat splendid. Și azi, de câte ori întorc ochii spre măsuța văduvită de el, îi întorc repede în altă parte, deoarece mă înecă plânsul”⁴⁴.

Scăderea nivelului de viață în R. P. Română era și mai evidentă în lunile de iarnă, când o mare parte a populației suferea de frig, în condițiile impunerii unor cote de lemne insuficiente pentru încălzirea locuinței. Aida Vrioni scrie frecvent de frigul suportat în casă și de teama perpetuă de a rămâne fără lemne, de

⁴³ *Ibidem*, dosar 56, f. 67, manuscris.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 55, f. 47 verso, f. 48, manuscris.

exemplu în 1951: „Miercuri, 3 oct. – Sâmbătă, 6 oct. Frig ca început de iarnă. Tremurăm toată ziua. Îngrozitor ar fi să începă iarna de acum! Am muri de frig. Ce bine era înainte! Terminam lemnele, telefonam și ne aduceau în aceeași zi cantitatea, care ne trebuia. Acum se cer formalități peste formalități și cozi de îngheață inima în om, așteptând. Și până la urmă, îți aprobă o cantitate insuficientă, împărțită în tranșe și tranșa din urmă, nu ți-o mai dă niciodată. Așa a fost în ultimii ani. De ce o mai fi existând minciuna celei de-a treia tranșee? De ce nu s-o fi spunând oare adevărul? Suntem oameni mari și atât de necăjiți, că nu ne este aminte de glume sau de joacă. Mi-e groază când mă gândesc să stau în frig, așa bolnavă grav cum sunt. Și ce de timp pierdut cu formalitățile! Trăim în epoca celei mai complicate birocrății.”⁴⁵

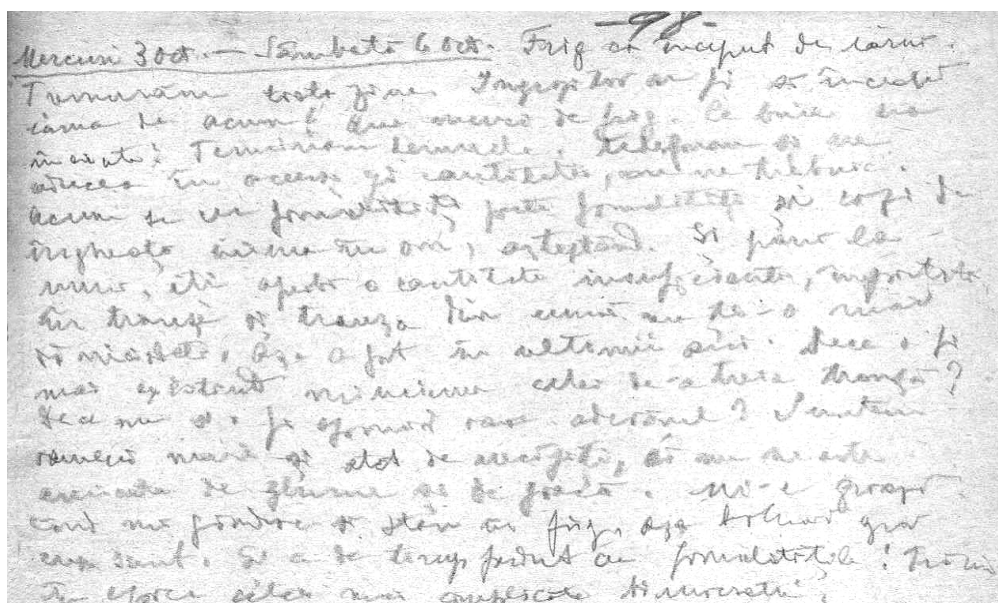

Fig. 12. Fragment din memoriile Aidei Vrioni.

(Sursa: ANR, SANIC, fond Vrioni Aida, dosar 55, f. 98)

Lipsa alimentelor, chiar și posibilitatea morții de foame este un alt subiect constant în memoriile Aidei Vrioni: „Se plânge de lipsa aproape totală de alimente. Ce să însemne oare această lipsă generală? Înțeleg că nu se dă carne! De ce? Nu știi! Dar nici ouă, unt, untură, mezeluri, brânză, legume? S-au isprăvit deodată toate în țara românească? Atunci ce să facem? Să murim de foame?”⁴⁶

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 55, f. 98, manuscris.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 55, f. 70 verso, manuscris.

Regimul comunist a fost restrictiv în ce privește libertatea de a ieși din țară, iar emigranții erau considerați trădători. Odată cu consolidarea dictaturii comuniste, trecerii la economia și regimul de tip sovietic, desființarea drepturilor omului, majoritatea evreilor români, atrasă tot mai mult de ideologia sionistă a autodeterminării politice și economice din Palestina, a început să emigreze în noul stat evreiesc Israel, care a luat naștere în mai 1948. Pașapoartele se eliberau mai ales bătrânilor, invalizilor și deținătorii de titluri academice, artizanii, tehnicienii și sioniștii nu aveau voie să fie printre emigranți⁴⁷.

În memoriile sale din 1951, Aida Vrioni își amintea, cu durere și regret, de momentul plecării din România a unor evrei, prieteni de familie. Aceștia obținuseră de la autoritățile comuniste dreptul la libertate și puteau pleca în Palestina, iar Aida comenta cu tristețe de confiscarea acestor drepturi legitime de către autoritățile comuniste: „Joi 26 aprilie. Mi s-a povestit azi de dimineață o scenă care m-a emoționat până la lacrimi. Aseară, la ora 9, au plecat 1200 de evrei cu trenul, din Gara de Est, la Constanța, pentru ca astă-seară să ia vaporul spre Palestina. O prietenă s-a dus la gară să vadă pe două prietene ale ei (mamă și fată), care plecau. Fata și-a lăsat aici un logodnic creștin. Mama se urca în tren și fata ședea pe peron cu logodnicul. Mama era în toate stările de teamă ca nu cumva fată să lase trenul, să plece fără ea. În ultimul moment, după o despărțire sfâșietoare, s-a urcat în tren lângă mama sa, în hohote disperate de plâns. Poate, este chiar sigură că nu se vor mai vedea niciodată... Mama și fata se duc în Israel, unde sunt așteptate de soț și tată, care nu le-a văzut de câțiva ani. A venit înadins cu avionul de la Paris sau Londra, ca să le primească. Fericiți oameni! Erau mii de oameni în gară, care-și conduseseră rudele și prietenii și care, în tramvai, printre lacrimi, surâdeau spunându-și unii altora: <<Lăsați, că peste 10-12 zile, plecăm și noi >>” ... Pot pleca! Dumnezeu! ce mare fericire. Îmi dau seama acum, mai mult decât oricând, ce înseamnă libertatea individului. Să poți pleca unde vrei, când vrei. Să schimbi orizontul, să te reînnoiești, să te instruiști, să te poți mișca după voie, liber într-o țară liberă.

Niciodată nu mi-am dat seama mai bine că în momentul acesta de starea de robie și umilință în care ne aflăm. Nu mai vorbesc de mine, care sunt în pragul morții, mă gândesc însă la miile de tineri, care or trăi încătușați, străini la toate comorile și frumuseți ce se găsesc dincolo de lanțurile care formează azi hotarele țării noastre! Cum va fi omul civilizată de mâine? Civilizația și progresul nu sunt

⁴⁷ Radu Ioanid, *Răscumpărarea Evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 71.

niciodată regionale, ci universale. Altfel de civilizație nu e de înțeles. E un surogat.”⁴⁸

Evenimente foarte puțin cunoscute în acei ani, care erau ascunse de autoritățile comuniste, apar menționate în memoriile Aidei Vrioni, de exemplu accidentul de tren din 1951 de la Râureni: „Astă noapte a fost o ciocnire de trenuri la Râureni, între Govora și R. Vâlcea. Nu se scrie nimic, fiindcă nimic rău nu se poate întâmpla în R.P.R. Cine știe câte victime or fi! Oameni nevinovați, plecați la drum cu gândul întoarcerii, au rămas zdrobiți sub sfărâmurile vagoanelor! Afurisită de întrecere, sau personal obosit, sau personal nepregătit?! Nu sunt patru săptămâni de când a fost iar un groaznic accident pe cale ferată, spre Timișoara. De ce nu se i-au măsuri?”⁴⁹

Culte religioase au fost prigonite, Biserica Greco-Catolică a fost suprimată în 1948⁵⁰, iar cea Romano-Catolică a fost împinsă la limita legalității. Biserica Ortodoxă, lipsită de sprijin moral și material din exterior, prin ierarhia sa de după 1948, a putut fi adusă mai ușor sub controlul puterii totalitare, dar mulți preoți au fost arestați, condamnați, întemnițați și chiar uciși. Prin legea cultelor religioase din 4 august 1948, Ministerul Cultelor avea controlul asupra cultelor religioase, alegea episcopii din rândul membrilor Partidului Comunist⁵¹. O schimbare radicală și generală, comentată frecvent și cu tristețe de Aida Vrioni în memoriile ei, a fost desființarea vechilor sărbători naționale și religioase în noul stat socialist. Sărbătorile religioase, ale tuturor sfinților creștini, foarte respectate de populație, au fost practic excluse, de asemenea cele naționale din perioada Regatului României (9, 10 mai, 1 decembrie), noile sărbători oficiale fiind evident evenimentele comuniste (23 august, 26 octombrie): „Miercuri 9 mai. Anii trecuți se sărbătorea astăzi Ziua Victoriei. Acum am renunțat de a o mai serba. De ce? Nu știu. Poate fiindcă sunt prea multe sărbători și prea multe desfășurări de mase de oameni. Păcat! Victoria e un nume așa de frumos și de înălțător!”⁵² Într-o altă zi nota: „Vineri 26 octombrie. Sft. Dumitru. Cine mai știe azi de sfinți? Ziua unui sfânt era până mai acum câțiva ani, o zi de odihnă, de reculegere. Azi e o zi de muncă, ca toate celelalte. Nu se mai serbează decât sărbătorile laice: aniversările câtorva fapte care marchează evoluția socialismului în curs. Atunci se bucură

⁴⁸ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 55, f. 26, manuscris.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar 55, f. 72 verso, manuscris.

⁵⁰ Vezi Ioan-Marius Bucur, *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2003; Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, Curtea Veche Publishing, București, 2003.

⁵¹ Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchens, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *op.cit.*, p. 397.

⁵² ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 55, f. 46 verso, manuscris.

poporul, dar nu se odihnește. Bucuria e dinamică, nu statică și mulțimea trebuie să și-o arate prin mers și strigăte, timp de câteva ceasuri. Dar cel puțin, știe că s-a bucurat!”⁵³

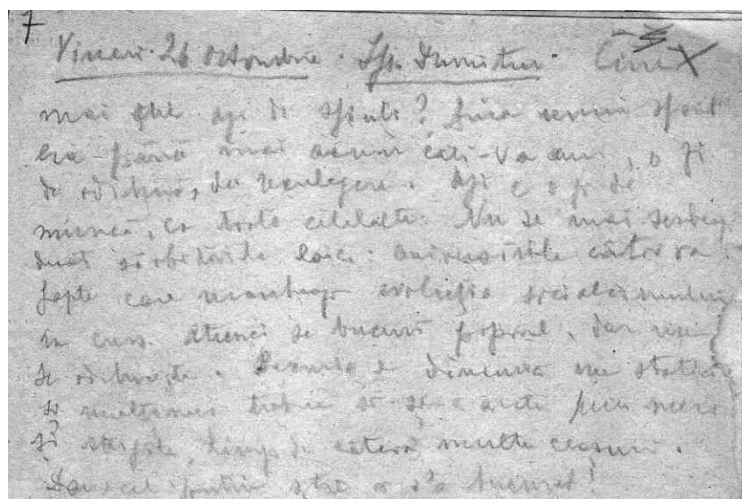

Fig. 13. Aida Vrioni despre tradiționala serbare a zilei Sf. Dumitru în noua societate comunistă. (Sursa: ANR, SANIC, fond Vrioni, dosar 56, f. 4)

În noua societate, scriitoarea și jurnalista Aida Vrioni a fost tot mai mult uitată și desconsiderată. Ea amintește totuși de faptul că noii oficiali din domeniul culturii i-au cerut să scrie o piesă de teatru, pe care ea a redactat-o foarte repede, dar care n-a avut acordul autorităților⁵⁴. Probabil din motive financiare, dar și din dorința de a-și găsi locul în noul regim, unele din piesele de teatru ale Aidei Vrioni, păstrate la Arhivele Naționale, sunt impregnate de spiritul socialist⁵⁵.

Aida Vrioni a scris bucuroasă și despre implicarea ei în evenimente literare, atât de frecvente pe vremuri și foarte reduse după 1949, probabil datorită bolii ei în primul rând. Astfel, la 5 august 1951, a fost invitată să vorbească la Sfatul Popular din Călimănești (în anii 1949-1953, obișnuia să meargă la tratament annual): „Când am ajuns, președintele Sfatului Popular, mă aștepta în stradă... Am citit recenzia asupra cărții lui Polevoi⁵⁶: „Povestea unui om adevărat”, am

⁵³ *Ibidem*, dosar 56, f. 4, manuscris.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar 56, f. 35 verso, manuscris.

⁵⁵ Vezi piesele *Viață nouă* (1950), *Ultimul zbor* (1952), *Martirii de la Grivița* (1952), păstrate la Arhivele Naționale ale României.

⁵⁶ Boris Polevoi (1908-1981) a fost un scriitor sovietic, jurnalist și corespondent de război. Este autorul romanului *Povestea unui om adevărat*, care tratează aspecte din viața unui pilot sovietic de vânătoare.

continuat citind versuri din Maiakovski⁵⁷ și Maria Banuș⁵⁸ și am încheiat ședința cu finalul actului meu: „Ultimul zbor”, care a avut un extraordinar succes. Tot timpul am fost viu aplaudată și urmărită cu multă atenție în cea mai mare liniște. Un public extrem de cuviincios, deși pestriț. Am avut o zi bună, cum de mult n-am mai avut. Mă regăseam în elementul meu. Felicitată, adulată, aplaudată, ca în trecut! Simțeam că trăiesc. Am primit splendizi boboci de trandafiri roșii.”⁵⁹

Multe din memoriile Aidei Vrini se referă la viața și vizitele rudelor sale, mai ales ale fiicei și nepoatei sale, Viorica și Catinca, ale fiului și norei, Florinel și Florica, ale nepoatei sale, Valeria, ale fratelui său, Dumitru. Foarte multe amintiri ale Aidei Vrioni se referă la prietenele ei – Lucia Demetrius⁶⁰ și mama ei, Crina Antigona, Margareta Miller Verghy, numită Tante Margot în memoriile Aidei, Adela dr. Drăgănescu ș.a. – care o vizitau des, organizau petreceri, dar și sufereau de complexe restricții ale noului regim.

Multe din paginile jurnalelor Aidei Vrioni sunt descrieri ale zilelor ei obișnuite, în care constatările erau numai despre vreme, hrană și probleme medicale. De exemplu, zilele de 3 și 4 noiembrie 1951: „Sâmbătă, 3 noiembrie – duminică, 4 noiembrie. Zile goale, neinteresante. Același program! Deșteptarea între 7½-8. Îmbăiatul în baia înghețată. Cea mai grea parte a zilei! Pe urmă cafeaua, toaleta mea simplificată la extrem, puțin merg în cameră, în raport cu puterile mele. Masa în hol, într-un frig grozav. Siesta. Scularea între 4½[16] -5[17]. Apoi întunec. Aprindem lumina. Un singur bec și acela mic. Ne prăpădim ochii. Dar trebuie să facem economii. Nu s-a raționat și lumina electrică. Așa se construiește socialismul: cu sacrificii...”⁶¹

În jurnalele ei, Aida a făcut multe descrieri dureroase ale evoluției bolii ei: „De altfel, de câteva luni, am impresia ciudată că nu mă mai simt, că m-am pierdut, că nu mă mai recunosc, ziua de 25 octombrie 1950 a tăiat brusc firul vieții mele și m-a lăsat dincolo de ea. Ceea ce duc eu acum nu este nici existență, nici non-existență. Este o pomană pe care mi-o acordă mila cerească și care în fiecare zi

⁵⁷ Vladimir Vladimirovici Maiakovski (1893-1930) a fost un poet și dramaturg rus.

⁵⁸ Maria Banuș (1910-1999) a fost poetă, traducătoare și eseistă română, de origine evreiască.

⁵⁹ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 55, f. 84 verso, manuscris.

⁶⁰ Lucia Demetrius (1910-1992) a fost o prozatoare, poetă, traducătoare și autoare dramatică română. A fost fiica scriitorului Vasile Demetrius (coleg de clasă la liceul Sfântul Sava cu Gala Galaction, care l-a convins să-și schimbe numele din *Dumitrescu* în *Demetrius*) și a Antigonei (născută Rabinovici), deseori amintită de Aida Vrioni în memoriile sale. A luat parte la ședințele cenaclului *Sburătorul*, condus de Eugen Lovinescu. A fost favorita criticului, de care a fost legată chiar printr-o relație amoroasă.

⁶¹ ANR, SANIC, Fond Vrioni Aida, dosar 56, f. 8 față, verso, manuscris.

aștept să se termine.”⁶² Într-un alt pasaj nota: „Azi este ultima zi când mai pot zice: <<azi un an eram încă sănătoasă>>. Măine se împlinește un an de când am căzut la pat. 25 octombrie! Blestemată dată! Mi-e frică de ea!... Și ce zi frumoasă era acea zi de toamnă a anului 1950! Zărilor zâmbeau nostalgic în lumina aurie a soarelui minunatelor noastre toamne românești. << Vivre en beauté, mourir en beauté>>”.⁶³ Iar în finalul jurnalului său, Aida Vrioni scria: „Aici închei acest jurnal și mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a ajutat să-l termin!”⁶⁴

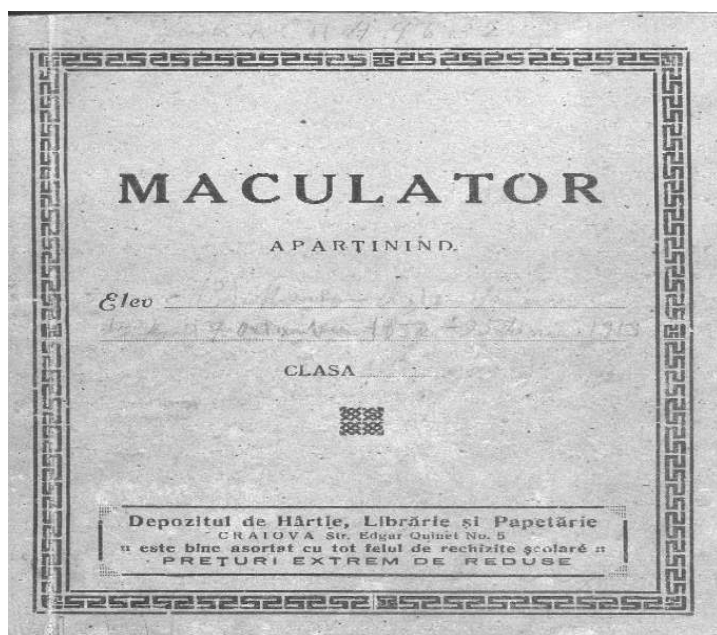

Fig. 14. Coperta ultimului caiet de memorii al Aidei Vrioni.
(Sursa: ANR, SANIC, Fond Vrioni, dosar 58, f. 1, manuscris)

Concluzii

Memoriile Aidei Vrioni din anii 1949-1953 ne transmit informații reale despre viața cotidiană în anii de început ai regimului comunist în România, despre problemele economice, sociale, culturale și medicale ale cetățeanului român. Sunt lecții vii, mărturii din viața Aidei Vrioni, cu numeroase observații, comentarii, plângeri privind diverse situații dificile ale traiului zilnic. Multe pagini ale jurnalelor Aidei Vrioni din anii 1949-1953 sunt destul de anoste și plicticoase

⁶² *Ibidem*, dosar 55, f. 77 verso, manuscris.

⁶³ *Ibidem*, dosar 56, f. 2 verso, manuscris.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar 56, f. 80 verso, manuscris.

pentru cititor, din punct de vedere evenimential, însă deseori sunt scrieri deosebit de literare, cu expresii poetice, profunde, sentimentale.

Din aceste amintiri aflăm care era imaginea unor personalități politice, culturale, medicale, religioase în ochii unei femei culte, creative, aflată acum în vârstă și bolnavă, care au fost consecințele negative din punct de vedere economic și social al noilor măsuri comuniste, schimbările radicale produse în viața cotidiană (frigul și lipsa alimentelor, cozile de la magazine, noi sărbători), evenimente provocate de noile autorități (emigrarea evreilor) ș.a.

O imagine de ansamblu a vieții Aidei Vrioni, o putem regăsi tot într-un caiet de memorii: „O altă viață am avut până am venit la București în 1904, alta de la 1904-1919, când am îngropat-o și pe ea împreună cu mulți prieteni de-ai noștri, alta de la 1919 până la 1944, pe care am îngropat-o la fel, și alta de la 1944 până astăzi. Aceasta, cea mai tristă, cea mai mizerabilă, cea mai grea, o voi îngropa-o curând, o dată cu mine. Am trăit destul, ca din aproape toți cu care am trăit în viețile mele anterioare, să nu mai fie decât umbre. Părinți, rude, prieteni, cunoștințe, au pierit aproape cu toții. Această ultimă viață a mea, o voi închide eu. Aș fi vrut-o mai frumoasă: « finir en beauté ». Dar cine poate să-și aleagă viața și moartea?”⁶⁵

Documentele fondului Vrioni, păstrate la Arhivele Naționale, sunt dovezi care trebuie salvate și valorificate, ale valorii și unicității jurnalistei și scriitoarei feministe Aida Vrioni.

THE AIDA VRIONI' S MEMOIRS – AN IMAGE OF THE ROMANIAN COMMUNISM GENESIS (1949-1953)

Abstract: Aida Vrioni(1880-1954), with the maid name Maria Mateescu, Aida being a pseudonym, and Vrioni Ștefan her husband's name, was a the first professional journalist in Romania. Since she was 15 years old, she started to write novels and sketches. Together with her brother Dumitru Mateescu she printed at Ploiești, the the town journal „Aurora”.

In 1904 the journalist Constantin Mille brought her to Bucharest and offered the job of undetermined contract as editor to the newspaper „Adevărul”. She

⁶⁵ *Ibidem*, f. 14, manuscris.

became the first woman journalist in Romania. For two years she had an intense professional activity in journalism at „Adevărul”, „Dimineața”, „Țara” etc.

Beginning of 1907 she was implied in her family's life and she kept far away from the cultural life, but in 1923 she came back as journalist to the previous newspapers, where she used to collaborate. On February 19th, she founded, together with Adela Xenopol the Society of Romanian Women Writers, and one year later, the „Journal of Romanian Women Writers”, and the „Journal of Romanian Writers” in 1929, that she edited until the end of its publishing.

Aida Vrioni wrote her memoirs in 1919-1921, 1924, 1927, 1930, 1933-1935, 1949-1953 in few daily journals, letters, addresses that are preserved at National Archives of Romania. In her memoirs, from 1921, she described the vholiday in Constanța. In five personal journals Aida Vrioni noted memories of 1945-1953 and presented the communist society (the cold in houses and restrictions of wood, the hungry and missing of basic food, the small pensions, and selling the personal things, of housecloths) and contemporary events (gas and electric restrictions, monetary reform, the leaving of Jews to Palestina, the organization of communist celebrations, and abandoning the Orthodox celebrations), some personalities (as Gh. Gheorghiu-Dej, Ion Marin Sadoveanu, Lucia Demetrius, Lucia Sturdza Bulandra), the travels, the medical treatment and daily life at Călimănești spa, family relations.

Keywords: journalist, writer, memoirs, communism, hungry.

14 noiembrie 1878
Intrarea triumfală a armatei române în Dobrogea